

KALOKAGATHIA

A MAGYAR TESTNEVELÉSI EGYETEM KÖZLEMÉNYEI

Review of the Hungarian University of Physical Education

XXXV. évf. 1997. 1-2. sz.

Vol. XXXV. 1997. No. 1-2.

Testnevelési Egyetem Könyvtára

20..... év hó nap

Rakt. j.: 80-577 Lelt. sz.: 15397

KALOKAGATHIA

A MAGYAR TESTNEVELÉSI EGYETEM KÖZLEMÉNYEI

Review of the Hungarian University of Physical Education

XXXV. évf. 1997. 1-2. sz.

Vol. XXXV. 1997. No. 1-2.

KALOKAGATHIA

A MAGYAR TESTNEVELÉSI EGYETEM KÖZLEMÉNYEI

Review of the Hungarian University of Physical Education

Szerkesztőbizottság/Editorial Board

Dr. Bejek Gézané, dr. Gombocz János, Krasovec Ferenc (szerkesztő/*editor*), dr. Kudar Katalin, dr. Németh Endre, dr. Pavlik Gábor, Horváth Ákos (olvasószerkesztő/*proof-reader*), dr. Rigler Endre, dr. Takács Ferenc, dr. Tihanyi József (a szerkesztőbizottság elnöke/*Chairman of the Editorial Board*).

Szerkesztőség/Address of the Editorial Board

1123 Budapest, Alkotás u. 44.

Tel.: (1) 356-44-44/234, fax: (1) 356-63-37

15397

ISSN 0866-2401

Kiadja a Magyar Testnevelési Egyetem

A kiadásért felel az egyetem rektora

Készült a TF nyomdájában (Plantin Print Bt.)

Published by the Hungarian University of Physical Education

Responsible publisher is the Rector of the University

Printed in the Printing offices of the University

TARTALOM

<i>Földesiné Szabó Gyöngyi</i> Faji előítélet és idegengyűlölet a magyar labdarúgó-stadionokban	7
<i>Jakob Bednarik – Kresimir Petrovič – Mihály Nyerges</i> Exchange value of top level sports results and its comparative marketing advantage in Slovenia and Hungary	25
<i>Karácsony István</i> Tornász olimpikonok tegnap és ma	33
<i>Kertész István</i> Sport and physical education in Hellenistic East.....	40
<i>Hamar Pál</i> Testedzés és torna a 8 és 15 éves leányok heti időrendjében	49
<i>Rigler Endre – Szabó Éva</i> Edzői vélekedések a kiválasztásról (Egy kérdőíves felmérés tapasztalataiból)	58
<i>Béres Sándor</i> Az APAS mozgáselemző rendszer megbízhatóságának vizsgálata.....	67
<i>Erdődy Miklós</i> A judotechnikák eredményessége három világverseny tükrében	76
Műhely-tájékoztató	
<i>Gombocz János</i> A sportoló szocializációja és nevelése.....	83
<i>Nemes András</i> A „sportjog” művelésének távlatai hazai és nemzetközi kitekintésben.....	95
<i>Kolláth György</i> Hozzászólás a „sportjog” művelésének kérdéséhez	104
<i>Kolláth György</i> Dohányzás és törvényalkotás, mérsékelt sportvontatkozásokkal	107

<i>Makszin Imre</i>	
Prevenció vagy korrekció?	123
<i>Nagykálldi Csaba</i>	
Sport és agresszió	133
<i>Machalikné Hlavács Irén</i>	
Felesleges, idejétmúlt, lecserélhető?	141
<i>Rigler Endre</i>	
Gondolatok a felugrás jelentőségéről, a fejlesztés lehetőségeiről a labdarúgásban	143
<i>Szikora Katalin</i>	
Kilencven éves a Magyar Egyetemi és Főiskolai Sportszövetség.....	151
<i>Tóth Ákos</i>	
A magyar úszósport eredményességének vizsgálata néhány oktatásmódszertani és edzéselméleti szempont alapján (Kandidátusi értekezés tézisei)	158
<i>Molnár Péter</i>	
Richard A. Schmidt: Mozgáskontroll és mozgástanulás (Mozgáskontroll és mozgástanulás viselkedéstudományi megközelítésben) (Könyvismertetés)	165
<i>Bodnár Ilona</i>	
A Magyar Testnevelési Egyetemen megvédett doktori értekezések bibliográfiája (1994-1996)	168
Dokumentumok a TF múltjából	
(Összeáll.: Krasovec Ferenc).....	179

CONTENTS

<i>Gyöngyi Szabó Földesi</i> Racism and xenophobia in Hungarian football stadia	7
<i>Jakob Bednarik – Kresimir Petrovič – Mihály Nyerges</i> Exchange value of top level sports results and its comparative marketing advantage in Slovenia and Hungary (in English)	25
<i>István Karácsony</i> Olympic gymnasts yesterday and today	33
<i>István Kertész</i> Sport and physical education in Hellenistic East (in English)	40
<i>Pál Hamar</i> Physical activity in the weekly timetable of 8 and 15 year old girls	49
<i>Endre Rigler – Éva Szabó</i> Coaches' opinion about selection	58
<i>Sándor Béres</i> Reliability of the APAS motionanalysis system	67
<i>Miklós Erdődy</i> Successfulness of judo techniques in the mirror of three world competitions	76

Workshop-Information

<i>János Gombocz</i> Socialization and education of athletes	83
<i>András Nemes</i> Hungarian and international perspectives of working in sport law	95
<i>György Kolláth</i> Remarks on the question of working in sport law	105
<i>György Kolláth</i> Smoking and legislation with moderate sports aspects	107

<i>Imre Makszin</i> Prevention or correction?	123
<i>Csaba Nagykáldi</i> Sports and aggression	133
<i>Irén Hlavács Machalik</i> Unnecessary, out of fashion, replacable?	141
<i>Endre Rigler</i> Some ideas about the importance of jump up and the possibility of development in soccer	143
<i>Katalin Szikora</i> 90 years of Federation of Hungarian University and College Sport	151
<i>Ákos Tóth</i> Investigation the succesfulness of Hungarian swimming from point if view of educationmethodology and theory of training	158
<i>Péter Molnár</i> Richard A. Schmidt: Motor Control and Learning: A Behavioral Emphasis (Book review)	165
<i>Ilona Bodnár</i> Bibliography of university doctoral dissertations defended at the Hungarian University of Physical Education (1994-1996).....	168
Documents from the past of the HUPE	
(Compiled by <i>Ferenc Krasovec</i>)	179

Faji előítélet és idegengyűlölet a magyar labdarúgó-stadionokban*

Földesiné Szabó Gyöngyi

egyetemi tanár

(Magyar Testnevelési Egyetem,
Társadalomtudományi Tanszék)

A magyar futball soha nem volt teljesen mentes a faji előítéletektől, de úgy tűnik, hogy közvetlenül az 1989-1990-es kelet-európai rendszerváltás után határozottan felerősödött a nyílt rasszizmus és a xenofóbia a hazai labdarúgó-stadionokban is. Ez a tanulmány arra tesz kísérletet, hogy empirikus vizsgálat adataira támaszkodva bemutassa, milyen széles körben van jelen a rasszizmus és az idegengyűlölet a magyar labdarúgásban, milyen etnikumok, fajok, nemzetiségek ellen irányul, melyek leggyakrabban előforduló megnyilvánulási formái, és hogyan reagálnak az érintettek az ilyen jellegű akciókra. A szerző kritikailag elemzi azokat az indokokat, amelyekre hivatkozva a stadionok rendjéért felelős intézmények képviselői megpróbálják kisebbsíteni – vagy negligálni – a nézőtérén előforduló rasszista incidenseket, és ellenérvekkel cáfolja ezek érvényességét. Befejezőként határozottabb intézkedéseket sürget az ismert káros jelenségek visszaszorítása érdekében.

1. Bevezetés

Úgy tűnik, a magyar labdarúgó-stadionokban az intézményesített futballmérkőzések bevezetésének kezdetétől minden politikai rendszerben lehetett észlelni faji előítéletet és idegengyűlöletet, beleértve az úgynevezett szocializmus évtizedeit is. A „kemény” diktatúra időszakában ugyan elvétve került sor rasszista érzületek kollektív kifejeződésére a lelátókon, de - korabeli szurkolók visszaemlékezései szerint - egyéni megnyilvánulásai akkoriban sem mentek kivételszámba. A rezsim liberalizálódásával, s még inkább erodálódásával párhuzamosan gyakoribbá vált a diszkriminatív viselkedés a nézőtérén, s noha előfordult rendőri beavatkozás, a politikai vezetés, amely a labdarúgótribünökön kívüli nyilvános antiszemitizmust keményen megtorolta, ezáltal nem a retorzió, hanem az elhallgatás, az elnézés politikáját választotta.

Ez a látszólagos ambivalencia logikusan következett abból a (sport)politikából, amely a stadionokat - többek között - a társadalmi feszültségek levezetésére szolgáló színtérként kezelte, s amelynek manipuláló jellegét más vonatkozásban maga a közönség is felismerte. Jól illusztrálja ezt például annak a rigmusnak a szövege, amelyet a politikai megfontolásokból háttérbe szorított Ferencvárosi labdarúgóklub foglalt meg és scan-

* A tanulmány a szerző *Racism and Xenophobia in Hungarian Football Stadia* című, 1996-ban angolul megjelent írásának átdolgozott változata. In: Merkel, U. - Tokarski, W. (Eds.): *Racism and Xenophobia in European Football*. Meyer and Meyer. Aachen. 1996. 169-186. p.

dáltak mintegy három évtizede, majd később is, amikor csapatuk hosszabb kihagyás után nemzeti bajnokságot nyer(het)et.

„Bajnok lett a Ferencváros,
Megengedte Kádár János!”

Az 1989-1990-es politikai rendszerváltás után - miként az egész társadalomban - a futballpályák környékén is felszínre kerültek lappangó előítéletek, s begyűrűzött a nemzetközi migráció erősödése következtében feléledt idegengyűlölet. A (sport)politika kezdetben ez alkalommal is arra törekedett, hogy eltussolja a stadionbeli rasszista incidenseket, s bagatellizálja jelentőségüket, de ma már - részben a magyar szurkolók diszkriminatív indulatainak határozott nemzetközi elutasítása, részben progresszív hazai erők fokozódó tiltakozása miatt - kénytelen szembenézni a tényekkel. A probléma megoldására, de legalábbis enyhítésére irányuló stratégiák kidolgozását rendkívül megnehezíti az idevonatkozó dokumentált tényanyagnak, s a tudományosan megalapozott ismereteknek csaknem teljes hiánya.¹

A rasszizmus és a xenofóbia - miként a lelátókon fellelhető más devianciák (agresszió, vandalizmus, nagyfokú alkoholfogyasztás, az úgynevezett futball-huliganizmus stb.) - tabu téma volt, s az is maradt egészen a közelmúltig. A „létező szocializmusban” a kutatók nem tanulmányoz(hat)ták ezeket a problémákat, az újságírók, riporterek nem tájékoztat(hat)ták a közönséget a tribünökön látott, hallott esetekről. Noha mind a kutatói szabadság, mind a sajtószabadság lényegesen megnövekedett, részben más okok miatt ugyan, de ezen a téren nem történt számottevő változás sem a szocialista rezsim fellazulásának éveiben, sem közvetlenül az 1989-1990-es rendszerváltás után.²

Mihancsik Zsófia 1988-ban közzétett, igényes írása ugyan fontos tényeket tartalmazott az MTK elleni mérkőzések szurkolóinak antiszemitizmusáról (*Mihancsik*, 1988), de könyvét nem követték hasonló kiadványok. A tömegkommunikáció - néhány kivételtől eltekintve - csak a kilencvenes évek közepétől reagál a mérkőzéseken észrevett, durván előítéletes manifesztációkra.

Ugyancsak napjainkban kezdődött a szurkolók diszkriminatív viselkedésének tudományos megközelítése, egyelőre az egyéb, futballal kapcsolatos témák - úgymint a meccsre járás indítékai, szurkolói szokások (*Földesiné*, 1994b), futball és társadalmi identitás (*Hadas - Karády*, 1995) - tanulmányozása kapcsán. Mi sem jellemzi jobban e témakutatás hazai támogatottságának alacsony szintjét, mint az a tény, hogy *Hadas* és *Karády* kitűnő elemzése a magyar futball társadalmi jelentéstartalmairól - miként a jelen dolgozat is - előbb jelent meg idegen nyelven külföldön, mint magyarul Magyarországon.

Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy empirikus felmérés során szerzett adatok alapján felvillantsuk: *milyen széles körben van jelen a rasszizmus és a xenofóbia magyar labdarúgó-stadionokban, milyen etnikumok, fajok, nemzetiségek ellen irányul és melyek leggyakrabban előforduló megnyilvánulási formái*. Tudatában vagyunk annak, hogy az alábbiakban kirajzolódó kép távolról sem teljes, s miután a hazai szakirodalomban ebben a tárgykorban ez az első, eredeti adatfelvételre épülő munka, az alkalmazott módszerek gyengeségei is korlátokat szabnak megállapításaink érvényességének. Mindazonáltal azt reméljük, hogy próbálkozásunk eredményei hozzájárulnak a tényállás feltáráshoz, összefüggéseinek megvilágításához, és ösztönzőleg hatnak további, elmélyültebb kutatásokra.

2. Módszerek

Az 1992-1993-as futbalszezonban felmérést végeztünk az NB I-es labdarúgócsapatok stadionjaiban azzal az alapvető céllal, hogy megismerjük a nézők társadalmi összetételét, motivációit, a cselekvéseiket vezérlő értékeket, szurkolói szokásaikat, valamint a szurkolói magatartásformák jelenségvilágát. A szerteágazó empirikus vizsgálat kiterjedt a közönség diszkriminatív viselkedésének, indulatainak feltérképezésére is.

A kutatás lokalizálásával és a minta kiválasztásával kapcsolatos sajátos módszertani problémákról részletesen írtunk egy korábbi tanulmányunkban (*Földesiné, 1995a*). E helyütt csupán az adatgyűjtés és adatfeldolgozás módjáról teszünk említést.

Az adatokat 16 úgynevezett résztvevő-megfigyelő (participant observer) gyűjtötte meg adott szempontok alapján. A megfigyelők csoportja minden NB I-es futballstadionban három-három mérkőzésen volt jelen, mind az őszi, mind a tavaszi szezonban. Ezen túl, annak a labdarúgócsapatnak még öt hazai és öt idegenben játszott meccsére is elmentek, amelynek szurkolótábor, pontosabban annak számottevő része - a közvélemény szerint - a leginkább előítéletes, illetve szimpatizál rasszista ideológiákkal.

A résztvevő-megfigyelők feladata az volt, hogy a nézők körében a mérkőzés alatt tapasztalt összes rendbontást lejegyezzék, különös hangsúllyal a faji, etnikai előítéletet (és/vagy idegengyűlöletet) kifejező viselkedésre, a sértő gesztusoktól kezdve, a szóbeli szidalmazáson keresztül az erőszakos összecsapásokig. A kapott útmutató értelmében a megfigyelőknek - akiknek mozgástere a nézőtér legkülönbözőbb részein (állóhelyek, olcsó és drága ülőhelyek, hazai és vendégszurkolók számára fenntartott szektorok, kapuk mögötti térség, az úgynevezett hajlatok, a „kemény mag” által elfoglalt szektorok stb.) volt kijelölve - regisztrálniuk kellett a diszkriminatív viselkedés körülményeit, jellemzőit, célpontjait, valamint az egyes esetekbe bekapcsolódó személyek tényleges vagy becslésen alapuló számát.

A megfigyelők a szurkolók stadionon kívül észlelt hasonló viselkedéséről is beszámoltak, miután azonban semmiféle, szisztematikusan gyűjtött más adatunk nincs a labdarúgó-közönség közvetlen mérkőzés előtti és utáni magatartásáról, ezeket a kiegészítő információkat csak adalékként kezeltük, s csak a mérkőzések alatt írt jegyzeteket elemeztük. Összesen 106 meccsen szerzett adathalmaz állt rendelkezésünkre.

Az adatok csoportosítása és rendszerezése olyan nehéz feladat elé állított minket, hogy nagy valószínűséggel nem is került volna sor feldolgozásukra, ha időközben nem kapunk meghívást az *Udo Merkel és Walter Tokarski által szervezett nagyszabású vizsgálatba, amely az Európai Unió támogatásával a faji előítélet, az idegengyűlölet és az antiszemitizmus sportban* (és más szabadidős tevékenységekben), az 1990-es évek első felében *megjelenő formáit kutatta hat országban* (Anglia, Ausztria, Belgium, Franciaország, Németország, majd Magyarország).³ A nagy tudású társadalomkutatókból álló nemzetközi team-ben, a közös munka révén szerzett ismeretek, tapasztalatok bátorítottak arra, hogy kellően kikristályosodott módszerek hiányában is nekilássunk a résztvevő-megfigyelők által összegyűjtött adatok elrendezéséhez, elemzéséhez, értelmezéséhez. Az utóbbihoz egyébként érdemi segítséget jelentettek azok a mélyinterjúk is, amelyeket a kutatás kapcsán az érintett NB I-es labdarúgócsapatok sportklubjának munkatársaival (n = 22), nézőtéri alkalmazottaival (pénztárosok, jegyszedők, árusok: n = 27), valamint szurkolóival (n = 34) végeztünk.

Hangsúlyozni kívánjuk: a diszkriminatív viselkedés tribünökön megnyilvánuló formáinak magyarázatához, interpretálásához alapvetően minőségi módszereket tartunk adekvátnak. Mégis úgy véljük, érdemes volt kísérletet tenni mennyiségi módszerek alkalmazására is, és segítségükkel megközelítő érvénnyel megállapítani: milyen mértékű a

rasszizmus és az idegengyűlölet jelenléte a vizsgálatunkba bevont hazai labdarúgó-stadionokban.

3. Faji előítéletet és idegengyűlöletet kifejező megnyilvánulások labdarúgó-mérkőzéseken

3.1 Gyakoriság

A nézőtérén észlelt diszkriminatív viselkedés három szintjét különböztettük meg, egyrészt attól függően, hogy az akciókat (1) egyénileg, (2) kis csoportban, vagy (3) nagy csoportban vitték véghez; másrészt aszerint, hogy a verbális megnyilvánulásokat és/vagy egyéb megmozdulásokat (1) az elkövetők közvetlen szomszédságában, (2) tágabb környezetében, vagy (3) stadionszerte lehetett-e észlelni, érzékelni.

A módszerek kimunkálásakor vita tárgyát képezte, van-e egyáltalán értelme az egyéni megnyilvánulások számbavételének. Az ellentábor azzal érvelt, hogy gyakorlatilag - még intenzívebb módszerek segítségével is - reménytelen vállalkozás tetten érni a mérkőzések alatt adódó minden egyes esetet. Ezenfelül, nincs is szükség az individuális megnyilvánulások papírra vetésére, miután - a szemtanúkat is beleértve - csupán néhány személyt érintenek, nem képezik szerves részét a tömegviselkedésnek, s nincsenek igazán kihatással a tribünökön uralkodó hangulatra.

Tagadhatatlan, hogy a résztvevő-megfigyelők mégoly lelkiismeretes és jól szervezett munkája sem biztosította, hogy teljes képet kapjunk a nézők kiközösítő magatartásáról. Ilyen célkitűzés nem is szerepelt terveink között, s amikor stadiononként összegeztük a faji (etnikai, nemzeti) előítéletet és idegengyűlöletet kifejező megnyilvánulásokat, az egyéni szinten előforduló akciókat nem vettük tekintetbe, a szurkolótáborok ez irányú viselkedését a kis és nagy csoportos megmozdulások gyakorisága alapján vetettük össze. Ugyanakkor úgy véltük, hogy a viszonylag elszigetelt diszkriminatív események sem hagyhatók abszolúte, mindenestől figyelmen kívül. Különösen nem a magyar labdarúgó-stadionokban, ahol - felmérésünk tanúsága szerint - olyan sok „kvázi-szurkoló”⁴ van, hogy önmagában pusztán jelenlétük potenciálisan veszélyezteti a tribünök békéjét, rasszista attitűdjeik pedig szélesebb körben diszkriminatív érzelmeket, indulatokat indukálhatnak.

A felmérés idevágó eredményei igazolták félelmeinket, és alátámasztották, hogy *nem szabad lebecsülni az izoláltnak tűnő kiközösítő magatartásokat sem.*

A megfigyelők kivétel nélkül minden stadionban és minden meccsen gyakran találkoztak fajokat, etnikumokat, nemzeteket kezdetben egyedül, különállóan szidalmazó szurkolókkal, akiknek környezete „berezonált” és csatlakozott a mocskolódáshoz. Az individuális esetek stadionszerte kirívóan nagy száma és az elkövetők életkorának, valamint a külső megjelenés alapján feltételezett társadalmi státusának sokfélesége mindenképpen *intő jel* egy olyan világban, ahol a rasszizmus és az idegengyűlölet újjáéledését bizonyos politikai körök még ma is kétségbe vonják.

A csoportosan elkövetett diszkriminatív akciók száma is rendkívül magasnak bizonyult. A konkrét incidensek súlyossága és a bekapcsolódók száma meglehetősen eltérő volt ugyan, de *egyetlenegy stadion sem volt mentes a rasszizmus és az idegengyűlölet kollektív megnyilvánulásaitól.* Az e téren meglévő különbségek inkább abban mutatkoztak meg, hogy míg néhány stadionban csak egy-két mérkőzésen regisztráltak a megfigyelők diszkriminatív viselkedést a nézők körében, addig a stadionok többségében a meccsek több mint nyolcvan százaléka alatt. A látogatott 106 mérkőzés közül 76-ról (71,7%) jelentettek kisebb-nagyobb incidenseket. Ráadásul az a körülmény, hogy a megfigyelők 30 meccs (28,3%) jegyzőkönyvében nem tettek említést rasszista és idegengyűlölet gyalázkodásokról, nemcsak azt jelentheti, hogy valóban nem történt ilyesmi, hanem azt is, hogy esetleg történt, de észrevétlen maradt.

Mutatis mutandis, ugyanez elmondható azokról a mérkőzésekről is, amelyeket az előző kategóriába soroltunk be. Ezeken a meccseken feltehetőleg lejegyezték az összes, stadionszerte hallható sértő rigmust, skandalást, de igen valószínű, hogy jó egynéhány kis csoportos akció elkerülte az adatgyűjtést végzők figyelmét. Ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy az összes lejegyzett esetnek csupán a fele fűződött kis csoportokhoz, a másik fele a „kemény mag”-ok holdudvarában tevékenykedő nagyobb csoportosulásokhoz. Egyébként időnként szinte lehetetlenség volt egy-egy rendező csoportot kategorizálni, miután amikor (hébe-hóba) zsúfoltak voltak a lelátók, az előítéletes szurkolóknak még tömeges szitkozódásait is csak közvetlen környezetük hallotta, amikor viszont a tribünök kongtak az ürességtől, relative kisebb csoportok ordítozása is stadionszerte visszhangzott.

Megbízható módszerek, különösképpen adekvát mutatók hiányában meg sem próbáltuk mérni (és összehasonlítani) az egyes diszkriminatív megnyilvánulások időtartamát és intenzitását. Ez még részletes esettanulmányokra támaszkodva is komoly nehézségekbe ütközött volna. Ehelyett, a megfigyelők beszámolóinak elemzése alapján, a főbb tendenciák megállapítására törekedtünk.

Mindenekelőtt úgy tűnik, hogy a labdarúgó-stadionok légkörét - egy-két csapat kivételével - *viszonylag csekély mértékben befolyásolja a hazai közönség hozzáállása*. A hangulat sportszerűsége sokkal inkább azon múlik, hogy bizonyos futbalcsapatok - nevezetesen nagyjából négy-öt fővárosi csapat - elfogultságukról hírhedt hívei érintettek-e egy adott meccsen, avagy nem. Amennyiben igen, jelenlétük - függetlenül attól, hogy csapatuk otthon vagy idegenben játszik - nagymértékben megnöveli a diszkriminatív megmozdulások számát. Miután ezek a szurkolók általában csapatuk minden budapesti mérkőzésén részt vesznek, a rasszista és idegengyűlölő incidensek itt gyakoribbak, de amikor vidékre kísérik csapatukat - és ezt például a legnépszerűbb magyar futbalcsapat rajongói elég sürűn teszik -, akkor ott teremtenek ellenséges atmoszférát.

A fentiekben említett szurkolótáborok futballhuligánjainak távollétében, mind a fővárosban, mind vidéken, a tribünökön lényegesen kevésbé volt feszült a légkör, sokkal ritkábban találkozhattunk előítéletes viselkedéssel, és a helyi rendfenntartó erők jóval nagyobb eséllyel birkózhattak meg feladatukkal.

A nézősereg általunk tanulmányozott viselkedésére jelentős hatással volt az adott mérkőzéseken éppen pályán lévő *futbalcsapatok etnikai és nemzetiségi összetétele*. A vizsgálat eredményei szerint, minél heterogénebbek voltak a csapatok, annál gyakrabban fordultak elő diszkriminatív megnyilvánulások. Más nemzetiségű, vagy etnikai kisebbséghez tartozó játékosok pusztá megjelenése a pályán, bizonyos nézők számára, rendszerint elegendő volt inzultálásukhoz, s amikor hibáztak, hátrányos megkülönböztetést kifejező szankcionálásukhoz. Ilyen attitűd elsősorban a szurkolókra volt jellemző, a játékosokra nemigen, közöttük elvétve adódott diszkriminatív jellegű incidens. A játéktéren zajló események annyiban hatottak a szurkolókra, hogy minél unalmasabbnak tűnt egy-egy meccs, annál magasabb volt a más fajokat, etnikumokat, nemzetiségeket elutasító, kiközösítő manifesztációk száma. Másfelől az is jó párszor megesett, hogy eseménydús pillanatokban a sikeres csapatot ellenfele szurkolói rasszista szitkozódások, leggyakrabban antiszemita rigmusok kántálásával próbálták megzavarni.

Miután a korábbi évtizedek szurkolóinak diszkriminatív viselkedéséről nincsenek sem újsághírek, sem hivatalos adatok, sem kutatási eredmények, nem tudjuk hitelt érdemlően bebizonyítani, hogy a jelen felmérésben konstataált gyakoriság emelkedő (vagy csökkenő) trendet tükröz. Mindazonáltal - meghallgatva idősebb labdarúgó-szakemberek, nézőtéri alkalmazottak és szurkolók visszaemlékezéseit - úgy tűnik, hogy *közvetlenül az 1989-1990-es kelet-európai rendszerváltás után határozottan felerősödött a nyílt rassziz-*

mus és a xenofóbia a magyar labdarúgó-stadionokban (is), a növekedés egy-két éve megállt, s azóta stagnáló tendenciát mutat.

3.2 Célpontok

A felmérés eredményei szerint a diszkriminatív megnyilvánulások (1) szurkolók (bizonyos konkrét csoportok, vagy általában nézők), illetve (2) játékosok, edzők, klubvezetők (jobbára konkrét személyek) ellen irányultak.

Az első esetben a kiközösítés célpontjai romák, zsidók és homoszexuálisok voltak. Leggyakrabban romákat inzultáltak, vagy a megszegyenyítésnek szánt „cigány” megjelölés egyszerű odavetésével, illetve skandalásával, vagy a még súlyosabb sértésnek minősülő „román cigány”, valamint „oláh cigány” ordításával. Mindennapos volt a „cigányozás” azokon a mérkőzéseken, amelyeken roma szurkolókkal és/vagy támogatókkal rendelkező csapat(ok) is játszott(ak). Nemcsak a lelátókon ténylegesen jelen lévő romákat becsmérték, hanem az érintett csapat(ok) városában, kerületében élő valamennyi potenciális roma szurkolót. Sőt! A „cigányozásnak” nem is volt előfeltétele, hogy a gyűlölködés címzettjei valóban romák legyenek, az előítéletes nézők nemritkán az ellenfél bármely, tehát nem roma hívét is cigánynak bélyegezték, amikor ellenszenvüket, megvetésüket akarták kifejezésre juttatni. Jóval ritkábban ugyan, de hasonlóképpen használták a lelátókon a „buzi” jelzőt. Teljesen függetlenül a megtámadott személy(ek) szexuális orientáltságától, „buzi”-nak tituláltak bárkit, akit sértegetni akartak.

A romák listavezető helye az előítéletes szurkolói magatartások célpontjainak mérkőzésenként összeállított rangsorában összefügg a magyar társadalomban elfoglalt pozíciójukkal. A Replika szerkesztősége által - a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Etnikai és Nemzeti Kisebbség Osztályának támogatásával és a Szonda Ipsos közreműködésével - 1994-ben végzett felmérés eredményei azt mutatják, hogy napjainkban a roma népesség társadalmi megítélése a legkedvezőtlenebb Magyarországon. Összehasonlítva elfogadottságuk mértékét tizenegy más etnikai és nemzeti kisebbségével, az derül ki, hogy a magyar lakosság a romákat utasítja el a leghatározottabban.⁵ Jól illusztrálja ezt a szituációt a „cigány” szó pejoratív kicsengésének erősödése a magyar nyelvben, ami oda vezetett, hogy a faji egyenjogúság hangsúlyozása érdekében hivatalosan ma már a roma elnevezés használatos.

Amíg a - tényleges vagy annak nevezett - roma szurkolókat minden stadionban, minden mérkőzésen becsmérték, addig a zsidó - és zsidó szimpatizáns - nézőket csak bizonyos meccseken támadták, elsősorban azokon, amelyeken a zsidó kisebbség által közismerten támogatott csapat játszott. A megfigyelők lejegyzései azonban egyértelműen azt tanúsítják, hogy - szemben a hagyományokkal - az említett csapatnak minden mérkőzésén volt „zsidózás”, és nemcsak akkor, amikor a régi nagy rivális „keresztény csapat” volt az ellenfél. A zsidó - nem zsidó szembenállás kétségtelenül az utóbbi esetekben mutatkozott meg a legélesebben, de igen brutálisan jutott kifejezésre három-négy másik fővárosi csapattal való találkozón is. Végül is a zsidósághoz kötődő (kötött) futbalcsapat minden mérkőzésén regisztráltak a megfigyelők antiszemita megnyilvánulásokat, bár azok gyakorisága és otrombasága stadiononként változott: mintegy felerészben „gázkamrázó”, kíméletlen hangvétel dominált, felerészben pedig az előzőkhöz képest lényegesen enyhébb és szórva-nyosabb „rutinszerű zsidózás” folyt.

A második variációban, amikor a diszkriminatív indulatok célpontjait játékosok, edzők, klubvezetők jelentették, a sértések személyre szabottak voltak, kivéve a bírók esetében, akiket - tekintet nélkül etnikai, nemzeti hovatartozásukra - „cigány”-nak, „zsidó”-nak,

„zsidóbérenc”-nek és „buzi”-nak tituláltak. Az utóbbi jelzővel - abszolúte alap nélkül - játékosokat, edzőket és klubvezetőket is illették, többnyire azonban ténylegesen etnikai, nemzeti kisebbségekhez tartozó roma, orosz, jugoszláv, román, szerb, fekete bőrű, valamint zsidó érdekeltsgű csapatot képviselő sportolókra, sportvezetőkre záporoztak a szitkozódások. Valójában közvetetten ennél több nemzetre vonatkoztak a mocskolódások, de a - feltehetőleg műveletlen, alacsony iskolai végzettségű - előítéletes szurkolók nemigen tettek különbséget a volt Szovjetunió és Jugoszlávia utódállamaiból érkező vendégjátékosok nemzeti hovatartozása között, generalizálva oroszoknak, „jugók”-nak vagy időnként szerbeknek mondták őket.

Amikor a fekete bőrű játékosokat becsmérelték az elfogult nézők, szinte soha nem említették nemzetiségüket, a rasszista megnyilvánulások mindenekelőtt faji hovatartozásukra vonatkoztak, azon túl legfeljebb arra a kontinensre utaltak, ahonnan az érintett sportolók származtak. A bántó megjegyzések, rigmusok mindig pontosították a játékosok (vél vagy valódi) nemzetiségi vagy faji háttérét, s nem általában az „idegenekre” vonatkoztak. Az idegen elnevezésnek a magyar nyelvben nincs olyan lekicsinylő melléközöngje, jelentése, mint néhány más nyelvben (például a franciában és a németben). A felmérés eredményei alapján úgy látszik, hogy a „zsidózás”-ban és más nemzetek átkozásában szép számmal részt vettek roma szurkolók is, ami azt jelzi, hogy a kisebbségi csoporthoz tartozás önmagában még nem biztosítéka az előítéletmentes gondolkodásnak.

A rasszista és idegengyűlölő megmozdulások célpontjai zömmel az ellenfél játékosai voltak, de az sem volt ritkaság, hogy egy-egy szurkolótábor a saját játékosa ellen fordult nemzeti, etnikai vagy faji hovatartozása miatt. Egy későbbi futbalszezonban az egyik legnépszerűbb fekete bőrű labdarúgó a következőképpen válaszolt az újságírónak arra a kérdésére, hogy gyakran inzultálják-e:

„Mit mondjak erre? Persze hogy előfordul. És nemcsak az ellenfél szurkolói. És nemcsak akkor, ha gyengén megy a játék. Sokszor a Vasas-drukkerek kötnek belém akkor, amikor a mérkőzés még el sem kezdődött. Igyekezem nem odafigyelni, megpróbálok a meccsre összpontosítani” (Szekeres, 1995).

3.3 A kiközösítés természete

A megfigyelt és lejegyzett diszkriminatív események döntő többsége verbális akció volt. A leggyakrabban az történt, hogy a nézők kisebb-nagyobb csoportja egy-egy etnikai, faji, nemzeti kisebbség nevét jelzővel ellátva, vagy gyalázkodó kifejezéshez csatolva kiabálta, üvöltözte. A jelzők, amelyek azt a célt igyekeztek szolgálni, hogy minősítsék az adott fajokat, etnikumokat, nemzeteket, részben általánosak, részben igen specifikusak voltak. Egyfelől valamennyi célcsoportot „piszkos”-nak, „aljas”-nak, „szemét”-nek bélyegezték, másfelől bizonyos sztereotípiákat egyes kisebbségi csoportokhoz kötöttek, mint például „füstösképű cigányok”, „fekete majmok”, „mozdonyszőke cigányok”, „mocskos zsidók”, „bocskoros románok”, „lusta négerek”.

Néhány kitételben a szándékos sértést csak a mögöttes tartalom ismeretében lehetett felfedezni: „Banánt neki!”, „Szerbek, menjetek haza lövöldözni!”, „Ruszkik, haza!”, „Vissza a dzsungelbe!”, „Menj haza a dzsungelbe!”.

A megfigyelők észrevételei azt jelzik, hogy a labdarúgó-stadionokban túlteng a trágár beszéd: minden stadionban, minden alkalommal, mindenfelé sűrűn lehetett hallani káromkodást, széntségelést, ocsmányságot. Jól ismert a szomorú igazság, amely szerint a nyomdafestéket nem tűró szavak használata az utóbbi időben a stadionokon kívül, az egész magyar társadalomban, széles körben elterjedt. Jó néhány megfigyelőt ennek ellenére sokkolt a szurkolók trágársága: „Bármely irányból obszcén szavakat, káromkodásokat hallot-

tam. K... anyád, sz..., b... meg kötőszóként szerepeltek” (részlet egy résztvevő-megfigyelő beszámolójából).

A meccseken összegyűjtött diszkriminatív rigmusok, versikék többsége is tartalmazott trágárságot, mint például az alábbiak:

„Újpesti cigányok, b...tok az anyátok!”
 „Csabai cigányok, b...tok az anyátok!”
 „Gá, gá, gá, b... meg emtéká!”

Az idegengyűlölő és rasszista verselmények másik csoportja ijesztgetéseket, fenyegetéseket tartalmazott és/vagy gyűlöletet sugárzott:

„Pusztuljatok innen, füstösképűek!”
 „Mocskos cigányok!”
 „Ruszkik, takarodjatok! Ruszkik, haza!”
 „Elpusztultok, mocskos zsidók!”
 „Mocskos zsidók, mocskos zsidók!”
 „Zsidóbérencek, zsidóbérencek!”
 „Gázkamrába! Gázkamrába!”

Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy - a megfigyelők által lejegyzett rigmus szerint - a szurkolók bizonyos szituációban síkra is szálltak olyan külföldről jött labdarúgó mellett, akit más alkalommal nemzeti hovatartozása ürügyén bántottak. Például amikor egy jó nevű vendégjátékosról az a hír járta, hogy átigazol magyar klubjától, csapatának szurkolótáborba azt skandálta:

„Szergej, ne menj el! Szergej, ne menj el!”

A gyalázkodásokat mérközések előtt, alatt és után egyaránt ordítozták. A hazai szurkolók, miközben a vendégcsapatot és híveiket várták, gyakran azzal „melegítettek be”, hogy válogatott mocskolódásokat kiabáltak, amelyeket a vendégsturkolók nem csupán viszonoztak, hanem igyekeztek felülmúlni.

Meccs közben a sportolókat becsmélő kórusok már akkor megszólaltak, amikor egy roma vagy egy külföldi játékos labdaközelbe került, s folytatódott függetlenül attól, beavatkozása sikeres volt-e avagy sem, de eredménytelensége esetén természetesen a diszkriminatív indulatok még inkább elszabadultak.

Az előítéletes nézők haragjukat jó párszor akkor is roma vagy külföldről ide igazolt labdarúgóra (edzőre, klub- vagy szakosztályvezetőre, bíróra) zúdították, amikor nem ők hibáztak, hanem társaik, s akkor is rajtuk töltötték ki mérgüket, amikor a mérközés színvonalára gyenge volt, ennek következtében unatkoztak és bűnbakot kerestek.

A rasszizmus és xenofóbia nem verbális megnyilvánulási módjaival lényegesen kevesebbszer találkoztak a megfigyelők az NB I-es mérkőzéseken. A nem verbális megnyilvánulások az alábbi formákat öltötték: fasiszta karlendítésre emlékeztető mozdulat, szivárgó gáz hangjának utánzása, majommakogás imitálása, diszkriminatív, többnyire antiszemita jelképeket és/vagy szövegeket ábrázoló trikók, sapkák viselése, banánhéj bedobálása a játéktérre (sértő szavak kíséretében). A szóbeli és nem szóbeli változatok - miként az utóbbi példa is mutatja - időnként összekapcsolódtak, nagyobb nyomatékot adtak egymásnak és fokozták az effektust. A nem verbális előítéletes megnyilvánulások zömmel zsidóellenességet tükröztek, és a fővárosi zsidóság támogatottságát élvező labdarúgócsapat és hívei ellen irányultak. Az előzőekben felsoroltakon túl a megfigyelők elvértve felfedezték közöttük a népi antiszemitizmus szimbolikus formáját, nevezetesen az ellentábor szurkolói kék szalaggal díszített libát eresztettek be a játéktérre, miközben zsidógyűlölő szövegeket skandáltak. Ezt a régi szokást - amelynek eredete arra vezethető vissza, hogy a zsidó kereske-

dők falun libamájjal és -hússal, valamint libatollal is üzleteltek, s ezért a zsidóságot összefüggésbe hozták a libákkal - *Hadas és Karády* is említi a stadionbeli szimbolikus erőszakot elemezve. Ennek kapcsán kitérnek arra is, hogy „... tévedés volna azt gondolni, hogy a sokszor megdöbbenően brutális szövegeket csak a fradista »B-közép« skandálná. A Dózsa, a Vasas vagy a Honvéd szurkolótáborában ugyanúgy előfordult, hogy csapatuk MTK elleni meccsén »zsidóztak« vagy »gázkamráztak« (*Hadas - Karády*, 1995. 108.).

A szóbeli sértegetések, mocskolódások óriási nagy számához képest a megfigyelők meglepően kevés zsidóellenes graffitit (falfirkát), transzparenst, illetve antiszemita feliratos sapkát és trikót láttak a futballstadionokban és azok környékén. Ez igen nagy valószínűséggel annak az 1993-ban hozott új törvénynek (a büntető törvénykönyv módosításának) köszönhető, amely szigorúan tiltja a zsarnokság - mindenekelőtt a fasizmus és a kommunizmus - jelképeinek nyilvános használatát.

Miután Magyarországon a sportklubok csak néhány év óta igazolhatnak le külföldi sportolókat, eléggé újkeletű szokás a majommakogás utánzása és a banánhajigálás a futballpályára. A felmérés adatai arra utalnak, hogy divatjuk ennek ellenére igencsak elterjedt, minden olyan mérkőzésen előfordult, amelyen fekete bőrű labdarúgó(k) is játszott(ak).

3.4 A környezet reagálása

A rasszista és idegengyűlölő akciókra nyilvánvalóan más-más perspektívából reagáltak - vagy éppenséggel nem reagáltak - a hátrányos megkülönböztetés célpontjai, a velük vagy támadóikkal azonosulók és a stadionok rendjéért felelős intézmények képviselői.

A mérkőzéseken készített feljegyzések szerint a kisebbségi csoportokhoz tartozó szurkolók kíméletlen, hátrányos megkülönböztetése igen sűrűn *a futballhuligánok rendbontásának kísérőjelensége volt*. Miután a felforgatók megadták az alaphangot, azok a nézők, akik helyeselték viselkedésüket, csatlakoztak hozzájuk, akik viszont nem osztották a véleményüket, ellenszegültek, s a szópárbajok nemritkán tettelegességgé fajultak. A rendszert nem a megalázott kisebbségek oltalmazását célozták, hanem az ellentábor megszorogatását, sárba taposását. Az agresszív fellépés, az erőszakosság, a vandalizmus sokszor nem maradt a „kemény magok belügye”, az egyszerű, „közönséges” szurkolók tulajdait is érintette, sőt mozgósította.

Azok a rasszista és idegengyűlölő manifesztációk, amelyek nem csaptak át erőszakos cselekedetekbe, időnként félelmetesen brutálisak voltak, máskor kifinomultabbnak és veszélytelenebbeknek tunktek, de sunyiságukhoz, rosszhiszeműségükhöz ekkor sem fért kétség. Ennek ellenére csak az előbbiek megtorlása szerepelt a napirenden, az utóbbiakat a nézők többsége ártalmatlan gúnyolódásként, a szurkolói szubkultúra integráns részeként kezelte, s nem kelt a megsegényített csoportok védelmére.

Amíg az elszenvedett durva sértésekért a szurkolók állandóan és lehetőleg azonnal igyekeztek revansot venni az ellenfél hívein, addig a *játékosok többnyire nem viszonzották az őket ért, előítéletesen alapuló bántalmazásokat*. Az érintett labdarúgók természetesen hallgattak, úgy tunkt, mintha kötelező előírás szerint jártak volna el. Nem azért viselkedtek békétűrően, mert meghunyázkodtak, vagy mintha nem elégették volna meg lealacsonyításukat. Feltehetőleg az adott körülmények kényszerítették őket a visszavágás elkerülésére, s edzőik, sportvezetőik és csapattársaik is arról próbálták meggyőzni őket, hogy törődjenek bele helyzetükbe. Egy kiváló magyar roma labdarúgó, akit a „legnagyobb cigány”-nak neveztek el, a következőket mondta erről a problémáról egy vele készített interjúban.

„Amikor átigazoltam a Honvédba, a szurkolók viselkedése nagyon bántott, nem voltam képes függetleníteni magam a megjegyzéseiktől, játék közben állandóan a sértő szavaikat, beszédjüket követtem. De hát nem is csoda, az ilyen kiabálások, hogy »mocskos

cigány«, »a legnagyobb cigány«, mindenkit lelombozott volna, és akkor néhány vezetőm meg csapattársam hosszan elbeszélgetett velem, és megértették velem, hogy nem szabad törődnöm a sértegetésekkel, mert a közönséget nem lehet lecserélni. Különösen a Fradiszurkolók voltak elviselhetetlenek, minden meccsen letámadtak, de végül egyre kevésbé figyeltem rájuk, próbáltam a játékra koncentrálni» (részlet egy mélyinterjúból).

Egy afrikai, fekete bőrű játékos, aki több európai országban is focizott, mielőtt Magyarországra került, így fogalmazta meg véleményét:

„Engem megtanítottak arra, hogy semmi bajom nem lesz, ha tudom, hol a helyem. És akármilyen megalázó is, nekem tudomásul kellennem, hogy a magamfaját minden fehér társadalomban alacsonyabb rendűnek nézik, Magyarország se nem jobb, se nem rosszabb más országoknál» (részlet egy mélyinterjúból).

A hazai NB I-es mérkőzések közönsége, sajnálatos módon, igazolta a fenti játékos megállapítását. Az inzultus közelében tartózkodó - a diszkriminálásban részt nem vevő - szurkolók rendszerint nem léptek közbe. Még a nyitottnak vélt nézők sem álltak ki az áldozat mellett. A megfigyelők 106 mérkőzésen mindössze két olyan esetet írtak le, amikor a labdarúgó-szurkolók a becsmértelt kisebbségi csoport pártját fogták. Az egyik alkalommal néhány néző tiltakozott a mérkőzés rendezőinél amiatt, hogy a stadionban antiszemita feliratos transzparenszek lengettek, és ragaszkodott azok eltávolításához.

A másik lejegyzett eset arról szólt, hogy egy „cigányozni” kezdő bandával együtt lévő roma szurkoló protestált becsmérése miatt. Azzal érvelt, hogy ő is ér annyit, mint a többiek, hiszen ugyanannak a futballcsapatnak drukkol. Rövid szóváltás után a vitatkozóknak megegyeztek abban, hogy fontosabb az a kérdés, ki melyik csapat mellett kötelezi el magát, mint az, hogy melyik etnikai csoportból való.

A diszkriminatív akciókat nemcsak a játékosok és a békés, előítéletmentes nézők túrték szó nélkül, hanem a mérkőzések rendezéséért és a közrend biztosításáért felelős sportegyesületek különböző rangú-rendű, beosztású közképviselői is. A több mint száz mérkőzésről készült beszámoló arról árulkodik, hogy csupán kétfajta intézkedés történt, az is csak alkalmanként. Az egyik: a szervezők hangosbemondón keresztül arra kérték a tömeget, sportszerűbben biztassa kedvenceit. A mélyinterjúk során néhány egyesületi sportvezető azon a véleményen volt, hogy a nézőkhöz intézett, fenti formális kérés kétélű fegyver, néhanapján tényleg lehűti a kedélyeket, máskor viszont inkább olaj a tüzre, s hallatára bizonyos csoportok újult erővel zendítenek rá rasszista szövegeikre. Felmérésünk tapasztalatai jobbra az utóbbi megállapítást támasztották alá.

A másik rendelkezés értelmében a nézők bizonyos előítéletes, idegengyűlölő megnyilvánulása szankciót vont maga után, jelesül, a szervezők emberei elkobozták a gyalázkodó, sértő felirattal ellátott transzparenszeket. A megfigyelők csak két ilyen esetet regisztráltak, de több klub képviselője elmondta, hogy rendszeresen eltávolítják a rasszista érzelmet kifejező textusokat, s amikor a „kemény magok” reprezentánsaival egyezkednek, tárgyalnak, figyelmeztetik őket, hogy ne használjanak félreérthető (vagy nagyon is egyértelmű) jelszavakat és szimbólumokat.

4. Érvek, ellenérvek

Az egyesületi sportvezetőkkel folytatott beszélgetésekből az is kiderült, hogy tökéletesen tisztában vannak a „cigányozás” és „zsidózás” felbukkanásával a nézőtérén, de megpróbálják az incidensek jelentőségét kisebbiteni, a szurkolók diszkriminatív viselkedésének csak akkor szentelnek figyelmet, ha az szorosan kapcsolódik a futballhuligánok agresszív akcióihoz, de ha egy mód van rá, még akkor is negligálják az összetűzések rasszista és xenofóbiás vonatkozásait. Nem azért, mintha a közönség előítéletes viselkedését igazán el-

hanyagolható problémának tartanak, s legfőképpen nem azért, mintha hallgatólagosan jóváhagynák. Sokkal inkább azért, mert miközben szüntelenül és reménytelenül hadakoznak az erőszakos rendbontókkal és nyomasztja őket a felelősség, eleve kilátástalannak vélik a szurkolók előítéletes és idegengyűlölő megmozdulásai elleni küzdelmet.

Hasonló hozzáállást tapasztaltunk a Magyar Labdarúgó Szövetség (MLSz) és az Országos Rendőr-főkapitányság meginterjúvolt munkatársainak részéről is, akik - eltérően a korábbi időszakoktól - ezúttal elvileg nyitottnak mutatkoztak: hajlandók voltak tárgyalni a régebbi tabu témáról, s egyetértettek az általunk végzett felmérés szükségességével, mondván, nehezítette munkájukat az idevágó kutatási eredmények hiánya. Az említett testületek szorosan együttműködtek a labdarúgó-stadionok rendjének fenntartása, a felforgató, erőszakos akciók csökkentése érdekében, és valóban komoly erőfeszítéseket tettek azért, hogy visszaszorítsák a futball-huliganizmust és kézben tartsák, uralják a helyzetet a tribünökön. Mindezek ellenére - az alábbiakban felsorolt indokokra hivatkozva - vonakodnak attól, hogy a nézőtéri rasszizmussal és xenofóbiával foglalkozzanak:

A) A diszkriminatív viselkedés nem átfogó, nem általános probléma a magyar labdarúgó-stadionokban, csupán néhanapján fordul elő.

B) Az előítéletesen viselkedő nézők tulajdonképpen nem rasszisták, nem nacionalisták, csupán ürgyget keresnek - és találnak -, amelyet felhasználva borsot törhetnek az ellentábor szurkolóinak orra alá; igen gyakran még a jelentését sem ismerik az általuk alkalmazott sértéseknek.

C) A rasszizmust és a xenofóbiát nem a magyar futball termelte ki, mintáit és megerősítését részben a nemzetközi labdarúgásból, részben a magyar társadalomból nyeri.

D) A labdarúgás intézményrendszerét és a rendőrséget magára hagyták a szurkolók diszkriminatív megnyilvánulásai ellen folytatott küzdelemben, a tömegkommunikáció nem vállal velük közösséget, nem partner a hadviselésben.

E) A magyar labdarúgó-stadionokban a megnövekedett erőszak, agresszió óriási terhet jelent a sportkluboknak és a rendőrségnek, a rendelkezésükre álló szűkös anyagi erőket a vandál cselekedetek megelőzésére és megfékezésére kell koncentrálniuk, azokhoz képest az előítéletet és fajgyűlöletet sugárzó rigmusok ismételtgetése ártalmatlan acsarkodás.

F) A futballmérkőzéseken előforduló rasszista és idegengyűlölő megmozdulásokat nem lehet szankcionálni, mert egyfelől az elkövetők személyét képtelenség a tömegből kiválasztani és azonosítani, másfelől jelenleg nincs is olyan érvényben lévő törvény Magyarországon, amelynek alapján a diszkrimináló szurkolók ellen hivatalos eljárást lehetne indítani.

Felmérésünk eredményei elegendő tényanyagot szolgáltatnak a fenti érvek kritikai elemzéséhez, ellenérvek megfogalmazásához (az argumentumok sorrendjében) és néhány következtetés levonásához.

A) A probléma súlyosságának megítélése igen nagy mértékben függ a „diszkriminatív viselkedés” fogalmának meghatározásától. Miután a hivatalos körök, sok ok miatt, húzódoznak attól, hogy beismerjék a rasszizmus és a xenofóbia sorozatos előfordulását a labdarúgó-stadionokban, formálisan csak a legbrutálisabb változatait minősítik, tekintik hátrányos megkülönböztetésnek.

Az egyetlen konkrét, hivatalos adatforrást ehhez a témához az MLSZ által a mérkőzésekre kiküldött megfigyelők beszámolóí jelentik. Az a formanyomtatvány, amelyre az MLSZ kiküldöttjei jelentésüket írják, 1991 óta tartalmaz önálló rovatot az előítéletes és idegengyűlölő megnyilvánulások regisztrálására. E rubrika felvétele a jelentéskérő lapra fontos előrelépés volt az előző évekhez képest, de a jelentéstétellel szemben támasztott elvárások magyarázzák, hogy nagy valószínűséggel csak a szélsőséges helyzetek kerültek

lejegyzésre. Empirikus vizsgálatunk második szakaszában, 1993-ban 240 NB I-es mérkőzésen a labdarúgó-szövetség kiküldöttjei 57 diszkriminatív eseményről adtak számot. Úgy látjuk, hogy ez a szám a szélsőségesen rasszista megmozdulások gyakoriságáról tájékoztat, s nem szolgáltat elegendő információt a probléma nagyságának megállapításához.

Igaz ugyan, hogy a közelmúltig nem tanulmányozták célirányosan ezt a kérdéskört, de az az egy-két munka, amely foglalkozik a magyar labdarúgás nézőközönségével, kirívó példákat közöl intoleráns, antiszemita megnyilvánulásokról (*Mihancsik*, 1988; *Karády - Hadas*, 1994; *Földesiné*, 1994 a,b). *Felmérésünk* - e dolgozat előző alfejezetében bemutatott - *eredményei szintén határozottan cáfolják azt a hivatalos koncepciót, amely szerint csak alkalmanként észlelhető diszkrimináció a magyar futballstadionokban.*

Végül meg kell jegyeznünk, hogy a mindennapi gyakorlat is ellentmond annak az elképzelésnek, amit a diszkriminatív incidensek szórványos előfordulásáról hivatalosan hangoztatnak; a mérkőzésekre kijáró „közönséges” nézők rendszeresen az ellenkezőjét tapasztalják.

B) Kétségtelenül leegyszerűsítés lenne feltételezni, hogy minden egyes szurkoló, aki előítéletes és idegengyűlölő szövegeket skandál, rasszista. Joggal feltételezhető, hogy jó néhány esetben a nézők nem azért csinálnak felfordulást, mert előítéleteiket vagy az idegenekkel szembeni ellenszenvüket kifejezésre akarják juttatni, hanem pont fordított a helyzet: felfordulást akarnak előidézni, s azért folyamodnak ilyen nemtelen eszközökhöz is.

Az is igen valószínű, hogy *jó pár szurkoló*, aki kezdeményezője és kivitelezője a kisebbségi csoportok elleni támadásoknak, nem ismeri a releváns ideológiákat, s *nincs tisztában azon jelképek mögöttes tartalmával, amelyeket felhasznál.* Például vizsgálatunk során több, antiszemita rigmusokat mondogató szurkolótól megkérdeztük, miért kapcsolja a zsidóságot a libákhoz, miért nevezi az ellenfelet „libások”-nak, de egyetlenegyől sem kaptunk kielégítő választ. Egy másik, még furcsább példával is szolgálhatunk: az egyik megfigyelő beszámolt arról, hogy egy bizonyos NB I-es csapat „kemény mag”-jának tagjai a volt Szovjet Tengeri Flotta emblémáját viselik. Szerette volna megoldani a rejtélyt, miért és hogyan választották éppen ezt a jelvényt, de nem akadt szurkoló, aki tudta volna a választ.⁶

Több mint tíz éve két kiváló tudós rámutatott arra, hogy a fasiszta karlendítést utánzó és rasszista dalokat éneklő fiatalok szélsőjobboldali politikai, ideológiai elkötelezettségét nem kell eltúlozni, cselekedeteiket „... inkább közvetlen, helyi kontextusban kell értelmezni, s nem úgy kell kezelni őket, mint amelyek implicit politikai tartalmakat hordoznak” (*Pratt - Salter*, 1984. 217.).

Miközben teljes mértékben egyetértünk a fenti nézettel, és jó szívvel, könnyen adaptálhatjuk a jelenlegi magyar helyzetre, nem szabad megfélekednünk a gondolatmenet folytatásáról sem, amelyet az említett szerzők a következőképpen öntöttek szavakba:

„Mindazonáltal lehetséges, hogy az a pusztán tény, hogy ilyen megjegyzések maguktól értetődően elhangozhatnak, és hasonló érzelmek felszínre bukkanhatnak a tribünökön, ahol feltehetőleg tiszteletre méltó emberek ülnek... kezdődő rasszizmust tükröz, ami mélyen gyökerezik a brit kultúrában és társadalomban, és miként rámutattunk, nyíltan megmutatkozik a Brit Mozgalom Nemzeti Front tevékenységében” (*Pratt - Salter*, 1984. 217.).

C) Noha a magyar futball soha nem volt teljesen mentes a faji előítéletektől, igaza van mindazoknak, akik azzal érvelnek, hogy a közelmúltban a nemzetközi labdarúgásból és a magyar társadalomból átvett minták gerjesztették a szurkolók diszkriminatív viselkedését.

Világosan felismerhető, hogy néhány olyan előítélethez kapcsolódó szokás, amely Magyarországon az utóbbi évtizedben jött divatba, jó néhány nyugat-európai labdarúgó-stadionban már egy-két évtizeddel korábban elterjedt. Itt jegyezzük meg, hogy a magyar szurkolók, különösen bizonyos „kemény magok” tagjai nem csupán „rossz” szokásokat, hanem ebből a szempontból közömbös allűröket is átvesznek. Például semleges tartalmú szövegeket is gyakran írnak angolul transzparensekre, táblákra, falakra, trikókra anélkül, hogy igazán jártasak lennének az angol nyelvben.

Elismerve a nemzetközi példák esetenkénti kártékony hatását, igencsak elgondolkodtatónak tartjuk, hogy *amíg a nemzetközi szurkolói szokások nem ismernek távolságot, addig a külföldi szurkolók vagy sportszervezetek által kezdeményezett antirasszista akciókról szóló információk rendre nem jutnak át a magyar határon*. A magyar labdarúgás közönsége nem ismeri ezeket, soha nem csatlakozott rasszizmusellenes kampányhoz, s nem is indítványozott ilyesmit.

Azt joggal állíthatjuk, hogy *a játéktéren zajló események lényegében nem inspirálnak hátrányos megkülönböztetésre*. Megtörténik ugyan, hogy játékosok diszkriminatív megjegyzéseket tesznek a bíróra, de a futballpályák gyakorlatilag nem színterei rasszista és idegengyűlölő indulatok levezetésének. Miként egy esszéistaként is elismert sporttudós írja: „Nem a sportpályáról sugároznak az indulatok a lelátóra. A társadalomból származnak. És az a döbbenetes, a paradox jelenség, hogy míg a sportban szublimálódnak a konfliktusok, a lelátón sűrűsödnek” (Frenkl, 1995. 16.).

A stadionbeli diszkrimináció mozgásba lendülését kétségtelenül elősegítette, hogy - miként több más európai országban - a rasszizmus és a xenofóbia a társadalomban is fel erősödött a nyolcvanas évek második felétől. E folyamat kielégítő magyarázatához még nincs elégséges, tudományosan megalapozott információ, úgy tűnik azonban, hogy egyrészt a „létező szocializmus” évtizedei alatt rejtetten mindvégig meglévő diszkriminatív érzelmek, indulatok törtek felszínre, amikor a szocialista rendszer erodálódásakor, majd megváltozásakor megnövekedett a vélemény szabadság; másrészt bizonyos politikai, gazdasági és társadalmi körülmények - úgy mint emelkedő munkanélküliség, kezelhetetlennek látszó migráció, romló életszínvonal, fokozódó társadalmi egyenlőtlenségek - nagyban hozzájárultak előítéletes nézetek és magatartásformák elterjedéséhez.

A kilencvenes évek elején hazánkban a roma és zsidó polgárok ellen elkövetett támadásokra adott hivatalos válaszoknak általában nem volt visszatartó ereje, hatása, *inkább bátorítást adtak* hasonló akciók elkövetésére. Jelesül: a bíróság elé került esetekben az inzultálókat egyszerűen garázdaság miatt vonták felelősségre, és nem kisebbségekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés miatt, ami a kiszabható legmagasabb büntetés leszállítását jelentette. Vagyis a büntető törvénykönyv 156. paragrafusa („nemzeti, népi, faji és vallási csoportok elleni büntett”) helyett a garázdaságra vonatkozó 271. paragrafust alkalmazták. Az előző büntett elkövetői kettőtől nyolc évig terjedő börtönbüntetésre ítélték, az utóbbiakra egyéni elkövetés esetén maximum kettő, csoportos elkövetés esetén maximum három év börtönbüntetés várhat.

D) Vizsgálatunkban nem szándékoztuk tanulmányozni a tömegkommunikáció szerepét a sportbeli rasszizmus és idegengyűlölet ábrázolásában. Miután azonban csaknem minden mélyinterjú-alany „tele volt panasszal” az újságírókkal és riporterekkel szemben, áttekintettük a sportlapok 1993-1995. évi válogatott számain, és elemeztük a Magyar Televízió 1-es és 2-es csatornáinak néhány NB I-es mérkőzésközvetítését.

Mindazonáltal az alábbi gondolatok inkább feltevések, spekulációk, mintsem kutatási eredmények. Miként dolgozatunk bevezetőjében utaltunk rá, amíg a kommunista rendszerben a labdarúgás közönsége bizonyos határok között szabadjára engedhette rasszista és

nacionalista indulatait, addig a tömegkommunikáció képviselőinek a legszigorúbban hallgatniuk kellett a diszkriminatív incidensekről. A későbbiekben a rendszer erodálódása, majd összeomlása után sem cenzúra, sem tiltó intézkedések nem korlátozták az újságírókat és a riportereket abban, hogy tudósítsanak a mérkőzések légköréről. Ennek ellenére, egészen a közelmúltig - tehát beleértve felméréseink időszakát - tudósításaikból, közvetítéseikből rendre kimaradtak a diszkriminatív események. Miközben a kutatás során a mérkőzésekre kilátogató megfigyelők sorozatosan beszámoltak a szurkolók rasszista és idegengyűlölő megnyilvánulásairól, addig a tömegkommunikációs eszközök nem adtak hírt szinte egyetlen ilyen jellegű esetről sem, vagyis nem tájékoztatták pontosan közönségüket, és távol állt tőlük, hogy nevelő funkciót töltsenek be ezen a területen. Idevonatkozó elmélyültebb vizsgálatok hiányában még csak kísérletet sem teszünk ezen elzárkózó attitűd magyarázatára. Csupán annyit kívánunk megjegyezni, hogy *amikor felméréseinket végeztük, azt tapasztaltuk: a nézőtéri rasszizmus és xenofóbia megőrizte tabu téma jellegét a tömegkommunikációban.* Jó pár példa volt arra, hogy visszhangzott a „cigányozók” vagy „zsidózók” kórusa a stadionban, de a mérkőzésről közvetítő, beszámoló riporterek, újságírók látszólag tudomást sem vettek róla. Valamivel később megjelent egy-két cikk, amely felemelte szavát a labdarúgó-tribünökön elharapódzott diszkriminatív megnyilvánulások ellen, és úgy tűnik, napjainkban végre érdemi változás következett be, 1996-ban - konkrét híradásokhoz kapcsolódva - több tiltakozást lehetett olvasni, hallani labdarúgó-szurkolók diszkriminatív magatartása ellen.

Kutatási eredményeink szerint az adatgyűjtéskor számos sportvezető azt vetette az újságírók és riporterek szemére, hogy kényes helyzetekben a nézőközönség pártjára állnak, és a tárgyilagos tájékoztatásnál fontosabb számukra, hogy botrányokról írjanak, s ezzel lapjuk magasabb példányszámban való megjelentetését biztosítsák. Többen is példának hozták fel azt az esetet, amikor a rendfenntartó erők halálfejes zászlókat koboztak el a szurkolóktól, s az újságírók azzal vádolták a rendőroket, hogy igaztalanul zaklatták a békés nézőket.

E) A labdarúgás és a rendőrség felelős képviselői 1991 óta közösen is megtárgyalják a stadionok biztonságával kapcsolatos problémákat. Az a tény, hogy fel- és beismerték a növekvő erőszak veszélyességét a hazai labdarúgó-stadionokban, nagyon pozitív jelzés, és mutatja, hogy ma már másként közelítenek a kérdéshez. (Fél)hivatalos megállapításuk szerint az utóbbi öt évben jelentős mértékben terjedt az agresszió, a vandalizmus, a huliganizmus a futball háza táján, s bár az ellenük való küzdelemre egyre több pénzre lenne szükség mindkét vonalon, tehát a sportklubokban és a rendőrségnél is, viszonylag csekély összeg áll rendelkezésre erre a célra.

A labdarúgó-stadionok biztonságát részben a rendőrség, részben a klubok által finanszírozott magánbiztonsági szolgálatok emberei próbálják fenntartani, de mindkét fél anyagi nehézségekkel küzd. Egy felelős rendőrtiszt a következőképpen beszélt gondjaikról:

„A rendőrség szakemberei minden szezonkezdet előtt bejárják a pályákat, és látják, hogy a klubok általában szegények egy komolyabb rekonstrukció végrehajtására.

A rendőrség is hasonló cipőben jár; tűzoltó jellegű munkákra futja, a fejlesztésre nem. Pedig - mondják a klubok tapasztalt rendezői - akkor lehet rendet tartani, ha a közönség látja, hogy a rendezők és a rendőrség felkészült. Az állandó létszámgondokkal küszködő kapitányságok viszont nem mindig tudnak kellő számú embert a helyszínre küldeni.

A jelenlegi helyzetkép alapján nem kizárt, hogy a jövőben Magyarországon is sor kerülhet komolyabb összetűzésre a szurkolótáborok között, vagy a szurkolók és a rendfenntartók között - foglalta össze Hatala József” (Kósa, 1995. 23).

Egy másik interjúban abszurdnak nevezték a helyzetet, mondván: „... a bűnözők gyakran gyorsabb autókon hajtanak el, mint a rendőrök, akik üldözik őket”. Elismerve a fenti érvek igazságtartalmát, meggyőződésünk, hogy *a pénzhány nem igazolhatja a rasszista és idegengyűlölő megnyilvánulások negligálását*. A diszkriminatív viselkedést, különösen ha az a futball-huliganizmus kísérőjelensége, minden külön anyagi ráfordítás nélkül is lehet és fel kell ismerni.

F) Az az indoklás, amely szerint a szurkolók előítéletes és idegengyűlölő megmozdulásait ezért nem szankcionálják hazánkban, mert az elkövetők személye nem azonosítható, első hallásra racionálisnak tűnhet. Némi gondolkodás után azonban nem nehéz rájönni, hogy ez az argumentum gyenge, és csak az esetek egy részére lehet igaz, hiszen nem okozhatna komoly nehézségeket annak megállapítása, kik tartják, hordozzák a rasszista feliratú transzparenszeket, kik viselnek rasszista szimbólumot ábrázoló trikót, sapkát, esetleg kik hajigálnak banánt a játéktérre. Videofelvételek alapján még a diszkriminatív rigmusokat skandálók jelentős része is előállítható lenne, arról nem is beszélve, hogy a futball-huliganok jó néhány vezéralakját - videofelvételek híján is - személy szerint ismerik a sportegyesületekben és a rendőrségen. Igen valószínű, hogy *akár csak néhány előítéletes, felforgató néző azonosítása, viselkedésének hivatalos számonkérése precedenst teremtené és elrettentéssül szolgálna*.

Súlyos aggodalomra ad okot, hogy jelenleg nincs olyan törvény hazánkban, amely a rasszista és idegengyűlölő kijelentéseket minden esetben törvénybe ütköztetné minősítené. Pár évvel ezelőttig a büntető törvénykönyv tartalmazott ilyen értelmű paragrafust, de azt, egy parlamenti képviselő javaslatára, az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította és érvénytelenítette abból a megfontolásból, hogy korlátozza az állampolgárok szólásszabadságát. Azóta jogbizonytalanság áll fenn, s ezt csak részben enyhítette az azóta hozott törvénymódosítás.⁷

A fenti körülmény ismeretében nem meglepő, hogy a labdarúgó-stadionok biztonságának, valamint a szurkolók diszkriminatív viselkedésének jogi szabályozása is sokáig erős késésben volt, s csak a kilencvenes évek közepén került rá sor, s még akkor is hézagosan. Magyarország már 1990-ben ratifikálta a szurkolói, különösképpen a labdarúgó-szurkolói erőszakra és rendbontásra vonatkozó Európai Konvenciót, de anélkül, hogy az hatályba lépett volna.

A magyar sport - és labdarúgás - kijelölt szakemberei rendszeresen részt vesznek az Európa Tanács nézőtéri erőszakkal foglalkozó bizottságának munkájában, és mind hivatalos jelentéseikben, mind informális kijelentéseikben hangsúlyozzák a bizottság által készített dokumentumok hasznosságát, de az utóbbiak - érthető módon - nem képesek pótolni a jogi szabályozás hiányát.

Elismerve a fent említett jogi kérdések fontosságát, hangsúlyozni kívánjuk, hogy bár az úgynevezett „law and order” (jog és rend) megközelítés feltétlenül szükséges bizonyos körülmények között, nyilvánvalóan nem oldja meg sem általában a futball-huliganizmusból, sem speciálisan a szurkolók diszkriminatív viselkedéséből fakadó problémákat. Ahogyan az alábbi jeles társadalomtudósok rámutattak:

„Miközben a futball-huliganizmus megközelítése a »törvény és rend« szellemében rövid távon hasznosnak bizonyulhat, mivel praktikus, lehetséges és azonnali eredményt hoz, azonban annak következtében, hogy elmulasztja feltárni a megoldandó problémák mögött mélyebben meghúzódó okokat, elkerülhetetlenül bukásra van ítélve” (Melnick, 1986. 15.).

„... ez a »törvény és rend« megközelítés viszonylag kevésbé hatott a futballhuliganokra, hacsak nem vesszük figyelembe, hogy megnövelte szolidaritásukat, áttette aktivitá-

suk színhelyét a lelátóról, szervezettebbé tette őket és elősegítette, hogy kifinomultabb módszereket találjanak ki az ellenőrzés elkerülésére” (Dunning, 1990. 77.).

Az a kívánatos, hogy a „törvény és rend” szellemében történő megközelítés csak egy tétel legyen azon intézkedések katalógusában, amelyet Magyarországon a nézőtéri rasszizmus és xenofóbia ellen hoznak. Ajánlatos pozitívabb intézkedéseket is foganatosítani, úgymint elősegíteni, hogy a szurkolók tudatában legyenek a tribünökön jelen lévő előítéleteknek, növekedjék a kisebbségi csoportokkal, egyáltalán a mássággal szembeni toleranciájuk, erősödjék felelősségérzetük sportegyesületük, településük iránt. Magyarországon sem a labdarúgással kapcsolatos intézmények, sem a sportklubok szurkolótáborai soha nem kezdeményeztek antirasszista kampányt. Az egyetlen jelentős rasszizmus elleni fellépés a magyar futballban művészek, tudósok, közéleti személyiségek részéről indult 1996-ban, s noha akciójuk a hozzájuk hasonlóan gondolkodóknak csupán szűk körét érte el, indítványuk a labdarúgás megmentésére mindannyiunk számára követendő példa.⁸

A következő menetben arra lenne nagy szükség, hogy a hazai labdarúgás irányítói - akik elvi támogatásukról biztosították a „páyarasszizmus” ellen szavukat felemelő értelmiségieket - a gyakorlatban is felkarolják ezt az antirasszista kezdeményezést, tervezzenek, szervezzenek újabb kampányokat, s mozgósítsák a szurkolókat hasonló lépések megtételére.

Befejezésként örömmel fogalmaznánk meg vadonatúj következtetéseket, javaslatokat, ajánlásokat. A keserű igazság azonban az, hogy lényegében ma is érvényes mindaz, amit e téma kapcsán 1994-ben leírtunk. Az a tény, hogy szó szerint megismételhetjük akkori mondandónkat, nem a szerzőt minősíti, hanem a ténylegesen fennálló helyzetet. *Szándékosan idézzük tehát korábbi felhívásunkat*, abban a reményben, hogy ezúttal meghallgatásra talál, s hamarosan érvényüket veszti az alábbi zárógondolatok.

„Már az is szégyenfoltja a magyar sportéletnek (és közéletnek), hogy manapság a lelátókon nyíltan, következmények nélkül százaknak, ezreknek szabad egyes etnikai csoportokat, nemzetiségeket, fajokat szidalmazni, gyalázni, s kevés jelét látni az elharapódzott előítéletes viselkedés megfékezését célzó törekvéseknek. Azt a csúfságot viszont, hogy bizonyos futballstadionok melegágyai legyenek az alantas ösztönökre építő ideológiáknak, egyes labdarúgócsapatok stadionba kijáró közönségének többsége szélsőséges nézeteket befogadó söpredékké váljon - ezáltal végleg tönkretegy az igényesebb, véttlen nézők szórakozását, lerombolja a labdarúgás (maradék) presztízsét és tönkresilányítsa a sportág imázsát -, nem szabadna megvárni, megérni. Márpedig felmérésünk tanulságai szerint, ennek veszélye valószínűleg fennáll. Éppen ezért, tekintettel a probléma súlyosságára, a kutatói javaslattevés protokolljától eltérő módon, gyors cselekvésre szólítjuk fel a labdarúgásért felelős intézményeket, szervezeteket és személyeket, s határozottan sürgetjük, hogy legalább az ismert káros jelenségek visszaszorítására tegyenek (végre) komoly erőfeszítéseket, próbálják tudatosan menteni a még menthetőt és a még megmenthetőket” (Földesiné, 1994b. 49.).

Jegyzetek

1. Itt nemcsak a hazai felmérések hiányára utalunk, hanem arra is, hogy a más országokban hasonló témákban folytatott vizsgálatok eredményei nem hozzáférhetőek, s igencsak szűk körben ismertek Magyarországon. Az idevágó ismeretek terjesztését is szolgálja az a szakirodalmi áttekintés, amely A futball-huliganizmustól a szurkolói szokásokig a szakirodalom tükrében címmel 1994-ben jelent meg a *Testnevelés- és sporttudomány* 4. számában (Földesiné, 1994a. 183-189.), valamint a *Replika Társadalomtudományi Folyóirat* 1995. 17-18. számának a Futball és történelem című fejezete, s azon belül Bill Murray, valamint Christian Bromberger és Jean-Marc Mariotti tanulmánya.

2. A jelenség magyarázatához néhány adalék olvasható *Földesiné Szabó Gy.*: Magyar NB I-es labdarúgó-mérkőzések nézőinek társadalmi összetétele és motivációi című tanulmányának bevezetőjében (*Földesiné*, 1995a. 73-74.).

3. A nemzetközi kutatócsoport munkájába az alábbi intézmények kapcsolódtak be:

Anglia	Brightoni Egyetem és Leicesteri Egyetem
Ausztria	Kulturális Tanulmányok Intézete, Bécs
Belgium	Leuveni Katolikus Egyetem
Franciaország	Provence-i Egyetem, Aix-en Provence
Magyarország	Magyar Testnevelési Egyetem, Budapest
Németország	Német Sportfőiskola, Köln

A team 1994-ben a „The Impact of Euro-Racism on Human Mobility - as Reflected on and Resisted through Sport and Leisure” című kutatási pályázatával elnyerte az Európai Unió anyagi támogatását. A vizsgálatok fő célkitűzéseiről, irányairól, az egyes nemzetek által felvállalt feladatokról részletes tájékoztatást adtunk egy 1995-ben közölt beszámolóunkban (*Földesiné*, 1995b). A labdarúgással kapcsolatos kutatási eredményeket az együttműködésbe bekapcsolódó szakemberek, *Roman Horak* és *Mathias Marschik*, *Bart Vanreusel*, *Scott Fleming* és *Alan Tomilson*, *John Garland* és *Michael Rowe*, *Jean Marc Mariotti*, *Udo Merkel*, *Kurt Sombert* és *Walter Tokarski*, valamint *Földesiné Szabó Gyöngyi*, 1996-ban publikálták a *Racism and Xenophobia in European Football* című tanulmánykötetben (*Merkel-Tokarski*, 1996).

4. „Kvázi-szurkolóknak a nézőknek a hagyományos rendbontók és az újabb kori futballhuligánok mellett kialakult nem szervezett csoportját neveztük, amely... egyénenként vagy csoportosan akcióba lépő lumpenelemekből áll. Az idesorolhatók durvasága gyakoriságában és minőségében is messze meghaladja a tradicionális rendzavarókéét, s noha agresszivitásuk nem éri el a futballhuligánokét, ugyanúgy rontják a szurkolók imázsát, ugyanúgy megkeserítik a labdarúgás rajongóinak életét, mint a szervezett bandák” (*Földesiné*, 1995a, 84.).

5. Nemzetiségi és etnikai csoportok társadalmi észlelése a mai Magyarországon. *Replika*, 15-16., 1994. december. 278-293.

A szerkesztőség, Langmár Ferenc kezdeményezésére, kutatási programot dolgozott ki a Szonda Ipsos közreműködésével: 1994 augusztusában 1000 fős országos reprezentatív mintában 4 kérdést tett fel 12 magyarországi népcsoport számarányára és anyagi helyzetére vonatkozóan (néger, orosz, arab, ázsiai, zsidó, cigány, román, jugó, szerbhorvát, szlovák, német, erdélyi magyar).

6. Hasonló példákkal szolgál *Hadas* és *Karády*, illusztrálva azt a tételt, hogy az antiszemita verbális akciók - többek között - „egyfajta általános negativitást kifejező kód megnyilvánulásainak tekinthetők” (*Hadas - Karády*, 1995. 109.)

7. Az Országgyűlés 1996. március 12-i ülésén fogadta el az 1996. évi XVII. törvényt a büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról, amelynek 5. §-a értelmében a Btk. 269. §-a helyébe a következő rendelkezés lépett:

„269.§ Aki nagy nyilvánosság előtt

a) a magyar nemzet,

b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, illetve gyűlöletkeltésre alkalmas egyéb cselekményt követ el, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztésre ítéltető.”

8. Falus Gábor: Pályarasszizmus. *Népszabadság*, 1996. szeptember 6.

Irodalom

- Bromberger, C. - Mariotti, J. M. (1995): Vörös és Fekete. *Replika*. 135-148.
- Dunning (1990): Sociological reflections on sport, violence and civilization. *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 25. No. 1. 80.
- Földesiné Szabó Gy. (1994a): A futballhuliganizmustól a szurkolói szokásokig a szakirodalom tükrében. *Testnevelés- és sporttudomány*, 4. 183-189.
- Földesiné Szabó Gy. (1994b): *Helyzetkép a lelátóról*. TF. Budapest. 124 p.
- Földesiné Szabó Gy. (1995a): Magyar NB I-es labdarúgó-mérkőzések nézőinek társadalmi összetétele és motivációi. *Szociológiai Szemle*, 73-94.
- Földesiné Szabó Gy. (1995b): A faji előítéletek és a nemzetközi vándorlás összefüggéseiről a sportban és a szabadidőben a mai Európában. *Testnevelés- és sporttudomány*, 1. 28-34.
- Frenkl R. (1995): Az erőszak forrása. *Respublika*, 15. 16-17.
- Hadas M. - Karády V. (1995): Futball és társadalmi identitás. *Replika*, 89-119.
- Karády V. - Hadas V. (1994): Football et antisémitisme en Hongrie. *Actes de la recherche en sciences sociale*, 103. 90-101.
- Kósa T. (1995): Erőszak a lelátókon. *Magyar Hírlap*, május 15.
- Melnick, J. M. (1986): The mythology of football hooliganism: A closer look at the British experience. *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 21. No. 1. 3-19.
- Mihancsik Zs. (1988): *Hajrá MTK! Hungária körút*. Háttér. Budapest. 105 p.
- Merkel, U. - Tokarski, W. (Eds.) (1996): *Racism and Xenophobia in European Football*. Meyer and Meyer. Aachen. 189 p.
- Murray, B. (1995): A Celtic és a Rangers. *Replika*, 121-132.
- Pratt, J.-Salter, M. (1984): A fresh look at 'football hooliganism'. *Leisure Studies*, Vol. 3, No. 2. 202-220.
- Szekeres T. (1995): Angyalöldi négersors. *Vasárnap*, május 1.

Racism and xenophobia in Hungarian football stadia

Gyöngyi Szabó Földesi

Professor

(Hungarian University of Physical Education,
Department of Social Sciences)

The Hungarian football had never been free from racism. However it appears that right after the political system change that took place in 1989-1990 in Eastern Europe, the revival of racism and xenophobia can be witnessed also in Hungarian football stadia. Based on an empirical research this paper attempts to give answers to the following questions: To what extent are racism and xenophobia present in Hungarian football stadia? At which two target groups are these discriminative behaviours directed? Which forms of racism and xenophobia are manifested most frequently? Which answers are given by ethnic, social and national minorities to discrimination experienced by themselves? The author analyses and refuses the arguments referring to which the significance of such incidents is neglected by football and police authorities. In conclusion she urges to take more efficient measures in order to minimize or at least to diminish racism and xenophobic manifestations in Hungarian football.

Exchange value of top level sports results and its comparative marketing advantage in Slovenia and Hungary

Jakob Bednarik

Professor

(University of Ljubljana, Faculty of Sport)

Kresimir Petrovič

Professor

(University of Ljubljana, Faculty of Sport)

Mihály Nyerges

Associate professor

(Hungarian University of Physical Education,
Department of Theory of Physical Education and Pedagogy)

Sports training can be treated from the starting-point of the system theory as the human production of various sports products. In this article we are interested mostly in a specific product - the top-level sports results - and both main producers of this product, the coach and the athlete. It can be said that sport training (as it does production) starts the process, in sports competition we have the distribution of the top-level sports results and through being seen by an audience it is also consumed. However, this consumption of the sports results is not the sole final link in the activity chain, so is the result's exchange. The exchange value of sports results can be both financial and also spiritual. Slovenia and Hungary proved that they have talents and knowledge for permanent top sport achievements. That is a comparative advantage for the marketing of top sports results. That is why one of the main purposes of the article is assessing how much Slovenian and Hungarian sport uses this advantages in sponsorship relations.

Slovene companies give for sponsorship and donate to sport approx 0.17% of their income. Sponsors in Slovenia have greater financial potential of sport than in Hungary.

Introduction

Sports training can be treated from the starting-point of the system theory as the human production of various sports products. In theory, production represents the first part of the activity chain, being followed by distribution, exchange and consumership - or bet-

ter consumption of a specific sports product - e.g. the top-level sports result. This product has an exchange value, which is both spiritual and material.

To make understanding easier we shall not be using just expressions from economy but also those used in sports. For production we shall use sports training, for producers the coach and the athlete, for consumption watching and the response of the audience and for the consumer the spectator.

Sports production is the result of many collaborators. On the production side we have the coach, the athlete-effector and a team of experts, which enable development and progress with their expertise. The parents are also important collaborators, organising a favourable milieu and spiritual climate for sports activity. Through their financial support they also offer the athlete the possibility for an unbehindered activity.

The exchange value of the sports result has a spiritual as well as a financial side. However, this consumption of the sports result is not the sole final link in the activity chain, so is the result's exchange.

An important factor is the pleasure felt by everyone involved in the achieving of sports results. The coach achieves the satisfaction of his inner need through the pleasure of the achieved good result. The athlete is the immediate performer and takes pleasure in the physical and spiritual execution of his activity. The other collaborators get pleasure from the realisation of their professional and creative needs and motives in the achieved result, while the parents do so mainly through the recognition of the sports results of their children. Sports pleasure of all kinds, born of various motives, are important motivators and shapers of sport, as an individual and social activity. One of the most important pleasures is the sports pleasure of the public as it verifies and justifies the efforts of all involved. Watching a sports event springs from the inner need of the spectator who nurtured this need through his interest for sport.

Of course every sports result also has a reverse effect and regulates the whole training process. However, a top-level sports result usually - or at least in the great majority of cases - is not only the end goal, but achieves its real purpose in watching, following and the response of the audience. Only in this way does the top-level sports result become a multiplicator, a generator of mass sports and sport industry, their promoter and the promoter of the native country of the athlete and coach and also of the sports event in which the result was achieved. It is precisely these functions of the sports result that define the financial part of its exchange value. The financial exchange value of a top-level sports result is therefore almost exclusively dependent on the response of the public - the spectators - watching and following the achievement. A financial exchange value of the sports result which is not necessary dependent on the response of the public is its contribution to the development of technology of sports training and sports industry.

Even if we neglect the importance of the public's response for the financial part of the exchange value of the top-level sports result, we can postulate the hypothesis that without spectators (watching) there would be no top sports result, because it would be meaningless.

The public actually following the event can be small, but is always present in the assessment of top-level creativity. Even if the individual exploits of alpine climbers, proof of the achievement is required for the public, even if only for the expert public, which give credibility for public and due to this for the all producers of sport results.

In comparison with the others, the response of the public brings a need for continuing with sports training and this is its internal reason. In this way the need for top-

level results continues - or emerges, as the case may be - representing subjective motivation for the coach and athlete.

To sum up: as there is nobody watching without sports training, there is also no top-level sports results with nobody watching. *Magnane* (1964) stresses sports result having the value of commentary.

In the production of a top-level sports result the position of the coach and the athlete is very interesting. The coach doing the training develops his training abilities for production and uses them in the training process. This is subjective use, on the other hand, objective is the use of training means, tools and accessories. The coach's raw material - the athlete - changes during and because of training. In doing so the athlete is not an object, but a subject with an active role. During training the athlete's competitive abilities are being developed, being realised then in the result. The sports result is the reflection of the inner need of both, the athlete and the coach, only the important thing for the athlete are his abilities, while for the coach it is his knowledge and feeling bordering on art - as a subjective, irrational, emotive concretisation of the perceived and experienced, in new training patterns.

By watching there is reestablished one more important product of sport, here called marketing services. The most seeable area of marketing effect is market communication, that is advertising of products and services with the aim to near the offer at most to wishes and needs of consumer.

Special form of advertising is sponsoring. Sponsors try to affect buyers with specific mean - sponsoring, to tie them at most on their brand mark.

Athletes, sport events organisers, advertisers at sport events and their TV transmissions as well as sport sponsors have always to do with specific aimed consumers. There are TV viewers and visitors of sport events. And among them is one particularly interesting group, the fans, representing the most loyal, devoted followers of particular club or individual athlete.

Relative small countries, as Slovenia and Hungary are, have despite their great sport successes a small human potential of spectators. So the market is less interesting for sponsors. That is why one of the main purposes is to assess the means or share in the structure in whole incomes in sport which sponsors in Slovenia and Hungary are taking.

Methods

The measuring population included 2197 large and middle large enterprises. The questionnaire, with the question about how many means they assign for sponsoring and donating in sport was returned from 604 enterprises. That means 27.35% of all large and middle large enterprises. Their funding (common income) represented 27.59% of income of all large and middle large enterprises in Slovenia in the year 1995.

The basic statistical significances of income variable of all middle large and large enterprises and those being returned the questionnaire are very alike (compare table 1 and 2). We can assume enterprises being returned the questionnaire are good representatives of all Slovenian middle large and large enterprises in the year 1995.

Calculated were basic statistical income significances of all middle large and large enterprises in the year 1995 and basic statistical income and means significances of sponsoring and donating of middle large and large enterprises in the year 1995 being returned valid completed questionnaire.

Table 1

Basic statistical income significance of all middle large and large Slovene enterprises in the year 1995

In thousand SIT	
Arithmetical mean (AM)	1,763,741.514
Standard error of AM	100,498.700
Standard deviation	4,710,591.790
Variance	2.21897
Maximum	113,608,864.00
Minimum	610.00
Range	113,608,254.000
Total	3874,940,106.000

Table 2

Basic statistical income significance of all middle large and large Slovene enterprises, being returned the questionnaire (604 enterprises)

In thousand SIT	
Arithmetic mean (AM)	1,779,429.020
Standard error of AM	173,799.034
Standard deviation	4,260,735.698
Variance	1.81539
Maximum	62,920,378.00
Minimum	698.00
Range	62,919,680.00
Total	1069,436,841.00

Results

Slovene enterprises being returned the questionnaire have given for advertising and/or sponsoring or donating in sport 0.17% of their income (see table 2 and 3). If we average the data to all middle large and large enterprises (see table 1) we can assess that enterprises have given for advertising and/or sponsoring and donating in sport 6,587,398 (in thousand SIT).

We become similar mark for middle large and large enterprises also on the following way: enterprises being returned the questionnaire have directed for advertising and/or sponsoring and donating in sport in whole 1.843.659 (in thousand SIT) (see table 3). Regarding their whole income represents 27,5% income of all middle large and large enterprises (compare with table 1 and 2) we can assess all middle large and large enterprises have directed for advertising and/or sponsoring and donating in sport 6,704,214.545 (in thousand SIT).

So we can assess that middle large and large enterprises are giving for advertising and/or sponsoring and donating in sport approx. 0.17% what was in the year 1995 approx. 6.5 milliiards SIT or 51,587,000 USD.

Table 3
**Basic statistic means significance for advertising and/or
sponsoring and donating in sports of all middle large and large
Slovene enterprises being returned the questionnaire (604
enterprises) and answered this question with mark in absolute
amount**

In thousand SIT

Arithmetic mean (AM)	5,586.845
Standard error of AM	1,502.583
Standard deviation	27,295.767
Variance	745,058,896.06
Maximum	450,000.000
Minimum	0.0
Range	450,000.000
Total	1,843,659.000

In the case we include the assessment of the means Slovene enterprises gave for advertising and/or sponsoring and donating in sport to income structure of sport organisations being gained on the base of analysis of final accounts by *Bednarik, Simoneti, Potočnik, Jagodic, Pečar and Plešec*, 1997, we gain table 4.

From table 4 is seen that means enterprises give for advertising and/or sponsoring and donating in sport represent about 45% of all sport organisations income and about 60% of income sport organisations gain with their own activity. Regardless this assessment can also overestimate the means coming from enterprises directly to sport we can conclude that financial source represented by organisations contribution to Slovene sport is relatively large.

Financial contribution of enterprises directed to sport for advertising and sponsoring is perceptually in regard to all finances in sport in Slovenia on upper bound of European Community countries, investigated by *Andreff* (1994) (compare table 4 and 5). As we can see in table 5 Italy is deviating far from Portugal and the latter is the only country where enterprises give more than 20% of all income in sport.

Table 4
Structure of funding for sport in Slovenia

	% of all financing in sport
1. State budget	5.6%
2. Local authority	20.8%
Public funding total (1+2)	26.4 %
3. Enterprises	45.0%
4. Membership fee	6.1%
5. Income from own activities-other	22.5%
Income from own activities – together (3+4+5)	73.6%
Total of public funding and own activities	100%

Table 5

Structure of funding for sport in EU by Andref (1991)

1990	DEN	FIN	FRA	GER	ITA	POR	SWE	SUI*	GBR & NI	HUN
State budget	6.3	4.3	8.9	0.6	8.2	9.9	2.2	0.4	0.8	30.2
Local authorities	32.5	24.7	29.5	26.6	11.0	11.6	20.4	5.2	15.1	16.6
Public funding	38.8	29.0	38.4	27.2	19.2	21.5	22.6	5.6	15.9	46.8
Firms	5.6	4.8	4.5	3.8	7.9	42.0	17.2	2.8	5.0	5.7
Households	55.6	66.2	57.1	69.0	72.9	36.5	60.2	91.6	79.1	47.5
Private funding	61.2	71.0	61.6	72.8	80.8	78.5	77.4	94.4	84.1	53.2
Total of public funding and private fundings	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

*Non EU member.

The latest data for Hungary is not known. In regard to data collected in the year 1991 by *Andreff* et al (Hungarian enterprises contribute in structure of sport income approx. 6%), we can assess that enterprises in Slovenia are more important financial potential of sport than in Hungary.

Discussion

One of the reasons for investments in the Hungarian and Slovenian top sports is the great admiration of the top sports by the Slovenian nation. The sports glory combined with public admiration of the top athletes could be extremely interesting for the sponsors because it improves sport marketing. Sponsoring top sports can lead to the bettered image of the sponsors as well as to the bettered public opinion of the company. This improved image could be linked to the concept of the social responsibility (of the society that sponsors the athletes for the Olympic Games) or with the idea of excellence. Another, even more important reason for investments is the number of top athletes in Hungary and Slovenia. With respect to the number of inhabitants Hungary and Slovenia has won an extremely large number of Olympic medals and even more medals at other important championships. According to some media research Hungary and Slovenia is in top among the most successful countries in the field of sports in the world in relation to the size of its population.

Even greater are the achievements of the younger athletes in Slovenia and Hungary obviously we are capable of the early detection and training of the young talented people. Unfortunately, being relative small countries Slovenia and Hungary cannot secure the financial means for the performance of the optimal training in all sports disciplines. The foreign investments of the capital into the young Slovenian and Hungarian athletes will therefore secure the promotional possibilities very early. The better are the results of grown-up athlete, the greater is the benefit from the promotion. These promotional effects will become interesting for the whole world due to the pronounced internationalisation of the top athletes. The foreign investments into the Slovenian and Hungarian sports talents

are practically without risk as excellent achievements in some sports have been accomplished also in fairly bad financial conditions. The capital is normally invested in projects with the smallest possibility of risk. This favourable situation is guaranteed by the Slovenian and Hungarian know-how, a prerequisite for sports success.

We can summarise, that small country of Slovenia and Hungary proved that it have talents and knowledge for permanent top sports achievements and thus it can be interesting for the marketing of the top sports results. Slovenia and Hungary are also known for extremely good results in some worldwide spread sports like track and field, skiing, rowing, shooting, gymnastics and other. The above facts are very important in marketing as the possibility of maintaining the highest quality in sports in Slovenia and Hungary is great and stable. Therefore the world sports industry is willing to sponsor also the talented youth or a specific sports discipline, respectively and not only the famous sports stars. Of course this money is also not sufficient. A certain compromise should be made between the aspirations for highest sports achievements of all the talented individuals and the national income. This is always a part of a sports policy of some country when adjusting with its national potentials and development.

Summary

We can conclude that Slovenia and Hungary have because of relative small number of inhabitants small potential of sports spectators. This factor has negative influence on interest of sponsors. But both countries, Hungary and Slovenia, proved that they have talents and knowledge for permanent top sport results. This is advantage which should give a boost to investments of sponsors.

In regard to known data we can conclude that in the structure of whole finances in sports sponsoring in Slovenia is more important financial source than in Hungary.

References

- Aguilar-Manjarrez, R. - Thwaites, D. - Maule, J. (1997): *The Application of Organisational Buyer Behaviour to Sport Sponsorship Selection Decisions*. 5th Congress of the European Association for Sport Management (pages 1-14.); Glasgow, September 1997.
- Andreff, W. (1994): *The economic importance of sport in Europe: Financing and economic impact*. Committee for the Development of Sport of the Council of Europe Press.
- Bednarik, J. - Simoneti, M. - Potočnik, J. - Jagodic, T. - Pečar, J. - Plešec, B. (1997): *Ekonomski pomen slovenskega športa, 1. fazno poročilo: Analiza zaključnih računov športnih organizacij*. Fakulteta za šport. Inštitut za šport Press.
- Cingiene, V. - Kavaliauskas, S. - Sukys, S. (1997): *Sport Sponsorship: Situation Analysis Among Leading Lithuanian Companies*. 5th Congress of the European Association for Sport Management (pages 41-49.); Glasgow, September 1997.
- Irwin, R. L. - Sutton, W.A. (1994): *An Analysis of their Relative Importance for Major Corporate Sponsors*. *European Journal for Sport Management*, 2. 93-101.
- Magnane, G. (1964): *Sociologie du sport*. Gallimard. Saint-Amand.
- Petrovič, K. s sodelavci (1995): *Šport v republiki Sloveniji, dileme in perspektive*. Ministrstvo za Šolstvo in Šport. Ljubljana.
- Snyder, E.E. - Spreitzer, E.A. (1989): *Sociological aspects of sport*. (3rd Edition). Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.

Az élsportolói eredmények csereértéke és annak komparatív előnyei a marketing terén Szlovéniában és Magyarországon

Jakob Bednarik
egyetemi tanár
(Ljubljana Egyetem, Sportfakultás)

Kresimir Petrovič
egyetemi tanár
(Ljubljana Egyetem, Sportfakultás)

Mihály Nyerges
egyetemi docens
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Testnevelés-elmélet és Pedagógia Tanszék)

A sportteljesítményt úgy tekinthetjük, mint ember által létrehozott terméket a sporttermékek sorában. A tanulmány az élsport termékeivel foglalkozik és megvizsgálja a sportolót és az edzőt, mint ennek a produktumnak a létrehozóit. A folyamatot az edzés kezdi el (mivel termel valamit), ám az eredményt már csak a sportversenyeken ismerjük meg és „fogyasztjuk el”, mint közönség. Ez a fogyasztás azonban nem a cselekvésláncolat utolsó eleme, hanem magának a cserének az eredménye. A sport csereértéke lehet anyagi és szellemi is.

Szlovénia és Magyarország bebizonyította, hogy folyamatosan képes magas szintű sportteljesítményekre. Ez az élsport-marketing szempontjából nagyon előnyös helyzet. A tanulmány fő célja annak megvizsgálása, hogy mennyire használják ki ezt az előnyt a szponzori kapcsolatokban.

A szlovén vállalatok bevételeik 0,17%-át fordítják a sport támogatására. A szponzorok Szlovéniában jobb anyagi lehetőségekkel rendelkeznek, mint Magyarországon.

Összegezőként a szerzők véleménye az, hogy az aránylag kis népességű Magyarország és Szlovénia nem képes túl sok embert megmozgatni a sportversenyekre. Természetesen ez rossz hatással van a szponzorok érdeklődésére. Ezért a hangsúlyt arra kell fektetni, hogy mindkét országnak kiemelkedő sportolói és sportszakemberei vannak. Ez olyan előny, ami ösztönzőleg hathat a szponzorokra a befektetéseket illetően.

Az ismert adatokra hivatkozva a tanulmány megállapítja, hogy a vállalatok Szlovéniában fontosabb forrásai a sport bevételeinek, mint Magyarországon.

Tornász olimpikonok tegnap és ma

Karácsony István
egyetemi docens
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Torna Tanszék)

Amióta a Parlamentben és a MOB közgyűlésen interpelláltak az egykori olimpikonok nem irigylésre méltó helyzete miatt, a média hatására a sportszerető társadalom is felfigyelt e szomorú állapotra.

Az egykori sztárok, a korábbi politikai rendszer kirakatemberei ma többségükben a társadalom árnyékos oldalán élnek, s csak néhányuk tudott későbbi magánéletében is sikeres ember lenni. E tanulmány a volt tornász olimpikonok helyzetével, korábbi sportágukhoz való kapcsolatával ismerteti meg az olvasót.

1. Bevezetés

Fontos döntést hozott a Parlament 1997-ben. Minden olimpiai bajnok, aki 35. életévét betöltötte, az államtól rendszeres, havonkénti anyagi támogatásban részesül. Hosszú előkészítés után, egységesen hozta meg – Európában, de talán a világon is elsőként – ezt a helyes döntést az Országgyűlés, így fejezve ki elismerését és háláját azon sportolók iránt, akik eredményeikkel hitet, bátorítást, nemzeti önbecsülést adnak az embereknek.

Magyarországon az olimpiai mozgalomnak, az olimpián való részvételnek és az eredményes szereplésnek tradíciói vannak. No nem csak azért, mert Kemény Ferenc egyike volt az újkori olimpiák megálmodóinak, hanem azért, mert ebben a közép-európai országban a testnevelés, a sport, a versenysport mindig a társadalmi érdeklődés középpontjában állt. Az olimpikonok teljesítményükkel, fegyelmezett magatartásukkal sok szimpatizánst szereznek Magyarországnak. Az atlantai olimpia egyik úszódöntője után – amelyet egyébként Clinton elnök is megtekintett –, amikor Czene Attila legyőzte a sokkal nagyobb eséllyel induló amerikai versenyzőt, a következőket mondta egy politikus: „Aki nem tudta korábban hol van Magyarország, annak mára ez már megvilágosodott. És feltehetően a jövőben nem fogja Budapestet összetéveszteni Bukaresttel.”

2. Változó társadalmi háttér

A mindenkor politikai rendszer felismerte a sport hangulatformáló szerepét a társadalomban, és azt a maga javára fordította. A sport minden korban – de főleg századunk második felében, a két világrendszer szétválásával – gyakran vált politikai tényezővé. Az eltérő társadalmi-politikai rendszerek jó lehetőséget találtak a sportban az egymás elleni jelképes küzdelemhez, de a sport egyben a hidegháború és a politikai közeledés eszköze is volt. A

sportoló győzelmével nemcsak önmagára hívta fel a figyelmet, és nemcsak hazájának szerzett dicsőséget, hanem üzenetet közvetített a másik politikai rendszer felé, amely röviden summázva így szólt: „Mi vagyunk a jobbak!”, és ezt az utca embere többféleképpen értelmezte, jól manipulálhatóan. Talán nem véletlen, hogy a gazdaságilag lemaradt, gyenge, diktatórikus berendezkedésű országoknak különösen komoly érdeke fűződött a sport, ezen belül is a versenysport népszerűsítéséhez. Igazolni akarták politikai berendezkedésük helyességét, a gazdasági fejlődés megfelelő tempóját, hogy „lám, aki dolgozik, ebben az országban megbecsült ember lesz, beutazhatja a világot, és eredményeit az ország népe, a hatalom soha el nem felejtí”. A internacionalista szellemű nevelést megtörő - szinte egyetlen - nemzeti töltetű momentum az a pillanat volt, amikor a sportoló felállhatott a dobogó valamelyik fokára, különösen a legmagasabbra. Eljátszották a magyar himnusz és felhúzták a magyar zászlót. Miközben elvétele fordult elő itthon, hogy a nemzeti ünnepeken a munkásosztály kötelező vörös zászlaja mellett nem az Internacionáléval fejezték be a megemlékezéseket. Ezek a sportolók sikereikkel kifejezték a hétköznapi kisember vágyát, azt a büszke érzést, hogy nem kell megosztania mással a győzelem örömét, csak a honfitársaival. Ilyen egyszerű és egyben bonyolult az élsport szerepe a magyar társadalom életében.

A hetvenes években a kemény diktatúrából puha diktatúra lett, majd a kilencvenes évek elején demokrácia. Az egyéni érvényesülés más dimenziói nyíltak meg, s bár ebben még helyet kapott a sportteljesítmény, de az egykori olimpiakonok, világhírű sportolók - akiket korábban mindennel elhalmoztak, akiknek nevét minden magyar ember ismerte, és akiknek mindent megígértek - lassan magukra maradtak... az emlékeikkel. A társadalom, s főleg a fiatalok kezdtek elfelejteni a korábbi győztesek nevét, és alig jegyzik meg az újabakat. Így fordulhatott elő, hogy néhányan az egykori olimpiai bajnokok közül ma az árnyékban élnek, majdhogynem szegényen, és ami még ennél is megrendítőbb: magányosan, elfeledve. S ekkor szőgyellte el magát a társadalom, és hozta meg nevében a parlament az előbb említett döntést.

3. A vizsgálat célja

A vizsgált téma megismerésére empirikus kutatást végeztem volt tornász olimpiakonok körében. A vizsgálat célja volt feltárni egykori kitűnő versenyzők sportpályafutásának néhány szociológiai összetevőjét, illetve társadalmi beilleszkedésüket aktív sportpályafutásuk után, mai kapcsolatukat egykori sportágukkal.

Megvizsgáltam:

- a tornasport megkezdésének idejét és körülményeit,
- a sportágban maradásuk okait,
- a társadalmi beilleszkedésük esélyeit és tényleges helyzetét,
- a sportsikerek hatását egyéni életútjukra,
- iskolai végzettségük alakulását,
- mai kapcsolatukat egykori sportágukkal.

Nyilvánvaló, hogy e dolgozatban vizsgálatom eredményének csak egy részét tudom bemutatni.

4. Vizsgált személyek

Magyar tornászok 1948-tól 1996-ig 12 olimpián vettek részt. Összesen 50 sportolónak volt lehetősége legalább egy olimpián, 16 tornásznak két, illetve egynek (Magyar Zoltán) három olimpián részt vennie. 1956-ban és 1994-ben csak kettő, illetve három fő vett részt az

egyéni versenyeken. A sajnálatos moszkvai politikai bojkott viszonzásaként a magyar olimpiai csapat is visszalépett a Los Angeles-i részvételtől, amit többen személyes tragédiaként éltek meg. Volt, akinek ekkorra esett a csúcsformája, volt, aki ezen az olimpián kívánt búcsúzni az aktív sportpályafutásától.

A vizsgálatot a volt tornász olimpikonok körében végeztem. Közülük kilencen meghaltak - legtöbben az 1948-as, 1952-es olimpián részt vevők közül -, illetve egy tornász 1956-ban külföldre távozott. A Magyarországon élő 40 tornász olimpikon közül 26-ot sikerült megkeresnem.

5. Módszer

Az empirikus vizsgálat során az alábbi adatgyűjtési módszereket alkalmaztam:

a) Dokumentumelemzés

Tanulmányoztam

- az olimpián részt vevő magyar versenyzőkről megjelent könyveket,
- a MOB Emlékbizottságának 1997-es kiadványát,
- a MOTESZ 1983-ban megjelent jubileumi kiadványát.

b) Mélyinterjú

Hasznos információkhoz jutottam az olimpikonokkal készített interjúim során. Az interjúalanyok kiválasztásánál lényeges szempont volt, hogy a különböző korosztályok, illetve az eltérő foglalkozású csoportok véleménye is képviselve legyen. Interjúalanyaim bizonyos témák megítélésében érthető különbséget mutattak. A nyugdíjaskorhoz közelebb állók és a nemrég még aktív, illetve jelenleg is aktív olimpikonok véleménye alapvetően a sportág szeretetében, a sport és a nemzeti identitástudat szerepének megítélésében tért el.

c) Kérdőív

Kérdőívet szerkesztettem, melyet minden ma élő olimpikon tornászhoz eljuttattam.

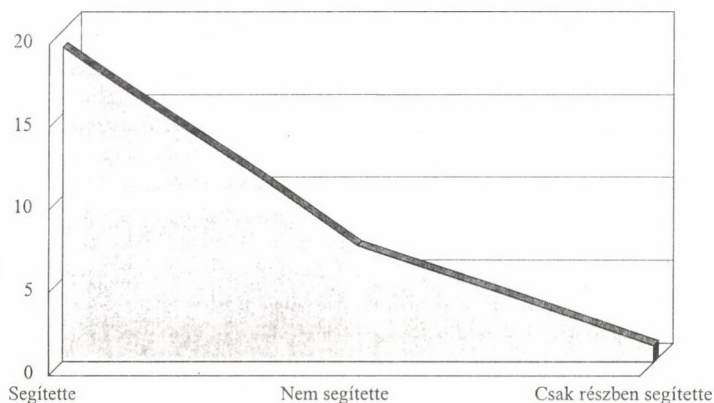
6. Eredmények

A nemzetközi adatokhoz hasonlóan, akik az 1972-es olimpián még szerepeltek, általában későn - legalábbis ami a feltételeket illeti - kezdtek el versenyszerűen foglalkozni sportágukkal. Az adatok alapján volt, aki 17 évesen, de többen 16 éves korukban, illetve egy-két évvel fiatalabban versenyeztek először. Ezeknek a fiúknak boldog gyermekkoruk lehetett volna, ha életüket nem változtatja meg a második világháború. Az olimpikonok többsége egyszerű polgári családból származott. Az idősebb generáció vidéken nevelkedett, s később csábították őket a fővárosba, a jobb feltételek közé. A beszélgetés során kiderült, hogy majd mindannyian az iskolában kezdtek el tornázni, és az első edzőjük is testnevelő tanárunk volt. Jól nyomon követhető a sportág fejlődésének hatása a későbbi generációnál, amikor a gyerekek számára az iskolába lépés pillanata egyben a tornasporttal való megismerkedést is jelentette.

Érdekes cáfolatot adnak az adatok azokra a véleményekre, amelyek szerint egy tornász pályafutása rövid. Az idősebb generáció általában 30 év felett fejezte be aktív pályafutását, míg a fiatalabbak 30 éves korukig aktívan versenyeztek. Amikor azt a kérdést tettem fel, hogy „A hosszú pályafutásban meghatározó szerepe volt-e a sportolásért kapott pénznek?“, többségükben igent mondtak. Az akkori viszonyok között ezek a fizetések alig haladták meg az átlagos magyar állampolgár bérét, de megfizethetetlen volt a társadalom figyelme, megbecsülése, valamint az a lehetőség, hogy miközben sportoltak, egyetemet

vagy főiskolát tudtak végezni. Természetesen a sportágban maradás okai közül nem zárható ki az akkori generáció torna iránt érzett szeretete. Általában erős szálak kötötték őket sporttársaikhoz - többségük későbbi barátait is e körben ismerte meg -, valamint edzőjükhöz, és ekkor még létezett „klubhűség” is. A mai generáció kevésbé romantikus, szigorúan racionális. Ők már a piacgazdaságban élnek, ahol hideg fejjel kell gondolkodniuk önmaguk teljesítményének „eladhatóságáról”. Ők a társadalom szeretetét, figyelmét mindenekelőtt anyagiakban kifejezve várják el. Az elmúlt és jelen évek tornászai, ha már nem képesek a pénzdíjas versenyeken elindulni, ha nem tudnak megfelelő jövedelmet szerezni különböző szponzorok révén, nem sok gondolkodás után megszakítják pályafutásukat.

A tornász olimpikonok többsége sikeres embernek érezte magát, elsősorban abban az évben vagy éveken, amikor az olimpián is versenyezhetett. Elmondták, hogy a sportban szerzett akaraterő, a kudarc fegyelmezett elviselése révén magánéletük további szakaszában is jól boldogultak. Többen úgy érzik, hogy életük további részében végig a sikeresség kísérte pályájukat. Nyilvánvaló, hogy a sikeresség szubjektív érzés, amely az egyén igény szintjétől függ, de számukra mégis az a legfontosabb, hogy ők személy szerint elégedettek legyenek sorsuk alakulásával. A legtöbb volt olimpikonnak közvetve vagy közvetlenül személyes karrierjét segítette a korábbi sportbéli hírnév. Számukra gyakran megnyílt olyan ajtó is, amely mások számára zárva maradt. Sok esetben egyetemi, főiskolai tanulmányaik megkezdéséhez kaptak segítséget ezek a sportolók. A korábbi egyetemi és főiskolai szabályzat lehetővé tette, hogy olimpiai bajnokok, illetve helyezettek bizonyos egyetemeken - például a Magyar Testnevelési Egyetemen és egyéb tanárképző főiskolákon -, akár felvételi nélkül is megkezdheték tanulmányaikat. Magyarországon, különösen a rendszerváltásig, bejutni volt a legnehezebb az egyetemekre, így a sikeres sportolót kedvező helyzetbe hozta a korábbi sportteljesítménye. Beszélgetéseink során kiderült, hogy többük az iskoláinak, illetve a sportpályafutásának befejezése után, még mindig élvezte a sportból fakadó hírnév előnyét a munkahely megválasztásánál (lásd az 1. ábrát).

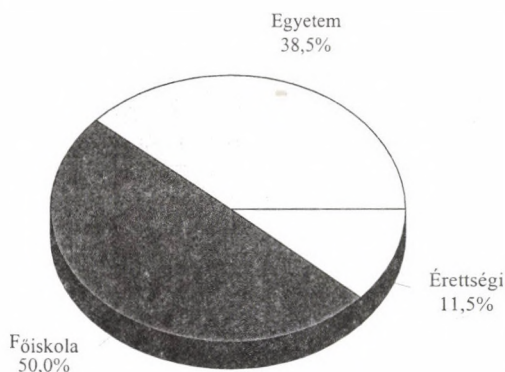
1. ábra

Hogyan segítette személyes karrierjét egykori sportteljesítménye?

A sportmúltból fakadó előnyök ezzel itt lezárultak. Ezután már mindenki az ön maga tudására, szorgalmára, tehetségére építhette további jövőjét. Néhányan úgy vélekedtek, hogy a sportsikerek közvetlenül nem segítették a jövőjük alakulását, sőt a sportágban ma-

radás, illetve a sportolásra fordított idő hátrányos helyzetbe hozta őket a később választott hivatásuknál. Kellemes meglepetést jelentett, hogy az olimpikonok többsége főiskolát vagy egyetemet végzett (lásd a 2. ábrát).

Tény, hogy nem a legmagasabban kvalifikált egyetemeken kezdték meg tanulmányaikat, hiszen a sportra fordított idő, energia mindenképpen hátrányos helyzetbe hozta többségüket a nem sportoló fiatalokkal szemben. Így legtöbbjük pályája valahol kapcsolódik a sporthoz, a testnevelő tanári pályához. Többen a Magyar Testnevelési Egyetem tanári vagy edzői szakát, illetve más főiskola tanári szakát végezték el. Az előbbi megállapítástól eltérően azért találunk közöttük orvost, mérnököt, kitűnő informatikai szakembert, egyete-

2. ábra
Legmagasabb iskolai végzettség

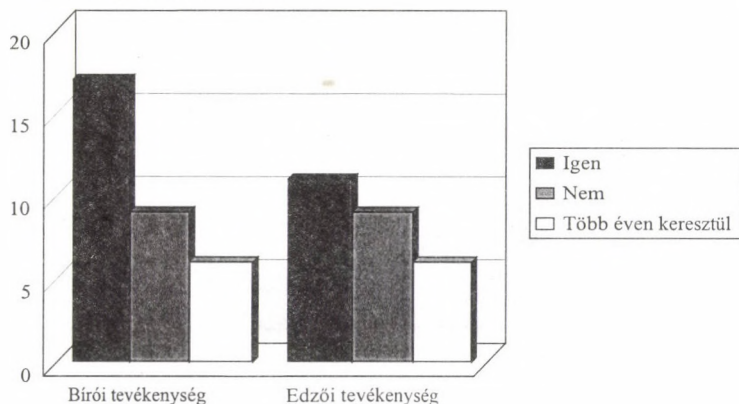
mi tanárt. Végül is a statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy a sportág korábbi kiválóságai már a versenyzői pályafutásuk alatt és azután is igyekeztek megőrizni társadalmi státuszukat, még akkor is, ha az sajnos időközben leértékelődött. Így következhetett be, hogy aki a korábbi olimpikonok közül ma az edzői vagy a tanári pályán dolgozik, életmódját tekintve a társadalom középrétegéhez tartozik. A mai olimpikonok közül, akik még aktív versenyzők, csak kevesen tanulnak tovább, minden erejükkel igyekeznek a legnagyobb jövedelemre szert tenni, ezzel is megalapozva a sportpályafutásuk utáni életük jobb lehetőségeit.

Az a mondás, hogy „aki kiváló versenyző volt, az nem biztos, hogy remek edző is lesz”, e felmérés alapján is igazoltnak látszik. A megkérdezettek közül kilencen egyáltalán nem edzősködtek, hatan több éven át, a többiek kisebb-nagyobb sikerrel ma is edzői tevékenységet folytatnak fő-, illetve mellékfoglalkozásban. A mai edzők helyzete köztudottan bizonytalan, miután az állam, mint fő anyagi támogató kivonult a sport területéről, így az aktív edzők közül is néhányan pályát kívánnak módosítani. Problémát jelent számukra, hogy a végzettségük behatárolja a pályamódosítás lehetőségeit.

A korábbi olimpikonok közül sokan - ha másként nem, pontozóbíróként - máig kötődnek a sportághoz. Számukra még ma is ez az a közeg, ahol jól érzik magukat, ahol találkozni tudnak korábbi versenyzőtársaikkal, ahol néha még emlékeznek rájuk. Néhányan társadalmi munkában közreműködnek a MOTESZ Bíró Bizottságának munkájában. Mindössze heten nem bíraskodtak soha, és nem is kívánnak a jövőben sem (lásd a 3. ábrát).

Számukra a torna, mint sportág eltávolodott jelenlegi életüktől, munkájuk egész más területen zajlik. Sajnálják, de semmilyen kapcsolatuk nincs a sportágukkal, egyedül a tévén keresztül követik nyomon a jelentősebb tornaversenyek eseményeit. Akinek nem áll módjában a versenyekre elmenni és a szövetség egyéb rendezvényein megjelenni, az igyekszik a Magyarországon már nagy hagyományokkal bíró tornász farsangi bálon részt venni.

Örömeiket fejezték ki volt olimpijonjaink, hogy Magyarországon elindult az „old boys” bajnokság, amely különböző korosztályokban ismét lehetőséget ad a találkozásra és a nosztalgiára. Az elmúlt két évben megrendezett „öregfiúk”-versenyeken a megkérdezettek közül kilencen próbálták szerencsét.

3. ábra

Edzői, illetve bírói tevékenységet folytatott

7. Befejezés helyett...

Bevezetőmben utaltam már a megváltozott társadalmi, gazdasági viszonyok kedvezőtlen hatására a sportra, ezen belül a tornasportra. A társadalomban eluralkodó rossz közérzet a sport területén is tapasztalható. Az egyéni érvényesülés szentsége gyakran érzelmentes teszi sportolóinkat, leginkább a ma is aktívak csoportját.

A vizsgálatban nem elemezhettem mélyebben e problémát, csak szubjektív életérzésekről számolhattam be. A dolgozatomban bemutatott információk sok esetben a sportághoz való viszonyt fejezik ki. Olimpikonjainkat - főleg az idősebb generációt - a mai napig elkísérik azok az élmények, amelyek a tornához kötötték őket, egyben segítik abban, hogy a társadalom jelenlegi nehéz körülményeit fegyelmezetten, érzelmileg kiegyensúlyozottan viseljék.

Olympic gymnasts yesterday and today

István Karácsony
Associate professor
(Hungarian University of Physical Education,
Gymnastics Department)

Since when voices had been raised in the parliament and at the general assembly of the Hungarian Olympic Committee for the not enviable social status of the former Olympic athletes the "sport lover" society took note of this sad situation, effected by the media.

The former stars, the models of the one time political regime mostly live on periphery of society today, and only some of them could be successful in their private career. This study gets known the readers with the social status of the Olympic gymnasts and their connections with gymnastics.

Sport and physical education in Hellenistic East

István Kertész

Professor

(Hungarian University of Physical Education,
Department of Social Sciences)

In his monography on Hellenistic culture C. Schneider stated that "the victory of the Hellenistic culture was mainly the triumph of the Hellenistic gymnasiums". The new civilisation, named Hellenismus, mixed the Greek and eastern elements in all levels of life. In the gymnasiums this mixed culture made its impact on the masses of the youth of various national origin and drove them to the tracks to compete by Greek pattern. The athletes of three continents, i.e. Europe, Asia, Africa took part in the competitions of the international contest programme. And meantime the type of globe-trotting sportsmen appeared, a lot of local contest were organised after the rules of the Olympic Games. So we can observe that the common view saying the Olympic Games and generally the Greek sport life were on the wane after the Classical Greek era is not true.

Alexander's the Great succession to the throne in 336 B.C. was followed by huge eastern conquests. The Greek-Macedonian group soon conquered the vast lands of the Near and Middle East and established a new civilization there. The core of this new civilization was that its participants settled the Greek cultivation system in the area, united the strength of local human and natural resources with the experience of Greek cultivation and technical methods, thus ensuring the long term development of production. Large political and economical units were born of which structure contained many elements of their Hellenic prototypes. That is why the new-born civilization was referred to as a *Hellenistic civilization*.¹

In the Hellenistic Age, usually counted from Alexander's the Great succession to the throne in 336 B.C. until the fall of the last Hellenistic state, Egypt (30 B.C.),² western, that is Hellenic, and eastern elements were mixed in all levels of life. Hellenes' openness and sensitivity toward other peoples and their habits facilitated the cohabitation of Hellenes and non-Hellenes, the assimilation of religious and other customs, e.g. in the field of sports.³

Ethnic differences faded away slowly. When Alexander the Great organized the famous wedding-feast in Susa of some ten thousand Greek-Macedonian men and Persian women in 324 B.C., his goal was to create a homogeneous Hellenistic ethnic group. As a result of cohabitation and inter-marriages many non-Hellenes soaked up the Hellenic culture. These hellenized eastern people achieved the dream of a famous pro-Macedonian orator, Isocrates, according to which it is not birth that determines one's ethnic identity, but culture, which is learned by the individual:

„Due to Hellenic erudition the meaning of Hellene does not refer to ethnic origin, but rather a state of one's soul; not anymore are Hellenes those who are each other's kin by blood relation, but rather those who are members of the same civilization.”⁴

Quite naturally, due to blood relations and the spread of Hellenic customs, or in other words hellenization, large areas adopted Greek social habits and education as a fundamental element. As an evidence of this, quite a few modern excavations find the remains of wonderful gymnasiums in the area of the one-time Macedonian Empire. In northern Afghanistan (near present day Ai Khanum) the remains of a Hellenistic town were found; there is a column in front of the gymnasium of the city and the same ethical rules are carved on this column which can be read on the column near the Apollo sanctuary in Delphi 5000 km to the west, which means young Hellenes and hellenized youth in this place could read the same rules as the youth of Athens and other classical cities could in the 4th century B.C.⁵ Young Hellenes and hellenized young men in this city or other eastern towns learned to respect those men who defeated the Persians at Marathon and competed whole-heartedly in Olympia for the fame of Zeus and their own city-state.

In the cities of Hellenistic Asia Minor the education and specially the physical education prepared the youth for the sports and the soldier life on a high level.⁶ In gymnasiums education was organized for three age-group of youth. In the age-group under 15 the children - generally both boys and girls - were taught, between 15 and 18 years the boys graduated to the rank *ephebes*, and the third age-group was created by the so named *neoi* (between 18 and 21 years).⁷

We know from an inscription from Miletus that in the year 200/199 B.C. the prospective teachers made application in writing to the *paidonomoi*, i.e. the magistrates in charge of the education. After the proposal of the council decision was passed by the assembly. The newly elected teachers took an oath. The four teachers of gymnastics (*paidotribes*) were swearing by Hermes, the divine defender of gymnasiums, while the four teachers of writing and reading (*grammatikoi*) by Apollo and the Muses. The salary of the teachers of gymnastics was thirty drachmae monthly, that of the others forty, paid on the first of each month. (The price of 1 medimnos wheat was generally between 3 and 10 drachmae, the daily minimum subsistence of a family at the turn of the 5-4th century was covered by half a drachma = 3 obulus, the price of a simple dress was 20 drachmae. To the time of Hellenism the prices rose, but we have no exact data. We are not able to count the exact buying power of the wages, because the prices were different in each cities. Anyway we think so, that the general yearly wage was about 180 drachmae and the yearly minimum subsistence was covered by 120 drachmae.)⁸ It seems to us that the salary of the teachers was better than average. At the same time we must pay attention to the wage of teacher of physical education what was lower than the others'. Besides we know from the inscription that the *paidonomoi* had charge of the school examinations, the granting of permission to the gymnastic teachers to take their pupils to other towns for athletic contests.⁹

Another document is an inscription from Teos in Asia Minor what gives us a lot of information on the education during the Hellenistic period.¹⁰ In this city three teachers of reading and writing were to be elected to instruct both boys and girls in the three elementary grades. The teacher of the highest grade received an annual salary of 600 drachmae, that of the second 550, and that of the lowest 500. The two teachers of gymnastics also received 500. So much the better was the wage of the teacher of music. He received an annual wage of 700 drachmae. All this wages in the middle of the 3rd century B.C. were better

than the salaries received by the teachers of Miletus. In Teos the *paidonomoi* and the *gymnasiarch* were also to appoint a fencing master and one who could teach the ephebes and the boys, who were receiving instruction in music, archery and hurling the javelin. They were teaching two months a year, and the wage of the fencing master was 300 drachmae, that of his colleague 250. So the salaries of these two trainers were very high in contrast with the wages of the gymnastics teachers.

Pergamon, one of the main centers of the Hellenistic civilization, had three gymnasiums for the education of children, ephebes and the age-group of *neoi*, i.e. youth between 18-21 years.¹¹ In this city the gymnastic exercises and sports seem to have been the chief activities of both the ephebes and *neoi*, and they often vied with each other in team races, contests in arms, and torch races. The purpose of this emphasis upon physical education was, according to M. Rostovtzeff, to prepare recruits for the army.¹²

The vivid sport life in gymnasiums of Pergamon and other cities of Asia-Minor is characterized by the huge expenses for the oil for anointing of athletes. Philetaerus, the founder of the Attalid dynasty in Pergamon, presented a gift to Cyzicus of twenty-six talents, nearly 30 000 dollars, for the oil and public feasts of the *neoi*.¹³ The Attalids were excellent bestowers of education in gymnasiums besides their capital, too. We have the record of two gifts of oil to the *neoi* by king Eumenes II (197-159 B.C.), one mentioned in the letter to a military colony, the other in a decree of some city in the province of Hellespontine Phrygia. Athenaeus, son of Attalus I (241-197 B.C.), gave money for the construction of a school in Notion. In the decree of the grateful people of the city we can read on the team-races of the *ephebes* and *neoi* what is a good evidence of the vivid sport life there. The Attalids took part also in the construction of the gymnasium of Chios, while in 162 B.C. the Rhodians accepted from Eumenes II 280 000 *medimni* of grain for the purpose of the payment of the salaries of teachers.¹⁴

The above-mentioned data and other evidences of the supports of Hellenistic dynasties for the education are good testimonies of a fundamental truth. This fundamental truth is written by C. Schneider in his excellent monography on Hellenistic culture as follows: „the victory of the Hellenistic culture was mainly the triumph of the Hellenistic gymnasiums”.¹⁵ By its activities, what emphasized the physical education, the Hellenistic gymnasium accepted and continued to carry the classical Greek ideal of *kalos kai agathos aner* and so its goal was to develop a type of citizen who could unite the physical and intellectual qualities. These citizens cultivated the sport traditions of the religious festivals both in the Greek mainland and the Hellenistic Near East.

So we are able to value the importance of the gymnasiums in developing of a new world unity that the people of Europe and Asia started to assume a common habit in their religious and sport life in. The register of the greatest religious festivals going with sport competitions was collected by Th. Klee: in the first year of Olympiad were organized the Olympic Games, Soteria in Delphi, Naia in Dodone, Eleutheria in Larisa, Heraia in Samos, Amphiararaia in Oropos; in the second year of the period Lykaia in Arcadia, the Nemean Games, Hekatombeia in Attica on honour of Apollo, Eleutheria in Plataea and the Isthmian Games; in the third year of Olympiad Panathenaia, the Pythian Games in Delphi, Delia in honour of Apollo in Delos, and again Heraia in Samos; lastly Asklepieia in Epidaurus, again Lykaia, and the Isthmian and Nemean Games.¹⁶ This list is supplemented by C. Schneider: Ptolemaia in Alexandria, Leukophryeneia in Magnesia at Maiander, Nikephoria in Pergamon, Eumeneia in Sardis, Asklepieia in Kos, Erotideia in Thespieae, Herakleia in Chalcis, and Theseia and Eleusinia in Athens.¹⁷ These festivals mobilizing the Hellenic and

Hellenistic citizens of Europe and Asia to cultivate sports and cults were only the pillars of the international contest programme. We can reckon with numerous local competitions, too.¹⁸ One must consider that the youth of three continents competed in the stadiums after the integration of the Ptolemaic Egypt into the Hellenistic civilization.

In connection with the Panhellenic-Hellenistic internationalism the type of globe-trotting athletes could be observed who wandering from one competition to other increased his glory and riches similarly to international stars of our days. An inscription from the 3rd century B.C. introduces to the career of an athlete from Argos. He could win in the following contests: Heraia, Basileia, Panathenaia, Eleusinia, Ptolemaia in Athens, Lykaia, Amphiarara, Eleutheria, the Thermian Games, Herakleia, Pythia in Sikyon, Soteria, Antigoneia, and of course the Nemean, Isthmian and Olympic Games. He gained at least 18 victories in *diaulos*, 8 in *hoplitodromos*, 3 in stadium of adults, and won twice in *diaulos* and once in stadium of boys. In the period between 86 and 31 B.C. an athlete from Halicarnassus could win seven times in *dolichos* of boys, once in riding of boys and six times in riding of adults. Among the places of his victories we can find Argos, Isthmos, Nemea, and Athens in the Greek mainland and Chios and Cos in Asia Minor as well. According to calculations there were about 200 specialists in the very popular competitions of *diaulos* and *dolichos* who took part possibly in every accessible contest and could often win.¹⁹

The sport contests of the Hellenistic era were characterized by increased number of the participants and the cities those the athletes were coming from. The number of the participants was increased by the newly organized competitions for the boys as well. The physical education in the gymnasiums and the always greater opportunity for the contest went well together and supported both the development of sport life and the advance of public health. Moreover the athletes, who were collected from three continents, helped to strengthen the political-economic-cultural connections among the people of distant territories.

The story of historian Polybius represents well the initial difficulties of this new Hellenistic world unity. In 212 B.C. the Theban Cleitomachus, who could win the pankration contest of previous Olympics gained the victory in boxing. But not without any problems. One of his opponents was Aristonicus, an athlete of Egyptian king, Ptolemy IV. In Olympia the supporters encouraged Aristonicus who was held by them as weaker than Cleitomachus. By their habit the spectators declared that they did not discriminate between two athletes. Cleitomachus was shocked with the attitude of the public and asked them whether it is better an *Egyptian* instead of a *Greek* to win in Olympia. After that the sympathy of the people turned on the part of Cleitomachus and the surprised *Egyptian* was defeated.²⁰

Afterwards one did not discriminate between Hellenes or hellenized people of homeland and overseas origin. The Egyptian victors also could become customary in Olympia. We know from data collected by W. Decker that between 296 B.C. and 277 A.D. the Nile basin gave 40 Olympic champions to the Hellenistic world.²¹

Olympia and his moral and religious sphere of ideas was also popularized by the mass of local competitions organized according to the rules of the Olympic Games. Such a so named *isolympios agon* (similar to the Olympics), i.e. as equal to the Olympic Games was organized by the Attalids of Pergamon.²² Their above-mentioned education-political activities agreed well with their close contacts with Olympia and the Olympic movement. Since Pergamon was a prominent Hellenistic center of the sports, education, and especially of the physical education, it will be worth surveying its history.

The city of Pergamon was located on the west coast of Asia Minor, near the small present-day city of Bergama, Turkey. Whoever travels to Berlin to visit the famous Pergamon Museum can see how wonderful Pergamon was, which gradually became a center of the Empire as the capital of the Attalid kingdom.²³

One of the metric scripts found in Pergamon attracted the attention of scientific public. This script recorded the Olympic victory in the four-horse chariot event of Attalus, a nephew of the first ruler of Pergamon, Philetaerus. The start in this heat was a very close one, but Attalus' chariot soon left the rest behind and everyone could tell who the winner was going to be, well before the end of the race.²⁴

For historians who study the history of Pergamon it may have been a bit surprising that the script from Pergamon, this is the only one which can surely be dated in Philetaerus' age, records the Olympic victory of one of the members of the royal family. However, if one begins to study the history of Pergamon it soon becomes clear why this victory was of great importance.

In the decades following Alexander's the Great death, generals (*diadochs*) divided the Macedonian Empire, which stretched from the Balkan peninsula as far as to India, among themselves. Lysimachus was in charge of Thrace and a part of Asia Minor. His property was worth about 235 800 kg of silver, which he robbed in Asia Minor; he deposited this treasure in the citadel of Pergamon, which was a safe military stronghold. The captain of the citadel guards rebelled against his leader in 283 B.C. and made himself independent. He was the founding father of the Attalid dynasty in Pergamon. The legality of his reign was called into question by many. With his rebel, Philetaerus stole a fortune and with a little irony, but not too much, we might say he founded his and his descendant's rule on embezzled property. In order to compensate for this and to win the positive approach of the Greek public Philetaerus and his descendants spent a lot on the support of institutions, such as the Apollo Sanctuaries in Delphi and Delos, which influenced and shaped the Greek public opinion.²⁵

Under such circumstances it is clear why Attalus' Olympic victory was so important in the process to legalize the Pergamene Dynasty. To show that the political effect of an Olympic or other sport victory equaled victory in a war Arcesilaus', a philosopher around 260 B.C., epigram is a good example:

„Pergamon hears praise in the sacred Pisa, not only for its arms, but also for its nice horses.”²⁶

Triumph in the „sacred Pisa”, in other words Olympia, supposedly took place in 276 B.C., on the official 500th anniversary of the Olympic Games. A reference to this in the poem is the great number of spectators and athletes as well. This latter fact clearly proves what we wrote about the new prime for the Olympic Games in the Hellenistic Age. Libye in North Africa, Thessaly on the Balkan peninsula and Pergamon in Asia Minor, each sent their athletes to Olympia. So three continents sent their representatives to a competition which was specially dedicated to Hellenes or citizens of Hellenic origin.²⁷

After the Olympic victory of Attalus a lot of other data prove the close connection of the Pergamene ruler family with sports and we can observe how the sport politics became an important part of state politics. The grandson of the Olympic victor Attalus was Eumenes II, the king of Pergamon between 197 and 159 B.C.²⁸ He, as well as his grandfather and the dynasty founder Philetaerus, was conscious of the influence of the ancient Olympic movement on Hellenic public opinion.²⁹ In 182 B.C. Eumenes II. having decided

to renew the games and sacrifices in honour of Athena Nikephoros,³⁰ sent envoys to various communities of the Hellenistic world, inviting them to recognize the games of the Nikephoria, whose prize is a crown, equal to the Pythian musical contests and in the gymnastic and equestrian contests, as equal to the Olympic Games. There is a letter of Eumenes II to a Carian town on the subject with a favourable answer, yet the name of the town is still unknown.³¹ The inscriptional version of the message of the king of Pergamon on the same subject was found on the island of Kos.³²

Among the receivers of letters of Eumenes II have been known the Aetolian League and the Delphic Amphictyons. Their answers were brought to light in Delphi. The Delphic Amphictyons gave a possible answer to this letter emphasizing that the Attalid kingdom had grown large owing to its friendship with Rome.³³ In the positive answer of the Aetolian League to Eumenes' invitation, however, the military successes of the king are referred to as the main source of Pergamon's power.³⁴ These answers in inscriptional form well reflect the main components of Pergamon's political ability. Simultaneously they provide good evidence for the integrating power of Olympism at that time. Namely the communities accepted the invitation of the Pergamene king would have proved trustworthy allies of the Attalid kingdom in future.

An other inscription is of interest also to territory of sport politics.³⁵ It is a dedication stated in Olympia by the people of Athens on honour of Philetaerus, the other grandson of Olympic victor Attalus. This Philetaerus won in chariot racing of Panathenaia in 178 B.C.³⁶ The place of the dedication and the reason of the honouring resolution, i.e. the victory in the Athenian equestrian event and the very friendly relationship between Athens and Pergamon,³⁷ reinforce our point of view respect to the political importance of sport connections and Olympism.

As the games of Pergamene Nikephoria were organized in form of *isolympios agon* so were established the games on honour of goddess Artemis Leukophryene in Magnesia at Macander in form of *isopythios agon*, i.e. similar to the Pythian Games.³⁸ Artemis Leukophryene was a hellenized Asian goddess who was originally honoured in village Leukophrys. About the origin of the sport and musical contests founded in 220 B.C. on honour of the goddess we can be informed by an inscription.³⁹ Artemis appeared in dream of Aristo, the priestess of Artemis Leukophryene in Magnesia. About this marvellous event was informed the Delphic Apollo. Apollo delighting at the outstanding honour of his sister in Magnesia declared that in this city Artemis should be honoured in the same form as his honour was in Delphi. After that he manifested that the city was provided by him with inviolability (*asylie*). In the meaning of the prophecy of Apollo were organized likely annual competitions with prize of money.⁴⁰ J. Ebert thinks that the contests were established as *isopythios agon* only from 207 B.C. because in that year the buildings for the games were finished. Anyway, after 207 B.C. the Isopythian Games on honour of Artemis Leukophryene were organized - both musical and athletic contests - as a great spectacle. The international prestige of the Leukophryeneia in Magnesia is proven by the letters from the Pergamene king, Attalus I, Seleucid king, Antiochus III, Egyptian king, Ptolemy IV, and the Seleucid princ, Antiochus. In all these letters the contests of Leukophryeneia are recognized as *isopythios agon*.⁴¹

It is easy to see that the common view saying the Olympic Games and generally the Greek sport life were on the wane after the Classic Greek era is not true. Olympic, Pythian and other games due to the support by Hellenistic monarchs and rich towns did not fade, what is more, several games, similar to the Olympic or Pythian Games, were organized

throughout the Hellenistic world. Olympic competition, be either in Olympia or somewhere else as *isolympios agon*, remained a mass movement among eastern citizens of Hellenistic cities or cities within the Hellenic civilization. This mass movement was firstly supported by the Roman rule mainly in the marginal territories of the Hellenistic world.⁴²

Notes

1. See R. Bichler, „Hellenismus”. Geschichte und Problematik eines Epochenbegriffs (Impulse der Forschung 41), Darmstadt 1983., H.-J. Gehrke, Geschichte des Hellenismus (Oldenbourg Grundriss der Geschichte 1 A), München 1990., Kleines Wörterbuch des Hellenismus (Hrsg. H. H. Schmitt-E. Vogt), Wiesbaden 1988., Kertész István, Nagy Sándor és a hellénizmus alapvetése (Alexander the Great and the Foundation of the Hellenismus), Budapest 1992.
2. See P. Green, *Alexander to Actium. The Hellenistic Age*, London 1990 and the recension of I. Kertész, in: *Tyche* (Wien) 9, 1994.
3. Already it was stated by J. G. Droysen in his *Geschichte Alexanders des Grossen*, Berlin 1833 as follows: „The limitations between East and West were abolished and opened the way that later combined the countries of progress and decadence.” So Alexander was able to carry out the „greatest work of his glorious life”, that appeared as a principle of a new era. Alexander united „the ardent will to live of the Greeks, that was in need of material, with dead mass of Asian people, that was in need of life”. The nationality problems were eased and the mutual approachement „of demands, conventions, and views” established a new „common life”. So we can rightly take „the Hellenism for the first world unit”. (545 ff.)
4. *Isocrates*, *Panegyricus* 50.
5. F. W. Walbank, *Die hellenistische Welt*, München 1983. 61 ff, 144.
6. C. Schneider, *Kulturgeschichte des Hellenismus*, München 1967. I. 131 ff., E. V. Hansen, *The Attalids of Pergamon*, Ithaca London 1971². 390 ff.
7. C. Schneider op. cit. I. 135, E. V. Hansen op. cit. 392-393.
8. See Th. Pekáry, *Die Wirtschaft der griechisch-römischen Antike*, Wiesbaden 1979.
9. E. V. Hansen op. cit. 390-391, C. Schneider op. cit. I. 142.
10. E. V. Hansen op. cit. 391-392, C. Schneider op. cit. I. 134., conf. *Syll.*³ no. 578.
11. P. Schazmann, *Das Gymnasion (Die Altertümer von Pergamon VI)*, Berlin 1923., E. V. Hansen op. cit. 253 ff.
12. E. V. Hansen op. cit. 392 ff., M. Rostovtzeff, *Pergamum*, CAH VIII. 597.
13. *OGIS* no. 748. Conf. E. V. Hansen op. cit. 394.
14. E. V. Hansen op. cit. 395.
15. C. Schneider op. cit. I. 134.
16. C. Schneider op. cit. II. 191.
17. At the same place.
18. E. g. the Didymeia in Miletos; the competitions in Smyrna organized on honour of Aphrodite Stratonike, the grandmother of Seleukos II; the Soteira in Priene organized on honour of Zeus Soter and Athena Nike - see M. P. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion*, München 1974³. II. 86 ff., C. B. Welles, *Royal Correspondence in the Hellenistic Period. A Study in Greek Epigraphy (RC)*, Prague 1934. 127 ff.
19. C. Schneider op. cit. II. 194, *Syll.*³ no. 314, 1058-1069.
20. *Polybius* 27, 9, 7-13.
21. W. Decker, *Olympiasieger aus Ägypten*, in: *Religion und Philosophie im alten Ägypten. Festgabe für Philippe Derchain zu seinem 65. Geburtstag am 24. Juli 1991*. Hrsg. U. Verhoeven-E. Graefe, Leuven 1991. 93-105.

22. On the Attalids see *E. V. Hansen* op. cit., *R. E. Allen*, *The Attalid Kingdom. A Constitutional History*, Oxford 1983.
23. *E. Rohde*, *Pergamon*, Burgberg und Altar, Berlin 1982., *E. Schmidt*, *Der Grosse Altar zu Pergamon*, Leipzig 1961., *H.-J. Schalles*, *Der Pergamonaltar. Zwischen Bewertung und Verwertbarkeit*, Frankfurt am Main 1986.
24. IvP Nr. 10-12.
25. *H.-J. Schalles*, *Untersuchungen zur Kulturpolitik der pergamonischen Herrscher im dritten Jhrh. v. Chr.* (Istanbuler Forschungen 36), Tübingen 1985., *Kertész István*: Újabb eredmények a hellénisztikus Pergamon kutatásában (New Results in Study of Hellenistic Pergamon), *Antik Tanulmányok* XXXIX/1-2 (1995), 147 ff.
26. *Diogenes Laertius* IV, 6, 30.
27. Conf. *J. Ebert*, Zur „Olympischen Chronik“ IG II/III² 2326, in: *Archiv für Papyrusforschung* 28, 1982, 5-14, 13.
28. *E. V. Hansen* op. cit. 70-129., *R. E. Allen* op. cit. 76-144., *R. B. McShane*, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum* (Illinois Studies in the Social Sciences 53), Urbana 1964. 131-186.
29. On the political influence of ancient Olympic Games see *A. Hönle*, *Olympia in der Politik der griechischen Staatenwelt. Von 776 bis zum Ende des 5. Jahrhunderts*, Bebenhausen 1972.
30. *R. E. Allen* op. cit. 79, 123-129, 133-134, 170., *E. V. Hansen* op. cit. 104, 150, 217, 393, 448-450, 465.
31. *RC*. no. 49.
32. *RC*. no. 50.
33. *Syll.*³ no. 630.
34. *Syll.*³ no. 629.
35. *Syll.*³ no. 641.
36. *IG*. II² no. 2314, col. II, lines 84-90. Conf. *E. V. Hansen* op. cit. 105.
37. See *H.-J. Schalles* op. cit. in note 25, pp. 20 ff. *I. Kertész*, *Die Darstellung von Attalos I. in der antiken Geschichtsschreibung*, in: *Annales Univ. Sc. Bud. de Rol. Eötv. Nom. Sectio Historica* 26, 1993, 53-58.
38. *C. Schneider* op. cit, II. 193., *R. B. Welles* op. cit. 140 ff.
39. *I. Magn.* 16 = *Syll.*³ no. 557.
40. *J. Ebert*, *Zur Stiftungsurkunde der Leukophryena in Magnesia am Mäander*, *Philologus* 126, 1982. H. 2. 198-216.
41. *RC*. no. 31-34.
42. On development of the Hellenistic physical culture in the Jewish territories see e.g. the studies of *M. Lämmer*: *Die Kaiserspiele von Caesarea im Dienste der Politik des Königs Herodes*, in: *Kölner Beiträge zur Sportwissenschaft (KBSW)* 3, 1974, 95-164; *Griechische Wettkämpfe in Galiläa unter der Herrschaft des Herodes Antipas*, *KBSW* 5, 1976, 37-67; *Griechische Agone und römische Spiele unter der Regierung des jüdischen Königs Agrippa I.*, *KBSW* 10/11, 1981/2, 199-237.

Sport és testnevelés a hellenisztikus Keleten

Kertész István

egyetemi tanár

(Magyar Testnevelési Egyetem,

Társadalomtudományi Tanszék)

Nagy Sándor Kr. e. 336-ban történt trónra lépését követően Kr. e. 30-ig, vagyis az utolsó hellenisztikus állam, Egyiptom bukásáig egy olyan új civilizáció jött létre a Görögország és India közötti térségben, amelyet a görög és keleti anyagi és szellemi világ legértékesebb elemeinek egyesülése jellemezett. A hellenizmusnak nevezett új civilizáció tartalmazta a görög nevelési-testnevelési elveket és az azokra épülő tanítási és sportversenyzési gyakorlatot. Ennek következtében még 5000 km-re keletre a görög anyaország klasszikus központjaitól is gümnaszionok épültek, amelyekben az ifjúság három korosztálya részesült elemi iskolai és felsőbb fokú szellemi-testi képzésben. A korszak uralkodó dinasztiái és az önálló városok kormányzatai bőkezűen támogatták a gümnaszionokban folyó oktatást. A nevelés pártfogói közül kiemelkedtek a pergamoni Attalidák, akik egyébként különlegesen szoros kapcsolatban álltak az olümpiai mozgalommal. Attalos, az első pergamoni fejedelem unokaöccse Kr. e. 276 körül győzött Olümpiában a négyesfogatok versenyében, majd Kr. e. 182-ben II. Eumenész pergamoni király a helyi Niképhoria versenyét sportvonatkozásban az olümpiai játékokkal, a művészeti vetélkedők tekintetében pedig a Delphoiban rendezett püthói játékokkal emelte egyenrangú szintre. Ebben a korszakban, amikor a hellenisztikus civilizáció jegyében nevelkedett atléták között már elmosódtak az eredeti etnikai különbségek, megjelent a világjáró sportember típusa, aki Európában és Ázsiában rendszeresen részt vett a növekvő számú versenyeken. Kialakult a nemzetközi versenynaptár, amely hamarosan három földrész, Európa, Ázsia és Észak-Afrika versenyzőit szólította egyre emelkedőbb színvonalú versenyekre. Így elmondhatjuk, hogy a klasszikus görög fénykor után a sport és az olümpiai mozgalom további erőteljes fellendülése ment végbe.

Testedzés és torna a 8 és 15 éves leányok heti időrendjében

Hamar Pál
tudományos munkatárs
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Torna Tanszék)

Az életmód vizsgálata napjaink egyik legdivatosabb szociológiai témája. A cikk azonban nem egy „mélyenszántó” szociológiai életmódvizsgálat eredményeit közli, hanem annak csak egy kisebb „szeletét”. Az életmód négy analitikusan elkülöníthető összetevője közül csak egyet, nevezetesen a tevékenységszférát, sőt annak is csak egy szűkebb területét: a testedzést, valamint a testedzés egyik „kitüntetett” formáját, a tornát teszi vizsgálat tárgyává.

A szerző egy több éves tantervi kísérlet egyetlen elemének bemutatásával arra keresi a választ, hogy milyen szerepet játszik a testedzés és a torna a 8 és 15 éves - azaz az általános iskola 2. osztályos és a középiskola 1. osztályos - leánytanulók életének mindennapi gyakorlatában.

1. Problémafelvetés

Az életmód vizsgálata ma az egyik legdivatosabb szociológiai téma. Az „életmód-szociológiában”, az életmódnak négy, analitikusan elkülöníthető összetevőjét különböztetik meg, amelyek a következők: 1. anyagi és tárgyi feltételek, 2. tevékenységszféra, 3. az emberi kapcsolatok rendszere, 4. az értékek világa (Takács, 1989).

Jó előre szeretnénk leszögezni, hogy a tisztelt olvasó nem egy „mélyenszántó” szociológiai életmódtanulmányt tart a kezében. (Ezt egyébként a cím is tükrözi.) Előző gondolatmenetünk folytatásaként, Takács F. idézett felosztásából kiemeljük a másodikat, a tevékenységszférát, s ezt tesszük tanulmányunk alappillérvé. Azonban, tévedés lenne azt hinni, hogy ezzel a „redukcióval” egy teljesen leszűkített, tovább már nem bontható fogalomkört kapunk. Sőt, az ember (a férfi, a nő, a felnőtt, a gyerek, a dolgozó, a tanuló stb.) - s íme itt egy újabb fogalomszűkítés - azon ismétlődő tevékenységei, amelyek kitöltik idejét, tovább kategorizálhatók. Ezen kategóriák felállítására több kísérlet is történt, példaként említhetjük Takács F. idézett művét, vagy Biróné Nagy E. (1993), Falussy B. (1985) és Falus I. (1993) munkáit.

Falus I. például három fő tevékenységcsoportról tesz említést: a társadalmilag kötött időről (fő- és egyéb foglalkozás, háztartás, közlekedés stb.), az élettani szükségletekről (alvás, pihenés, személyi ellátás) és a szabadidőről (olvasás, társas tevékenység, kirándulás stb.). Biróné Nagy E. viszont a legalapvetőbb testkulturális szokások (tisztálkodás, táplál-

kozás, munka és pihenés stb.) mellett a tevékenységszféra egy másik igen fontos részterületét,

a mozgásos magatartást, vagy más néven a mozgásos aktivitást vonja figyelmünk középpontjába. E tipizálások bármelyikét vesszük azonban alapul, mindegyikben külön szerepet kap a sport, a szabad mozgás, a testedzés, a testnevelés. Ehhez tesszük még hozzá - a sport és a testnevelés egyik karakterisztikus területét - a tornát.*

Az 1990-es szabad választásokat követő rendszerváltás - az élet annyi más területéhez hasonlóan - a motoros tevékenység életvitelben betöltött szerepére is erőteljes hatást gyakorolt. Korábban - a gyakorta emlegetett „átkos” 40 év alatt - tulajdonképpen a testedzés is a pártosság áldozatává vált. A középkorúak még élénken emlékezhetnek az „önkéntes” és rendszeres társadalmi munkákra, légoltalmi tanfolyamokra, az iskolák - s ezen keresztül az egyes tanulók - életének igen tekintélyes hányadát kitevő mozgalmi (úttörő-, KISZ-) foglalkozásokra. A „központi akarat” központi intenciókkal szolgált a szocialista nevelés szempontjából helyes és hasznos (szabad) időöltéshez, ugyanakkor hevesen ostorozta az ebből a szempontból szerinte helytelennek és haszontalannak ítélt tevékenységeket.

Az „új világ” azonban egyben új társadalmi értékpreferenciákat is teremtett, így olyan, korábban háttérbe szoruló eszmei-erkölcsi értékekkel kellett „barátságot kötnünk”, mint a nemzeti azonosságtudat fejlesztésének és nemzeti hagyományaink ápolásának kiemelt szerepe, a világnézeti semlegesség, a tolerancia, a humanitás stb. A társadalom tehát újjászerveződött (újjászerveződik), amely újjászerveződésben új megvilágításba kerül(t) a testi és lelki egészség megőrzésének vizsgálatunk szempontjából (is) releváns területe, a testedzés, s azon belül a sport, a testnevelés, valamint a torna.

A rendszerváltás viszont a „nyugati” életformának nem csak az előnyeit, hanem negatív kísérőjelenségeit is magával hozta. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy az óriási informatikai és számítástechnikai fejlődés milyen kedvező táptalajt nyújt a „homo sedens” embertípus kialakulásához. Erre mutat rá az olasz *Mussino, A.* (1991) *Sok fiatal miért nem sportol?* című munkájában, ahol többek között azt is kifejti, miszerint Olaszországban a fiatalok egy igen tekintélyes hányada ma már napjai nagy részét a számítógép, a számítógépes játékok valamelyike előtt tölti el. Ez olyannyira veszélyes jelenség - folytatja -, hogy nem sportolásának indokaként a más elfoglaltság (mást csinál) címszó alatt sok fiatal a számítógépezést - ez ebben az esetben kizárólag a számítógéppel való játékot jelenti - jelölte meg. Ebben a - más elfoglaltság - kategóriában a másik domináns, egy helyben ülésre kárhoztató tevékenység a videózás.

Tanulmányunkban - amely egyébiránt egy többéves tantervi kísérletnek csak egyetlen elemét reprezentálja - arra nem vállalkozhatunk, hogy a fentebb vázolt problémákra választ adjunk, de arra igen, hogy vizsgálati (rész)eredményeink közzétételével rávilágítsunk: vajon *milyen szerepet játszik a testedzés és a torna a 8 és a 15 éves leányok életének mindennapi gyakorlatában.* (Az egyik nemre történő szűkítés miattjére is a már említett tantervi kísérlet szolgál magyarázatul, hiszen abban csak leánytanulók vesznek részt.)

* A torna magában foglalja a talaj- és szertorna-gyakorlatok teljes tárházát, a gimnasztika (szabad-, társas- és kéziszer-gyakorlatok) mozgásanyagát, a (verseny- és fitness-) aerobik elemeit, elemkapcsolatait, gyakorlatait, valamint a sportakrobatika komplex tevékenységkörét. Példaként elég legyen csak annyi - elnézést a sportszakemberektől, akiknek magától értetődőek ezek a példák -, hogy a torna „holdudvarába” tartozik tehát a reggeli tornától kezdve a ma oly divatos step-aerobicon és „konditornán” át a (felemás)korlát-gyakorlatoktól a gúlaépítésig minden mozgásforma. Sőt! Mozgásanyagát tekintve akár az akrobatikus rock and roll táncot is idesorolhatjuk.

Kérdéseink:

- A 8 és 15 éves leánytanulók a nem alvással eltöltött - „aktív” - idejükből mennyit fordítanak testedzésre (sportolásra, testnevelésre, „szabad” testmozgásra);*
- külön-külön mennyit a 8 és mennyit a 15 éves korosztály?
- A két említett korosztály leánytanulói a testedzésre fordított idejükből mennyit fordítanak tornára;
- külön-külön mennyit az egyik és mennyit a másik korosztály?

2. Módszer

A leánytanulók testedzéssel és tornával kapcsolatos életvitelének vizsgálatához az írásbeli egyéni kikerdező pedagógiai módszerek közül az *időmérleg-készítést* választottuk.

2.1 Vizsgált személyek

A heti időmérlegek felvételét hat budapesti és hat fővároskörnyéki iskolában végeztük (Szentendrén és Gödöllőn kettő-kettőben, valamint Budakeszin és Pomázon). A 12 iskolából hét általános iskola, négy gimnázium és egy 6+6 osztályos általános iskola és gimnázium. Az időmérleg-készítéshez szükséges órarendeket testnevelő tanárain keresztül - akikkel a vizsgálat előtt és alatt folyamatosan konzultáltunk - 497 általános és középiskolai leánytanuló (továbbiakban vizsgálati személy - v.sz.) kapta meg. Az adatfeldolgozás szempontjából használható állapotban visszakapott időmérlegek száma 478. Ezek életkor szerinti megoszlása a következőképpen alakult:

- 8 évesek (általános iskola 2. osztály): 241 v.sz.;
- 15 évesek (középiskola 1. osztály): 237 v.sz.

2.2 Az adatfelvétel módja

Az időmérleg-készítés időtartamát egy hétben határoztuk meg, ügyelve arra, hogy ez a hét egy „szokványos”, például ünnepektől mentes hét legyen. Éppen ezért az időmérlegek az 1996. május 6-tól 1996. május 26-ig terjedő időszak valamelyik hetében készültek. A napi programok összesítését a v.sz.-ek esténként otthon egy órarendbe beírva, önállóan végezték el. A kitöltést az órarend hátoldalán elhelyezett útmutatóval segítettük. Az egy hét elteltével az órarendeket a testnevelő tanár kollégák gyűjtötték össze, s továbbították nekünk.

2.3 Adatfeldolgozás

Az adatfeldolgozás során három nagy csoportban végeztünk számításokat. Először az összes v.sz. (n=478), majd a 8 évesek (n=241) és végül a 15 évesek (n=237) vizsgálati eredményeit értékeltük ki.

Első lépésként mindhárom csoportban ki kellett számítanunk, hogy a v.sz.-ek, napi 15 „aktív” órával számolva - reggel 7⁰⁰-tól este 22⁰⁰-ig -, hetente összesen hány órával

* A vizsgálat során a testedzést nem szűkítettük le kizárólag a szervezett keretek között zajló sportolásra és testnevelésre, hanem azt tágabb értelemben kezeltük. Éppen ezért idesoroltuk a „családi kirándulás a hegyekben”-t, a „futottam a parkban”-t, vagy a „lementem biciklizni”-t stb. Ugyanakkor azt sem veszíthettük szem elől, hogy a testedzés középpontjában (is) a *céltudatos* mozgás áll. Ebből kifolyólag viszont nem tekinthettük a testedzés részének például a „kutyasétáltatás”-t. Persze ennek a problémának a megoldásához az kellett, hogy a gyerekek a lehetőségekhez mérten pontosan töltsék ki az időmérlegeket. Szerencsére a vizsgálatban részt vevők ebben (is) jó partnernek bizonyultak, és az időmérlegek legnagyobb hányadában - a kitöltési útmutató ajánlásai szerint (lásd a 2.2 pontot) - pontosan határozták meg az adott órai tevékenységüket.

„rendelkeznek”. (A hét 7 napja x napi 15 óra x v.sz.-ek száma $(n) = a$ v.sz.-ek heti „aktív” összideje.) Továbbmenve - az előző csoportosítást követve - megszámloltuk, hogy a v.sz.-ek heti „aktív” idejükből hány órát fordítanak testedzésre és a testedzésre fordított idejükből hány órát tornára. Mindezen adatokat százalékban is kifejeztük, amit a 3. fejezetben bemutatott kördiagramok szemléltetnek.

Ezek az adatok azonban így túlságosan „száraznak” bizonyultak, ezért végezetül azt is kiszámítottuk, hogy ezen „száraz” adatok mit jelentenek egy-egy v.sz.-re vetítve. Azaz - még mindig a fentebb említett három csoportban haladva - egy v.sz. hetente és naponta hány órát (percet) fordít testedzésre, s ebből mennyi a tornával eltöltött idő. Ezek már igazán sokatmondó adatok!

3. Eredmények

A 2.3 pontban vázolt három problémakörre - három nagy csoportra - vonatkozóan az alábbiak állapíthatók meg.

3.1 Testedzés és torna a 8 és 15 éves leányok heti időrendjében

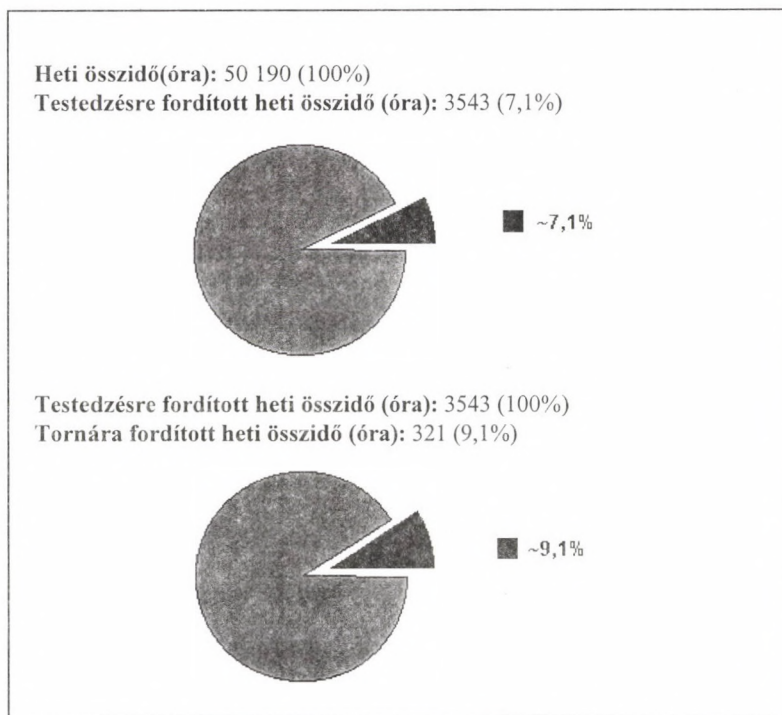
Az 1. ábrát tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a vizsgált 8 és 15 éves leánytanulók heti összidejükből - 50 190 órából - 3543 órát, körülbelül „aktív” idejük 7,1%-át fordították (fordítják) testedzésre. Ez azt jelenti, hogy egy gyerek hetente átlagban körülbelül 7,41 órát (7 óra 24 percet), s naponta mintegy 1,05 órát (63 percet) tölt testedzéssel. A v.sz.-ek a testedzéssel eltöltött idejükből - 3543 órából - 321 órát, körülbelül ezen idejük 9,1%-át fordítják tornára. Ez gyerekenként heti $\sim 0,67$ óra (~ 40 perc) és napi $\sim 0,09$ óra (~ 6 perc) tornázást jelent.

Ez utóbbi adatok kapcsán megjegyzendő - s ez a megállapítás a 8 és a 15 évesek eredményeinek külön értékelésére is vonatkozik -, hogy a tanulók tornára fordított idejét némiképp „szépíthetjük” azzal, ha figyelembe vesszük, miszerint az iskolában a testnevelési órák egy bizonyos hányadát - ez májusban, az adatok felvételekor, testnevelési óránként maximum 10-15 perc lehetett - a torna egyes mozgásformái teszik ki. Ez a jelzett időszakban v.sz.-enként hetente hozzávetőleg 0,50 óra (30 perc) plusz gimnasztikázást, aerobicozást stb. jelenthet.

3.2 Testedzés és torna a 8 éves leányok heti időrendjében

A 2. ábra áttanulmányozása után megállapíthatjuk, hogy a 8 éves (általános iskola második osztályos) leányok az előző fejezetben ismertetett átlagos értéknél többet fordítanak testedzésre. Ugyanis ezen korosztály tanulói heti összidejükből - 25 305 órából - 2050 órát, körülbelül „aktív” idejük 8,1%-át töltik testedzéssel. (Ez az érték a két korosztálynál együtt $\sim 7,1\%$.) Ez azt jelzi, hogy egy 8 éves gyerek hetente átlagban hozzávetőleg 8,50 óra (8 óra 30 perc), naponta pedig körülbelül 1,21 óra (73 perc) testedzést végez.

A tornára fordított heti összidő pont ellentétes tendenciát mutat, mivel a 8 évesek a testedzésre fordított heti összidejüknek - 2050 óra - csak $\sim 5,1\%$ -át fordítják tornára (ez az adat a két korosztály esetében $\sim 9,1\%$), ami mindössze heti 105 órát tesz ki. Ez percekre lefordítva azt jelenti, hogy egy 8 éves leány hetente átlagban körülbelül 0,43 órát (26 percet), naponta mintegy 0,06 órát (3,5 percet) tornázik. (Lásd még a 3.1 pont második bekezdését!)

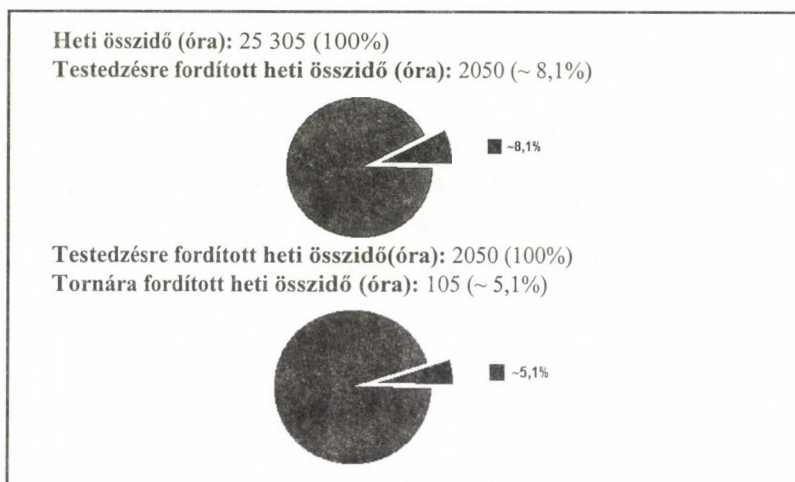
1. ábra

A 8 és 15 éves leánytanulók összeredményei (n=478)

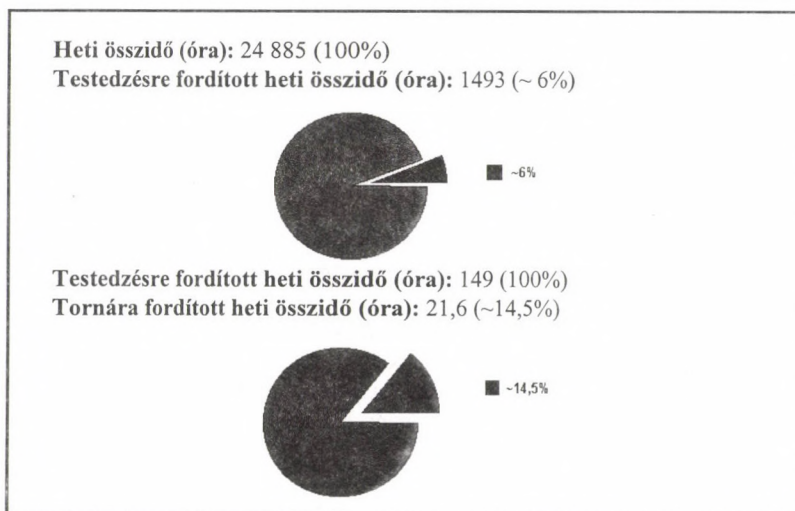
3.3 Testedzés és torna a 15 éves leányok heti időrendjében

Ha röviden akarjuk összefoglalni a 15 éves (középiskola első osztályos) leányok adatait, azt mondhatjuk, hogy azok mindkét kategóriában (testedzés és torna) szöges ellentétei a 8 évesek eredményeinek (lásd a 3. ábrát). Ugyanis a 15 éves leányok heti összidejükből - 24 885 óra - 1493 órát, körülbelül „aktív” idejük 6%-át fordították (fordítják) testedzésre. (Ne feledjük, hogy a két korosztály ezen együttes értéke ~ 7,1%, a 8 éveseké pedig ~ 8,1% volt.) Tehát egy 15 éves leány hetente átlagban hozzávetőleg 6,29 órát (6 óra 18 perc), s naponta körülbelül 0,89 órát (54 perc) foglalkozik testedzéssel.

Viszont a 15 éves leányok többet tornáznak, hiszen testedzésre fordított heti összidejükből - 1493 óra - 216 órát fordítanak tornázásra. Ez ~ 14,5%-ot jelent, ellentétben a két korábbi adattal, ami a két korosztály esetében ~ 9,1%, a 8 évesek esetében pedig ~ 5,1% volt. Mindez „tovább bontva” azt jelzi, hogy egy 15 éves leány hetente átlagosan mintegy 0,91 órát (54,5 percet), naponta 0,13 órát (8 percet) tornázik. (Lásd még a 3.1 pont második bekezdését!)

2. ábra
A 8 éves korosztály eredményei (n=241)

2. ábra
A 15 éves korosztály eredményei (n237)

4. Összefoglalás

Az eredmények megbeszélése után a tanulmány elején feltett kérdésekre az alábbi válaszokat adhatjuk:

A vizsgálatban részt vevő két korosztály leánytanulójának életében még mindig döntő tényező a testedzés. Sőt! Az eredmények talán túlságosan is szép képet festenek, hiszen a v.sz.-enkénti heti átlagos 7 óra 24 perc és a napi 63 perc testedzés első ránézésre, ha

nem is soknak, de legalábbis megfelelőnek tűnhet. Még mielőtt azonban a kapott eredményekből messzemenő következtetéseket vonnánk le, két fontos szempontra hadd hívjuk fel a figyelmet.

Egyrészt – az 51. oldal lábjegyzetében olvasható módon – a tesztelés fogalmát, s ezzel együtt tevékenységkörét is, amennyire a tudományosság szempontjainak „sérülése nélkül” lehetett, igencsak tágan értelmeztük. Így fordulhatott elő példának okáért, hogy a hétvégeken rendszeresen túrázni járó családokban élő v.sz.-ek hétvégi 6-8 órás tesztelési jelentősen megemelték az átlagokat.

Másrészt – folytatva előző gondolatmenetünket – a vizsgálati eredmények igen széles skálájú szóródást mutattak. Ebben a szóródásban komoly tényezőnek bizonyult az iskola, mivel – némi túlzással – bátran leszögezhetjük, hogy a v.sz.-ek teszteléshez (s egyben tornához) való viszonyulása már az iskolába kerülés pillanatában eldőlt. Az iskola nevelő-oktató munkája ugyanis sokszor még a család dominanciájánál is erősebb lehet, hiszen egy testkultúrára épülő óra- (iskola-) rend, egy szakmailag jól felkészült és személyes jó példával is előljáró (testnevelő) tanár, valamint a megfelelő tárgyi feltételek megléte, mind-mind egy életre szóló indíttatást adhatnak.

A két korosztályt külön vizsgálva, itt is beigazolódt az a tapasztalati tény, miszerint az életkor növekedésével a tesztelési kedv csökkenő tendenciát mutat. Ugyanis amíg a 8 éves leányok még heti átlagban ~ 8 óra 30 percet, és naponta ~ 73 percet, addig a 15 évesek már csak hetente ~ 6 óra 18 percet és naponta 54 percet mozognak. Erre csak részben lehet magyarázat a pubertáskorban bekövetkező változás, mert ha ez így lenne, akkor a serdülőkort követően ennek a tendenciának legalábbis stagnálnia kellene. De nem így történik! Sajnos ez a gyengülő tesztelési hajlam, az öregedési folyamatnak megfelelően, egyre jellemzőbbé válik.

Nehéz helyzetben voltunk akkor, amikor – a tesztelésre fordított összidőből egy részterületet kiemelve – a tornával eltöltött időt tettük vizsgálatunk tárgyává. Mindenekelőtt tisztáznunk kellett, mit értünk tornán, torna jellegű tesztelésen (lásd az 50. oldalon lévő lábjegyzetet), s csak ezután kezdhettünk hozzá először az adatfelvételhez, majd később az adatfeldolgozáshoz.

A két korosztály v.sz.-einek együttes eredményei azt tükrözték, hogy a torna, ha különböző megjelenési formákban is, de még mindig jelen van a gyerekek (fiatalok) mindennapjaiban, hiszen a vizsgált leánytanulók hetente átlagban hozzávetőleg 40 percet, s naponta ~ 6 percet tornáztak. Itt azonban a korábbiaknál is élesebb eltérés mutatkozik a két korosztály eredményei között. Amíg ugyanis egy 8 éves leány hetente csak körülbelül 26 percet és naponta ~ 3,5 percet, addig egy 15 éves hetente már ~ 54,5 percet, naponta pedig ~ 8 percet tornázik.

Mi lehet ennek az oka? Talán az oly nagymértékben elharapódzó, s elsősorban az „érettebb” korosztályt célzó aerobik, „konditorna” stb. divathullám? Esetleg valami más? Mi az utóbbi magyarázat felé hajlunk. De akkor mi ez a „más”? Ez a „más”, véleményünk szerint, az a *hibás oktatási koncepció* – ne feledjük, hogy korábban a tesztelés esetében is milyen döntő tényezőnek bizonyult az iskolai közeg –, miszerint *gyakorlatilag a torna tananyaga az általános iskola 1-4. osztályában nem, vagy csak aránytalanul kis mértékben szereplő követelmény*. Márpedig, ha a gyerek nem ismer egy mozgásformát, akkor nagyon nehezen képzelhető el, hogy azt bármilyen módon beépíti életvitelébe.

A 15 éves leányok viszont – mindenekelőtt iskolai tanulmányaik révén – megismerehették a torna „jótékony” hatásait, így azzal jobban élhettek. Ezért (is) lenne fontos, hogy a

tanulók - s nem csak a leányok - a tornával, a torna tananyagával már 6-8 éves korukban „ismeretséget kössenek”. Ez alatt természetesen nem passzív szemlélődést értünk!

(Ennek a tanulmánynak a kereteit meghaladja, éppen ezért nem kívánunk kitérni arra, hogy élettanilag, pszichikailag stb. mennyire indokolt lenne a torna tananyagának első-sorban 6-12 éves korban történő tanítása-tanulása. Ezen vélemény bővebb megismeréséhez az irodalomjegyzék 8. sorszámú művét ajánljuk.)

Befejezésképp egy „sorok között megbújó” tendenciára szeretnénk rávilágítani. Nevezetesen: vizsgálati adataink feldolgozása során csak igen-igen elvétve találkoztunk rendszeresen, egyesületi (verseny-) szinten sportoló tanulóval. A testedzés leginkább a már korábban vázolt, inkább az általános kondíciót célzó, kevésbé kötött tevékenységformákban merült ki. Erre a tendenciára egyébként *Bakonyi Ferenc* már 1986-ban felhívta a figyelmet akkor, amikor vizsgálati eredményeire támaszkodva leszögezte: az ifjúság sporttal kapcsolatos szemlélete kevésbé versenysport-beállítottságú lett. Egyre nő azoknak a száma - írja -, akik nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a sport egészségre, kondícióra és pszichikumra gyakorolt kedvező hatásának.

Mindezek figyelembevételével joggal merül fel a nem is annyira költői kérdés: ez lenne a jövő útja? De mi lesz akkor a versenysporttal?!

Irodalom

1. Bakonyi F. (1986): Életkori és nemi sajátosságok a 12 és 17 éves tanulók sporttal kapcsolatos szemléletében. *A Testnevelési Főiskola közleményei*, 2. 125-143.
2. Biróné Nagy E. (1993): *A szelektív motoros stimulusok hatása a tanulók mozgásos aktivitására, az életstílus befolyásolására*. Kutatási zárójelentés. MKM K+F pályázat. Budapest. 69 p.
3. Biróné Nagy E. (1994): *Sportpedagógia*. TF. Budapest. 255 p.
4. Falus Iván (Szerk.): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Keraban. Budapest. 1993. 123-339. p.
5. Falussy B. (1985): *Az időmérleg-vizsgálat módszertana az 1976/77. évi felvétel alapján*. KSH. Budapest. 255 p.
6. Fehérné Mérey I. (1996): „Hungarofit”. In: *Mozgás mint a pszichoszomatikus fejlesztés alapeszköze*. MULTI-MAN Kft. Budapest. 90-98. p.
7. Földesiné Szabó Gy. (1980): A sportra fordított idő a mérlegen. *Sportvezető*, 7. 26-27.
8. Hamar P. (1996): Torna az iskolában. *Testnevelés- és sporttudomány*, 2. 3-7.
9. Kis J. (1989): Attitűdök, jellemvonások alakítása, képességtermelés a testnevelésben és a sportban. *A Testnevelési Főiskola közleményei*, 2. Melléklet. 37 p.
10. Megyeri F. (1964): A tanuló 24 órája. *Köznevelés*, 21. 810-812.
11. Mussino, A. (1991): Perche troppi ragazzi non fanno sport? *Sport Giovane*, 5. 7-11.
12. Takács F. (1989): A testnevelés és az életmód szociológiai megközelítése. *A Testnevelési Főiskola közleményei*, 3. Melléklet. 63 p.

Physical activity in the weekly timetable of 8 and 15 year old girls

Pál Hamar

Research worker

**(Hungarian University of Physical Education,
Gymnastics Department)**

Examining life-styles is one of the most fashionable sociological topics of our days. The article does not write a report about the results of such a thorough analysis, but only a small segment of it. It examines only one of the four analytically separable components of life-style: the sphere of activity, and within that physical activity and gymnastics, its highly reputed form.

As the result of a several-year long curriculum-experiment, the author searches for the answer with presenting one element of it: what role physical activity and gymnastics play in the everyday practice of 8 and 15 year old (2nd year of primary and 1st year of secondary school) girls.

Edzői vélekedések a kiválasztásról (Egy kérdőíves felmérés tapasztalataiból)

Rigler Endre
egyetemi docens
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Sportjáték Tanszék)

Szabó Éva
tudományos segédmunkatárs
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Sportjáték Tanszék)

A klasszikus kérdés – hogy a sportoló születik-e, avagy azzá válik – továbbra is foglalkoztatja a gyakorlati szakembereket, a sporttudomány képviselőit.

A képesség-, technika- és taktikadominanciájú sportágak 86 képviselőjét kérdeztük a tehetséges fiatalról a kiválasztás és a specializáció kezdetétől elvárható pszichés tulajdonságokról, a kiválasztás előképzettségéről, a koedukáció szerepéről, de felmérésünk kiterjedt a válaszadók előzetes edzői tapasztalatára is. A közlemény megállapításai 22 sportág képviselőinek véleményén alapulnak.

A kiválasztással kapcsolatos kérdésekkel minden sportág sokat foglalkozik. Valamennyien ismerjük a még mindig eldöntésre váró kérdést, hogy a fiatal valójában sportolóvá válik-e a spontán kiválasztódási folyamat révén, vagy igenis tudatosan kell keresnünk a tehetség jegei alapján a későbbi nagy bajnokokat, válogatott játékosokat.

A közfelfogás úgy tartja, hogy az utánpótlás biztosításával a labdás sportágaknak nincs igazi gondjuk. Azok, akik a helyzetet közelebbről látják, bizony tapasztalják, hogy napjainkban már a labdás sportágak is küszködnek utánpótlási gondokkal. Meggyőződésünk, hogy ebben a kérdésben is, miként minden szakmai természetű probléma megoldásában, központi szerep hárul az edzőkre, hiszen az ő érdekeltségük és a sokat hangoztatott megszállottságuk jelent egyedüli biztos garanciát a tömegesítéshez szükséges szervezőmunkában.

Nézzük, mi a helyzet más sportágak háza táján? Csak a hazai, nagy hagyományokkal bíró sportágak száma is negyven fölötti, így olyan csoportosítást szükséges végeznünk, amely segít az összevetésben. Legyen a csoportosítás alapja a domináns teljesítménykomponens, amely a leginkább meghatározza az illető sportág teljesítményét. Így:

- képességdominanciájú,
- technikadominanciájú és
- taktikadominanciájú csoportokat képezhetünk.

Szakmailag izgalmas kérdésnek tekintettük, hogy a kiválasztás-utánpótlás témakörében hogyan válaszolnak az egyes sportági képviselők a területet érintő problematikus felvetésekre, úgymint:

- Mikor kezdődjön a kiválasztás, mikor a specializáció?
- Milyen motoros előképzettség kívánatos az egyes sportágakban?
- Melyek azok a mozgások, amelyek nem ajánlatosak egy-egy sportág előkészületeként?
- Jelent-e a koedukáció előnyt vagy hátrányt a foglalkozásokon?
- Mi a helyzet azokkal, akik az első szűrés után mégsem bizonyulnak eléggé tehetségesnek?

A fenti témakörökre kérdőívet szerkesztettünk, amelyben a kitöltő személyére, végzettségére és edzői múltjára vonatkozóan is kértünk adatokat. A kérdőíves információszerezésre utaló korábbi kísérleteink elsősorban labdajátékosok, pontosabban röplabdázók vélekedését tükrözték. Nem titkoljuk, érdeklődéssel fordultunk olyan sportágak felé is, amelyekben a teljesítmény döntően az egyén kizárólagos produktuma révén születik.

A válaszokat összesítettük, majd a csoportokra vonatkozó átlagos és relatív gyakoriságokat számszerűsítettük. Az értékek rajzos megjelenítésével a vélemények szemléletes, gyors áttekintését kívántuk elősegíteni.

A Magyar Testnevelési Egyetem főiskolai végzettséggel elismert szakedzői szakán tanuló II. évfolyamos hallgatók véleményére alapoztuk adatgyűjtésünket. A megkérdezett 86 fő 22 sportágat képviselt. Megoszlásukat az alábbi táblázatban látjuk.

1. táblázat

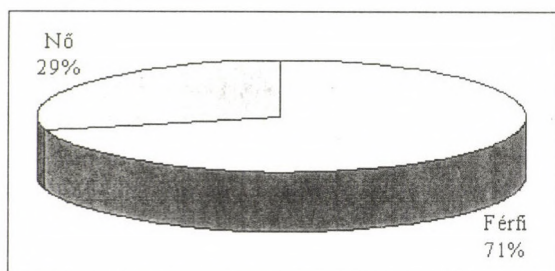
A válaszadók megoszlása

Képességszupremácia	Technikaszupremácia	Taktikaszupremácia
Atlétika	Műkorcsolya	Asztalitenisz
Kajak-kenu	RSG	Birkózás
Kerékpár	Torna	Judo
Öttusa	Sportlövészet	Karate
Triatlon		Kézilabda
Úszás		Kick-box
Úszonyos úszás		Kosárlabda
		Röplabda
		Tékvando
		Vízilabda
		Vívás
Σ 34 fő	Σ 7 fő	Σ 45 fő

Eredmények

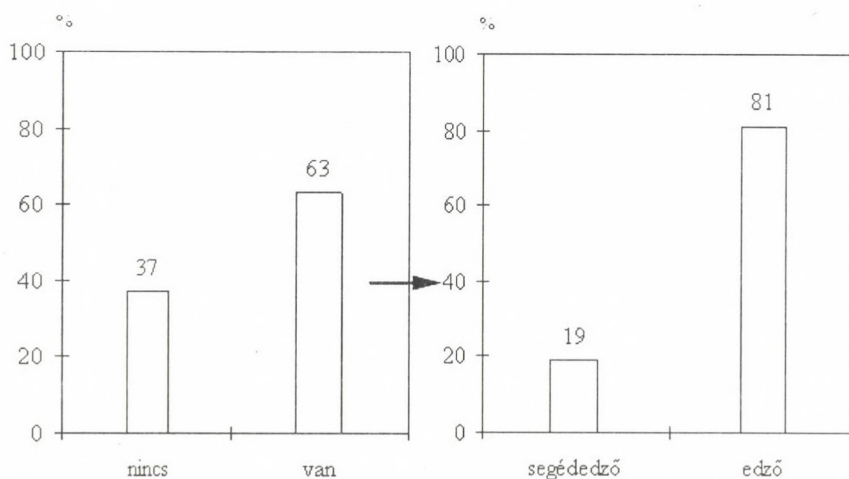
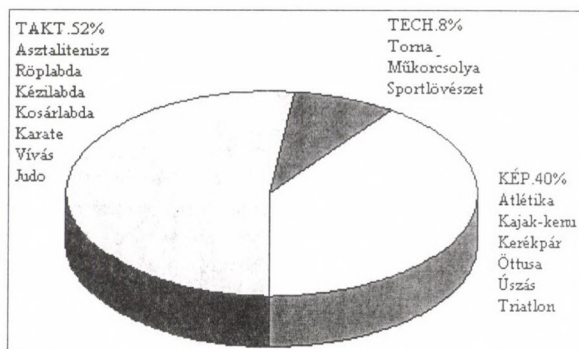
1. A véleményekben elsősorban a férfi kollégák felfogása tükröződik, hiszen a válaszadók több mint kétharmada férfi volt. Ez egyben jelzi, hogy az edzői pályán jelenleg - és várhatóan még a közeljövőben is - túlnyomó részben férfiak dolgoznak. A nő családban betöltött helyzetével magyarázhatjuk az arányeltolódást. (1. ábra)

2. A beiskolázásból fakadóan a válaszok döntő többsége a taktikai jellegű sportágak képviselőitől érkezett. Viszonylag kevés (8%) a technikai sportágakat reprezentáló edzői vélemény. (2. ábra)

1. ábra
A válaszadók
nemenkénti megoszlása (n=86)

2. ábra
Sportági dominancia
a válaszadók mintájában

3. ábra
A válaszadók előzetes sportszakmai végzettsége

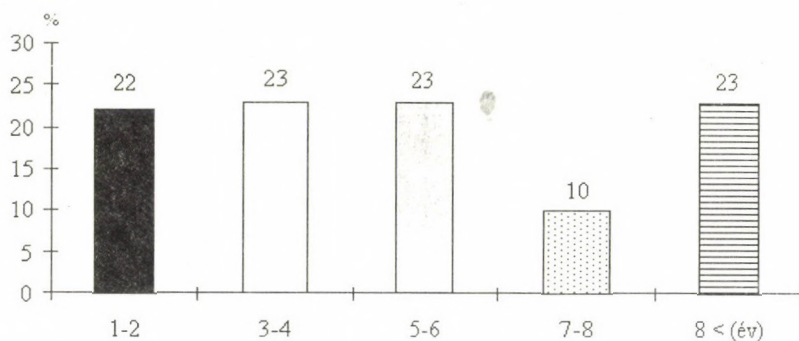
3. Tanulmányosak az edzői végzettségre utaló válaszok (lásd a 3. ábrát). A megkérdezettek 37%-ának nem volt előzetes edzői jogosítványa a legmagasabb edzői minősítést biztosító főiskolai stúdium megkezdésekor. Ezen a ponton érdemes elgondolkodnunk, ugyanis a magyar edzőtársadalom strukturálódásának, illetőleg az egymásra épülő képzési rendszerek egyfajta hiányosságára bukkantunk. A sport korábbi, még állami irányítás alatt álló rendszerében mind a képzésben, mind a foglalkoztatásban felismerhető volt az egymásra épültség. A *sportoktató*- (akkor még segédedző-) képzés adta az első lépcsőfokot az edzői pályához. A továbblépést a *középfokú edzői* szint (ma edző-sportszervező) jelentette. A szakmai felsőfokot a *szakedzőképzés* biztosította, amely egyben főiskolai diplomával elismert végzettséget is adott. A rendszer ma is működik, azonban a legmagasabb szakirányú végzettség megszerzéséhez nem minden sportágban számít kötelezően előírt, úgynevezett „bemeneti követelménynek” az alacsonyabb szintű kurzus (kurzusok) sikeres teljesítése! Így a legmagasabb szintű edzőképző szakra elvileg olyan jelentkezőt is felvehetnek, aki előzetesen még nem folytatott edzői tevékenységet! A sportág több éves gyakorlása - és ennek az igazolása! - azonban minden felvételizővel szemben előírás. A főiskolai hallgatók közül - akik rendelkeztek előzetes sportszakmai végzettséggel - 20% segédoktatói, 80% középfokú edzői végbizonyítvánnyal rendelkezett. Az arányban kifejeződik az edzőképzés fokozataiban meglevő megoszlás.

4. A felsőfokú szakirányú végzettségért folyamodók esetében, legalább is azoknál, akik rendelkeznek alacsonyabb fokozatú edzői minősítéssel, az egy-két éves gyakorlattól kezdve, akár az egy évtizedes edzői múlt is előfordul. (Megjegyzés: a képző intézmény a jelentkezők előképzettsége és életkora tekintetében válaszshelyzet elé kerül. Amennyiben előír bizonyos előzetes stúdiumokat, úgy a középiskolai végzettség megszerzése után nem lehet azonnal jelentkezni. Igaz, így az időközben megszerzett nagyobb tapasztalat és az érettebb gondolkodás nagy előnyt jelent a későbbiekben. (A gyakorlati megfigyelések azt igazolják, hogy éppen azért, mert az edzőnek sokszor felnőtt tanítványai vannak, szükséges életkorban és élettapasztalatban is igazodnia hozzájuk.)

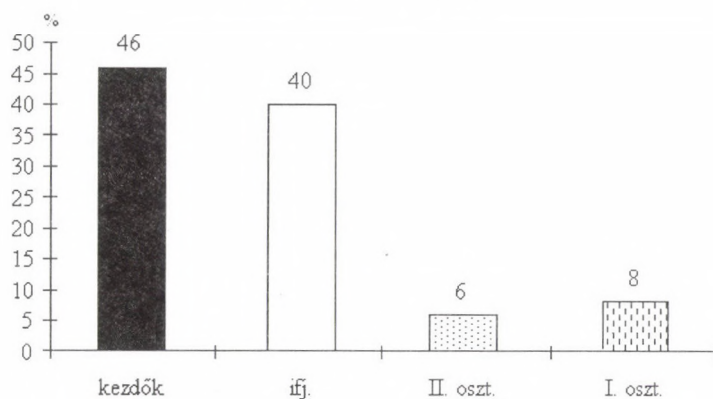
5. Az edzősködést folytatók működési területére vonatkozó 4-5. ábra szerint - a magyar gyakorlatnak megfelelően -, a sportoktatók és a középfokú edzők döntően kezdőkkel és ifjúságiakkal foglalkoznak. (Megjegyzés: ismerünk olyan, elsősorban nyugati példákat, hogy a kezdőkkel való foglalkozásokat éppen a legtapasztaltabb edzők vezetik, hiszen ha kezdettől fogva nem a legjobbaktól kapják a gyermekek a sportág alapjait, úgy az esetlegesen hibás ismeretek végigkísérik pályafutásukat, ami teljesítményük későbbi gátja lehet. Az 5. ábra abban a tekintetben is tanulságos, hogy segéd- és középfokú minősítéssel I. osztályú sportolókat is felkészítenek!

6. A gyermekek sportági előképzettsége a választott sportág szempontjából előnyvel és bizonyos értelemben hátránnyal is szolgálhat. A „javasolt” és „nem javasolt” előképzettséget, illetőleg a sportágak által képviselt dominanciát a 2. és 3. táblázat mutatja. A futással és úszással megszerzett alap-állóképesség, az általános munkabírási minden területen kívánatos. Ugyanakkor a súlyemelésben és testépítésben tükröződő, kifejezetten feszített erőfejlést - már a korai életkor miatt is - nem javasolják a kollégák.

7. A tudatos kiválasztás, illetve a spontán kiválasztódás szerepét mutatja a 6. ábra. Úgy tűnik, hogy egyedül a technikai típusú sportágaknál találkozunk nagyobb arányban a tudatos kiválasztással. Ezt magyarázhatjuk azzal, hogy az ide tartozó sportágaknál a gyer-

4. ábra
Előzetes edzői tevékenység

5. ábra
Működési terület

2. táblázat

A dominancia szerint csoportosított, saját sportág megalapozását segítő és gátló más sportági mozgások

Sportágak	Technika	Taktika	Képesség
Futás	+	+	+
Úszás	+	+	+
Kerékpározás	-	-	+
Sífutás	-	-	+
Labdajátékok	-	+	-
Erőfejlesztés	-	-	+
Torna	-	-	+
Aerobic	-	-	+
Atlétika	+	+	-
RSG	+	-	-
Küzdősportok	-	+	-

+ = javasolt, - = nem javasolt

mekkorban tapasztalt viszonylag elönytelen testalkat eleve kizáró ok lehet (például kövér gyereket nem válogatnak tornára, RSG-re). A taktika- és a képességdominanciájú sportágakban túlnyomó részben még mindig spontán kiválasztódással verbuválódik az utánpótlás, hosszabb kifutást hagyva a fejlődés, érés közben megnyilvánuló szomatikus és motoros változásoknak.

8. Az első szűrő jellegű felmérés megkezdését (lásd 7. ábra, a fektetett hasábok bal oldala), valamint a sportági szakosodás kezdetét (lásd 7. ábra, a fektetett hasábok jobb oldala) a várákosásnak megfelelő időpontra tették a megkérdezettek. A technikai típusú sportágak merítenek először. A taktika- és a képességdominanciájú sportágaknál a kezdés időpontja a 6-7. életévre tehető. A válaszadók véleménye alapján legalább négy évet öleljen föl az általános megalapozás, mielőtt a szakosító foglalkozások megkezdődnek.

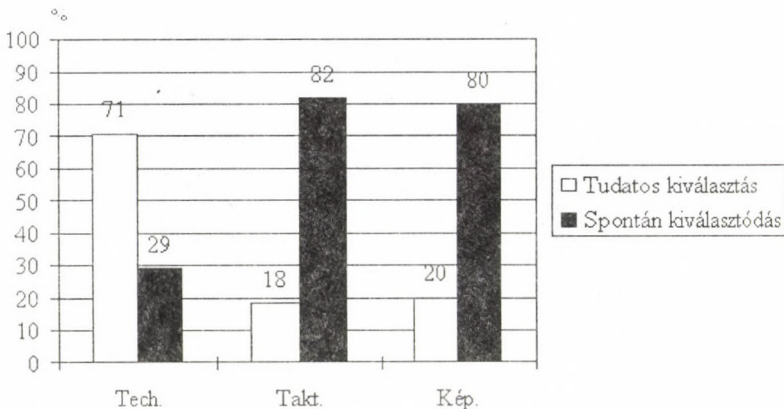
9. A koedukációra vonatkozó véleményeket a 8. ábra tükrözi. Legkevésbé az úgynevezett taktikai sportágakban szerepelhetnek együtt a fiúk és lányok. A felkészítésük ugyanis jelentősen különbözik. Ugyanakkor például a kisgyermekes tornájában megengedhetőnek tartják az edzők a fiúkkal és lányokkal közösen tartott foglalkozásokat, legalábbis a kezdők esetében.

3. táblázat

A saját sportág megkezdése előtt nem javasolt sportágak

Sportágak	Technika	Taktika	Képesség
Súlyemelés	-	-	-
Testépítés	-	-	-
Torna	-	-	-
RSG	-	-	-
Labdajátékok	-	-	-
Nehéztatlétika	-	-	-
Kajak-kenu	-	-	-
Küzdősportok	-	-	-
Kerékpározás	-	-	-

- = nem javasolt

6. ábra
Utánpótlás biztosítása

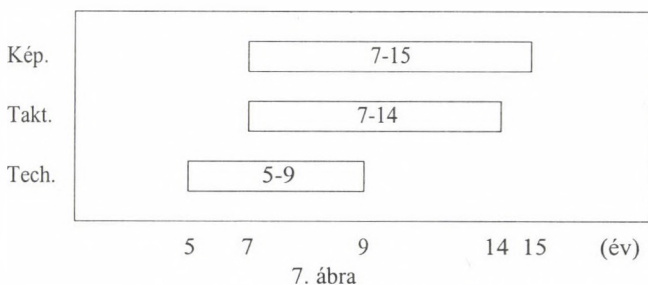
10. Az egyes pszichés tulajdonságok fontosságáról alkotott véleményeket a 11. ábra segítségével foglaljuk össze. A válaszadók a megbízhatóságot, az akaratot, a szorgalmat, a fejlődőképességet tartják olyan szükséges lelki tulajdonságnak, amely már a kiválasztás kezdeti időszakában is kívánatos. Ebben a tekintetben a válaszadók véleményére alapozva megerősíthetjük Jindrová (1975) és Boženko (1981) megállapítását.

A sportágcsoporthoz különbözően hangsúlyozzák a pszichés tulajdonságok szerepét. A technikai sportágak a fejlődőképességet, az akaratot és a megbízhatóságot preferálják a gyermekeknél, míg a taktikai jellegűek az akarat mellett a figyelmet és a kreativitást tartják fontosnak.

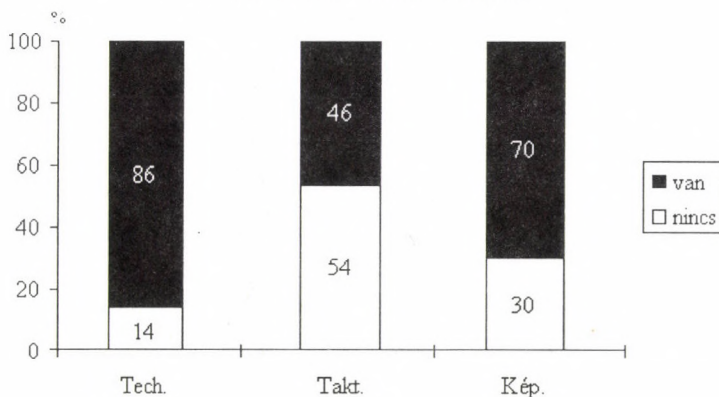
Összegzés

A kérdőíves felmérés tapasztalataként megállapíthatjuk, hogy a válaszadók véleménye alapján:

- Az edzőképzés szintjei nem épülnek egymásra, azaz a segédoktatói, edzői, szakedzői struktúrák lényegében egymástól függetlenül működnek. Ennek következtében például a szakedzői képzésben jelenleg részt vevők 60%-ának van edzői múltja, 40%-uk enélkül végzi főiskolai tanulmányait. Ez a helyzet abból fakad, hogy a TF szakedzői szakára - ami főiskolai szintű végzettséget ad - az érvényben lévő rendelkezések értelmében az érettségi bizonyítvány megszerzése után már lehet jelentkezni. Szakmai szempontból

7. ábra
A kezdés és a szakosodás időpontja

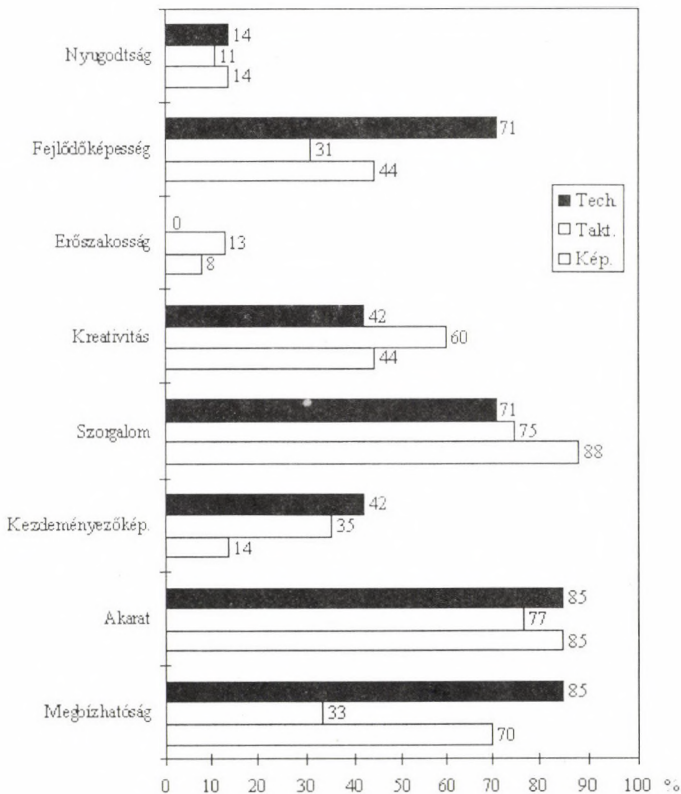
8. ábra
A koedukáció jelentősége

ugyanakkor indokolt volna az érettebb életkor az edzői pálya megkezdéséhez, illetőleg sokat segítené, ha az előzetes szakirányú végzettséget minden jelentkezőtől meg lehetne követelni.

- Az atletikus mozgások, különösen a rövidebb-hosszabb távú futás, valamint az úszás olyan általános alapokat jelentenek, amelyekre más sportágak is szívesen építenek.
- A vélemények alapján úgy tűnik, hogy a specializáció megkezdéséhez javasolt életkor későbbre tolódik a taktikai és a képességhozzáértékelés sportágakban. Itt 14-15 évet tartanak kedvezőnek a válaszadók. A technikai sportágak esetében a szakosodás korábban kezdődik, a 9. életévre tehető.

A válaszadók a pszichés tulajdonságok figyelembevételét is indokoltnak tartják, még akkor is, ha ehhez a kiválasztó felmérések során nehéz megfelelő adatfelvételi körülményeket biztosítani. A sportolóvá érés folyamatában fontosnak ítélik a szorgalom és az akarat meglétét, ám erről csak a felkészítés során tudnak igazából meggyőződni.

•

11. ábra
Kívánatos pszichés tulajdonságok

Számunkra - de reményeink szerint az önök számára is - a kapott eredmények megerősítenek bizonyos szakmai álláspontokat, ugyanakkor jelzik, hogy még számos olyan érdekes terület kínálkozik a tehetséges utánpótlás biztosítása szempontjából, amely nem kevés munkát, feladatot és együttes gondolkodást kíván valamennyiunktől!

Irodalom

1. Boženko, A. (1981): Selékcija mladih fudbaleru. *Sportska Praksa*, 2. 11-12., 37-39.
2. Jindrová, S. (1975): Návod nekterých psychologických metod při vyběru talentu v basketbale. *Tréner*, 12. 567.
3. Rigler E. – Simich R. – Sipos K. (1986): Sportágválasztás sajátosságai. (Tapasztalatok egy kérdőíves előkísérleti felmérésről a röplabdásportban.) *Röplabda*, 3. 5-12.
4. Rigler E. (1993): A levelező szakedzői képzés korszerűsítése a Magyar Testnevelési Egyetemen. (Vitaanyag.) *A Testnevelési Főiskola közleményei*, 2. 97-118.
5. Rigler E. (1994): Gondolatok a diplomás edzőképzésről. (Szakedzőképzés.) *Mester-Edző*, 6. 5-7.
6. Rigler E. (1996): *Az általános edzéselmélet és módszertan alapjai (II. rész: A kiválasztás)*. Jegyzet az iskolarendszeren kívüli sportszakemberképző tanfolyamok részére. Budapest. 83 p.
7. Szabó É. (1996): *Edzői vélemények a röplabdázók kiválasztásáról*. Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Tudományos Diákköri Konferencia. Szeged.

Coaches' opinion about selection (The experiences of a questionnaire)

Endre Rigler
Associate professor
(Hungarian University of Physical
Education,
Department of Sport Games)

Éva Szabó
Junior research assistant
(Hungarian University of Physical
Education,
Department of Sport Games)

The classical question – is an athlete born or created –, is still a problem for practical specialist, and for representatives of sports science.

86 representatives of ability-, technique- and tactics-dominant branches of sports have been asked about the psychic features which can be expected from talented youth since the selection and the beginning of specialization, the desirable pretrainedness, the role of coeducation, and about the previous coaching experience, of the interviewed persons. The statements if this publication are based on the answers of the representatives of 22 branches of sports.

Az APAS mozgáselemző rendszer megbízhatóságának vizsgálata

Béres Sándor
PhD - hallgató
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Biomechanika Tanszék)

A szerző egy háromdimenziós mozgáselemző rendszerrel (APAS) végrehajtott digitalizálási folyamat megbízhatóságát vizsgálta. A kísérlet során egy távolugró hat lépésről végrehajtott ugrásának utolsó két lépését, illetve az elugrását elemezte. Összegzésként azt állapította meg, hogy az APAS mozgáselemző rendszerrel végzett digitalizálás statisztikailag pontos eredményeket hozott és a 0.3-as simítási együttható alkalmazása szintén nem befolyásolta az eredményt.

Bevezetés

Egyre elterjedtebb módszer a sportmozgások biomechanikájának megismerésében, az edzés módszerek fejlesztésében, illetve a technikai elemek javításában a mozgáselemző műszerek használata. A mozgáselemzés során a háromdimenziós módszerek a legcélraveze-tőbbek.

A mozgások modellezésében, megismerésében, kutatásában alapvető követelmény a pontosság. Munkánkban az volt a célja, hogy meghatározzuk az APAS Systemmel, egy háromdimenziós mozgáselemző rendszerrel végrehajtott digitalizálási folyamat megbízhatóságát. Feltételezésünk szerint a mozgáselemzési folyamat során a testpontok bevitelének pontossága akkor megbízható, ha

- a digitalizálási munkát végig egy személy végzi;
- a digitalizálási procedúrák időben nem esnek távol egymástól (naponként);
- egy alkalommal nem tart nagyon hosszú ideig a munka (max. 3-4 óra).

Módszerek

A felmérésre 1996. január 23-án került sor a Magyar Testnevelési Egyetem atlétikacsarnokában.

A videofelvételeket a nekifutósávra merőlegesen, az elugrógerenda homok felőli szélének közepétől 20,5 m-re, a földtől 1 m-re elhelyezett Panasonic M 10-es, 50 Hz-es frekvenciával dolgozó kamerával rögzítettük. A kamera látómezeje 8 m-t foglalt magában. A felvételeket egy nagy teljesítményű reflektor fénye mellett 1/500 s-os rekeszidővel készítettük. A videokazetta TDK 90 perces kazetta volt.

A referenciarács 2x6 m-es alumíniumkeret volt, amely úgy helyezkedett el, hogy 2 m-es szakasza az elugrósávtól a homok felé, 4 m-es szakasza pedig a nekifutósáv felé esett. A referenciakeretet a nekifutósávra merőlegesen, annak közepére állítottuk fel.

A felvételeket az Ariel Gideon-féle APAS mozgáselemző rendszerrel elemeztük. A felvételek feldolgozásának módja a következő volt:

- a videokazettáról a kiválasztott képkockáknak az APAS-rendszer memóriájába vitele (grab mode);
- a távolugró testpontjainak (20 db) virtuális szálkeresztrel történő képkockánkénti digitalizálása egy 17 szegmenses testmodellre (digitize mode);
- az adatok transzformálása (transformation mode);
- a kapott adatok esetleges hibáinak ellenőrzése és korrigálása simítással, Cubic-módszerrel (smoothing mode);
- az adatok rendszerezése, kiválasztása, táblázatba rendezése és nyomtatása;
- statisztikai számítások.

A következő statisztikai számításokat végeztük (Quattro pro táblázatkezelő segítségével):

- átlagszámítás;
- egymintás Student t-teszt;
- variancia;
- Pearson-korreláció.

A digitalizálást 1996. április 20-án a délutáni órákban végeztük. Négyyszer digitalizáltuk az említett felmérésen felvett egyik ugrást. Mind a négy digitalizálási művelet megközelítőleg egy-egy órát vett igénybe. Minden munkaóra után fél óra pihenőt tartottunk.

A kísérlet leírása

A képkockáknak a rendszer memóriájába vitele a videokazettáról

Ordina Tibor 648 cm-es, hat lépésből végrehajtott ugrásának utolsó két lépését és elugrását választottuk ki az elemzésre. A „grabbelés”, tehát a képkockáknak digitalizált formában a rendszer memóriájába („.vid” kiterjesztésű fájlként) vitelét 40 képkockára terveztük. A kiválasztott mozgatsor az elugrás előtti lépés és az elugrás volt. Ezért az első képkocka, amely bevitelre került, az utolsó előtti lépés talajfogása előtti pillanatot mutatta. Az utolsó, 40. képkocka az elugrás utáni 7. kocka volt. Így az ugráselemzést nem az elugrás pillanatában fejeztük be, hanem a repülőfázis első harmada végén. Erre azért volt szükség - és más nagy sebességű mozgások elemzésénél is azért lenne szükséges -, mert így az elugrás pillanatában a tömegközéppont (a továbbiakban: tkp) mérhető sebesség-, magasság- stb. paraméterei a simítás sajátosságainál fogva nem lesznek torzak, nem lesznek levágva, lekerekítve, hanem valós értékeket fognak mutatni.

Az ugró testpontjainak képkockánkénti digitalizálása

A digitalizálás a rendszer memóriájába vitt (digitális képpontokra bontott) képeken szereplő ugró húsz testpontjának, adott sorrend szerint, az imént említett szálkeresztrel való kijelölését jelenti. Ezen módszer szerint a kijelölt pontok a képkocka digitalizálásának végén egy általunk megadott összeköttetés-rendszer alapján egy „pálcikaembert” alkotnak. A testpontok a következők voltak:

1. a lábujjhegy (bal, jobb);
2. a sarkak (bal, jobb);
3. a boka forgástengelyének közepe (bal, jobb);

4. a térd forgástengelyének közepe (bal, jobb);
5. a csípőízület közepe (bal, jobb);
6. a vállízület közepe (bal, jobb);
7. a csuklóízület közepe (bal, jobb);
8. a könyök forgástengelyének közepe (bal, jobb);
9. a csuklóízület közepe (bal, jobb);
10. az állcsúcs;
11. a homloktető.

A digitalizálási procedúra elején a program kéri a referenciakeret pontjainak az előbb leírt módon való bevitelét. Csak egy kamerával vettük fel a mozgást, ezért nem volt szükség egy teljes, 8 pontos $2 \times 2 \times 2$ m-es alumínium referenciakocka pontjainak kontrollpontokként való digitalizálására. Így egy négyponthoz, téglalap alakú, 2×6 m-es keretet állítottunk fel. A kontrollpontokat e keret sarkainak digitalizálásával vittük be. A 0.0.0 pont helyeként az elugrógerenda homok felőli szélének közepétől két méterre a homok felé, a talajon lévő sarkot határoztuk meg. Az ettől 6 m-re (az elugrósávtól 4 m-re), az elugrógerenda nekifutósáv felőli részén, a földön elhelyezkedő keretsarok volt a 600.0.0 pont (illetve 0.200.0 és 600.200.0 pont az x, y, z koordináták alapján), cm-ben mérve.

Az adatok transzformálása

Jelen esetben nem kellett háromdimenziós, két vagy több kamerával felvett, digitalizált alakzatokat egymásba alakítani – transzformálni –, mert egy kamerával, egy síkban felvett alakkal dolgoztunk. Ezért ennek a menüpontnak esetünkben nincs jelentősége. A transzformálást mégis el kellett végezni a kétdimenziós felvételek menüpont alatt, mert a program csak így engedi simítani a kapott adatokat.

Az adatok simítása Cubic-módszerrel

A testpontok által bevitt nyers adatokat Cubic-módszerrel simítottuk. A rendszer által megadott 1.000 értékkel automatikusan simított adatokat túlzottnak véltük, ezért mind a húsz testpont x, y irányú helyzet-, sebesség-, gyorsulás-, gyorsulásváltozás-paramétereit 0.500-as értékkel újrásimítottuk. A tkp-értékeket először 0.500, majd 0.300 értékkel is simítottuk, majd a további összehasonlításához szükséges paramétereket mindkét esetben elmentettük.

A szükséges adatok kiválasztása, kinyomtatása és táblázatba rendezése

Az összehasonlítás szempontjából a legfontosabb, a tkp-nek a gép által a test többi szegmensének résztömegközéppontjaiból a Demster-féle testmodell alapján számolt paramétersorait (40 képkocka, 0.01 másodpercenként watt mintával) kinyomtatattuk, majd elvégeztük a korábban említett statisztikai és összehasonlító vizsgálatokat. A következő paramétersorokkal számoltunk:

1. a tkp vízszintes, függőleges (x, y) irányú, a referencia-keretsarok pontjaihoz viszonyított elhelyezkedése, útja (cm);
2. a tkp x, y irányú sebessége (cm s^{-1});
3. a tkp x, y irányban történő gyorsulása (cm s^{-2});
4. a bal, illetve a jobb láb x irányú térbeli pozíciójának adatai (cm);
5. a lendítő térd y irányú térbeli pozíciója.

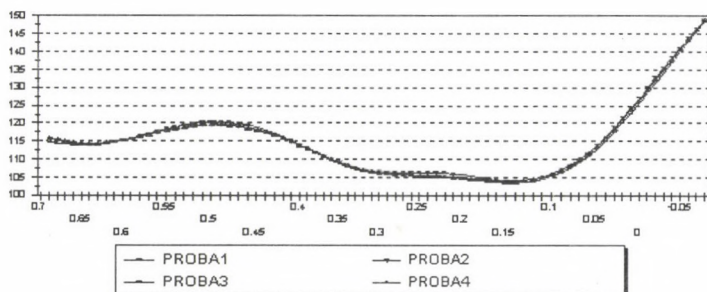
Eredmények

Az értékelés az 1. és 2. ábrán látható eredményeket hozta. A négy digitalizálási folyamatot PROBA 1, 2, 3, 4-nek neveztük el. Ezek az egymástól időben eltérő digitalizálásokat jelölik. Simítási tényezőjük 0.500. Az összehasonlítási számításokban három PROBA sort vettünk össze. Ezek a tkp y irányú pozíció-, x irányú sebesség-, y irányú gyorsulás-paramétersorai voltak. Később ugyanezen próbasorok adatait az előzőekben említett módon 0.300-zal is lesimítottuk, ezeket neveztük el PROSm-nek 1, 2, 3, 4 jelzéssel.

Egymintas t-próbával hasonlítottuk össze a próbasorokat, mind a három tkp tulajdonságot külön. Miután a PROBA 1, 2, 3, 4 mindegyikét mindegyikkel összehasonlítottuk, hatféle t-eredmény állt rendelkezésünkre egy tulajdonságnál. Ezeket külön-külön is, majd átlagukat tekintve is összevetettük a táblázatban. Ezzel kaptuk meg a „p” valószínűségi tényezőket.

A különböző simítási értékekkel számított (PROBA, PROSm) sorokat összehasonlítottuk egymással, szintén egymintas t-próbát alkalmazva. A t-eredmények alapján ezeknek is megkerestük a valószínűségi tényezőit.

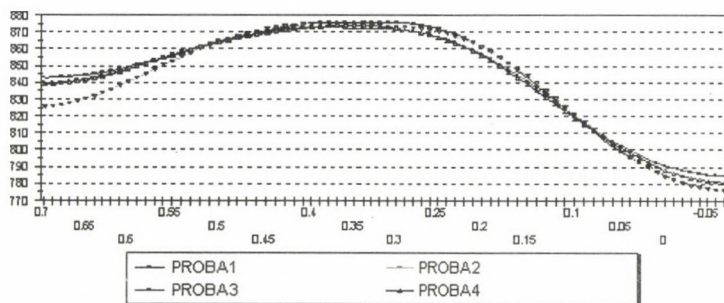
TKP magasság összehasonlítása (utolsó két lépés, elugrás)

1. ábra

A 0.5 simítási értékkel számított tkp magasságértékek

TKP vízszintes seb. összehasonlítása (utolsó két lépés, elugrás)

2. ábra

A 0,5 simítási értékkel számított tkp vízszintes sebességértékek

A tkp y irányú pozíciója

1. táblázat

A PROBA 1, 2, 3, 4 egymással való összehasonlításának eredményei

	PROBA1	PROBA2
Átlag	114.609	114.913
Variancia	103.605	101.666
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.999	
t	-0.187	

	PROBA1	PROBA3
Átlag	114.609	115.048
Variancia	103.605	107.480
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.999	
t	-0.266	

	PROBA1	PROBA4
Átlag	114.609	114.910
Variancia	103.605	104.878
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.999	
t	-0.184	

	PROBA2	PROBA3
Átlag	114.913	115.048
Variancia	101.666	107.480
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.999	
t	-0.082	

	PROBA2	PROBA4
Átlag	114.913	114.910
Variancia	101.666	104.878
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	1.000	
t	0.002	

	PROBA3	PROBA4
Átlag	115.048	114.910
Variancia	107.480	104.878
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.999	
t	0.083	

Összegzés:

t=	0.1868
t=	0.2663
t=	0.1838
t=	0.0825
t=	0.0016
t=	0.0834
t=	0.1341
p<0.9	

A tkp x irányú sebessége

2. táblázat

A sebességeredmények összehasonlításának eredményei (PROBA 1, 2, 3, 4)

	PROBA1	PROBA2
Átlag	844.497	842.073
Variancia	1044.476	1031.024
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.988	
t	0.470	

	PROBA1	PROBA3
Átlag	844.497	843.906
Variancia	1044.476	845.010
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.998	
t	0.120	

	PROBA1	PROBA4
Átlag	844.497	843.022
Variancia	1044.476	908.748
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.998	
t	0.295	

	PROBA2	PROBA3
Átlag	842.073	843.906
Variancia	1031.024	845.010
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.989	
t	-0.374	

	PROBA2	PROBA4
Átlag	842.073	843.022
Variancia	1031.024	908.748
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.988	
t	-0.190	

	PROBA3	PROBA4
Átlag	843.906	843.022
Variancia	845.010	908.748
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	1.000	
t	0.186	

Összegzés:

t=	0.2331
t=	0.1200
t=	0.2947
t=	0.3738
t=	0.1904
t=	0.1865
t=	0.2331
p<0.9	

A tkp y irányú gyorsulása

3. táblázat

A gyorsuláseredmények összehasonlításának eredményei (PROBA 1, 2, 3, 4)

	PROBA1	PROBA2
Átlag	406.126	396.754
Variancia	1177395.4	1071338.2
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.993	
t	0.055	

	PROBA1	PROBA3
Átlag	406.126	400.587
Variancia	117739.4	1608648.1
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.979	
t	0.029	

	PROBA1	PROBA4
Átlag	406.126	420.206
Variancia	1177395.4	1121922.7
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.994	
t	(0.082)	

	PROBA2	PROBA3
Átlag	396.754	400.587
Variancia	1071338.2	1608648.1
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.979	
t	(0.021)	

	PROBA2	PROBA4
Átlag	396.754	420.206
Variancia	1071338.2	1121922.7
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.989	
t	(0.140)	

	PROBA3	PROBA4
Átlag	400.587	420.206
Variancia	1608648.1	1121922.7
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.983	
t	(0.105)	

Összegzés:

t=	0.0552
t=	0.0293
t=	0.0820
t=	0.0207
t=	0.1399
t=	0.1049
t=	0.0720
	p<0.9

Megjegyzés: az adatszám azért 78, mert az APAS-rendszer a 40 képkocka simítását integráltnan, azok megduplázásával végezte (2x40-2 képkocka). Az egyes képkockákban a digitalizált adatok értékeit az előző és a következő adathoz hasonlította, átlagolta, majd az így kapott eredményt közéjük illesztette. Így a kapott görbéket simította anélkül, hogy eltérést hozott volna létre az eredeti mozgáshoz képest, viszont a görbék, az adatok jobban kezelhetők lettek.

4. táblázat

A simított eredmények összehasonlítása

	<i>PRO sm1</i>	<i>PROBA1</i>
Átlag	114.580	114.609
Variancia	109.620	103.605
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.997	
t	-0.0173	

	<i>PRO sm2</i>	<i>PROBA2</i>
Átlag	114.897	114.912
Variancia	107.349	101.666
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.997	
t	-0.0137	

	<i>PRO sm3</i>	<i>PROBA3</i>
Átlag	115.027	115.047
Variancia	114.474	107.479
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.997	
t	-0.0118	

	<i>PRO sm4</i>	<i>PROBA4</i>
Átlag	114.880	114.909
Variancia	109.981	104.878
Adatok száma	78	78
Korr. együttható	0.998	
t	-0.0179	

Összegzés:

t=	0.0173
t=	0.0138
t=	0.0118
t=	0.0179
t=	0.0015

p<0.9

Összefoglalás

A tkp y irányú pozíciója

A digitalizált négy PROBA eredménykort egymással összehasonlítva egymintás t-tesztrel, összesen hat t-eredményt kaptunk. A t-tesztek eredményeinek átlaga $t = 0.1341$. A valószínűségi együttható értéke tehát $p < 0.9$. A legmagasabb $t = 0.2663$, míg a legalacsonyabb t-érték 0.0016 lett. A valószínűségi érték (p) tehát 0.9 és 0.8 között volt.

A tkp x irányú sebessége

A tkp x irányú sebessége eredményeinek összehasonlításából a következő t-eredmények születtek: a legnagyobb érték $t = 0.3738$ volt, azaz a valószínűségi együttható $p > 0.7$, a legkisebb érték $t = 0.12$, amelyhez $p > 0.9$ érték tartozott. Az átlag $t = 0.2331$, amelynél $p < 0.9$. Az eredmények tehát azt mutatják, hogy éppúgy, mint az előző próbánál, az időben egymástól eltérő digitalizálásoknál statisztikai eltérés nem fedezhető fel.

A tkp y irányú gyorsulása

A tkp függőlegesen felfelé, illetve lefelé történő gyorsulásának adatait összevetve arra számítottunk, hogy a t-próbák eredményei itt mutatják majd a legnagyobb eltérést. Azonban éppen az ellenkezője történt, ugyanis a legkisebb eltéréseket hozták az eredmények. A legnagyobb eltérés $t = 0.0179$, a minimum $t = 0.0118$. Ennek megfelelően a p-eredmény mindkét esetben $p > 0.9$ lett, azaz statisztikailag nem volt eltérés a két eredmény-sor között.

A digitalizálási folyamat során, a fent említett körülmények mellett az egymás utáni adatbevitel (,,digitalizálások”) között statisztikailag észlelhető hiba, eltérés nem fordult elő. Nem találtunk eltérést a 0.3-as simítási együtthatóval sem, ami azt jelenti, hogy a simítási folyamat során ez az érték alkalmazható anélkül, hogy befolyásolná az eredményt.

Ez tehát azt jelenti, hogy az APAS mozgáselemző rendszerrel, egy személy által, a bevezetőben említett körülmények között végzett digitalizálási munka statisztikailag pontos eredményeket hoz, és a 0.2-es simítási együttható alkalmazása szintén nem befolyásolja az eredményt.

Reliability of the APAS motionanalysis system

Sándor Béres

PhD candidate

(Hungarian University of Physical Education,
Department of Biomechanics)

The author examined the reliability of a digitalizing process carried out by a three-dimensional motion analysis system (APAS). During the experiment he studied the last two strides and the take-off of a long jump executed with 6 strides. As a summary he stated that the digitalization carried out with the APAS motion analysis system had brought statistically exact results, and even the use of the smoothing coefficient of 0.3 did not have an influence on the result.

A judotechnikák eredményessége három világvérseny tükrében

Erdődy Miklós
technikai munkatárs
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Biomechanika Tanszék)

Az utóbbi évtizedben a judo versenysport nagy változásokon ment keresztül. A tévében való „eladhatóság”, a nagyközönség számára is élvezetesebbé tétel miatt egyre több szabálmódosításra volt szükség. A küzdelmek látványosabbá és akciódúsabbá változtatására újabb szabálmódosítások történtek.

A szerző arra keresett választ, hogy ezek a módosítások milyen hatással voltak az egyes technikák alkalmazásának mennyiségi mutatóira, valamint az egyes technikai elemek csoportjainak részarányaira.

Két olimpia (Szöul, Barcelona) és egy világbajnokság (Makuhari, Japán) versenyadatainak elemzéseiből az alábbi következtetéseket vonta le:

- Az ipponos győzelmek százalékos aránya fokozatosan növekvő tendenciát mutat.
- Az értékelt akciók és azok változatainak száma is növekszik.
- Látványosan nőtt az úgynevezett vetődéses technikák alkalmazása.

A táblázatokból kiolvasható, hogyan változtak ezek a mutatók súlycsoportok szerint, valamint az is, hogy hogyan alakultak a newaza technikák alkalmazásának arányai.

Bevezetés

Napjainkban az élsportban eredményesen szerepelni sok-sok összetevő függvénye. A nagy versenyek helyezettjeit sok esetben tized- vagy századmásodpercek, esetleg egy-egy mozdulat pillanatnyi reagálásgyorsasága választja el egymástól.

Minél több teljesítménybefolyásoló tényezőt tudunk megismerni, tehát minél több konkrét, megfigyelt és objektíven mért, regisztrált adat áll rendelkezésre a versenyzőkről, annál több lehetőségünk van a beavatkozásra, javításra, a felkészülési és a napi edzésprogramok módosítására, valamint a technikai elemek javítására, bővítésére az eredményes versenyszerzés érdekében. Mivel küzdősportról van szó jelen írásomban, ebből adódóan a várható ellenfelek megismerése is fontos lehet.

A várható ellenfelekről természetesen nincs lehetőség motoros, illetve pszichomotoros adatok felvételére. Mégis keresni kell a lehetőséget, hogy róluk is minél több adatot tudjunk megszerezni. Ilyen lehetőséget látok a filmes és videós megfigyelésben és mozgáselemzésben. Másik lehetőség a versenyeken történő megfigyelés, a meghatározott szempontok alapján az adatok rögzítése, elemzése, értékelése.

A filmes és videós elemzés az egyéni technika javításához, a képzéshez, valamint az ellenfelek elleni sikeres felkészüléshez nyújt nagy segítséget. A válogatott munkájának hatékonyabbá tételéhez, egy súlycsoport, egy nemzet versenyzői, vagy az egész sportág átfogó vizsgálatára két módszert látok alkalmasnak.

1. Egy előre megtervezett felvételi lapon, meghatározott terv szerint feltérképezzük a küzdelmeket. (A küzdelem alatt előforduló eseményeket az idő függvényében rögzítjük, majd összegezzük.)

2. A versenyzőiről jegyzőkönyvek alapján az eseményeket statisztikailag feldolgozzuk.

Kérdésfeltevés

A bevezetőben említett két módszer alapján három világverseny: a szöuli és a barcelonai olimpia, valamint az 1995. évi világbajnokság technikai adatainak statisztikai feldolgozásával az alábbi kérdésekre kerestem a választ.

1. Hogyan változott az értékelt technikák és változataik száma?

2. Milyen módon alakult az egyes nage-waza (dobástechnikák) és katame-waza (lefógás-, illetve földharctechnikák) ippon értékű akcióinak aránya az összes megítélt akcióhoz képest?

3. A technikai elemek szerinti felosztásban hogyan alakultak az eredményes technikák, melyek kerültek előtérbe, mi lehet a fejlődés útja, iránya, mely technikák irányában kell nyitnunk az eredményes szereplés érdekében?

4. Végül, de nem utolsósorban választ kaphatunk arra a kérdésre is, hogy az időközben bevezetett szabálymódosítások, valamint az egyes technikai elemek értékelésének, értelmezésének alkalmazása hogyan hatott az eredményességre, az egész sportág fejlődésére.

Módszer

A zsűri jegyzőkönyveiből származó adatok alapján, számítógépes program felhasználásával készítettem el a statisztikai elemzést. A szoftver saját ötleten alapul, elképzeléseim, útmutatásaim és algoritmusom alapján Papp Orsolya programozó matematikus készítette el. (Védett, a szerzői jog fenntartva.)

Az adatokat a bírók megadott ítéletei alapján vettem figyelembe, tehát ami az eredményjelző táblán szerepelt. Ez egy kis hibalehetőséget jelent, mert egyes esetekben voltak téves megítélések is, de ez nem nagyon befolyásolta az összesítés eredményeit. Az említett három világversenyt azért is lehetett így módon összehasonlítani, mert a résztvevők és a küzdelmek száma közel azonos volt, egy-két súlycsoportban két-három fő volt az eltérés. A statisztika csak a férfi mezőny adatai alapján készült.

Eredmények

Az 1. táblázatban tüntettem fel az ipponra értékelt akciók százalékos arányát az összes értékelt akciókhoz képest, az egyes súlycsoportok függvényében. A 2. táblázatban a nage-waza (dobástechnikák) alcsoportjaiban az összes értékelt akciók számát, az ipponra értékeltet százalékos arányát, valamint az alcsoporton belüli változatok számát szerepeltettem. A 3. táblázatban a katame-waza (lefógás-, illetve földharctechnikák) alcsoportjaiban az összes értékelt akciók számát, az ipponra értékeltet százalékos arányát, valamint az alcsoporton belüli változatok számát tüntettem fel.

1. táblázat

**Három világversenyt ipponos győzelmeinek alakulása
a súlycsoportok függvényében**

Súlycsoport	Szöul	Barcelona	1995. vb
60 kg	37% + 2%	50% + 7%	65% + 10%
65 kg	42% + 10%	50% + 6%	56% + 11%
71 kg	40% + 16%	61% + 4%	61% + 9%
78 kg	47% + 11%	55% + 6%	64% + 5%
86 kg	37% + 12%	58% + 4%	66% + 3%
95 kg	40% + 12%	43% + 8%	54% + 6%
+95 kg	49% + 11%	58% + 12%	74% + 8%

A + utáni értékek az awazate-ipponok arányát tartalmazzák.

2. táblázat

**A nage-waza (dobástechnikák) alcsoportjaiban az összes értékelt akciók száma,
az ipponra értékelték százalékos aránya, valamint az alcsoporton belüli változatok
száma**

Csoport	Szöul				Barcelona				1995. vb			
	Össz. akció	Ippon	%-os arány	Változat	Össz. akció	Ippon	%-os arány	Változat	Össz. akció	Ippon	%-os arány	Változat
Te-waza	140	30	21%	9	169	54	32%	12	176	46	26%	13
Koshi-waza	22	10	45%	3	25	9	36%	6	30	12	40%	8
Ashi-waza	160	35	22%	12	200	67	33%	14	229	58	25%	17
Sutemi-waza	23	2	9%	5	98	28	28%	12	97	25	26%	14

Te-waza= kar-, koshi-waza= csípő-, ashi-waza= láb- és sutemi-waza= vetődéses technikák.

3. táblázat

A katame-waza (lefogás, illetve földharctechnikák) alcsoportjaiban az összes értékelt akciók száma, az ipponra értékelték százalékos aránya, valamint az alcsoporton belüli változatok száma

Csoport	Szöul				Barcelona				1995. vb			
	Össz. akció	Ippon	%-os arány	Változat	Össz. akció	Ippon	%-os arány	Változat	Össz. akció	Ippon	%-os arány	Változat
Osaekomi-waza	38	19	50%	5	46	31	67%	12	90	51	56%	15
Kansetsu-waza	4	4	-	1	12	12	-	2	20	20	-	2
Shime-waza	11	11	-	3	12	12	-	2	22	22	-	4

Osaekomi-waza= leszorítás-, kansetsu-waza= karfeszítés-, shime-waza= fojtástechnikák.

Az eredmények értékelése

A táblázatról leolvashatjuk, hogy az ipponra értékelt akciók százalékos aránya minden súlycsoportban fokozatosan nőtt. Véleményem szerint ez két okra vezethető vissza.

1. A szabályok adta lehetőséggel élve az ippon megítélésén könnyítettek:
 - értékelhető az úgynevezett másik oldalon való leérkezés a dobásból;
 - a judogi méreteinek változtatása (hosszúság, bőség meghatározása), annak szigorúan vett ellenőrzése és betartatása lehetővé teszi több és sokoldalúbb technikák alkalmazását;
 - az úgynevezett passzív judo büntetése, „támadó judo” előnyben részesítése.
2. Új technikai elemek bevezetése és engedélyezése (úgy dobás-, mint földharctechnikában). A japánok ezek közül 15 technikát nevesítettek (lásd *Nobuaki*, 1995);
 - új leszorítástechnikák engedélyezése és eredményes alkalmazása.

Az ipponok százalékos arányának növekedése legnagyobb a 60 és a +95 kg-os súlycsoportban, legkisebb a 95 kg-osban. Az 1. táblázatot tanulmányozva kitűnik, hogy az értékelt akciók száma is fokozatosan növekszik, aminek okait az ipponra értékelt technikák százalékos aránynövekedésénél elemezve már említettem.

A csipőtechnikák értékelt akciói változtak a legkisebb mértékben, viszont a változataik száma majdnem megháromszorozódott. Látványosan nőtt a vetődéses technikák száma, százalékos aránya, valamint változatainak száma is. Az értékelt akciók száma négyszeresére, százalékos aránya háromszorosára, változatainak száma is közel háromszorosára emelkedett a 95-ös vb-ig. Ennek okait már az előzőekben taglaltam.

A földharctechnikák táblázatát elemezve, a leszorítástechnikák alkalmazásának gyakorisága erőteljes emelkedést mutat, a változatok száma is háromszorosára növekedett. Az ipponos arány Barcelonában 67%-ra nőtt, majd érdekes módon a vb-n leesett 56%-ra. A karfeszítések alkalmazása is nagymértékben gyakoribbá vált: Barcelonában háromszorosán, a vb-n ötszörösen, Szöulhoz viszonyítva. A fojtástechnikák száma is megduplázódott a vb-n Szöulhoz képest. Ezek a jelenségek is a már említett okokra vezethetők vissza.

Irodalom

1. Erdődy M.: Két judo súlycsoport a számok tükrében a szöuli és a barcelonai olimpián. *Mester-edző*, 1992. 5. 9-18.
2. Erdődy M.: Két olimpia eredményeinek összehasonlítása a judo sportágban. *A Magyar Testnevelési Egyetem közleményei*, 1993. 1. 155-158.
3. Nobuaki, S.: 15 NEW-WAZA. *Kindai Judo*, 1995. 12. 55-62.
4. Erdődy M.: Judo V. B. visszatekintés: 1995. Tokio. *Mester-edző*, 1996. 4. 15-20.
5. Erdődy M.: Judo Egyetemi-főiskolás V. B., *Magyar Budo*, 1997. 1. 42.

Successfulness of judo techniques in the mirror of three world competitions

Miklós Erdődy

Technical assistant

(Hungarian University of Physical Education,
Department of Biomechanics)

Judo as a sport, has gone through big changes during the last decade. Several changes in the rules have been carried out to make it more enjoyable for the public, to become more televised. New rules have been introduced to make the bouts more enjoyable and action-packed for the public.

The author has been seeking the answer how these changes influenced the quantitative indices of each techniques, and the proportion of each of the technical elements.

The author have deducted the followings from the competition data of two Olympics (Seoul, Barcelona) and a World Championship (Makuhari, Japan):

- *percentage rate of wins with an ippon shows an increasing tendency,*
- *number of scored actions and their variables is also increasing,*
- *use of diving techniques have spectacularly increased.*

It can gathered from the tables, how these indices changed in relation to weight classes and how the proportion of the use of newaza techniques have changed

MŰHELY-TÁJÉKOZTATÁS

A sportoló szocializációja és nevelése

Gombocz János

egyetemi docens

(Magyar Testnevelési Egyetem,
Testnevelés-elmélet és Pedagógia Tanszék)

A sportoló szocializációja

A sportban rejlő pedagógiai lehetőségeket elemző magyar nyelvű szakirodalom szinte kizárólagosan a *nevelés* terminus technicust használja. A német és az angol szakirodalom azonban ritkábban fordul ehhez a szóhoz, inkább a *szocializációt* részesíti előnyben - legalábbis az utóbbi két évtizedben. A két szakszó nem szinonimája egymásnak, nem ugyanazt jelentik. A nevelés értelmezésében elég tartósnak látszik a pedagógiai közmegegyezés, miszerint az az ember fejlesztésére vonatkozó intencionális tevékenység. Bonyolultabb a helyzet a szocializációval. Ez az amerikai szociológia struktúr-funkcionalista irányzatából elterjedt szó eleinte az embernek az őt körülvevő környezethez való alkalmazkodását és evvel összefüggésben az uralkodó értékek, normák belsővé válását és a szerepek elsajátítását jelentette. Ezt a felfogást igen sok bírálat érte, ugyanis lényegében passzívnak láttatja az „elsajátító” szubjektumot, mintha az a kész szerepek átvételével csak „belenőne” a társadalomba, s ily módon maga a társadalom is csak statikus tényezőként fogható fel. E bírálatok nyomán erősen megváltozott a szocializáció értelmezése, ma már se szeri, se száma a különböző felfogásoknak. Aszerint, hogy a szocializációt a kultúra, a társadalom vagy az egyén szemszögéből vizsgálják, hogy tanulásként, viselkedési alkalmazkodásként vagy nevelésként értelmezik és hogy a gyermek- vagy az ifjúkorra korlátozzák, vagy azt az egész életen át tartó folyamatnak tekintik, különféle meghatározásokhoz jutnak. A magyar - nem sporttudományos - szakirodalom sem nagyon törekszik a fogalom egységes használatára. Kelemen L. (1988) például úgy értelmezi, hogy a személyiség fejlesztésének, fejlődésének egymástól elválaszthatatlan két oldala közül az egyik a szocializáció, a másik a művelődés. „E két folyamat konkrét természeti és társadalmi történeti feltételeitől meghatározva még végebe a személyiség kibontakozása: a perszonalizáció, és az egyéniség sajátos ötvöződése: az individualizáció.”¹ Gáspár L. (1993) a következő módon írja le az ember fejlődését (és benne a szocializációt): „Az emberi erőforrások minőségét meghatározó folyamatok között kiemelkedő helyet foglal el, központi szerepet tölt be a szocializáció, az intézményes nevelés és a művelődés... Ez a három mozzanat aligha lehet hierarchikus viszonyban egymással, ellenkezőleg, itt egymást részben metsző, kiegészítő autonóm folyamatok kölcsönös feltételezettségéről, együttes hatásáról van szó. A szocializáció az az elsajátításforma, amelyben az egyed az önnön reprodukációjához szükséges tevékenységeket tapasztalatilag megtanulja. A szocializáció a közvetlen környezethez és a mindennapi élethez kötött folyamat. A mindennapi élet azon cselekvés- és gondolkodásformáit közvetíti, amelyek az

egyed számára közvetlen környezeti szempontjából nélkülözhetetlenek.”² A leírás további részében kiemeli, hogy a szocializáció a mindennapi élet spontán tapasztalatcseréjében megy végbe, feltételezi a kooperációt és a kommunikációt. *Gáspár L.* a nevelést a társadalmilag szükséges egyéni képességek intenzív fejlesztéseként, a művelődést az egyéni képességek szabad önfejlesztéseként értelmezi. (Ez utóbbi a nem közvetlenül, tapasztalatilag elsajátítható és nem kötelezően elsajátítandó.) Úgy véli, hogy „a szocializáció, a nevelés és a művelődés egymással reflexív viszonyban levő elsajátításformák, ... közöttük aligha tételezhető értékhierarchia, ... de az ontológiai elsőbbség szempontjából különbség van közöttük. A viszonylag sikeres szocializáció előfeltétele a képességek rendszeres iskolázásának... amaz meg a mindig öntevékeny művelődésnek.”³

Ranschburg J. (1984) - Brim nyomán - így vélekedik: „A szocializáció folyamat, amely által az egyének olyan tudásra, képességekre és állapotokra tesznek szert, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy a különböző csoportoknak és a társadalomnak többé-kevésbé hasznos tagjaivá váljanak.”⁴

A Ranschburg közvetítette értelmezéshez közel áll az a felfogás, amelyet magunk a fogalom használatában követünk. Ez *Geulen, D.* (1989)⁵ gondolatmenetére épít, és definítíve így írható le: a szocializáció a személyiség kibontakozása a tárgyi és személyi környezetével való interakciói alapján. Ez a felfogás magában foglalja azt a feltevést, hogy a személyiség genezisében - mégpedig elvileg minden területen - a környezeti feltételek szükségessé és döntő módon közreműködnek, és hogy ezek a feltételek társadalmi közvetítéssel jelennek meg. Ezt az összefüggést nem determinálnak, hanem komplex kölcsönhatásnak kell felfogni, amelyben a szubjektum maga aktívan vesz részt, s amelyben magát individuummá fejleszti. Ez a szocializáció-fogalom a személyiség genezise minden valódi feltételének összességét felöleli, és nem korlátozza azt nevelt és nevelt viszonyára, meghatározott tudattartalmak közvetítésére vagy meghatározott intézményekre. Ez a fogalom tehát a nevelést magát is tartalmazza.⁶

Ebben a fejezetben a sportolók szocializációjának a sporttal kapcsolatos, a sporttevékenységgel összefüggő részét és azon belül a tudatosan szervezett fejlesztő hatásokat, tehát a nevelést tekintjük át, mint lehetőséget. Figyelmünk kiterjed a szocializálódó egyénre, a sportolóra és a szocializációt regisztráló és azt részben tudatos tevékenységekkel (nevelés) is elősegítő edzőre.

Előjáróban szeretnénk utalni arra a tényre, hogy a sport nem homogén, éppen ellenkezőleg: sokarcú és éppen ezért nehezen definiálható társadalmi jelenség. Az itt következő áttekintésben figyelmünket elsősorban azokra a sportaktivitásokra fordítjuk, amelyek inkább a hagyományos sportértelmezés fogalmi apparátusával írhatók le, azaz a sportegyesületi keretek között folyó, edző irányításával történő sport jelenségek körét vizsgáljuk.

A szocializáció három fontos dimenzióját tartjuk szem előtt az elemzésben:

1. Értékek, normák, jelképek elsajátítását mint az alkalmazkodás dimenzióját. Bizonyos értékek, normák és jelképek elsajátítása szükséges ahhoz, hogy normatív szerkezetű cselekvési helyzetekben a környezet elvárásainak megfelelhessünk.

2. Önmagunk elsajátítása mint olyan feltétel megteremtése, amely biztosítja a személyiség folytonosságát a változó cselekvési helyzetekben. Ennek fontos mozzanata, hogy megismerjük környezetünknek a rólunk, személyünkön kialakított véleményét, sztereotípiáit.

3. Az autonóm cselekvések elsajátítása, amelyek segítségével a személyiség részben függetlenítheti magát a normáktól és a környezet egyéb elvárásaitól. Ez az önálló, felelősségteljes cselekvés alapja.

A sikeres szocializáció legfontosabb feltételeit a szakirodalom alapján⁷ az alábbiakban foglaljuk össze:

- Ha az értékek, normák nyilvánvalóvá válhatnak, ha kellő erővel láttatja őket a szociális környezet, ha a szerepelvárások egyértelműek, ha a jutalmazó és megtorló mechanizmusok egyértelműek stb.

- Ha a cselekvési helyzetekben lehetséges az azonosulás a többi cselekvő partnerrel, ha utánozni lehet a szerepmodelleket.

- Ha megoldható konfliktushelyzetekben lehetőség van „halmozott tanulásra”.

- Ha a saját csoportnak a többi csoporttól való világos elhatárolódása lehetséges, ha az elszigetelődés és a sokoldalú külső kapcsolatok egyensúlyban vannak stb.

Bármily fontosak is a sikeres szocializáció itt felsorolt feltételei, önmagukban aligha vizsgálhatók, csakis bonyolult funkcionális összefüggéseikben elemezve, konkrét helyzetre vonatkoztatva van „mondanivalójuk”.

További problémát jelent, hogy a sportegyesület vagy a sportolás más megragadható közege nem önmagában jelenti a szocializáció terepét, hanem a családdal, iskolával, kortárs csoportokkal stb. együtt nehezen áttekinthető, kusza szociális háttérszövevényt alkotva, s mint ilyen, annak csak egyik elemeként vizsgálható. A konkrét sportegyesület tehát más-más lehetőségeket nyújt a különböző családokból, különböző iskolákból jött fiataloknak a szocializációra. Ezért aztán az egyesület mint a szocializáció helyszíne biztosabban megragadható az ott (is) szocializálódó ember alakulástörténetének pontos leírásával, mint az elvi lehetőségek számbavételével.

Vizsgáljuk meg például az úgynevezett előszocializációt! Magyar és német kutatások eredményei is azt bizonyítják, hogy a gyerekkorú sportolók zömmel olyan családokból kerülnek ki, ahol a család értékvilága a (hagyományos) sport értékvilágával harmonizál, az értékpreferenciák egy irányba mutatnak. Az egyik német vizsgálat⁸ például megállapítja, hogy az (egyesítés előtti) NSZK-ban a sportolók gyakrabban származnak a középrétegből, a középréteg-beállítottságú szakmunkások csoportjából, mint az alsóbb társadalmi rétegekből, azaz az egyesületi sportolók rétegspecifikus összetételt mutatnak. „Ebben a középrétegben léteznek sajátos kulturális minták és értékirányulások, amelyek kultúránk uralkodó és meghatározó jellegű értékmintái közé tartoznak. Ezek közé sorolható az a készség és képesség, hogy az igények és vágyak közvetlen kielégítéséből eredő kísértésnek ellenálljunk, és azt egy hosszabb határidejű célkitűzés érdekében elnyomjuk; a fizikai erőszak, az agresszió és az érzelmek ellenőrzése; készség a tudatos tervekhez; a személyes felelősség, az önállóság és az önálló kezdeményezés.

A középréteg értékmintái kiemelik a lehető legtöbb emberrel fenntartott jó személyes kapcsolatokat, egyúttal előmozdítják a személytelen versenybeállítottságot, amelyben a szellemi, testi és szociális készségek kibontakozhatnak. Idetartozik a látható teljesítmény nagyraértékelése, amelyet a képességek és a fáradozások bizonyítékának tekintenek.”⁹ Tehát az ezekből a családokból a sportpályákra érkező gyerekek már korábbi szocializációs folyamataikban ráhangolódtak ezekre az értékekre, amelyeket azután a sport tovább erősít, pontosabban szólva erősíthet bennük: „... a fegyelmezettséget, a hosszú időtartamra való tervezés elfogadását, a fáradozások természetes voltát, az önálló kezdeményezés és felelősség szükségességét, a teljesítmény- és versenybeállítottság kihangsúlyozását, a személyes társas tulajdonságok (bajtársiasság, sportszerűség stb.) kiemelését...”¹⁰

Nyilvánvaló, hogy az ilyen, mindig egy irányba vivő utcákon könnyebb az előrejutás, problémamentesebb a szocializáció. Analóg példákat bőségesen találunk az iskola területén is: jó iskolai pályafutást ígér (általában be is válik az ígéret) az olyan családból

származó gyerekek az oktatás hivatalos intézménye, amelyik maga is elfogadja, helyesli az iskola értékvilágát. A putriból érkező cigánygyerek nem erre szocializálódik a családban. A sport azonban nem taszít (buktat) el olyan könnyen, mint az iskola. A teljesítményt - bármilyen forrásból táplálkozik is: szorgalom eredménye vagy testi adottságoké alapvetően - díjazza, s ezzel a társadalmi mobilitás, mégpedig a fölfelé mozduló mobilitás eszköze lehet. Ha címszavakban fejezhetnénk ki a folyamatot, főbb állomásainak a tevékenység - teljesítmény - siker - célok elfogadása - értékek elfogadása - tevékenység - teljesítmény mozzanatokat tartanánk.

Az előszocializáció más vonatkozásban is érdekes. A hangsúlyozottan kislánynak nevelt gyereket többnyire olyan sportágra „állítják” szülei, amelyben női mivoltának jellegzetes szerepei és jelképvilága tanulható meg, a fiús nevelés a pregnánsan férfias szocializációt szolgáló sportágakat részesíti előnyben. A nemi szerepek tanulása így a sport szocializációs lehetőségeinek a felhasználásával felgyorsulhat, a nemi identitás karakterisztikusabbá válhat.

A sportbeli szocializáció lehetőségeit mérlegelve, mint legfontosabb tényezőt kell említenünk, hogy a sportolással az egyén számára kiterjeszkednek a tapasztalás területei: új cselekvéseket tanul, új szociális környezetbe kerül. Mindez avval jár, hogy számára új érték- és normarendszer veszi körül, vagy legalábbis az eddig megismert értékek új, eddig nem ismert összefüggésrendszerben jelennek meg előtte. Új szerepeket kell tanulnia, új típusú konfliktusokkal kell megbirkóznia.

Az új feldolgozása, a hozzá való alkalmazkodás kényszere nem hagyja érintetlenül a személyiséget. Korántsem állítjuk azt, hogy az új helyzet, az új tevékenység önmagában már jelentős szocializációs többlettel jár, s a személyiség tényleges gazdagodásához vezet. Úgy gondoljuk, hogy a sport nyújtotta „új helyzetek” csak más tevékenységszférákkal való összehasonlításban minősíthetők. Ha ugyanis nem sportolni kezd a gyerek, hanem zenélni vagy rajzolni tanul, ott is új világgal találkozik. Vajon ebben az összevetésben van-e szocializációs többlete a sportnak? Tekintsünk most el attól a nem mellékes kérdéstől, hogy a sportot űző gyerek (fiatal), ha nem sportolna, akkor mit tenne. A tapasztalat azt mutatja, hogy a sport nem más tevékenységek helyett, azokat kiszorítva jelenik meg a gyerek életében, hanem a teljesítménymotivált családokból jövők esetében más értékes tevékenységek mellett. A gyerekek és ifjak egy jelentős csoportja számára pedig a „vagy sport vagy semmi egyéb értékes” a tényleges alternatíva. Ha erre gondolunk, akkor nem lehet nem pozitívnak minősíteni a sport választását!

Térjünk vissza azonban kérdésünkhöz, hogy tudniillik van-e más tevékenységekkel való összehasonlításban szocializációs többlete a sportnak? Véleményünk szerint igen a válasz, van többlete! Gondoljunk arra, hogy az ember biológiai lény is. Igaz ugyan, hogy biológiai lény voltát is „társadalmiasította”, a biológikum működése humanizált keretek között zajlik. Éppen ezek a szűkre szabott és egyre szűkülő keretek kelthetik fel a társadalom érdeklődését a sport szocializációs lehetőségei iránt. Kicsit szokatlan ugyan biológikumot és szocializációt egy kontextusban emlegetni - hozzászoktunk, hogy a szocializációt mint a társadalomba való „belenövés” tanulási folyamatát értelmezzük -, ha azonban a szocializáció az egész emberre vonatkozik, akkor annak bizony biológiai része is van! *Takács F.* (1992) a szuperindusztrializált társadalmak polgárainak inaktív életstílusáról szólva írja: „Az izom - ami az ember legnagyobb tömegű szervrendszere - követeli a maga jussát. Ezt pedig testmozgással oldhatjuk meg, és minél technicizáltabb a környező világunk, annál inkább meg kell teremteni a mozgás lehetőségét... Nem a technika ellen szólok, csupán az egyoldalúság veszélyére figyelmeztetek, arra, hogy a szomatikus nevelés

(testnevelés, testkultúra) nélküli emberiség »fából vaskarika«, vagyis saját pusztulásunkat okozhatja a test, a biológikum elhanyagolása.»¹¹

Magunk is így véljük. A biológia törvényei nem engedik, hogy ne vegyünk rólu tudomást. Így hát minden lehetőség, amely a test szolgálatával kapcsolatos, igen fontos a szocializációban. A sportnak ilyen értelemben nincs (vagy alig van) alternatívája. A testtel kapcsolatos értékek egy részét mozgásos cselekvések nélkül is el lehet sajátítani, a konkrét mozgásos cselekvéseket azonban csak tényleges gyakorlásukkal. Ma már nem a munkatevékenységekre való transzferálhatóság az ebbéli szocializáció sikerének egyetlen mércéje. Ez nem is lehet. A termelés mai gyakorlatában egyre kevesebb szükség van testi ügyességekre. A biológikum jóllakatásáról van szó, s azokról az ismeretekről és készségekről, amelyekkel ez megtehető. (Ha már a transzferálhatóságnál tartunk, érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a sportszocializációval foglalkozó szakirodalom a pedagógiával-sportpedagógiával ellentétben igen szkeptikusan vélekedik a sportolás közben szerzett és a sportra vonatkozó „tudások”-nak az élet más területeire való átvihetőségéről.¹² Maguk a mozgásos cselekvések, a sportkészségek azonban mérhető módon transzferálhatók: aki megtanul ugrani a sportpályán, az át tudja ugrani a víztócsát, aki megtanul labdát dobni, az követi is tud hajítani stb. A sportoló fiatal nemcsak a test alkalmankénti „jóllakatását” végzi, hanem ügyesedik, mozgáskészségeket sajátít el, s megtanul olyan technikákat, amelyekkel életfogytig gazdálkodhat saját testével. S eközben a testre vonatkozó kognitív és affektív „tudása” is gyarapszik.)

Térjünk vissza a sporthoz, mint „új helyzet, új tevékenység” problémakörhöz! Ilyen megközelítésben is jelentős szocializációs lehetőségek rejlenek a sportban. A szocializáció a környezettel való interakciókban szüli meg - és gazdagítja tovább - a személyiséget, amint már utaltunk rá korábban. Így a tevékenységrendszer gazdagodása, sokoldalúbbá válása már önmagában a személyiség lehetőségeinek megnövekedéséhez vezet.

Ha a szocializációs folyamat különböző dimenzióit vizsgáljuk a sporttal kapcsolatban, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy az alkalmazkodást különösen jól szolgálja a sporttevékenység. A sport relatíve egyértelmű szabályokkal rendelkezik más társadalmi létformákhoz és tevékenységekhez képest. Említettük, hogy a sikeres szocializáció egyik legfontosabb feltétele a normák egyértelműsége. Ez a feltétel tehát teljesül. Meglehetősen egyértelműek a jutalmazás és a megtorlás mechanizmusai is. Ezek a konformitást, tehát a szabályoknak való alárendelődést pozitíve fogadják, a nonkonformitást büntetik. A szabályok túlnyomó többsége magában a sporttevékenységben sajátítható el, s ezek nélkül a szabályok nélkül nem lehet üzni a tevékenységet. A labdarúgónak tudnia kell, hogy kézzel nem nyúlhat a labdához, ha mégis rendszeresen vét e szabály ellen, lehetetlenné teszi a játékot és saját magát a játékban. A szabályok elleni lázadást, a nonkonformitást azonnal büntetik. *Heinemann, K. (1979)* szerint a normához való alkalmazkodást megkönnyíti, hogy a gyerekek többnyire héttől tizenkét-tizenhárom éves korukig kezdenek aktívan sportolni, olyan életkori fejlődési szakaszban, amikor még erősen elfogadó magatartást tanúsítanak mindenféle - a felnőttek által előírt - normával és szabállyal szemben, s ezeket megdönthetetlennek és abszolútnak tekintik.¹³

A sporttal foglalkozó szocializáció szakirodalmában mindenütt szóba hozzák, hogy a sport nemcsak győzteseket produkál, a győzteseknél nagyobb számban veszteseket is. Hogy valaki sportszerű, jó vesztes tudjon lenni, azt meg kell tanulni. Ilyen szempontból a sport az életnek meglehetősen jó modellje, ugyanis a modell maga is valódi vereséget (vagy győzelmet) tesz átéltté. A győzelemre, de különösen a vereségre való szocializáció a szocializáció második dimenziója, az „önmagunk elsajátítása” szempontjából jelentős.

Ezen a területen azonban nemcsak pozitív személyiségváltozásokat lehet tapasztalni. Többben is felhívják a figyelmet arra, hogy nem lehet kizárni annak a lehetőségét, hogy a vereséggel kapcsolatban bizonyos negatív elhárító mechanizmusokra szocializálódik a sportoló, ha pedagógiai környezete (szülők, edző) vagy maga a tágabb szociális környezete engedi, a vereséget mások bűnűl rója föl, s állandósul a felelősség elhárításának gyakorlata.¹⁴

A szocializáció harmadik dimenziója - az autonóm cselekvések elsajátítása, amelyek segítségével a személyiség részben függetlenítheti magát a normáktól és a környezet egyéb elvárásaitól - érvényesülését meglehetősen szkepszissel szemléli a szakirodalom. Az élsportolók jellemében gyakran kimutatható nagy merevségből következően arra, hogy akinek a sportra való szocializációja igen eredményes - többek között ezért is válhat élsportolóvá -, az olyan mértékben válik szabálykövetővé, hogy nála az alternatív cselekvési lehetőségek felismerése és az avval való élés képességei nem fejlődnek ki megfelelően. (Differenciáltabb elemzésben nyilvánvalóan kiderülhet, hogy az egyes sportágak szocializációs eredményei különbözőek, bizonyos sportágak - például a labdajátékok - talán hatékonyabban fejlesztik az autonóm cselekvésekre vonatkozó képességeket.)

A sportbeli szocializáció áttekintéséből nem hagyhatjuk ki a sportolással kapcsolatos indítékok szemügyre vételét sem. Mint tudjuk, a sportolás - bizonyos szélső eseteit nem számítva - önkéntes tevékenység. Az, hogy vállalja-e valaki a sporttal járó erőfeszítéseket és lemondásokat, attól függ, hogy számára milyen motivációs értéke van a sportnak. A motivációkutatás a sikerlehetőségekkel hozza összefüggésbe a tevékenységek felszólító jellegét és motivációs értékét. „A teljesítménymotivált emberek számára a legnagyobb felszólító jelleget azok a közepes nehézségi fokú feladatok adják,

a) amelyek lelkesítő értékét nem kompenzálja túl a túlságosan csekély vagy túlságosan magas sikervalószínűség,

b) amelyek önálló kezdeményezést és nem rutinszerűen végrehajtandó teljesítményt kívánnak meg,

c) amelyek személyes teljesítmény által elérhetők”.¹⁵

A sportágak nagy többsége igen jól megfelel ezeknek a követelményeknek, s így a sportoló kvázi rááll a sportbeli szocializáció vágyára, az önkéntesség különös lendületet ad a tanulási folyamatnak.

A sportbeli élményekre töre személy egy bizonyos nyitottsággal közelít a sportbeli emberi környezethez: csapatához, csoportjához. A csapat nagyfokú belső integrációja, szilárdsága és szolidaritása - amit nem kell feltétlenül a konfliktusok hiányával azonosítani - és a más csapatokkal szembeni erős elhatárolódás biztosítja a saját csoportra irányuló identifikáció kialakulását. Az egyéni előkészülés a versenyre és a verseny maga lehetővé teszi az elszigetelődés és a külső kapcsolatok közti válogatást. Ezzel létrejön a magas fokú szolidaritás és szociabilitás biztosítója, a kooperatív viselkedés készsége, a célokért való erőfeszítés.

Az együttműködő csoport (közösség) az egyes sportoló számára jelentős szocializációs potenciált képvisel: áttekinthetővé és megtanulhatóvá válik az alá- és fölérendelés, a kölcsönös függőség, az egymásért való felelősség stb., s mindez a közös tevékenység kiélezett emberi helyzeteiben, sportolás közben. A dolog természetesen nem jelenti azt, hogy a sportoló számára sportbeli közössége referenciacsoporttá válik, azaz olyan csoporttá, amely alapvetően meghatározza tevékenysége értékritériumait, amely akkor is hat, ha a sportoló távol van a csoporttól. Vizsgálatok tanúsága szerint a fiatalok döntő többsége esetében a jelentős értéktartalmak vonatkozásában a család marad az „alapvető mozzanat”, a tulajdonképpeni referenciacsoport.¹⁶ Kortárs csoportok (s köztük a sportszportok is) nem tar-

talmi, inkább stílusbeli befolyást gyakorolnak tagjaikra. (Más kérdés, hogy a stílus nehezen választható el a tartalomtól.)

Összefoglalva a sportbeli szocializáció lehetőségeire vonatkozó áttekintésünket, megállapíthatjuk, hogy kimutathatók egyértelműen pozitív szocializációs hatások. Ezek közül ki kell emelni a biológikummal kapcsolatos lehetőségeket: meg lehet tanulni a test használatát bizonyos feladathelyzetekben, ezzel összefüggésben fontos testi képességeket lehet elsajátítani, megtanulhatók a test - s elsősorban az izomrendszer - „jóllakásának” társadalmilag elfogadott, humanizált eljárás módjai, s ezzel kapcsolatban szükségletek alakulhatnak ki, továbbá pozitív érzelmek; olyan emberi alakulatba épülhet be a sportoló, ahol átélhetővé válnak a közös célokért végrehajtott erőfeszítések értékei; a sport jelentősen hozzájárulhat az alkalmazkodás „elfogadó” mechanizmusainak gyakorlásához, az önismertet jó terepévé válhat. A korábban neki tulajdonítottnál valószínűleg kevesebb lehetőséget ad a szocializáció „autonómia”-dimenziójában, problematikusnak látszik a sportban szerzett képességek transzferálási lehetősége¹⁷ - különösen a munka vonatkozásában. Az egyes sportágak „szocializációs potenciáljával” foglalkozó szakirodalom hiányolja az empirikus vizsgálatok biztos fogódzóját, ugyanis meglehetősen szerény vizsgálati anyag áll rendelkezésre, s ezért elég sok a problémával kapcsolatos spekulatív gondolatmenet.

A sportoló nevelése

Noha munkánk elején elköteleztük magunkat egy olyan szocializáció-felfogás mellett, amely a személyiség teljes genezisére vonatkozik, tehát magában foglalja a nevelés hatásait is, mégis szükségesnek láttuk a nevelés „szeletét” kiemelni a sportszocializáció egységes folyamatából. Jogosult elvi-elméleti ellenvetést valószínűleg nem lehet az eljárás ellen tenni, ugyanis a nevelés a nevelő - esetünkben az edző - intencionális tevékenysége, s mint ilyen, viszonylag pontosan megragadható és leírható. A sportolóban természetesen nem válnak külön a nevelő hatások kiváltotta és az egyéb szocializációs folyamatok, noha a nevelés nemcsak a hatás létrehozója, hanem a befogadója szempontjából is elemezhető. (Ne tévesszen meg senkit a fogalmazás, hatásról és a hatás befogadójáról szólva nem valamilyen avított pedagógiai szemlélet árulkodó nyelvi kifejezése jelenik itt meg, az egyszerűség kedvéért tekintettünk el a bonyolult interakciókban létrejövő nevelés pontosabb leírásától.)

A sportoló nevelése az egész dolgozat témája, így az valamilyen összefüggésben minden fejezetben szóba kerül. Itt a sportbeli nevelőmunka leglényegesebb vonásait tekintjük át a szakirodalom alapján. Kalauzunkul most a hazai sportpedagógia szakembereit választjuk, s csak egy-egy utalással jelezzük a nemzetközi szakirodalomnak a miénktől esetleg eltérő felfogását.

A magyar sportpedagógiai szakirodalom igen egységes a sportbeli nevelés lehetőségének és szükségességének a megítélésében. Főlősegesnek tartjuk idézetekkel is alátámasztani véleményünket, amely szerint a sportpedagógia gyakran a sport apologétájaként lép föl, s mintegy visszaigazolja a sportra szánt kiadásokat a társadalmi méretekben számom tartható pedagógiai „megtérülés” ellentétéleként. Gyanítható, hogy néha túldimenzionálnak a sportbeli nevelési lehetőségek a pedagógiai leírásokban. Ha azonban arra gondolunk, hogy a sportpedagógiai könyvek, tanulmányok nagyobb része a sportszakemberképzés segédanyagaként fogalmazódott meg, vagy az edzői, testnevelő tanári továbbképzés számára íródott, vagy éppen a sporttal foglalkozó konferenciára készült, azaz más tudományokkal való vetélkedésben, akkor világosan látszik, hogy nem csupán a sportot igyekszik igazolni, hanem önmagát is: a sportpedagógia kiélezett harcban keresi és védi saját létlehetőségeit. (A sportpedagógia - és maga a pedagógia is - sajnos valóban rá-

szorul az önvédelemre, ez azonban egy másik dolgozat témája lehet.) A sportoló nevelésével kapcsolatos gondolatmenetek közös kiindulópontja: a sportolót nevelni kell, hogy jobb sportoló legyen - ez tehát a sportmozgalmi érdek diktálta nevelés. Vagyis immanens sportmozgalmi célok maguk kötelezik - kényszerítik - az edzőt, hogy nevelje sportolóját (előljáróban érdemes megjegyezni, hogy a csak sportbeli készségeket oktató edző is nevel, ugyanis az oktatás maga nevelés), s ez a kötelezettség nem csupán a „sporttudásra” vonatkozik, hiszen jó - tartósan jó - sporteredményt elérni csak az összeszedett, koncentrált, azaz a nevelt személyiség képes. (Aki túri, kiállja az emberformáló edzést, aki rendezett, sportszerű magánéletet él, aki sporttársaihoz és más, emberi környezetéhez való viszonyában is emberként tartható számon stb.) Ez a sportmozgalmi érdek diktálta nevelés már önmagában is jó hozadékkal kecsegteti a sporton kívüli társadalmat. Ha a sportmozgalom - és benne az edző - hajlandó e nevelőmunkában bizonyos - a társadalom egésze szempontjából - fontos értékpreferenciákat érvényesíteni, amelyek nem önmagából a sportból adódnak, akkor a társadalom a sportmozgalmat a nevelés különösen fontos színtereként tarthatja számon.

Egyszerű példával élve: az, hogy edzés vagy mérkőzés után lezuhanyozik-e a serdülő sportoló, a sportteljesítménye szempontjából közömbös, a társadalom szempontjából azonban nem közömbös, hogy tagjai tudnak-e tisztálkodni és tisztálkodnak-e. Ha a család és az iskola a személyi higiéné alapszokásaira nem tanította meg a szóban forgó gyereket, akkor azt talán különösebb erőfeszítés nélkül megteheti az edző. Nem szeretnénk persze elbagatellizálni a dolgot, a sportolók nevelésének problémái nem öltöző- és zuhanyzóügyek. De azok is. Tehát a „saját célú” sportbeli nevelésre ráépülhet - anélkül, hogy lényegét megváltoztatná - a „társadalmi célú” nevelés gyakorlata. Ez a ráépülés általában tehát nem külön tevékenységet, hanem másfajta szemléletet, a nevelés felfogásának valamiféle - társadalomra kitekintő - tágasságát jelenti. Jelentheti az edző számára, akinek érvényesítenie kell e szemléletet, és jelentheti a sportpedagógia számára is, amelynek a társadalom részére feldolgozható módon interpretálnia kell. Az edzői kar pedagógiai tudatossága - foglalkozhatjuk össze fenti gondolatmenetünket - sportmozgalmi hasznót hoz, s ösztársadalmi hatása is jelentékeny lehet.

A sportolók nevelését is a nevelés általános sémája szerint írja le a szakirodalom. Ez a megközelítés célkiindulású. S itt támad a sportolók nevelésével kapcsolatos gondolatmenetek első zavar. Viszonylag könnyű ugyanis egy „tisztán” pedagógiai folyamatot a céljainál fogva megragadni. Az iskolában folyó munka természetes módon rendelődik alá a pedagógiai céloknak, ott minden a gyerek testi-lelki kibontakozásáért történik, vagy legalábbis mindent avval lehet magyarázni. Nehéz azonban a pedagógiai célokból levezetni és magyarázni egy tevékenységet, amelyet alapvetően nem pedagógiai célok dirigálnak. A sportbeli tevékenységek a teljesítménycélnak rendelődnek alá. E probléma megoldásának járható útjára hívja föl a figyelmet *Kis J.* (1989): „... a sportolás valós tevékenységeiből kell kiindulni, azok elemzése révén kell kimutatni e »tevékenységnyaláb« személyiségformáló jelentőségét, aspektusait, tehát induktíve is (és nem csak valami általános pedagógizálásból deduktíve).”¹⁸ A sportoló sportbeli tevékenységének akcentuális része maga a teljesítményre irányuló sporttevékenység. Ez rendezi és építi magába a kiegészítő tevékenységeket, s ez által válik értelmezhetővé az egész „tevékenységnyaláb”. A sportoló tevékenységéből való kiindulás sportpedagógiai megközelítésmódja teljes összhangban van a korszerű neveléstani gondolkodással, amely szerint „a nevelési folyamat és az abban funkcionáló nevelési hatásrendszer alapjának a tanulók tevékenysége tekinthető”.¹⁹

A sportpedagógia hazai szakértői is - az általános pedagógia álláspontjával összhangban - általában úgy vélik, hogy pedagógiai gondolatmenetek jó kiindulópontjaul szol-

gálhat az a személyiségfelfogás, amely szerint a személyiség a tevékenységekben-öntevékenységekben konstituálódik. Ezért aztán a sportpedagógiai elemzésekben a sportoló tevékenységét (s legtöbbször az edzővel való közös tevékenységét) állítják a vizsgálódás középpontjába, mint azt *Kis J.*-nél láttuk. A pedagógiai gondolatmenet azt az utat járja be, ahogy a nevelt - esetünkben a sportoló - egyre gazdagodó tevékenységrendszere - mint egy közvetítő eszköz, folyamatosan működő transzmissziós szíj, amely kapcsolatot teremt a személyiség és annak tárgyi és személyi környezete között - a személyiség belső tartományaiba szállítja a tevékenység motívumrendszerét, s ezzel értékes öntevékenységeket hoz létre, azaz gazdagítja a személyiséget. A dolog persze így - egyetlen bővített, összetett mondatba bezsúfolva - meglehetősen leegyszerűsíti a rendkívül bonyolult és ezért nehezen áttekinthető folyamatot. Ezt *Kis J.* (1989) tanulmányában részletekbe menően föltárja.²⁰

A sportedző nevelőmunkájáról szólva szükséges tehát a sportoló teljes tevékenységrendszerére kiterjeszteni figyelmünket, és az ezzel kapcsolatos valamennyi edzői akciót leltárba venni. Súlyos tévedés lenne azonban, ha ezeket az akciókat elvonatkoztatnánk a sportoló fő tevékenységétől.

„A sportban az akciók célok és az akciók céljai elérése érdekében szükséges mozgáskészségek állnak rendszerint az érdeklődés középpontjában, vagyis a figyelem a sportoktatásban és edzésben a mozgáskészségek minőségére irányul. A sportpedagógia szemléletében a készségek kialakulása és alkalmazásuk, a sportoló személyiségének a célokban megadott feladatokkal és nehézségekkel való küzdelmei, sportspecifikus élmények és tapasztalatok állnak, azaz a sportmotorikus akció pedagógiai lehetőségeinek a személyiség fejlődése érdekében történő kihasználásáról van szó” - állapítja meg *Meusel, H.* (1976).²¹

Azaz nem valamiféle - a sporttevékenységen kívüli - akciókban valósulhat meg a sportoló nevelése. Mint ahogy azt *Vass M.* (1990) rövidre fogva fogalmazza: „A személyiségfejlesztésben éppen a teljesítmény eléréséhez vezető erőfeszítésnek van nevelő hatása.”²²

Hogy mindig érvényesül-e ez a hatás, az a korábban már szóba hozott tapasztalati tények szerint erősen kétséges. *Rókusfalvy P.* (1974) a kérdést, hogy „a sport lényegéből fakadóan és szükségszerűen személyiségfejlesztő hatású-e”²³ nemzetközi tekintélyű sporttudósok szavait idézve és összefoglalva negatív válaszolja meg. Többek között *Volkamer* is idézi: „A sport senkit sem tett jó emberré, de ugyanígy senkit sem tett rosszra.”²⁴ *Volkamer* azonban ezt a többször hangoztatott véleményét mindig meg is toldja egy mondatral (s ez az idézetben már nem szerepel), hogy ti. nem a sport, az edző nevelt! S természetesen ő sem mindig sikerrel. De vajon az iskola csak kiváló embereket bocsát ki falai közül? Térjünk vissza a sportoló tevékenységére, amely - mint mondtuk - pedagógiai szemléletünk középpontjában áll. „A tevékenység tartalmi-minőségi értelemben lehet közösségfejlesztő, önfejlesztő vagy önérvényesítő-egoisztikus jellegű, s ebből következően a nevelő hatása is másként és másként alakul” - figyelmeztet *Bábosik I.* (1991).²⁵ A tevékenység azonban nem önmagában értékes vagy értéktelen, a tevékenység mint az értékek közvetítője és mércéje jelenik meg. *Csirszka J.* (1985) *Bábosikkal* összhangban mutat rá arra a tényre, hogy a személyiségfejlesztésben pozitív hatásúnak ítélt fizikai munkatevékenység automatikusan nem feltétlenül fejt ki nevelő befolyását az egyénre: „... lehetséges, hogy a munka - többnyire inkább a körülmények - bizonyos valenciái, amelyek a személyiségtől idegenek, vagy amelyekre adottságainál fogva túlérzékeny, kedvezőtlenül hatnak”²⁶; „... kifejezetten önérvényesítő-egoisztikus irányban alakíthatja az egyéneket vagy csoportok sajátosságait”.²⁷ Éppen ezért szükség van a tevékenység nevelő általi szabályozására, ha

vele nevelő szándékaink vannak. Ez azt jelenti, „... hogy a különböző tevékenységformákat olyan módon szervezzük, orientáljuk, hogy azokban folyamatosan erősítjük a konstruktív, vagyis a közösségfejlesztő és önfejlesztő akciók, elemek gyakoriságát, dominanciáját, s állandóan szelektáljuk, kiiktatjuk, visszafejlesztjük az önértékesítő-egoisztikus, illetve aszociális, destruktív elemeket, akciókat, törekvéseket. A tevékenység szabályozása a nevelési folyamat elengedhetetlen kritériuma”.²⁸

A mai pedagógia sikeresnek tekinti ezt a szabályozást, ha a nevelés folyamatában sikerül kialakítani az egyes ember autonóm szabályozású, társadalmilag értékes magatartás- és tevékenységformáit és ennek személyiségbeli feltételrendszerét. Felfogása szerint az autonóm szabályozás a személyiség heteronóm szabályozási szakaszából fejlődik ki, arra épül. A heteronóm fázisban a nevelő hatások irányítják a személyiséget, ezek forrásai a nevelési tényezők:

- tekintélyi személyek (szülők, tanárok, edzők stb.);
- egyéb szociális tényezők (kortárs csoportok, egyéb közösségek);
- feladatok.²⁹

Ha ezt a feltételrendszert a sportmozgalomra vonatkoztatva értelmezzük, látnivaló, hogy az edző többszörösen is érintett a nevelőmunka sikerében: egyrészt személyének mint a követhető-követendő értékes személyiség példája kell megjelennie, másrészt pedagógiai szakmai tudásának alkalmasnak kell bizonyulnia a többi szociális tényező pozitív befolyásolására és a hatékony feladatállításra. Ez utóbbi különös jelentőségű, ugyanis a feladatok határozzák meg alapvetően a sportoló tevékenységét, s ezeknek a feladatoknak a keretében alakulnak ki és erősödnek meg a későbbi autonóm aktivitást vezérlő magatartási-tevékenységi szokások, interiorizált modellek és az erre a stratégiára vonatkozó meggyőződések. Döntő jelentőségű a feladatokkal kapcsolatos tevékenységre vonatkozó követelmények és a követendő magatartás normáinak pedagógiai hatékony láttatása és a magatartásra s tevékenységre vonatkozó értékelés pedagógiai kvalitása.

A sportolók elé állítható feladatokat a konkrét sportág mozgásos cselekvésanyaga alapvetően meghatározza. Ennek a tartalomnak a pedagógikus megjelenítése az edző pedagógus voltának valódi próbája.

A sportágak feladathelyezeteinek és mozgásos cselekvéseinek pedagógiai felhasználhatóságával összefüggésben *Burka E.* (1972) megállapítja: „A sport - mint a játék egy magasrendű formája - a cselekvést nem eszmei tartalmában, hanem mint feladatmegoldást, akadályleküzdést tükrözi vissza (nem a szerep, a játékszituáció, hanem a feladat, a szabály az elsődleges). Sajátos feladathelyezetei, eszközei (sportszerek) révén a feladatok nagy variációját hozza létre, mely sokkal gazdagabb - így a megismerés számára sokkal előnyösebb -, mint bármely »természetes« valóságos feladathelyzet. Lényegében ez adja meg jelentőségét a cselekvéstanulásban is.”³⁰ *Vass M.* (1990) is hasonlóképpen fogalmaz, amikor *Kövecses Z.* gondolatmenetét továbbépítve így ír: „A sportágak sokféle, a mindennapi életben előforduló konfliktus-szituációt példáznak: az eszköz nélküli vagy eszközt használó ember és a magasság, távolság, víz, levegő közötti konfliktust, az embernek egy másik emberrel való konfliktusát és az embercsoportok közötti konfliktusokat. A sportcselekvés nemcsak magát a konfliktust, hanem annak megoldási módját is magában foglalja. A sportcselekvések a konfliktus megoldásának módjára egyfajta jelentéskörben egyfajta aspektusból adnak választ: ez pedig az optimális mozgásos cselekvés.”³¹

Az egyén tevékenységét két - egymástól viszonylag független - tényező határozza meg: az ösztönző-reguláló és a szervező-végrehajtó „sajátosságcsoport”. Az ösztönző-reguláló csoportba tartoznak a motivációs-szükségleti képződmények, mindenekellett a jel-

lem. A szervező-végrehajtó sajátosságcsoporthoz ismeretekből, jártasságokból, készségekből, képességekből áll. Vajon a sportágak fentiekben szóba hozott tartalmi pedagógiai lehetőségei önmagukban nem érdemelnének nagyobb figyelmet? A szervező-végrehajtó apparátus fejlesztése kétségtelenül gazdagítja az embert: a fogyasztható javak közül többet érhet el, jobban élhet, mert potensebb. A sportbeli ismeretek, jártasságok, készségek, képességek bizonyos értelemben a gazdagabb élet lehetőségét is jelentik. Ha tehát a jellem formálása a sportban sok tekintetben problematikusnak tűnhet is föl, nem kell-e a cselekvőképesség fejlődését mint a sportbeli nevelés biztos eredményét számon tartani? Vajon a nevelés (egy meghatározott területen felelős) gazdája egy tökéletes pedagógiai mikrokozmosz előállításáért felelőssé tehető-e? Véleményünk szerint erre törekedni köteles, de a nevelőmunka valódi hozadéka az is, ha az ismeretek gyarapodnak, a készségek-képességek gazdagodnak. Ha ilyen felfogásban gondolkodva térünk vissza Rókuszfalvy P. (1974) kérdéséhez, hogy ti. személyiségfejlesztő hatású-e a sport, akkor az edző nevelőmunkájának kézzelfogható eredményeire lehet utalnunk.

Jegyzetek

1. Kelemen L. (1988): *Pedagógiai pszichológia*. Tankönyvkiadó. Budapest. 196. p.
2. Gáspár L. (1993): *Bevezetés az emberi erőforrások kutatásához*. In: Gáspár L. - Chrappán M. (szerk.): *Az emberi erőforrások fejlesztése*. Kőrös Print. Pécs. 5. p.
3. Uo. 6-7. p.
4. Ranschburg J. (1984): *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Gondolat. Budapest. 15. p.
5. Geulen, D. (1989): *Sozialisation, Begriff und Problem*. In: Dieter, L. (Hg.): *Pädagogische Grundbegriffe*. Verlag W. Müller. Reinbek bei Hamburg. 1409-1416. p.
6. Arra törekedtünk, hogy az általunk követett szocializáció-felfogásból kiderüljön, a pedagógia korábbi „nevelődés” kifejezése vele többé-kevésbé azonos jelentésű.
7. Lásd Kelemen L., Gáspár L., Ranschburg J. és Geulen, D. idézett műveit.
8. Hammerich, K. (1971): *Soziologische Analyse zur Leistung im Sport*. *Leibeserziehung*, 20. 16.
9. Heinemann, K. (1974): *Sozialisation und Sport*. *Sportwissenschaft*, 1. 49-57.
10. Uo.
11. Takács F. (1992): *Iskolai testnevelésünk a szociológia tükrében*. Kutatási beszámoló. Gépelt kézirat. 14.p.
12. Vö. Heinemann, K. (1979): *Einführung in die Soziologie des Sports*. Schorndorf.
13. Uo.
14. Uo.
15. Uo.
16. Ranschburg J.: i. m.
17. A korábbi - e téren tapasztalható - optimizmust tükrözi Biróné Nagy E. tankönyve (*Sportpedagógia*. Sport. Bp. 1977.) is. Az azóta végzett vizsgálatok nem igazolták ezt az optimizmust.
18. Kis J. (1989): *Attitűdök, jellemvonások alakítása, képességtermelés a testnevelésben és a sportban. A Testnevelési Főiskola közleményei*, 2. Melléklet. 9. p.
19. Bábosik I. (1991): *A nevelés folyamata és módszerei*. Leopárd Kiadó. Budapest. 29. p.
20. Vö. Kis J. (1989). E folyamat áttekintő leírását adja korábban Biróné Nagy E. (1977). A sportbeli nevelés tartalmi vonatkozásairól Burka E. közleményei igazítanak el.
21. Meusel, H. (1976): *Einführung in die Sportpädagogik*. München. 137. p.

22. Vass M. (1990): *A testkultúra értékei, ezek szerepe az emberi erőforrások fejlesztésében és újratermelésében.* In: Gáspár L. - Chrappán M. (szerk.): *Az emberi erőforrások fejlesztése.* Körös Print. Pécs. 214. p.
23. Rókusfalvy P. (1974): *Sportpszichológia.* Sport. Budapest. 162. p.
24. Uo. 163. p.
25. Bábosik I. i. m. 9-30. p.
26. Csírszka J. (1985): *A személyiség munkatevékenységének pszichológiája.* Akadémiai Kiadó. Budapest. 307. p.
27. Bábosik I. i. m. 30. p.
28. Uo.
29. Bábosik I. i. m. 30-38. p.
30. Burka E. (1972): *A testi nevelés szerepe és jelentősége a szocialista nevelésben.* In: Nagy Gy. (szerk.): *A testnevelés néhány tantárgypedagógiai problémája.* OPI. Budapest. 26. p.
31. Rókusfalvy P. i. m. 162. p.

A „sportjog” művelésének távlatai hazai és nemzetközi kitekintésben

Nemes András

meghívott előadó

(Magyar Testnevelési Egyetem,
Testnevelés-elmélet és Pedagógia Tanszék,
Sportmenedzsment Szakcsoport)

Bevezetés

Munkámban speciális témáról kívánok szólni, amelyről széles körben még nem beszélnek, de fontossága miatt egyre inkább előtérbe kerül. Magának a sportjognak a kutatása természetesen nem egyetlen műhelyhez kötött szakterület, de Magyarországon viszonylag szűk körű azok tábora, akik ezt a jogterületet művelik. Sok kérdést vet fel a téma létjogosultsága is, hiszen - ellentétben a jogtudomány klasszikusan elismert részterületeivel - a sporthoz kötött jogágat nem tartják méltónak az elméleti jogászok ahhoz, hogy felsorakozzék az akadémia által elismert jogágak közé. Egyben azonban mindenki egyetért: még a szkeptikusok is elismerik, hogy oktatni azért szükséges a sport joganyagát.

Módszerek

A sportjog művelése feltételezi mindenekelőtt a jog által lefedni kívánt - ha úgy tetszik véendő - társadalmi viszonyok körének ismeretét. Ez az a társadalmi viszonycsoport, amely jogi szabályozottsága révén fogja alkotni a sportban releváns jogviszonyok széles skáláját. A sportjog megteremtéséért folytatott küzdelem az oktatásban történő bevezetésével folytatódik. A honi sportmenedzserképzés egyetemi jegyzetét a sport tudományos berkeiben elismeréssel fogadták. A jegyzet megszületését széles körű tájékozódás előzte meg. Természetes, hogy sokak számára talán idegennek tűnik egy jogi aspektusú stúdium megjelenése a testkulturális képzésben. Korábban a sportszervezők tanultak ugyan jogi ismerteket, de az ott oktatott tananyag főleg a sport és az akkori hatalmi struktúra legfontosabb elemeit mutatta be, és nem is törekedett arra, hogy azt a sporttudomány részének tekintse: felvállalta, hogy a testnevelőtanár- és sportszervezőképzésben csupán periférikus tantárgy lesz.

Ezt követően a nyolcvanas évek közepén kifejezetten munkajogi alapismereteket oktattunk a TF-en, pusztán általános műveltségi (legfontosabb munkajogi alapkategóriák) szinten. A képzés reformja és a piaci igény párhuzamosan fejlődtek, és a nyolcvanas évek végén elősegítették ezt a speciális szimbiózist a társadalmi-politikai változások is. Hiánypótló volt az 1990-től beinduló általános jogi alapismereteket nyújtani hivatott alapképzés

a sportszervezők (később: sportmenedzserek) körében. Az első időszakban kéziratokból oktattuk a sportra vonatkozó jogi ismerteket; az oktatás csak graduális szinten folyt. Ezt követte az előadási anyagokat kiegészítő - a sportélet jogilag releváns aktualitásait összegyűjtő -, elemző szemináriumi ismeretszintetizálás bevezetése. A kilencvenes években már nem csak álom, de realitás volt, hogy az életnek, ne az iskolának tanítsunk. Az 1992/93. tanévben kísérleti jellegű - anyagiak híján csupán fénymásolt - jogi jegyzet készült, egyben párhuzamosan oktattuk a Közgazdaság-tudományi Egyetem jogi jegyzetét.* A team-munkában készült kiadvány esetében elsők között éltünk a tankönyvkiadásban akkortájt még kevésbé bevett gyakorlattal: a jegyzet - amelyet 1995-ben bemutattunk az Indiana állambeli bloomingtoni egyetemen is - teljes egészében szponzori támogatással született meg. A fedlapján a Magyar Testnevelési Egyetem jelszavát (Szellemet, Erkölcöt, Erőt egyesíts!) viselő jegyzet azonban számos szakmai kívánnivalót hagyott maga után. Az első időszakban „túlsúlyos” volt a munkajogi blokk. Még ma is kisebb volumenű a közigazgatási ismeretek oktatása a kívánatosnál. Az állam-, illetőleg alkotmányjogi ismeretek nélkülözik a sportspecifikumot, csakúgy, mint a polgári jogi blokk. Természetesen valamilyen újabb kiadás javított volt, és méltán mondhatjuk, hogy a jelenlegi - nyomdai előkészítés alatt álló - negyedik javított kiadás már igazi egyetemi igényességű „sportjogi” tananyagot tartalmaz. Ezek után lássuk, mit is oktatunk e tantárgy keretein belül. (Terjedelmi okok miatt itt csupán a tananyag filozófiájának áttekintésére vállalkozhatom.)

Dr. Frenkl Róbert, az egyik sportszakmai lektor a jegyzet előszavában arra utal, hogy a sportélet sajátos „jogonkívüliségét” kívánatos volna megszüntetni. Emiatt is aktuális a sportjogi ismeretek oktatása. A szerzők maguk is egyetértettek ebben, még ha részletkérdésekben voltak is nézeteltérések. Belátom, első pillantásra pusztán akadémikus kérdésnek tűnik, hogy van-e, lesz-e önálló sportjog, sőt még az is, hogy mit értünk egyáltalán a sportjog jogág, vagy egyáltalán a „jogág” fogalma alatt...

Az mindenesetre biztos, hogy nem csak a sportmenedzsmentnek van szüksége a jogintézmények ismeretére, hanem ennek általában a menedzserképzésben stratégiai fontossága van. Ma már minden komoly teljesítmény team-munkát igényel: a szívinfarktus gyógyításában többféle szakmát művelő orvos (belgyógyász, kardiológus, esetleg sebész stb.) vesz részt, miért lenne ez másképp a mi szakterületünkön? Ugyanúgy hozzátartozik a sikeres sportmenedzseléshez a közgazdaság-tudomány, a marketing, a PR-média, a sportszervezés stb., mint a jogtudomány eszköztára is. Ráadásul megjelenik a specializálódás magában a jogtudományban is. A rendszerszemlélet megköveteli, hogy a jogrendszeren belül rendezőelveket állítsunk fel. Ez azért is fontos, mert óriási ismeretanyagot kezel a stúdium. A hazai jogrendszert két nagy csoportban tanítjuk: az egyik a köztevékenységet szabályozó úgynevezett közjog, amelyre az jellemző, hogy az általa érintettek között alá- és fölérendeltségi viszony van. A másik az úgynevezett magánjog, ha úgy tetszik: civil jog. Ebben az autonóm struktúrában a jogalanyok egymással egyenlők és egyenjogúak. Kérdés, hogy a sportban a résztvevők között van-e alá- és fölérendeltség, vagy a résztvevők egyenjogúak és egymás mellé rendelték-e.

Eredmények

Munkánk sportjogra utaló címe arra enged következtetni, mintha a sportjog az alkotmányjoghoz, a közigazgatási joghoz, a polgári joghoz stb. hasonlóan elismert önálló jogág lenne. Úgy tűnik azonban - mint arra fentebb már utaltam - hogy sem a szabályozás tárgya,

* Balásházy M.: *Ideiglenes tansegédlet a Jogi ismeretek c. tárgyhöz*. Aula Kiadó. Budapest. 1990.

sem tartalma, sem módszere nem rendelkezik olyan különleges és csak a „sportjogra” jellemző ismérvekkel, amelyek miatt *sui generis* jogágként kezelhetnénk. Ugyanakkor valóban jellemzőek rájuk az azonos alapelvek és a sajátos felelősségi formák. Elcséptelt igazság, hogy a sport egyszerre jelent szellemi és testi erőfelfejtést, ugyanakkor szórakoztatás és - ha jól csináljuk - üzlet is. Kolláth György kollégám és szerzőtársam a tárgynak éppen emiatt a sokszínűsége miatt állítja szkeptikusan, hogy nehéz egy jogágba tartozónak elképzelni a sporttal kapcsolatos életviszonyok szabályozását.

A „sportjogot” ellenzők szívesebben említik a „sport, a sportolás joga” kifejezést. Az nem vitás, hogy a sportjogi „jogág” tárgyát társadalmi viszonyok alkotják, hiszen ez minden jogág esetében így van. Eszerint a sportjog tárgya - ha úgy tetszik, mesterségesen rendszerezett ismérvek szerint összetartozó - mindazon jogszabályok komplexuma, amelyek a sporttal kapcsolatosak. A sportban - mint jogviszonyban - résztvevők oldaláról tekintve a „jogág” a jogviszonyok olyan összessége, amely a sporttal kapcsolatos élethelyzetekben, például a sportolók és sportszervezetek közötti kapcsolatban értelmezhető. Vitatott inkább az lehet, hogy a sport felfogható-e önálló társadalmi viszonyként. Ennek a kérdéskörnek az ideológiai megközelítése még további kutatásokat fog igényelni. Az mindegyre bizonyos, hogy a sportban működnek olyan mechanizmusok, amelyek a „hagyományos” jogágakban idegennek tűnhetnek: teljesen elfogadott például a sportban a játékosok adás-vétele; pedig nem vitás, hogy ez az adás-vétel nem kereskedelmi jogügylet (*common law*). Az is egy specialitás - bár erre a problémára a büntetőjog is megadta a maga válaszát -, hogy a ringben kiütközött nehézsúlyú ökölvívó nem hivatkozhat súlyos testi sértésre. A mérkőzésbíró sem hivatkozhat rágalmozásra és becsületsértésre, amikor nagy nyilvánosság előtt a tekintélyét, illetve a becsületét csorbítja a szurkoló közönség. Az sem érthető meg más jogágak szempontjából, hogy a teljesítménycentrikus sport maga alá rendeli a magánélet intimitásait: nem ritka az az edző, aki eltiltja a verseny előtti randevútól a versenyzőit. Az is elég felemás szabályozású, hogy bizonyos gyógyszerek fogyasztásától el van tiltva a sportoló. Ezek között ugyanis vannak valóban létfontosságú gyógyító szerek is, amelyeket azonban doppingoló hatásuk miatt mellőzni kénytelenek a sportolók, még akkor is, ha tényleg betegek, mert hosszú le bomlási idejük miatt sokáig lehetetlenné teszik a versenyzést. Ennek még alkotmányjogi háttere is van. Nagyon fontos a hiteles definíciók megfogalmazása annak érdekében, hogy sem a sport tisztaságához fűzött társadalmi érdek, sem az egyén élethez, egészséghez, testi épséghez fűzött alanyi jogai meg ne sérüljenek. Az is „sportjogi” megoldást igényel, hogy az emlékezetes Bossmann-ügy mintájára sorra kérték az „idegenlégiosok” számának limitálását kimondó rendelkezések revízióját, eltörlését. A diszkrimináció számos más nemzetközi emberi jogi perben jelent meg - főleg, mint ahogy a Bossmann-ügyben is - az EU tagállamokra vonatkoztatva. Az úgynevezett esetjogi megközelítés alapján ezer és ezer példát sorolhatnánk fel a köztelherviseléstől a menedéjogon át egészen az állampolgárság megszerzésének eltérő elbírálásáig attól függően, hogy egy világhírű sportoló, vagy ilyen érdemekkel nem bíró egyén-e a kérelmező. Világhírű sportolók informális előnyökhöz juthatnak jogon kívüli eszközök igénybevétele által is. A jognak azonban garanciákat kell adnia minden eshetőségre. A példálózó felsorolásoknak se szeri, se száma; ilyen és efféle specialitások gyűjteményéből végül is arra következtethetünk, hogy elképzelhető egyfajta - a hagyományos jogágak periferiáján húzódo - kvázi jogág, amely szabályozási tárgyaül tekintené ezeket az eseteket. A konkrét kutatási eredményekig azonban célszerűbb azt állítani, hogy a sport - mint valamennyi más társadalmi viszony - csupán felhasználója, „fogyasztója” a klasszikus jogágaknak. Addig is azonban az sem megvetendő célkitűzés, hogy csupán a praktikum kedvéért egy helyen legyenek olvas-

hatók a sportra vonatkozó jogi (anyagi és eljárásjogi) normák. A rendszerszemlélet új távlatokat nyithat a sportjogi kutatások előtt. Az egyetemi képzésben a magunk részéről mindezenre a sportjog keretében foglalkozunk:

- az alkotmányi kérdésekkel - többek között az Alkotmány XII. fejezetével, az állampolgárok szabadságjogaival, a gazdasági, a szociális és kulturális jogokkal, az állami tevékenységben történő részvétellel és az állampolgári egyenjogúság kérdéskörével; hangsúlyosan oktatjuk az egyesülési és a gyülekezési jogot, valamint a 70/D §-t, amely az ország területén tartózkodók számára a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghöz való jogot deklarálja;

- a sport közjogi joganyagaként emlegetett új sporttörvény kapcsán kritikusan szólnunk a sporttörvény(ek)ről, valamint az abban foglaltak kommentárjáról;

- a sportban előforduló felelősségi alakzatok polgári és büntetőjogi vonatkozásaival;

- az elosztási viszonyok sportban szokásos specialitásaival, a normatív és pályázati rendszerű juttatási rendszerrel;

- a sportbeli munkajogviszony kérdéskörével;

- a sportban használatos olyan önálló jogintézményekkel, mint a sportfegyelmi eljárás, átigazolások, sportszerződések, sportszponzorálás;

- a rizikómenedzsment intézményeivel.

Következtetések

A sportjog önállóvá válásának jogszabályi feltételei Magyarországon éppen napjainkban kezdenek kialakulni. Világszerte - s így itthon is - tapasztalható, hogy egy-egy szakmai terület küzd a saját önállóságáért; érdekeit, intézményeit, sajátosságait másokétól elkülönítve próbálja meghatározni. Nem kivétel ez alól a sport sem. Hosszú idő óta létező törekvés tehát, hogy legyen önállósult jogi rendje, betagozódása, intézményes megoldása és mindezek csúcán törvénye is a sportnak. Emellett fennáll egy másik cél, nevezetesen, hogy akár van külön, összegező jellegű sporttörvény, akár nincs, a sport értékei, érdekei, szempontjai, preferenciái markánsan és garantáltan jelenjenek meg a törvényekben és más jogszabályokban. Ez a törekvés a sportjogért való küzdelemként is jellemezhető. Szükségességéről, esélyeiről nemcsak jogászok mondanak véleményt, hanem mások is. Reális célként egyet a sport egésze szempontjából elegendőnek tartanak egy színvonalas szintetizálást, a közgazdasági és jogi eszközök sportbarát harmonizációját.

Jogbölcséleti érveket is lehetne felhozni a sportjog mellett és ellenében egyaránt: a sport kapcsán előforduló leggyakoribb eseteket megvizsgálva azt látjuk, hogy a tipikus sportjog nem sorolható be tisztán sem a civil jog, sem a közjog körébe. Mindkét jellegzetességre nagyszámú példát találhatunk. Így azt is mondhatjuk, hogy a sport joga köztes karakterű, tehát részben civil jogi, részben közjogi alapállású. Önmagában ez még nem jelenti a működőképesség fogyatékosságait, csupán a diszciplináris rendezés nehézségét mutatja.

A gyakorlat láttatja velünk, hogy gyakran fordulhat elő a polgári vagy a büntető törvénykönyv, illetve más kódexek hatálya alá tartozó sportjogi esetek. Arra a kérdésre, hogy vajon nem lenne-e jobb ezeket egy összegező sportkódexbe foglalni, egyes szerzők határozottan nemmel válaszolnak, mások a praktikum oldaláról megközelítve a kereskedelmi, a fuvar-, a váltó- stb. jogokhoz hasonlóan elképzelhetőnek tartják ezt. A szkeptikus tábor szerint meg sem valósítható és főleg felesleges volna egy ilyen szakmai alapon felparcellázott jogterület, hiszen akkor az átfogó törvénykönyveket szakmák szerint szét kellene szedni, holott a jogbiztonság szempontjából éppen az egységességük a kívánatos.

Azokban az országokban, ahol előrehaladott kutatás folyik a sportjog önállóvá válna kérdésében, rendszerint magas szintű jogforrásokra, az alkotmányra, illetőleg a törvényekre alapozzák kutatásaikat a szerzők. Magyarországon a sporttörvény még csak óhaj. A politikai rendszerváltás után nyilván nem ez volt a legelső törvényhozási igény, mégis már 1989-ben, az egyesülési jogról készülő törvény parlamenti vitájában hangot kapott, hogy szükség lenne átfogó sporttörvényre. 1991-ben egy konkrét törvényi rendelkezés megismételte a sporttörvény szükségességét, sőt közvetve annak határidejét is megszabta 1992. december 31-ben. Szégyenletes módon az Országgyűlés 1993-ban csak egy sportkoncepciót fogadott el. Ennek nem utolsósorban a sportot akkor felügyelő miniszter határozatlansága volt az oka. Mindenesetre a testnevelés és a sport megújításának koncepciójáról szóló, 24/1993. (IV.9.) számú országgyűlési határozat végrehajtását szolgáló nyilvános kormányhatározat deklarálta, hogy meg kell kezdeni a sporttörvény kidolgozásának előkészítését. A törvény hosszan tartó vajúdas után végül is megszületett, sőt írek jöttek a világra, hisz a sportról szóló 1996. évi LXIV., illetve az egyes sportcélú ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1996. évi LXV. törvény egyaránt sporttörvénynek tekinthető.

A sporttörvény gondolata Magyarországon nem előzmény nélküli. Még ma is oktatjuk az 1921. évi LIII. törvényt, amely nagyon tömören és egyszerűen fogalmazta meg a sport közjogi kapcsolódásait, a sportérdekű intézkedéseket és hatásköröket, a vállalkozásoknak a sportolás előmozdítása érdekében kötelező előírásait.

Az említett kormányhatározat mindenesetre deklarálta, hogy a törvényjavaslatban rögzíteni kell:

- a testnevelés és sport területén az állami és önkormányzati feladatvállalást;
- a testnevelés és sport egyes részterületei tekintetében az állami szervek közötti munkamegosztást;
- a testnevelés és sport igazgatásának szervezeti és feladati rendjét;
- a sportszervezetekre átruházott állami feladatokat és ellátásuk módját.

A határozat szerint a törvényjavaslatnak átfogóan kell foglalkoznia:

- a testnevelés és sport anyagi alapjaival;
- a finanszírozás megoldásaival;
- a sportlétesítmények tulajdoni és használati rendjével;
- a sportlétesítmények és sportrendezvények biztonsági kérdéseivel, fejlesztésük lehetőségeivel.

Nagyon érdekes megvonni a már megszületett és sokat kritizált sporttörvények mérlegét. Mi az, ami megvalósult a határozatban foglaltakból, s mi az, ami nem. A törvénytől azt vártuk, hogy a szükséges és indokolt mértékben fog szabályozást adni mindazon ügyekben, amelyek a társadalmi szervezetként működő sportszervezetek szervezeti és működési rendjét, a sporttevékenység összehangolását, az állampolgárok széles körét érintő kérdéseknek (sportági szakszövetségek működése, sportfegyelmi szabályok, tagnyilvántartás, sportolói minősítés, sportegészségügyi ellenőrzés stb.) törvényi szintű rendezését kívánják. Az alábbi prioritások megfogalmazását reméltük:

- a testneveléshez és a sporthoz fűződő - az alkotmányban rögzített - emberi jog gyakorlásának feltételei, keretei és garanciái;
- az 1993. évi parlamenti sportkoncepcióban felvázolt stratégiai jelentőségű sportpolitikai elhatározások;
- a sportpolitika egységesíthető alapelvei;

- a sportpolitika főbb területeinek szabályozandó rendelkezései, azok illeszkedése, valamint a velük kapcsolatos hatásköri és pénzügyi megoldások.

A valóságos helyzet az, hogy a sporttörvény nem fogalmaz meg markáns módon prioritásokat, nem támogatja kiemelten egyik vagy másik területet, ennél fogva nincs igazán koncepciója sem. Ebben a tanulmányban nem feladatom a sporttörvények elemzése; a kérdést nyilván nem lehetett megkerülni, ha egyszer a sportjog műveléséről szólunk, de a gyakorlati érvek azt támasztják alá, hogy a jelenleg hatályos tételes jogi szabályozás (de lege lata) oktatásán túl azokkal a - gyakorlat által igazolt - jogintézményekkel, technikai megoldásokkal is foglalkozzunk, amelyek a törvényekből kimaradtak. A kutatásnak jó táptalaját szolgál a sport közvetlen igénye a szabályozásra. Azok az új jogintézmények, amelyek a szakirodalomban megjelennek ugyan, de jogi szabályozást még nem nyertek, szintén érdemesek a figyelmünkre.

Végezetül számolni kell azzal, hogy hallgatóink a jövő Európájának leendő polgárai, ennél fogva az EU sportjogát is oktatjuk-kutatjuk. Helyes ez, hisz a magyar sport is adott nemzetközi környezetben működik, számos alapvető nemzetközi előírás, szabály, vállalás, közvetlen vagy közvetett kötelezettség érint bennünket, és sok mindennek külföldi törvényekben már jól működő, intézményesült megoldása van. Maga a sporttörvény megjelenése Európa országaiban is meglehetősen rapszodikus állapotokat mutat: számos országban van sporttörvény, máshol ugyan nincs törvény, de van nagybetűs értelemben vett SPORT. A rendszerváltás után a spanyol példát tekintettük az üdvöztető és követendő útnak. Mára sokat változott a kép. Már látjuk, hogy tévút lett volna, ha valamelyik sporttörvényt egyszerűen lefordítottuk volna, vagy ha a sport nagyszámú nemzetközi dokumentumaiból egyet vagy többet itthon „törvényezőre” emelnénk. Ez ugyanis külföldi gomb lenne egy hazai kabátban. A kabát pedig már csak anyagában sem azonos a külföldivel; méreteiről nem is beszélve.

A sport közjogát illetően nem csak a speciális törvény lehet magára a sportra döntő hatással, hanem például az önkormányzati jogszabályok felülvizsgálata, az állami feladatok és hatáskörök korszerűsítése, az államháztartás reformja, az oktatás jogi rendjének működése, esetleges változása, az évenkénti költségvetési és adójogi szabályozás, vagy a privatizáció új törvényi és gyakorlati rendje is. Összefoglalva: a sportbarát jogszabályi és közigazdasági környezet kialakítása.

A sport nemzetközi dokumentumai

A sportjog önállósá válásának nemzetközi jogi feltételei már jórészt kialakultak. A sportügyek az Európa Tanácsban fontosságuknak megfelelő hangsúlyt kapnak. A szervezetben az *Európai Kulturális Egyezmény* fogalmazta meg az oktatás, a kulturális örökség, az ifjúsági és a sportügyek számára a közös cselekvés kereteit, amely biztosítja az együttműködést a tagállamok és más országok között. A sportügyeket illetően különösen két elvet emelt ki az Európa Tanács: megvédeni a sportot a mai súlyos fenyegetésektől, hangsúlyozva a verseny tisztaságát valamint lehetővé tenni, hogy a sport mindenki számára az életminőség javítását szolgálhassa, különösen a fiatalok és a fogyatékosok számára, elősegítve a lakosság egészséges életét. E célok érdekében tevékenykedik a Sportfejlesztési Bizottság és a Sportalap, továbbá a sportügyi korszerűsítést és képzést szolgáló program, figyelmet szentelve a jogalkotás, a finanszírozás és a sportmenedzserek képzésének ügyére. Brüsszelben hozták létre az Európai Sportinformációs Központot, ahol megtalálhatjuk az európai sportpolitikára, szabályozásra, fejlesztési programokra és a kutatásra vonatkozó adatokat.

A *Sportoljon mindenki* elnevezésű charta (1975) volt az első olyan dokumentum, amely felhívta a figyelmet a rendszeres sportolás előnyeire, életminőséget javító jellegére, a beteg, fogyatékos személyek számára is elősegítve jobb társadalmi beilleszkedésüket, rehabilitációjukat. „Mindenkinek jogot kell biztosítani a sportban való részvételre. A sport fontos tényező az emberi fejlődésben, széleskörű hozzáférhetőségét megfelelő eszközökkel, közpénzek felhasználásával támogatni kell. A sportolás helyi, regionális és országos szintű lehetőségeit össze kell kapcsolni az oktatást, az egészségügyet, a szociális szolgáltatásokat, a városfejlesztést, a környezetvédelmet és a kulturált kikapcsolódást érintő tervezési-döntéshozatali mechanizmussal. Biztosítani kell a sport és a sportolók politikai, kereskedelmi vagy pénzügyi jellegű kizsákmányolástól mentes, továbbá a drogok tisztességtelen, visszaélésre alkalmat adó alkalmazásától mentes működését”- mondja ki a Miniszteri Bizottság határozata.

A fizikai erőnlét mérésére dolgozták ki az *Eurofit* elnevezésű tesztet, amely méri a rugalmasság, a gyorsaság, az állóképesség, a teljesítmény stb. szintjét az iskoláskorúak körében. A felnőttek tesztjét most készítik elő. (Időközben elkészült.- A szerk.)

A *Dopping elleni egyezmény* (1989) célként fogalmazta meg, hogy csökkenteni kell, és végül kizárni a doppingot a sportból, minden szinten kötelező szabályokat alkotva. Ennek érdekében az egyezmény az alábbi intézkedéseket határozta meg: a doppingszerek, -anyagok forgalmazásának tilalma, a doppingtesztek tökéletesítése, a vizsgálati módszerek egységesítése, valamint a szabályszegők következetes megbüntetése. (A közelmúltban lezajlott hazai doppingellenes kampány nem volt igazán előremutató. Inkább azt példázza, hogy lám, még ezzel a témával is lehet politizálni. Hivatkozhatnék a téma fontosságának hangsúlyozása érdekében egy nem túl régi (1994. okt.20.) statisztikára az Országos Testnevelési és Sporthivatal doppinglaborjától: Magyarországon 1984-1994 között 6292 vizsgálatot végeztek magyar sportolóknál, amelyből 279 esetben volt pozitív az eredmény (ebből 204 eset volt a súlyemelők terhére írható, míg a többi 75 megoszlott az atléták, kajakozók, testépítők, judósok és úszók között).

1985-ben a Heysel-stadionban történt tragédia hatására született a *Sportesemények nézői által elkövetett erőszak és garázdaság elleni európai egyezmény*, amely alapvetően a labdarúgó-mérkőzéseken gyakori randalírozás megfékezésére alkalmas eszközöket írja le. Az egyezmény felsorolja, hogy az erőszakos cselekmények megelőzésére és megfékezésére biztosítani kell a rendőri-karhatalmi erők mozgási útvonalát, továbbá a rivális szurkolótáborok elkülönítését, a jegyek árusításának felügyeletét, a hangadó, erőszakosságra buzdító személyek kizárását, az alkoholárusítás megszüntetését, a biztonsági ellenőrzést, a felelősség egyértelmű megosztását a szervezők és a hatóságok között, valamint a szurkolók épségét garantáló építési és elhelyezési módokat.

Jelentős lépés volt az *Európai Sport Charta* (1992) elfogadása, amely valójában a Miniszteri Bizottság egyik ajánlásának a függeléke. A dokumentum rögzíti:

- a sport fogalmát (minden olyan fizikai tevékenység, amely esetenként vagy szervezett formában a fizikai és szellemi erőnlét fejlesztését szolgálja, társadalmi kapcsolatok teremtése vagy különböző szintű versenyeken eredmények elérése céljából);
- a sporttal kapcsolatos európai elveket (minden egyén számára hozzáférhetővé kell tenni a sportot, így a fogyatékos, a hátrányos helyzetű személyeknek is, tilalmazva a polgárok közötti diszkriminációt; védeni és fejleszteni a sport erkölcsi és etikai alapjait a sportolók emberi méltósága, biztonsága megóvása érdekében, az anyagi vagy politikai természetű manipulációkkal, illetve a doppingolással szemben);

- a sportmozgalom anyagi, jogi, igazgatási támogatását, a társadalmi szervezetek és a kormányzati szervek hazai és nemzetközi együttműködése, valamint a környezetvédelmi követelmények érvényesítése révén;

- a fiatalok erőnlétének, sportolásának minden eszközzel való elősegítését (az iskolai oktatás keretében, a tanórákon kívül és a lakossági sportlétesítmények megnyitásával);

- az élsport és a hivatásos sport támogatását (beleértve a tehetséggutatót, a létesítmények fenntartását, az edzők, sportorvosok tudományos továbbképzését, a sportszervezetek működési feltételeit, a hivatásos sportolók társadalmi státusának stabilizálását);

- a testnevelés és a sport terén a képesítési követelményeket.

A sport hagyományos alapjainak, így a tisztességes versengés, a sportbarátság és az önkéntesség elvét gyengítő jelenségekkel szemben kíván fellépni a *Sportetikai Kódex* (1992). A Miniszteri Bizottság e dokumentuma értelmében a fair play „a sport népszerűsítésének, fejlesztésének és magának a sporttevékenységnek lényeges és központi eleme. A fair play az egyén, a sportszervezet és az egész társadalom győzelmét jelenti. Mindannyiunk feladata, hogy népszerűsítsük a fair playt: a győztes utat.” Az ajánlás meghatározza:

- a fair play fogalmát (a szabályok betartásán túl a barátság eszméje, mások tiszteletben tartása, az egymásért való felelősség és a megfelelő szellemben való játék, azaz pozitív viselkedési és gondolkodási mód, amely magában foglalja például a szabályok kijátszása, a fizikai és szellemi erőszak, a kizsákmányolás, a korrupció elleni fellépést is);

- a kormányzati szervek magatartását (felelősségük kiterjed a társadalom, a sporttevékenységet végző egyének, és a testnevelési szakma sportetikájának megszilárdítására, fejlesztésére);

- a sporthoz kapcsolódó szervezetek feladatát (a fair play elvének tartalommal való megtöltése, így például irányelveket kell kiadni az etikus és az etikátlan viselkedés megkülönböztetéséhez; a versenyeredmények jutalmazásán túl a fair play díjazása, a sajtó támogatása a helyes viselkedés népszerűsítésében; a fiatalokkal való foglalkozás során ki kell elégíteni a gyermekek fizikai és életkori sajátosságaiból adódó sportigényeit, gondot fordítani a velük foglalkozók megfelelő képzettségére);

- a sporttevékenységet vezető személyek felelősségét (a tisztességtelen játék kötelező megbüntetése; az edzők, oktatók képzettsége és minősítési szintje feleljen meg a sportoló gyermek fejlődési igényeinek; kapjon elsőbbséget a gyermekek és a fiatal versenyzők egészsége és biztonsága; a gyermekek „kis felnőttként” való kezelésének tilalma; a kevésbé tehetséges gyermekek eredményeinek javítása, fejlesztése; a gyermekek, a fiatalok és családjuk felvilágosítása a csúcsteljesítménnyel együtt járó potenciális veszélyekről).

A sportjog művelése a nemzetközi szakirodalomban - csakúgy, mint idehaza - gyerekepében jár. Az EASM (European Association for Sport Management) kongresszusain ritkán jelentkezik pusztán sportjogi téma, az előadások zöme szociológiai aspektusból, vagy közgazdasági szempontból végez elemzéseket a sportmenedzsment körében. A sportjogi háttere még mindig feldolgozatlan. A bayreuthi képzési program praktikus megfontolásokból foglalkozik a témakörrel (többé-kevésbé hasonlóan a TF sportjogi oktatásának rendszeréhez). Az amerikai sportjogi oktatás esetjogközpontú rendszere a mi tananyagunkban nehezen kezelhető.

Irodalom

1. Avarkeszi D. - Kolláth Gy. - Nemes A. - Simonné B. K. - Tóth J. (Szerk.: Nemes András): *Jogi ismeretek*. TF. Budapest. 1995. 257 p.
2. Kolláth Gy.: A készülő sporttörvény jogi csomópontjai és buktatói. *Kalokagathia*, 1994. 3. 165-180.
3. Nemes A.: *Sportjogi tanulmányok*. Kézirat.
4. Nemes, A.: *Perspectives of Cultivation of Sport Law in Hungary and Internationally*. In: Third European Congress on Sport Management. Budapest 21-23 Sept. 1995. Kódex Hungária Kiadó. Budapest. 1996. 387-393. p.

Hozzászólás a „sportjog” művelésének kérdéséhez

Nagy érdeklődéssel és lelkesedéssel olvastam kollégám, egyben szerzőtársam gondolatait a „sportjog” oktatásáról. Ritka alkalom és élmény olyan okfejtéseket megismerni, amelyek egy, az enyémhez hasonló című stúdium gyakorlati megvalósulásáról szólnak. Kézenfekvő a párhuzam: miben azonosak céljaink és törekvéseink, hol vannak markáns eltérések, és bár riválisok nem vagyunk, mégis érdekes lehet lemérni a különbségek okát, módját, hátterét és következményeit. Írásom elsősorban nem vitairat, tehát nem arra épül, hogy - szerintem - mi kifogásolható a sportjog oktatását illetően a sportmenedzsment tárgy keretében. Széles mező a mi közös szakmai területünk, tehát sokan elférnek rajta, és bizonyosan nemcsak egy út vezethet a remélt eredményhez. Hozzászólásom azért készült, hogy szemléltessen egy másféle felfogást, amely több mint tíz éve megpróbál szemléletes jogi tudnivalókat elterjeszteni a nem jogász-nak készülő hallgatók körében.

Megvallom, célom s talán módszerem is túlságosan praktikus, esetleg földhözragadt, mert nincs benne semmiféle szakmai hókuszpókusz, tudományoskodó halandzsza, hanem mindössze két alapvető célt követ. Célom, hogy a szemeszter végére a leendő testnevelő tanár vagy edző ne utálja, hanem valamelyest már ismerje és használja a jogot, a közlönyöket, a kódexeket anélkül, hogy önmagát botcsinálta jogásznak képzelné. Sajnos meglehetősen elidegenedett és néha elidegenítő is a jogi szakma, nem árt tehát közelebb vinni hozzá az embereket. Ha tehát a hallgató a félév végére egy kicsivel jobb adófizető és választópolgár lesz, vagy biztonságosabban eligazodik a közélet világában, akkor már nem volt hiábavaló. Ehhez pedig szemléletesség, a napi események érzékeny leképezése, jogi feldolgozása, nagyon gyakorlatias „papírmunka” és több olyan létszerű megoldás kell, amely közel olyan szellemes, mint Murphy törvényei, és alapvetően mentes az életidegen memorizálástól. Ne feltétlenül a tételes jogot, hanem sokkal inkább annak hátterét, összetevőit, mozgatórugóit ismerjék meg a hallgatók, méghozzá stílusában is egyszerűen, oldottan és plasztikusan. Fontos az is, hogy elhiggyék: csakugyan képesek a lényegével megismerkedni és megbarátkozni, azaz nem lehet a jövőben őket könnyen „eladni”. Ehhez pedig parlamenti tapasztalatok közvetlen begyűjtése és feldolgozása éppúgy hasznos lehet, mint a börtönlátogatás, ahol tanulmányi kirándulás keretében az akciófilmek ismereténél mélyebb, tisztább és igazabb kép tárul fel az emberi jogokról, a bűnözés összetevőiről, az egyén méltóságáról és felelősségéről. Elvünk az is, hogy ne akkor legyenek először bíróság előtt a hallgatók (és persze ez még a jobbik eset!) amikor saját valóperüket tárgyalják. Ha a bírósági tárgyalás nyilvános, tegyünk egy próbát, szerezzünk általa az igazságszolgáltatás működéséről közvetlen tapasztalatokat. Ugyanez a célja annak,

hogy a diákok megtanulnak szerkeszteni egyszerűbb okiratokat: egy kártérítési keresettől egy közigazgatási beadványig vagy jogorvoslati kérelemig terjedhet ezek mezőnye. E sorba illik, amikor jogi tárgyú filmet nézünk meg együtt, majd egybevetjük például az angolszász jogrendszer működését a hazai sajátosságokkal. Mindez nem az oktató monológja vagy személyes parádéja, hanem egészében a hallgatók öntevékenységre építve történik. Nálunk jeles osztályzatot csak az kaphat, aki önálló referátumot készít egy fontos (vagy érdekes) jogi, igazgatási témáról, s azt sikerrel megvédi a közösség előtt. Így egyáltalán nem meglepő a tapasztalatunk, hogy ennek az - amerikai stílusú, nyitott és párbeszédre épülő - módszernek értelme, gyakorlati haszna van, mert mindenfajta kötelező erő nélkül is szívesen jönnek hallgatók az órákra, és a foglalkozást követően is napokon át téma még egy-egy jogeset megoldása, egy érdekesség, napi közéleti esemény politikasemleges kommentálása. Első évfolyamos, továbbá harmadéves és negyedéves hallgatók szokták fakultatív tárgyként felvenni ezt a fajta „alkotmányjog, sportjog” stúdiumot. Nem az oktató tiszte minősíteni önmaga erőfeszítéseit, de a zömmel kedvező fogadtatás talán lemérhető a diákokon.

Ez tehát egyfajta alternatívája annak, amiről nagybetűs „SPORTJOG” címén dr. Nemes András kollégám ír. Megvallom, nem ismerem annak tényleges, gyakorlatias menetét, ahogyan e tantárgy oktatása a leendő sportmenedzsereknél folyik. Közvetve sem szeretném tehát minősíteni - és pláne nem leszólni - azt. Kérdéseim, dilemmáim azonban vannak, s ezek Nemes doktor cikkét olvasva nem tűntek el. Tekintve, hogy fejlődésben, mozgásban van nemcsak a magyar jogrendszer, de az is, amit belőle a TF-en tanítunk, talán nem sportszerűtlen megosztani az olvasókkal kérdéseimet, kétségeimet, reflexióimat.

Dr. Nemes András írása imponáló áttekintés az általa eddig megtett útról. Legyen szabad azonban megkérdezni, hogy mi az oktatási cél, mint alapirány mindehhez? Mit kíván elérni a szakcsoport ezzel a stúdiummal, melyek a prioritások, melyek a járulékos célok, és milyen módszerek, megoldások szolgálják, garantálják mindezt? Öszintén remélem, hogy ez csak az írásból nem derül ki világosan.

A dolgozat számos ponton tudományos igényeket fogalmaz meg. Ebben a tekintetben sincs ellenvetésem, csak kérdéseim vannak. Komolyan megcélozhatjuk vagy gondolhatjuk, hogy a jog tudományához értő szakemberek lesznek a TF sportmenedzserei? Talán a legjobbak igen, de mi történik azokkal, akik jó közepes vagy elégséges osztállyal művelik ezt a tárgyat? Egyáltalán reális cél-e itt tudományos igényeket tűzni a hallgatók elé? (Csak zárójelben jegyzem meg, ekkora bátorság énbennem nincs, illetve nem volna a magam ismeretszintjét és elhivatottságát illetően. Még ha tudós volnék is, meg sem próbálnám, hogy a TF-en a jog tudományának „bűvészinasait” kezdjük el képezni.) Sokkal realitásabb törekvés az amúgy is szerteágazó jog alapismereteivel felruházni diákjainkat, nem pedig belekényszeríteni őket jogelméleti zsákutcaiba. A legeslegjobb talán virtusból, önszorgalomból eljutnak a tudományos szintig, avagy munkánk legnagyobb eredményeként a TF után mennek tovább a jogi egyetemre. Az oktatás azonban a derékhaddal is számoljon, annak elébe tűzzön reális, gyakorlatias célokat.

Megértem és pártfogolom a szerző erőfeszítéseit a „SPORTJOG” mind teljesebb fejlesztése, saját lábra állítása érdekében. Mégis nagyrészt csőlátásnak tartom ezt az igyekezetet, mert nem a lényegről szól. A lényeg itt nem az, hogy lesz-e valamikor önálló „SPORTJOG”, mint jogág, és akkor persze hozzátartozó tanszék, katedra, intézet stb. Ezerszer inkább fontos, hogy találja meg helyét és szerves kapcsolódását a jog a magyar sportmozgalomhoz. Ennek pedig az az alapkérdése, hogy mikor, hogyan, milyen alapelvek, rész megoldások és garanciák mellett sikerül teljesen lebontani a korábbi szocialista sportpiramist, s kialakítani azt az igazgatási és jogi infrastruktúrát, amelyik következetesen megfelel a demokratikus jogállam, a piacgazdaság, a sportpluralizmus viszonyainak és igényeinek. Ha azt, ami ennek az átmeneti fejlődési folyamatnak a végén szintézisként jön létre, azt sportjognak hívjuk: ez az ár nem túl magas a kialakuló új szisztémáért. Azonban előtte, közben, helyette, önálló „dobozt” alkotó

sportjogról álmodozni túl földszintes gondolat, vagy inkább valóságos pótcselekvés. Azt kell látni, hogy a rendszerváltozás utáni jog rendszerében már másként szerveződik egy jogág, mint történt az 1989-ig. Addig nagyrészt úgy keletkezett egy jogág, mint ahogyan tábornok lesz az ezredesből, azaz előléptetéssel, szemléltetésképpen pedig a nadrágon lett egy csik. Nem hiszem, hogy az utóbbi volna ma a legfőbb óhaj.

Jóleső érzés olvasni a szerkesztő-szerző méltató mondatait közös munkánkról, a jegyzetről. Tényleg nem mindennapi erőfeszítések árán valósult meg, és csakugyan nem volt könnyű dolog ennyiféle változást, jogterületet és szerzőt összehangolni. Magam sem vonom kétségbe a végeredményt, amelyben tényleg nagyobb az adott, mint a kapott gólok száma. Önmérsékletet persze itt is helyénvalónak tartok, mert a jegyzet ez idő szerint semmi mással nem összemérhető e műfajban. Lehet, hogy kiderül: egyedülálló helyzetünk éppen ahhoz hasonló, ahogyan a vakok országában a félszemű a király. Fenntartásaim is voltak, s vannak ma is a jegyzet bizonyos egyenetlenségei, gyengeségei és hiányai tekintetében. Egyetlen példasort említenék: nagyrészt hiányzik a jegyzetünkből az a földindulásszerű piacgazdasági és jogi változás, ami a rendszerváltozás óta történt. Annak az évenkénti száz törvénynek a megfelelő adaptációja, amely gazdasági, politikai viszonyainkat döntően megváltoztatta, s olyan új intézményeket hozott létre, mint a gazdasági társaságok, értékpapírjog, privatizáció, kárpótlás és így tovább. Rövid észrevétel tartoznék talán Nemes doktor dolgozatának nemzetközi fejtegetéseihez is: nem mind nemzetközi (jogi) szerződés ugyanis, amit konvencióként, chartaként említ. Bővebben foglalkoznék viszont e körben az esetjogi ítélkezés várható hazai kilátásaival, s nem is csupán azért, mert volt például Bossman-ügy. Érdemes volna kitérni a sporttörvények kritikus elemzésére, a velük kapcsolatos alkotmánybíróági indítványokra; ha már egyszer jogi és tudományos a feldolgozás, s mert mindezeknek a sport életére meghatározó befolyása van és lesz is.

Hálás vagyok dr. Nemes Andrásnak, hogy cikke esélyt, módot adott mondataim és tapasztalataim illetén összegezésére. Biztos vagyok abban, hogy eszmecserénk - amelyhez talán mások is csatlakoznak - egy kiforrottabb, stratégiaileg megalapozottabb, céljaiban és módszereiben korszerűbb, növekvő fontosságú jogi oktatáshoz vezet el. Ezzel kapcsolatban az én mottóm az, hogy a jogállam ugyan nem a jogászok álma és állama, de feltétlenül olyan minőséget és gyakorlati hasznosságot kíván, amit megvalósítani mostanában kezdünk, de amelynek talán évtizedek alatt sem jutunk a végére. Ezért nem mindegy, hogy most - ígéretes alternatívákkal - milyen irányba haladunk.

Kolláth György
c. egyetemi docens

Dohányzás és törvényalkotás, mérsékelt sportvonatkozásokkal

Kolláth György

c. egyetemi docens

(Magyar Testnevelési Egyetem,
Társadalomtudományi Tanszék)

Bevezetés

A kormány 1997 júniusában benyújtotta az Országgyűlésnek a nem dohányzók védelméről és a dohányzással kapcsolatos egészségkárosodás megelőzéséről szóló törvényjavaslatát. Ez a *benyújtás* sajátosan egybeesik a gazdasági reklámtevékenységet újrászabályozó törvény perfekt parlamenti *elfogadásával*. Az utóbbi lényege dióhéjban: a piacgazdaságnak, a szabad kereskedelemnek, a versenysemlegességnek, a gazdasági „szólásszabadságnak” megfelelő olyan új reklámjogi törvény készült, mely általában megengedi, de például a veszélyes vagy egészségre káros termékek, szolgáltatások körében tiltja vagy korlátozza a reklámozást. Ez markáns fordulat az eddigi szabályozáshoz képest, amely kategorikusan tiltotta például a szeszes italok, a dohányárak „fogyasztásra ösztönző” reklámozását. A Legfelsőbb Bíróság többször kimondta, hogy élvezeti cikkek reklámozása a dolog természeté szerint a fogyasztásra ösztönöz, s így a jog szerint nem csak a médiában, hanem a közterületeken, a sportpályákon, a stadionokban, a sportfelszereléseken, a belépőkön sem szerepelhetne dohányhirdetés. Tekintve, hogy példátlanul alacsony összegű szabálysértési bírság fenyegetné a jogsértőt, miközben a hirdetés milliárdos üzlet, az egyértelmű törvényi szabályozás ellenére a jognak nem sikerült érvényt szerezni. Egyenlőséget nem tehetünk pl. a sör- és a dohányreklámok veszélyessége, ártalmassága közé, mivel az utóbbiak az egyénnek és környezetének számottevően kártékonyabbak. Úgy tűnik, a hazai jogi szabályozás mindezzel nem kellően számol. Ellentétben tehát az európai, sőt a világszerte tapasztalható tendenciákkal, a dohányreklámok ügyében a hazai törvénykezés ambivalens, jóllehet szakmailag adódna olyan szabályozási megoldás, amely szinkront teremt a pénzügyi és a népegészségügyi érdekek között. (Cikkünk később kifejti mindennek - a sport támogatása szempontjából is jelentős - sarokpontjait, alternatíváit.) A valóság megmutatta, hogy a politikai döntéshozók számára nem egyformán „szívügy” a reklámmilliárdok sorsa, illetőleg a dohányzás okozta károk és veszélyek markáns, preventív kezelése. Tekintettel az 1998. évi választásokra s az azokat megelőző időszak törvényhozási lépéskényszereire, nem biztos, hogy egy-másfél éven belül lesz „*dohányellenes*” törvény is Magyarországon. Egyes stra-

tégiai megoldásokat e törvénytervezet amúgy is csak 2000 utántól számítva léptetne hatályba.

Ez az írás elsősorban nemcsak a konkrét törvényjavaslat jogi keresztmetszetét, hanem a téma átfogóbb jogi analízisét adja; döntően csak a jogi összefüggéseket elemzi, elismervén, hogy a dohányzás visszaszorítása - s maga a prevenció is - elsősorban jogon túli kezdeményezéseket igényel. Munkánk kritikusan szól a törvényelőkészítés(ek) szokásos gyakorlatáról, ám egyszersmind vázolja azt a háttér munkát is, amely a hazai „anti-tobacco” törvénytervezet szakmai előmunkálatait kísérte. Az említett törvényjavaslat közvetlenül egy és egynegyed éven, közvetve azonban közel tíz éven át készült, s így „fejlődésének” több tanulságos állomása volt. Cikkünk a közreműködő tapasztalatait ismerteti a törvény-előkészítés alapkérdéseiről, peremfeltételeiről és egy-két érdekességéről. Mindezen szakmai munka eredményeit 1996 végén átfogóan foglalta össze a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet (NEVI) kiadásában megjelent, *Szakmai tanulmánykötet a dohányzással kapcsolatos kormányzati intézkedések megalapozásához* című könyv, amely csaknem teljes és aktuális tárházát adja a dohányzás orvosi, statisztikai, közgazdasági, nemzetközi stb. vonatkozásainak, amelynek tény- és érvanyagából ez a cikk csupán néhány szemelvényt emel ki.

Az ötlettől a megvalósulásig

A nyolcvanas évek második felétől számítva egészségügyi csúcsvezetők decens importötlelete, kedvenc hivatkozása volt az a felvetés, hogy nyugati mintára itthon is létezhetne „anti-tobacco” törvény. Akkoriban e téren már nemcsak igényes egészségügyi világszervezeti útmutatások léteztek, hanem jó tapasztalatokkal működő külföldi (pl. finn) törvényi megoldások is. A magyar lakosság megbetegedési és halálozási számadatai, arányai már akkor is drámaiak, illetve nagyon kritikus jellegűek voltak, s ennek egyik fő okát éppen a dohányzás adta. Kézenfekvőnek látszott tehát, hogy itt kell, itt érdemes frontot nyitni, hiszen a dohányzás nem létszükséglet, jól működő társadalmakban egyre kevésbé „sikk”, ugyanakkor az életmódnak olyan eleme, amely megelőzéssel befolyásolható. Könnyű belátni, hogy végső soron már egyetlen szál elszívott cigaretta is árt az egyénnek és környezetének, míg ez például egy pohár borról vagy sörről nem állítható. A dohányzás - nemzetközi felmérések szerint - átlagos esetben is kedvezőtlenül megterheli az egyéni, a családi büdzsét, egyben elveszi a napi munkaidő 9-10%-át, tehát már csak ez okból is ökonomikus lenne tenni ellene valamit. Nagy és növekvő probléma az úgynevezett passzív dohányzás, mivel a nemdohányzó ember, gyermek, beteg sokszor kénytelen beszívni azt a füstöt, amit - számára kellemetlenül - más ember előidéz. A passzív dohányzás főleg a kényszerűen, illetve köteleességszerűen összezárt embereknél (tipikusan munkahelyeken) okoz sok feszültséget. Ezt ugyan célba vette az 1993-ban e területre is egy kevésbé markáns rendelkezést előíró munkavédelmi törvény, de hathatósan nem kezelte. Magyarországon - főként a népegészségügyben és gyakorlatilag függetlenül a rendszerváltozástól - mindmáig nincs kellő összhang a kormányzati intézkedések közjogi, pénzügyi, szakmai és koordinációs, illetőleg társadalmi, mozgalmi összefüggése, kapcsolódása között. Így pusztán egy törvény megalkotása a „mindent vagy semmit” logika szerint működne, ergo csodaszer és pótszer egyaránt volna. Ez azonban sokáig azzal is járt, hogy bár egyre több mérvadó személyiség kívánt törvényt a dohányzás ellen, ám arról, hogy milyen is legyen az, mit tartalmazzon, milyen erősségi fokozatot vegyen alapul, egyszóval *mi legyen annak a koncepciója*, arról elkent, ködös, önellentmondó és végiggondolatlan kívánalmak keringtek 1995 végéig. Kö-

* Felelős szerkesztő: dr. Kolláth György.

rülbelül annyi szakma(köz)i konszenzus volt csak, hogy fordulat kell a dohányzás megengedettsége, korlátozása, illetve tilalma terén ott, ahol bárki - tehát például egy nem dohányzó ember is - megfordulhat. Ez közjogi szabály legyen, s a törvény ne hatoljon be a magánlakásba, és másként se sértse a jogos magánautonómiát (a „privacy”-t). E két véglet között azonban okos kompromisszummal kijelölt ösvény nem volt, és a preventív konkrétumok sem álltak rendelkezésre arról, hogy miként lehet a jog (egyébként gyakran tényleg túl „spröd”) eszközeivel befolyásolni, mérsékelni a dohányzást, érintve az értékesítés és a reklámozás körét, piacgazdasági és jogállami aspektusát is. 1995 végéig, illetve 1996 elejéig tehát végső soron és elsősorban azért nem készült „dohányellenes” törvénytervezet, mert jó kérdéseink, vonzó elgondolásaink, külföldről származó, tetszetős céljaink, adaptálható részmegoldásaink ugyan voltak, illetőleg lettek volna, de ezek nem épül(het)tek egy biztos hazai állapotfélévelre, és nem nőtt ki belőlük egy *rendezési, szabályozási, programalkotási* koncepció. Kérdés, probléma pedig sohasem, hanem csakis annak összerendezett, joggal valóban kezelhető válasza kodifikálható, ha ez a válasz s a javasolt megoldás legalább előzetes támogatást, megerősítést kap a majdani döntéshozótól. Dohányügyben ilyen tisztázás és stratégiaformálás sokáig nem volt. Kompromisszumként az egészségügy azt kapta, hogy egyidejűleg a csaknem kész reklámjogi kódexszel, készíthetett (magának?) „dohányellenes” törvénytervezetet. Azonban ennek tartalmáról semmiféle kormányzati intenció nem szólt. Minthogy az idő tájt (1996 elején) parlamenti interpelláció is firtatta a népjóléti kormányzat valós elkötelezettségét a dohányzás visszaszorítását illetően, a szaktarca vezetése lépéskényszerbe került. Ez vezetett egy olyan személyes megbízási szerződés megkötéséhez, amelyben megrendelésként - tartalmi előírás, útmutatás vagy korlátozás nélkül - egy kész törvénytervezet „tokkal-vonóval” való megalkotása szerepelt, nem egészen egyhetes határidővel. E szakmai változat időre elkészült, amit a megrendelő ambivalensen fogadott. A legtöbb gondot talán az okozhatta a szaktarca vezetésének, hogy most már nem hivatkozhatott a szóbeli ötletek képlékenységre, hanem állást kellett foglalnia a markánsan egészségvédő karakterű szakmai tervezetről. Ez az ezgakt állásfoglalás azonban elmaradt. Helyette a tárca kodifikációs blokkja egy többé-kevésbé felhígult, óvatos, se hal, se hús karakterű új tervezetet készített. A szokásos „aszalás” után ennek a tárcaváltozatnak a parlamenti benyújtása történt meg 1997 közepén. E helyütt nincs mód - sem kellő indok - a különböző változatok összemérésére. Helyesebb azt bemutatni, milyen jogi alapvonások érvényes(ül)nek itt, s azokra miféle megoldás kínálkozik.

A „dohányellenes” törvénytervezet „főmenüje”

A világon számos országban hoztak törvényt a dohányzás visszaszorítására, a nem dohányzók védelmére. E törvényeknek ideáltípusa nincsen, van azonban egy olyan általánosan jellemző szabályozási kör és tartalom, amelyet az igényes, jól sikerült törvények meghatároznak. Ez a „főmenü” rendszerint a következő:

a) Szabályozzák, hogy *hol tilos, hol és miként korlátozott*, illetőleg mely körben és mértékben szabad a dohányzás, ideértve, hogy mi ennek a megoldása a munkahelyeken, a szolgáltatás szektoraiban, a tömegközlekedésben, továbbá felfelé és lefelé hogyan lehet eltérni az általános törvényi zsinórmértéktől. A tervezett hazai szabályozás fő elve, hogy *közforgalmú, zárt légtérű helyen* dohányozni csak az erre kijelölt helyeken szabad, általában azonban tilos. Munkahelyek tekintetében csak szektorsemleges szabály lehetséges, ami utalhat a „dohányellenes”, avagy a munkavédelmi törvény hatáskörébe. A tömegközlekedésben eddig elért korlátozást fenn kell tartani, sőt határozottabbá lehet tenni a dohányosok és a nem dohányzók elkülönítését, méghozzá az utóbbiakat preferálva. A vendéglátásban, a

szórakoztatóiparban óvatosabb rendezés célravezető, mivel egyrészt ahol isznak, ott rendszerint dohányoznak is, másfelől viszont zavarhatja az étkezést más dohányzása. Erre tekintettel vagy helyi önkormányzati érdekelttség, szabályozási felhatalmazás, szövetségeskeresés jöhet számításba, vagy másfajta törvényi engedmény (bízva például a piacgazdaság szelektáló erejében). Általános elv, hogy az egészségügy, az oktatásügy intézményeiből száműzni kell a dohányzást, akár úgy is, hogy rágyújtani csak az intézmény területén kívül, s esetleg csupán a szabad ég alatt szabad. Törvény ugyan adhat szabályozási felhatalmazást nem közjogi szervezetnek, ám itt tudni, látni kell a „jogerő” korlátozott hatófokát, hiszen e felhatalmazással sem kerülhet túlzott fölénybe, determináló szerepre az intézmény vezetője vagy fenntartója. Esetleges rossz szabályozása ugyanis legfeljebb politikai, tulajdonosi ráhatással vagy bíróság előtt kifogásolható. A tervezett hazai szabályozásnak értéke a dohányzás megengedettségeinek behatárolása, azonban több tekintetben bizonytalan, ambivalens az a mód, ahogyan azt a benyújtott törvényjavaslat teszi.

b) A dohányzás ügyében törvényt hozni igazán csak *preventív tartalommal* érdekes. Nem a dohányos, hanem a *dohányzás ellen kell a törvényi szabályozás*, amely azonban tegyen megfontolt kísérletet a társadalmi „összdohányzás” mérséklésére, visszafogására is. Közismert, hogy elhalálozás, leszokás következtében a „dohányos populáció” mozgásban van, fogyás is érzékelhető, amit a dohányvertikum tudatos, profitorientált magatartása megfordítani igyekszik. Minden reklámszlogen ellenére az az igazság, hogy a dohányipar és -kereskedelem a gyermeket, más absztinenszt a dohányzásra rászoktatni, a leszokottakat visszaszoktatni, a mai dohányosokat pedig több, jobb és drágább dohányzásra rávenni, illetve megtartani törekszik. Ezzel szemben csak az lehet a népegészségügyi stratégia, hogy törvényben is kapjon kellő rendezést a dohányzás korlátozása. Ennek az elvnek a jegyében kell(ene) megtiltani a fiatakorúak dohányáruval való kiszolgáltatását, az automataból való értékesítést, a fokozottan veszélyeztetett objektumokban (iskola, kórház stb.) a dohánynemű eladását, sőt kellő átvezető időszak után az eladást mindinkább speciális üzletekre lehetne korlátozni, és az sem mindegy, hogy a dohányáru hol van az üzleten belül elhelyezve. Nem pusztán ezek a megelőzés meghatározó tényezői, de járulékos szerepük hatékony lehet.

c) A b. ponthoz fűzött érvek és indokok nagymértékben igazak a *dohányreklám szabadsága vagy korlátozása körében* is. Nem igaz, hogy nincs mód itt a piacgazdaság és a jogállam törvényszerűségeit összehangolni; erre a „dohányellenes” törvény szakmai tervezete megfelelő javaslatokat tartalmaz. (Kár, hogy ezeket a törvényhozás nem akceptálta.) A javaslat hátterében az a lakossági felmérés áll, amely szerint az emberek háromnegyed része elutasítaná a dohányáruk közterületi, óriás plakátokon való reklámozását, s körülbelül ugyanekkor arányuk véli úgy, hogy dohánytermék csakis annak jogszerű elárúsítóhelyén legyen reklámozható. Ez kétségtelenül komoly érvágás lenne a dohányiparnak és -kereskedelemnek, valamint a reklámszakmának és közvetve a sportszponzorálásnak is. Cikkünk 1. mellékletében a törvénytervezet 5. §-a két változatban mutatja be azt a kompromisszumot, amelyet a dohányreklámok ügyében előremutatón, kiegyensúlyozottan, jó szívvel lehetett volna megkötni. Elve: ahol jogszerűen árusítható, ott reklámozható is a dohánynemű; sőt megmaradna az az egyedi döntésre épülő engedélyezés, amely például a Forma-1-es versenyek támogatását adná, de az ebből befolyó pénz prevenciók célokat szolgálna; felnőttek számára a dohányreklám nem lenne hozzáférhetetlen, azonban következetesen ki kellene zárni azt, hogy gyermekre ilyen reklám hatást gyakoroljon. Utóbbi feltételezi a közterületi dohányreklámok teljes tilalmát. A szakmai törvénytervezet számolt a szponzorálást jelentő - jogellenes, ám létező - dohányreklámokkal is, s azok felcserélését

más reklámhordozóval kétéves türelmi idő után követelné csak meg. Mindezzel szemben az 1997. szeptember elején hatályba lépett új reklámtörvény felemásan, elveiben sem tisztán, rossz kompromisszummal liberalizál, főleg mert nem zárja ki a közterületi reklámozást. Képtelenség az, hogy a dohányvertikum létfontosságú eszközének tekintse a reklámot, ám ennek ellenkezője (illetve ellenzése) a népegészségügynek közömbös. Világszerte azok járnak élen, akik még az úgynevezett közvetett dohányreklámot is elutasítják, s a szponzorálást más irányba terelik, és végképp elfogadhatatlannak tartják a közterületi dohányreklámokat. Rendkívüli tehát az egészségpolitikai döntéshozók felelőssége, akik nem hivatkozhatnak arra, hogy talán most ennek jó rendezése még feladható, de pár év múlva vissza lehet térni majd erre is. Egy eszkalálódott, káros folyamatot sokkal nehezebb megfékezni, visszafordítani, mint megelőzni. Így a megelőzés sokszor hangoztatott nyomatéka törvényben és kormányzati intézkedésekben sokkal többet követel meg ennél.

d) Kulcsfontosságú üzenet, hogy egy törvénytervezet csupán az emberek, a szervezetek dohányzási attitűdjével foglalkozik-e, vagy igényesen *megszabja az egészségügyi szervezetnek, a közhatóságoknak, sőt magának a kormányzatnak is az idekapcsolódó érdekeltiséget, kompetenciáját, áldozatvállalását és felelősségét*. Ehhez kapcsolódva jelentős kérdés az is, hogy lesznek-e projektek, társadalmi, érdekvédelmi rásegítő módok, korrekt finanszírozási csatornák, ösztönzők és diszpreferenciák, a törvény gyakorlatát segítő, hitelesítő szövetségesek a célok valóra váltásához, vagy itt és most is pusztán egy formális, felszínes, háttér nélküli, elidegenedett normaköteget alkotunk. Ma már ez utóbbinak az esélye a nagyobb, amit a tervezettel kapcsolatos társadalmi vita teljes elutasítása, azaz egy széles bázisú legitímáció veszni hagyása is szemléltet.

e) Jó törvény jó *szankciórendszer* nélkül keveset ér. Ebben a tekintetben a mostani helyzethez képest előrelépést jelent a benyújtott törvényjavaslat, bár annak megoldása nem eléggé differenciált, eszközei nem kellően változatosak, nyomatékosak és életszerűek. Szükség van arra, hogy nagy összegű egészségvédelmi bírság sújtsa azt, aki a törvény adott rendelkezéseit megszegi. Sokkal nagyobb figyelmet kellett volna fordítani azonban a kis deliktumokra (apróbb szabálysértésekre) is, a nagy jogsértések esetében pedig átfogóbb szankcióhálót kellett volna kifejleszteni (ideértve például az elkobzást, illetve a működési engedély bevonását is). Az pedig rossz üzenet, ha már csak azért is ösztönözve lesz a közhatóság a bírságolásra, hogy abból más szakmai célokra pénzt fordíthasson. Abszolút értelemben is nélkülözhetetlen a kellő közpénz a prevenció támogatására (pl. közalapítványi formában), továbbá arra, hogy az a rendkívüli kiegyensúlyozatlanság mérséklődjék, amely a dohányvertikum és a népegészségügy büdzséje között van.

NEVI-kezdemenyezés a közszereplők dohányzásának befolyásolására

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) főigazgatója 1996-ban üzenetben foglalt állást *Sport és művészet: jobban megy dohányzás nélkül!* című kezdeményezésével. (Lásd 2. melléklet) Ehhez kapcsolódóan a NEVI nyílt levelet intézett a média vezetőihez az alábbi tartalommal:

Kérjük Önöket és munkatársaikat, segítsenek abban, hogy a közélet nyilvánosság előtt megjelenő szereplői a nyomtatott és az elektronikus sajtóban, követendő példaként, NE DOHÁNYOZZANAK!

A kérés nem először hangzik el. Ebben az évben (*ez az év 1996 volt*) az óhaj azért hangsúlyosabb, mert az Egészségügyi Világszervezet (WHO) a május 31-i Nem dohányzó Világnapot a művészek és sportolók bevonásával szeretné az egész világon dohányzásmentes nappá nyilvánítani.

Jó lenne, ha nemcsak ez a nap lenne füstfelhő nélküli a médiában, hanem az egész év, s a különböző tévéműsoroktól az újságfotókig, a riportalanyoktól a riporterekig, a politikusoktól a színészekig, a popsztároktól a sportolókig nem jelenne meg velük a cigaretta, a szivar, a pipa és a csikkel teli hamutartó!

Erőszakot, korlátozást persze nem lehet, nem is szabad alkalmazni, csak kérni lehet, hogy aki magát - különösen az ifjúság előtt - példaképnek, véleményformálónak tekintti, az segítsen a tévé- vagy fotókamerának a dohányzás nélküli felvételek készítésében.

Számítunk az Ön egyetértő segítségére, és arra, hogy munkatársaihoz úgy továbbítja kérésünket, hogy - számos nyugat-európai és tengerentúli sikeres médiakampány hatásának mintájára - Magyarországon is a „nem dohányzás” legyen a követendő, a divatos, az elfogadott. Közös célunk az egészség, a lehetőség biztosítása az egészségesebb választására. Ez a közös erőfeszítésünk is segítheti az egészség mint érték mielőbbi felismerését, elfogadását.

Néhány jogi (állami) követelmény, felvetés és a válaszok

Ez a fejezet arról ad - elvi összegezésként - áttekintést, hogy mi köze egymáshoz a dohányzásnak és a törvényalkotásnak? Milyen ezek kívánatos, korrekt viszonya, milyen jogi rendezőelvek vannak itt (akár tudunk róluk, akár nem)? Hogyan lehet ezek összehangolásával egyéni és társadalmi metsetben a mainál tisztább, kedvezőbb helyzetet elérni? Egyszerűbben: milyen egy preventív és népegészségügyi karakterű, jogállami törvény, amely alapjogokat véd, és - nemcsak jogi eszközökkel - miként lép fel a káros(ító) tényezőkkel, trendekkel, folyamatokkal szemben. A dohányzás részben csak az aprópó lesz mindehhez. Jó néhány megállapításnál ugyanis a dohányzást többé-kevésbé helyettesíteni lehetne például az alkoholizmussal, a drogfogyasztással és más devianciával.

Kinek használna, mit kezel egy „anti-tobacco” törvény? Bizonyos orvosi, masszív dohányipari, időnként politikusi és alkalmankénti vulgárjogi felfogás szerint a törvény nem más, mint a paragrafusba merevített állami bunkó, maga az erőszak. Erre pedig sem a nemdohányzók, sem a dohányosok nem tartanak igényt, és nem is szorulnak rá. Ehelyett megelőzés kell, udvariasság és előzékenység, kis és nagy társadalmi együttműködés, fű-fa-virág, csak éppen törvény nem. Nagy baj, hogy felmérések mutatják: a lakosság nincs túl jó véleménynyel az eddigi dohányellenes programok, akciók hatékonyságáról; sajnos! Látjuk ugyan-akkor, mire mentünk, amikor különböző területeken (pl. sport, média, rendőrség) törvényt követeltünk: az ugyan elkészült, de szinte semmi sem lett jobb általa és utána. Hosszan sorolhatnánk még a meggyőződéses vagy csúsztatott törvényellenes érveket. Ne tegyük, mert nem érthetünk velük egyet. (Abba a politikai csapdába sem érdemes besétálni, hogy liberális „világnézeti” rendezés kell-e vagy konzervatív?) A kiindulópont az, hogy van magyar alkotmány, vannak benne e témára is vonatkozó alapelvek, alapjogok és intézmények, s ideje azokat valóra váltani, kiteljesíteni. Érvek ehhez:

a) Ma a dohányzás csak ott tilos, ahol ezt tábla vagy átfogóbb behatárolás tiltja. Húsz-ötven év múlva valószínűleg ennek a fordítottja lesz a helyzet: csak ott lesz szabad dohányozni, ahol ezt tábla megengedi. Jelenleg az a dolgunk, hogy a két végpont között a jobbik irányba elinduljunk. Finn példa jelzi: itt többszakaszos törvénykezelés a célra vezető.

b) Alkotmányjogilag, de a józan paraszti ész szempontjából is kézenfekvő, hogy az én cigarettám füstjének „szabadsága” a te orrodig terjed. Ez a magyar alkotmányból is levezethető jogállami minimum tehát átfogó szabadságot enged két fékpedállal: korlátozást ad ugyanis a közjó, a valóban védendő közérdek miatt (benn van vagy te magad is, akit tehát szélsőséges esetben kivételesen önmagaddal szemben is védeni kell, lásd például a biztonsági öv használatának kötelezettségét világszerte); a másik fékpedál pedig bármely más személy joga, szabadsága, zavartalansága, vagyis az, hogy jogait, érdekeit mások ártó be-

hatása nélkül érvényesíthesse. Ne feledjük: nem a nem dohányzó ember zavarja passzivitásával a dohányost, hanem fordítva, s ez megszabja, hogy kit kell védeni, illetve korlátozni kiért. Aesopus meséje valamelyest itt is igaz arról, hogy ki zavar kicsodát, s mennyire lenne kiegyensúlyozott például a farkas és a bárány kölcsönös tapintata, toleranciája.

c) Aligha kell arról értekezni, hogy mennyire más a jogállam törvénye és a diktatúra ukáza. Két külön világ ez. Jogállamban az embernek, a polgári közösségeknek minden szabad, ami nem tilos; cserében a közhatalomnak csak azt szabad, amire törvényi felhatalmazása van. Tehát csakis a törvény zárhatja ki vagy korlátozhatja az említett szabadságot, s a törvény éppen erre való. (E törvény „delegálhat” lefelé még szabályozási kompetenciát [pl. helyi önkormányzatnak], de például ez sem rendeli alá a vendéget az étterem, a szálloda „adminisztratív hatalmának”. Jól szemlélteti ezt például egy egyesült államokbeli szálloda felirata egy WC-ben: „Dolgozóink számára kötelező, vendégeinknek ajánlott a kézmosás WC-használat után.” A különbség nem a higiéné fontosságában áll, hanem abban, hogy itt és ott ki a „gazda”, ki utasítható és ki nem.) Kiegészíti ezt az az elvi biztosíték, hogy társul ezekhez az itt most nagyon leegyszerűsítetten bemutatott hatalommegosztás, amely szerint az egyik helyen alkotják a törvényt (ez a törvényhozás); a másik ponton a meghozott törvényt realizálják, érvényesítik, működését anyagi és más eszközökkel támogatják (ez a végrehajtás és a közigazgatás); a harmadik ponton pedig kezelik azokat a konfliktusokat, vitás élethelyzeteket, jogi dilemmákat, amelyek az előbbiek kapcsán keletkeznek (ez a bírói funkció, az igazságszolgáltatás). E triász jó működése mindenekelőtt korrekt törvényt feltételez, amellyel nem azonos egy erkölcsi regula, egy orvosszakmai elvárás, egy reklámhadjárat, egy üzleti érdek-artikuláció, egy illemtörvény vagy egy szakmai stratégia és projekthalmaz, és természetesen egy felszínes politikai kinyilatkoztatás is más kategóriába tartozik. A felsoroltak a törvényre építve, azt kiegészítve hasznosak és jók lehetnek, azonban a törvénnyel szemben vagy helyette nem érvényesülhetnek a jogállamban. Több ezer éves jogi axiómát idézhetünk e gondolatok zárásaként: non omne licitum est honestum, azaz nem minden dolog tisztességes, amit megtenni szabad! Törvény adhat itt csak zárt alsó limitet!

d) Bár a törvény - jellegéből következően - mindenekelőtt szankcionált előírások, magatartási formák és eljárások összessége, mely feltételezi, hogy be fogják tartani, azonban ilyen vegytiszta törvény nincsen. Mégsem felesleges maga a törvényrendszer vagy néhány alapintézménye, mert a törvényi rendezés világosan szétválasztja a jogszerű és a jogellenes formákat. Ennek következménye lehet például, hogy a jogellenes cselekmény polgárjogi kártérítés alapjait teremti meg akkor is, ha előtte közigazgatási szankcionálás esetleg nem történt.

e) Gyakori dohányipari csúsztatás, hogy végrehajthatatlan törvény ne szülessen. Nem az elvi mondanivalóval van baj, hanem a mögötte álló sugallattal. A törvények közhatalmi végrehajtása ma igen problematikus, de ez nem érv arra, hogy ne tegyünk semmit. A törvény számol az önkéntes jogkövetéssel, amely nem csak a (felnőtt) társadalom nem dohányzó többségét (jó 60-80%-át) veszi célba, hanem azt a 85-90%-ot is, amely szintén igényli a törvényt. Sehol sem diadalmenet egy „dohányellenes” törvény átültetése a gyakorlatba, de nem is reménytelen ügy. A jó törvény ugyanakkor orientál is: például a benne foglalt értékek szelektálnak és befolyásolnak, s esélyt adnak arra, hogy igaza tudatában szóljon az, akit a füst zavar. Nem mellékes, hogy(ha) gyerekeink úgymond belenőnek egy törvényben szabályozott és védett helyzetbe, s nekik már a jó lesz természetes. Fontos reklámjogi angol megfigyelés, hogy az ingadozó polgár néha így mérlegel: nem lehet annyira rossz és káros a dohányzás és annak reklámozása, különben az állam betiltaná!

f) Riasztó adósságaink vannak az alkotmány alapján az egészséggel kapcsolatos alapjogok kiteljesítése, szabályozása és érvényesítése körében. Lassan szóba hozni sem ilendő, hogy az alkotmány még mindig a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez fűződő alapjognál tart, míg az élet pontosan az ellenkező irányba megy, és senki nem tudja, hogy mi lesz ennek az eredője. Nem érzi még a polgár, hogy valóban *mindenki*, eszüközt, esélyt kapott az egészséges környezethez fűződő jogai gyakorlásához, megéléséhez. Az államnak az alkotmányos második és harmadik generációs jogok modellje szerint végre aktív, elszánt, hiteles és a közösségi erőfeszítéseket is befogadó lépéseket kellene tennie a fenti jogok valóra váltása érdekében, azért is, mert jobb, könnyebb és olcsóbb megelőzni a kárt, mint utóbb orvosolni. Ehelyütt még csak egy megjegyzés: a „nem dohányzó” törvényt megalapozó alkotmányos alapjogok tehát léteznek, Kukorelli István szellemes megállapítása* szerint ugyanakkor dohányzáshoz fűződő alapjog nincsen, ilyen legfeljebb a dohányosok köztársaságában volna. Persze a dohányosokat is megilleti a *privacy*, a magánéletük szabadsága, autonómiája és emberi méltóságuk tiszteletben tartása. Ennek határa azonban - mint láttuk - a másik ember törvényben is védett jogainál és a köz érdekeinél húzódik.

g) Leginkább - ma már - nem is magáról a törvényszövegről kellene polemizálni, hanem annak elvárható, sokrétű hinterlandjáról, holdudvaráról. Ez lehetne ugyanis - ismereteink szerint - az *első* olyan népegészségügyi törvény, amely nem a terápiával, hanem a diagnózissal indít; amelynél együtt van jelen a „legislation” és a „project”; amelyhez korrekt adatbázis, orvosszakmai anyag, egyedülálló társadalmi hatásvizsgálat, világszínvonalat jelentő makrogazdasági elemzés és következtetéssor, alkotmányjogi, adatvédelmi, civiljogi szakmai vélemény ad háttértámogatást. A törvényszerkesztésnél ötször-hatszor nagyobb, fontosabb, igényesebb és távlatosabb munka volt ezeket tető alá hozni a Nemzeti Egészségvédelmi Intézetben. Nagy kár, hogy hasznosításuk, illetve figyelembevételük alig érzékelhető. Természetes ugyanakkor, hogy mindez a munka nemzetközi figyelmet, rokonszenvet ébresztett.

h) A hazai jogi fogalomhasználat a „törvénykezésnek” kettős tartalmat ad. Egyfelől - kissé pontatlanul, de időszerűen és divatosan - a jogalkotással azonosítja; erről viszonylag hosszan volt szó. Következzék most röviden még a második értelmezés, mely szerint bírósági jogszolgáltatást, igazságszolgáltatást és gyakorlatot is jelent. Azért érdemes ezt szóba hozni, mert ha meglesz a törvény, számítani kell nemcsak közigazgatási közhatalmi fellépésre, hanem polgári jogi igények, kártérítések jelentkezésére és akár sajátos alapjogi védelemre is. Várható, hogy állampolgárok, civil közösségek fognak „akciózni” a füstmentes élethez fűződő jogok érvényesítése érdekében. Ez egy plurális társadalomban indokolt és helyénvaló, s lám, egy jó törvény ennek az esélyét is támogatathatná.

Mindez nem azt jelenti, hogy csakis jó törvény születet. Az elmúlt egy-másfél év megmutatta, hogy a dohánytörvény ügyében bármilyen képtelenség elképzelhető. Zárja e fejtegetéseket az a vitára ösztönző prognózis, hogy körülbelül 33% körüli eséllyel elképzelhető, hogy 1997-ben sikerorientált, tartalmas, preventív és jó programokkal kísért törvény születik. Ám ugyanennyi az esélye annak is, hogy ambivalens, széteső, felszínese és üres norma lesz a végtermék, azaz egy rossz törvény a sok közül, sőt jön majd hozzá még az a cinikus hivatkozás is, hogy ezt akartátok, itt van a törvény, innentől most már másnak kell lépni. Egyharmadnyi esély pedig arra is van, hogy 1997 sem hoz e tekintetben semmi-féle előrelépést, mondván, hogy vannak ennél fontosabb ügyek; nincs pénz a törvényhez

* „Alkotmányjogi vélemény a nemdohányzók védelméről és a dohányzás ésszerű korlátozásáról szóló törvény tervezetéről” (lásd az említett NEVI-tanulmánykötetben).

kapcsolódó megelőző akciókra; olyan stressz közepette, mint amilyenben ma a lakosság nagy része él, kár ezzel előhozakodni. Apropó: kár! A makrogazdasági tanulmány a dohányzás nemzetgazdasági kárait és a költségvetés bevételeit kb. 5:1, illetőleg 6:1 aránnyal szerepelteti! A társadalmi hatástanulmány 80-90% körüli lakossági támogatást „szavatolna” a tervezett törvényhez, amelyben nincs egyetlen olyan elem sem, amit a lakosság 50%-a elutasítana.

Clinton elnök - sokak szerint - dohányzásellenes elkötelezettségének is köszönhetően nyert újra. De hol vannak a hazai reménybeli ... nyertesek?!

1. melléklet

Törvénytervezet a nem dohányzók védelméről és a dohányzással kapcsolatos egészségkárosodás megelőzéséről

Az Országgyűlés az egészséggel kapcsolatos alkotmányos jogok megvalósulása és a társadalmi, emberi együttműködés esélyeinek javítása érdekében a következő törvényt alkotja:

1. §.

(1) E törvény hatálya kiterjed

a) minden zárt légtérű munkahelyre és szolgálati helyre, továbbá ezek munkáltatóira és szolgálati eljáróira, illetőleg munkavállalóira, szolgálati viszonyban álló személyeire és az egyéb jogviszony keretében foglalkoztatottjaira (a továbbiakban: munkahely, munkáltató és munkavállaló);

b) bármely zárt légtérű helyiségre, ha az közforgalmú ellátást nyújt, szolgáltatást végez, továbbá ezek tényleges szolgáltatóira és igénybe vevőire (a továbbiakban: közforgalmú létesítmény, szolgáltató és igénybe vevő);

c) a közúton, a vízi úton, a levegőben, a vasúton vagy a föld alatt közlekedő tömegközlekedési gépjárművekre, továbbá a közforgalmú személyszállítást végző egyéb járművekre, ha azok nem nyitott felépítésűek, valamint ezek járművezetőire, más közreműködőire és utasaira (a továbbiakban: tömegközlekedési gépjármű, vezetője és utasa);

d) bármilyen személy vagy szervezet által szervezett olyan rendezvényre, amely zárt légtérű helyiségben kerül sorra, ha oda bárki beléphet, továbbá e rendezvény szervezőire és rendezőire, valamint résztvevőire (a továbbiakban: egyéb szervezett rendezvény, szervezője és résztvevője).

(2) Nem terjed ki e törvény hatálya

a) a magánlakásra;

b) a magánérdekű, nem lakás céljára szolgáló helyiségre (pl. magánklub), ha az ezzel rendelkező az idegenek szabad bejárását kizárja;

c) a művészeti, a tudományos, az ismeretterjesztő célú dohányzásra;

d) a diplomáciai és egyéb mentességet élvező személyek és szervezetek munkahelyeire, közforgalmú létesítményeire és rendezvényeire.

(3) E törvény alkalmazásában

a) dohányzás a dohánytermék elégetésével és ezáltal füstképződéssel kapcsolatos emberi tevékenység;

b) dohánytermék a külön jogszabályban megállapított olyan fogyasztási termék, amely - összetételétől függetlenül - elégetésre és füstjének emberi beszívására szolgál.

2. §.

(1) A dohányzással kapcsolatos, e törvény 3. §. (1) bekezdésében tiltott magatartás jogszerűtlenségén nem változtat más (természetes vagy jogi személy, illetőleg egyéb szervezet) hozzájárulása sem.

(2) E törvény nem érinti az egyéb (pl. tűzvédelmi, munkabiztonsági) okból fennálló dohányzási korlátozást vagy tilalmat, továbbá az ezt érvényesítő hatóságok, szakhatóságok jogszabályban megállapított feladatát, hatáskörét vagy hatósági jogkörét.

3. §.

(1) A dohányzás számára kijelölt helyek kivételével nem szabad dohányozni

- a) munkahelyen;
- b) közforgalmú létesítményben;
- c) tömegközlekedési gépjárművön;
- d) egyéb szervezett rendezvényen.

(2) E törvény a települési - Budapesten a fővárosi - önkormányzatoknak, továbbá a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek tekintetében szabályozási jogkörrel rendelkező minisztereknek felhatalmazást ad arra, hogy - e törvény keretei között - rendeletükben a helyi, illetőleg a szolgálati sajátosságoknak megfelelően az (1) bekezdésben jelölt körön kívül egyéb zárt légtérű helyeket is nemdohányzó területté nyilvánítsanak, vagy a dohányzók számára fenntartott hely kijelölését kizárják.

(3) A települési önkormányzat polgármestere - Budapesten a főpolgármester - önkormányzati hatósági jogkörében, kérelemre engedélyezheti szórakoztató, vendéglátó, kereskedelmi szolgáltatást nyújtó közforgalmú létesítmény dohányzóterületté minősítését, ha az nem jár a lakossági szolgáltatás, ellátás sérelmével. A kérelem benyújtásának verseny- és szektorsemleges feltételeit, az elbírálás eljárását, valamint az engedély időtartamának kereteit a települési - Budapesten a fővárosi - önkormányzat rendeletben szabályozza. Az engedélyben meg kell határozni azokat az előírásokat is, amelyek e létesítményen kívül és belül nyilvánvalóvá teszik a dohányzóterületté minősítést. Az engedélyezés iránti kérelemért, továbbá - elutasítása esetén - a fellebbezés elbírálásáért harmincezer forint igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni, amelyet - szükség esetén e célra rendelt közalapítvány létesítése útján - a dohányzás visszaszorítását célzó programokra, akciókra kell fordítani. Az így képződő források felhasználását - amennyiben ilyen testület van - a települési önkormányzat egészségügyi feladatokkal foglalkozó bizottsága előzetesen véleményezi. Mind az engedélyezés, mind annak elutasítása nyilvánosan közzétett határozatban történik, amely döntés ellen az önkormányzati képviselőtestülethez (közgyűléshez) lehet fellebbezni.

(4) Az (1) bekezdés a), b) és d) pontjaiban meghatározott munkahelyek, közforgalmú létesítmények, egyéb szervezett rendezvények tekintetében rendelkezési joggal bíró személy - a (2) bekezdésben foglalt eltéréssel, 30 napon belül - köteles kijelölni és fenntartani olyan

elkülönített helyet, ahol szabad dohányozni. A dohányzásra kijelölt hely zárt légtérű csak akkor lehet, ha azt megfelelő levegőcserélő berendezéssel látták el, és ha oda nemdohányzó személy nem köteles belépni, továbbá, ha ezt a kijelölést megfelelően szemléltetik. A dohányzóhelyek kijelölését előzetesen a munkahely reprezentatív dolgozói érdekvédelmi szervezete véleményezi.

(5) Felhatalmazást kap a közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter arra, hogy a tömegközlekedési gépjárműveken való dohányzást rendeletben szabályozza annak figyelembevételével, hogy sem a dolgozók, sem az utasok dohányzása ne zavarja a nemdohányzókat, és a dohányzók, nem dohányzók elkülönítése megoldható legyen.

4. §.

(1) Tilos dohányterméket 18 éven aluli személy részére kiskereskedelmi forgalomban eladni.

(2) Dohányterméket automatából árusítani nem szabad.

(3) Dohánytermék nem árusítható oktatási intézményben, továbbá egészségügyi ellátó, szolgáltató helyen vagy intézményben.

(4) Kiskereskedelmi forgalomban tilos dohányterméket árusítani olyan helyen, ahol az üzlet profilja és a dohányzás egymással nyilvánvaló kapcsolatban nem áll (pl. virágüzlet, gyógyszertár, műszaki bolt). Ott, ahol a dohánytermék kiskereskedelmi forgalma megengedett, az ezt árusító részleget megfelelően el kell különíteni az egyéb áruk és szolgáltatások kínálatától.

(5) A (2)-(4) bekezdésben szereplő korlátozások és tilalmak a törvény hatálybalépésétől számított 18 hónap elteltével lépnek életbe. Ezen időtartamig szükséges a jogszerű engedéllyel rendelkezőknek tevékenységüket e törvény korlátozásaihoz igazítani vagy beszüntetni.

(6) E törvény hatálybalépésétől számítva az e §-ban tiltott körben dohánytermék árusítására új engedély az átmenet időszakára sem adható.

(7) Az e §-ban foglalt rendelkezések érvényesítésének megfelelőségét az ÁNTSz városi, fővárosi kerületi hivatala (továbbiakban: ÁNTSz hivatal) megszabni és ellenőrizni jogosult. Az e §-ban megállapított forgalmazási szabályoknak egy éven belüli háromszori megsértése a működési (árusítási) engedély megvonását eredményezheti.

5. §.

A. változat (népegészségügyi variáns az (1) bekezdésre)

(1) A dohányterméket jogszerűen árusító helyek e célra szolgáló részét kivéve, tilos dohányterméket vagy azt utánzó terméket, továbbá a dohányzással közvetlenül összefüggő cikket vagy szokást reklámozni, hirdetni.

B. változat (kompromisszumos variáns az (1) bekezdésre)

(1) Dohányterméket vagy azt utánzó terméket, továbbá a dohányzással közvetlenül összefüggő cikket vagy szokást reklámozni, illetőleg hirdetni

- a) a dohányterméket jogszerűen árusító helyek e célra szolgáló részén, továbbá
- b) a 18 éven aluliak elől elzárt rendezvényeken, kulturális vagy szórakoztató eseményeken, avagy
- c) a felnőttek számára készített sajtótermékek belső oldalain, valamint
- d) közterületnek nem minősülő és a közterületről nem is látható más helyeken szabad.

Reklám vagy hirdetési céllal dohányterméket (pl. nyereményként) ajándékba adni, valamint dohányterméket közszolgálati vagy más elektronikus médiában reklámozni, illetőleg hirdetni ugyancsak tilos.

A. változat

(2) Az (1) bekezdésben foglalt korlátozás alól kivételesen, egyedi döntéssel felmentést adhat a népjóléti, továbbá az ipari, kereskedelmi és idegenforgalmi miniszter (a továbbiakban: érdekelt miniszterek), ha nemzetközi zárláncú televíziós adás keretében kéri a reklámozás engedélyezését, és annak köre, módja, mértéke ezt egyébként nem zárja ki.

B. változat

(2) Az (1) bekezdés a-d) pontjaiban foglalt korlátozás alól kivételesen, egyedi döntéssel felmentést adhat a népjóléti, továbbá az ipari, kereskedelmi és idegenforgalmi miniszter (a továbbiakban: érdekelt miniszterek), ha nemzetközi zárláncú televíziós adás keretében kéri a reklámozás engedélyezését, és annak köre, módja, mértéke ezt egyébként nem zárja ki.

(3) A kultúra, a művészetek, a testnevelés és a sport támogatását szolgáló ún. közvetett dohányreklámot (így pl. belépőjegyen, mezen, kiadványon, küzdőtéren stb. elhelyezett cég-, termék- vagy márkajelzés hirdetése, melyhez kísérőszöveg nem kapcsolódik) e törvény hatálybalépésétől számított 24 hónapon belül meg kell szüntetni.

(4) A (2) bekezdésben megállapított, az érdekelt miniszterek által adható egyedi felmentést a (3) bekezdésben érintett közvetett reklámok esetében is megfelelően alkalmazni lehet.

(5) Az e §-ban jelölt felmentési kérelem elbírálásáért az érdekelt miniszterek által egy-ötvenmillió forint keretei között - különösen a reklámcél, a nézettség s a várható üzleti haszon verseny- és szektorsemmleges mérlegelésével - megállapított igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni, amely kizárólag a dohányzás visszaszorítását célzó programok, akciók támogatását szolgálja. Az így képződő források kezelője a népjóléti miniszter. A támogatási összegek odaítélését az Országos Népegészségügyi Bizottság előzetesen véleményezi.

6. §.

(1) Dohányterméket bármilyen mennyiségben, illetőleg tételben kiskereskedelmi forgalomba hozni csak úgy szabad, hogy a csomagoláson (dobozon) - mindkét főoldalon legalább egynegyed részt kitevő felületen - szembetűnően, tartósan, jól olvashatóan és magyar nyelven fel legyen tüntetve

a) a dohányzás káros hatására utaló figyelmeztetés, továbbá

b) a dohánytermék egységnyi mennyiségében (pl. egy szál cigarettában) lévő kátrány- és nikotintartalom, valamint különleges dohánytermék (pl. pipadohány) esetében az esetleges egyéb károsanyag-tartalom.

(2) Az (1) bekezdésben jelölt figyelmeztetést a 4. §-ban meghatározott dohányterméket árusító helyeken is megfelelően alkalmazni kell.

7. §.

(1) Az állami egészségügyi szolgálat szervei, a helyi önkormányzatok egészségügyi ellátást nyújtó intézményei és az egészségbiztosítás szervei

a) védelmezik a nem dohányzóknak a dohányfüstmentes környezethez való jogát;

b) előmozdítják a dohányzásmentes életmód elterjedését, továbbá a dohányzók és a nem dohányzók együttműködését;

c) szakmai, szervezési és megelőzési munkával közreműködnek a dohányfogyasztás csökkentése feltételeinek kialakításában, továbbá a dohánytermékekben lévő károsanyag-tartalom mérséklésében;

d) egészségnevelési, egészségpropaganda-tevékenységet, megelőző akciókat végeznek, le szokást előmozdító programokat szerveznek, valósítanak meg és értékelnek;

e) gondoskodnak a dohányzás következtében megbetegedett személyek gyógykezeléséről és rehabilitációjáról akként, hogy az állami egészségügyi szolgálat keretében, továbbá a helyi önkormányzati tulajdonú egészségügyi közintézményekben így nyújtott gyógykezelés térítésmentes legyen;

f) jogszabályban hatáskörrel és illetékességgel felruházott egészségügyi szervek (pl. ÁNTSz hivatalok) e törvény alkalmazása érdekében hatósági jogkört gyakorolnak.

8. §.

A kormány felhatalmazást kap arra, hogy a dohányzás révén az állami költségvetésbe befolyó közpénzekből évente, a költségvetésről szóló törvény alapján meghatározza azt a mértéket, illetőleg összeget, amelyet a dohányzás visszaszorítása, a nem dohányzók védelme, a dohányzási szokások kialakulásának megelőzése és a dohányzás következtében meg-

betegedettek gyógykezelése és rehabilitációja céljaira kell fordítani. Az erről szóló kormányrendelet állapítsa meg az e tevékenységgel összefüggő fogyasztóvédelem és a hatósági jogalkalmazás feladatait és feltételeit, továbbá biztosítson forrást az idekapcsolódó akciók, programok támogatására, a civilmozgalmak munkájának elősegítésére és a dohányzással összefüggő társadalmi változások nyomán követésére is.

9. §.

A munkahelyek vezetői a munkahely reprezentatív dolgozói érdekvédelmi szervezetével egyetértésben a munkahelyi dohányzást megelőző, továbbá a dohányzásról való leszoktató ösztönző helyi programokat szervezhetnek, továbbá más módon támogathatják a nemdohányzó szokások elterjedését, illetőleg elismerhetik nem dohányzó dolgozóikat.

10. §.

Az e törvényben foglalt, a dohányzást vagy a vele kapcsolatos kiskereskedelmi, reklám- és hirdetési tevékenységet tiltó vagy korlátozó rendelkezések megsértése - a jogellenes cselekményekre, illetőleg a vétkes kötelességszegésre vonatkozó, külön jogszabályokban előírt egyéb felelősségre vonás lehetőségén kívül - szabálysértést valósít meg. Ennek megfelelően a szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény új 108. §-a a következő:

A dohányzással kapcsolatos szabályok megszegése

(1) Aki a dohányzás tilalmára vonatkozó, jogszabályban előírt rendelkezéseket megszegi, szabálysértést követ el és

- a) az erre feljogosított szervek által helyszíni bírsággal vagy
- b) pénzbüntetésként 30 000 Ft-ig terjedő pénzbírsággal sújtható.

(2) Aki a külön jogszabályban a dohányzással kapcsolatban előírt kötelező tevékenységet elmulasztja, vagy az ott megállapított - az (1) bekezdés körébe nem tartozó - korlátozást, illetőleg tilalmat figyelmen kívül hagyja, szabálysértést követ el, és 50 000 Ft-ig terjedő pénzbírsággal sújtható. Ha a szabálysértés elkövetése értéket képviselő dolog közbeiktatásával vagy annak megszerzése érdekében történt, a dolog elkobozható. E bekezdés alapján elkövető az a személy is, akinek a kiadott vagy az elmulasztott utasítása a szabálysértést előidézte."

11. §.

A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény 38. §-a hatályát veszíti.

12. §.

Ez a törvény a kihirdetését követő 90. napon lép hatályba.

Sport és művészet: jobban megy dohányzás nélkül!*

Kiemelkedő sportolók, híres színészek, zenészek és más művészek életmódja és teljesítménye világszerte az érdeklődés középpontjában áll; különösen a fiatalság tekinti utánozandó példaképeknek a sport- és zenészsztárokat. Ehhez illik az 1996. évi Nem dohányzó Világnap „Sport és művészet: jobban megy dohányzás nélkül!” jelmondata, mert a sportolók és a muzsikuskok nagyon eredményesen közreműködhetnek az egészséges életmód propagálásában, és abban, hogy a dohányzás ne legyen többé társadalmilag elfogadott norma.

A Nem dohányzó Világnap minden évben remek alkalom mind a WHO, mind a tagországok számára, hogy felhívják a figyelmet a dohányzás ártalmaira. Alkalom, amikor a kormányzatok, közösségek, csoportok és egyének közösen keresik azt az utat, amely e káros szenvedély megállításához vezethet, különösen a fiataloknál. Üdvözljük azokat, akik már felhagytak a dohányzással, és bátorítjuk azokat, akik fel akarnak hagyni vele.

Az 1996. évi Nem dohányzó Világnap ünneplésébe bekapcsolódott az UNESCO és a Nemzetközi Olimpiai Bizottság is, tisztában lévén azzal, hogy sztárjaik milyen jelentős befolyást gyakorolhatnak - különösen a fiatalságra - az egészséges életmód kialakításában.

A társadalom és a közösségek művészetük és kultúrájuk által fejezik ki magukat. Az egészség és a dohánymentes élet propagálása kulturális és művészeti eseményeken nemcsak a lakosság egészségéhez járul hozzá, hanem tanúbizonyságát adja a különféle csoportok és kultúrák kreativitásának és vitalitásának.

Meg kívánjuk valósítani a „Sportot mindenkinek!” jelszót, amelynek értelmében minden embernek joga van a sportoláshoz és a testmozgáshoz, ezáltal előmozdítva az egészséget és a jólétet. A testi fittséget és egészséget azonban a dohányzás tönkretelheti; becslések szerint a dohányzó serdülők fele - ha a serdülőkor elmúltával is ragaszkodik e káros szenvedélyhez - nagy valószínűséggel dohányzással kapcsolatos betegségben fog meghalni. Nemcsak a cigarettázás, de a dohány másfajta élvezete is káros az egészségre.

Sajnálatos a dohányiparnak az a törekvése, hogy termékeivel kapcsolatban pozitív imázst fejlesszen ki, és ennek során erőteljesen szponzorál sport- és kulturális rendezvényeket, illetve személyiséget. A sport- és kulturális eseményeket, amelyek az egészséget, fizikális rátermettséget, az intellektuális szabadságot és a kulturális függetlenséget lennének hivatva előmozdítani, a dohányipar számos esetben cinikusan, ártalmas és hozzászó-
kásra hajlamosító gyártmányai fogyasztásának propagálására használja fel.

Ezzel szemben a füstmentes sport- és kulturális rendezvények ideális alkalmak az egészséges életmód népszerűsítésére. Szövetséget kell kovácsolni a közönség, az egészségügyi szektor és mindazok között, akik érdeklődést mutatnak a sport és a kultúra iránt, hogy e rendezvények a továbbiakban ne fűggenek a dohányipar szponzorálásától.

Ez történt számos országban szerte a világban; az egészségügyi szervezetek szponzorálnak sport- és kulturális eseményeket, és ezáltal új és hatásos módon közvetítik egészségüzenetüket. Azonban az ilyen szponzoráláshoz pénz kell, amit úgy oldottak meg, hogy a hatóságok a dohányjövedék egy részét a szponzorálás rendelkezésére bocsátották.

Egyre többen ismerik fel, hogy etikátlan a sport- és kulturális rendezvények dohányipari szponzorálása, és egyre több egyén és közösség mutat példát arra, hogyan lehet és kell füstmentes környezetben élni. A WHO eltökélt szándéka a dohányzásmentes rendezvények előmozdítása, demonstrálva, hogy az egészség szorosan összefügg a sport és a művészet terén elérhető kiváló eredményekkel - ez győzedelmes kombináció mindenki számára.

* Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) főigazgatójának üzenete (1996).

Prevenció vagy korrekció?

Makszin Imre

egyetemi docens

(Magyar Testnevelési Egyetem,
Testnevelés-elmélet és Pedagógia Tanszék)

Szakterületünkön a prevenció és a korrekció sajátos módon a gyógytestnevelés fogalomköréhez kapcsolódott és kapcsolódik ma is. Így él a köztudatban, így gondolkodnak a testnevelő tanárok. Miért fontos foglalkozni ezzel a kérdéssel? Ezt a tanulói fűség egészségi állapota indokolja, amelyen belül pedig a legtipikusabb probléma a testtartási hibák (deformitások) elképesztő mértéke, amely az iskola befejezésével nem javul, hanem súlyosbodik a felnőtt életszakaszban. (Egyetlen adat: 370 megvizsgált középiskolai tanuló közül 17-nek strukturális gerinchibája, 228-nak pedig funkcionális tartáshibája volt.)

A tartáshiba régtől fogva központi problémája a fiatal korosztálynak, de a felnőtteknek is. A hazai és a nemzetközi irodalom is arról tudósít, hogy drasztikusan emelkedik a mozgásszervi megbetegedések száma, nem várt mértékben és ütemben. Ausztriában például 1970-ben az egészségügyi kiadások 8,8%-át fordították mozgásszervi betegségek kezelésére, 1991-ben viszont 20,1%-át, amelyből 65%-ot a gerincbetegségek tettek ki! A hazai adatok is ehhez hasonlóak.

A mozgásszervi betegségek, az orvostudomány mai állása szerint nem gyógyíthatók meg, csak javíthatók, *viszont megelőzhetők!*

Mint láttuk, az említett középiskolai adatokban a gerincproblémák két csoportja: a strukturális és funkcionális hibák fordulnak elő. Tudjuk, hogy *a funkcionális hibák azok, amelyeket megelőzhetünk!* Másként ezt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a helyes testtartás kialakítása, azaz a funkcionális gerincbetegségek megelőzése, a *prevenció* a testnevelő tanárok feladata. Amennyiben ez így van, akkor a testnevelési tanterveknek tartalmaznia kell azokat a gyakorlatokat, feladatokat, amelyek a helyes testtartás kialakítását szolgálják. A helyes testtartás kialakítását az általános iskolában kell elkezdenünk, amikor a gyakoroltatással *megfelelő szokásokat alakíthatunk ki.*

Az érvényben lévő általános iskolai tanterv viszont nem tartalmaz, még csak az utalás szintjén sem, a helyes testtartásra vonatkozó ismeret-, gyakorlatanyagot. A NAT a 6. évfolyam követelményei között „könnyített és gyógytestnevelés” témakörben azt írja elő, hogy a tanuló „ismerje a helyes testtartás, a légző-, és keringési rendszer fejlesztését szolgáló gyakorlatokat”. Ezt is a „minimális teljesítmény”

szintjén követeli a tanulóktól. Majd a 10. évfolyam esetében ugyanitt, a „könnyített és gyógytestnevelés”-nél szerepel: „a 6-8. évfolyam során elsajátítottakra alapozva a tanulók egyéni gyakorlataikat pontosan hajtsák végre, a korosztályuknak és állapotuknak megfelelő szériaszámmal és speciális szerekkel”. Minimális teljesítményként pedig elvárja, hogy „alakuljon ki a deformitás kompenzációját segítő „izomfűző”. Készüljön fel az iskola elhagyása után otthoni „önkarbantartásra”.¹

Az érvényben lévő középiskolai tanterv első osztályánál találunk egyedül kiemelten megfogalmazott „Testtartást javító és képzési gyakorlatok”, illetve „Munkaártalmakat megelőző és ellensúlyozó gyakorlatok” című fejezeteket. Tartalmukat tekintve a következőket írják elő: „Útmutatások az otthoni egészségügyi testedzéshez: az egész szervezet felfrissítésének, megmozgatásának szükségessége és módszere. A bemelegítés fontossága és módszere.” A második, vagyis a „munkaártalmakat megelőző...” fejezet már konkrétabb, mivel itt szerepelnek: lábboltozat süllyedése ellen ható és boltozaterősítő gyakorlatok; a lábfej kifelé fordulása ellen ható gyakorlatok; alsóvégtag-, csípő-, gluteuserősítő gyakorlatok; *kyphosis*, *skoliosis* ellen ható gyakorlatok; mellkasfejlesztő gyakorlatok; gazdaságos légzést elősegítő gyakorlatok; hasizom, csípőhorpaszizom, valamint mély és felületes hátizmot erősítő gyakorlatok”.²

A leírtakból két lényeges következtetés vonható le:

1. A helyes testtartás kialakítására vonatkozó tantervi előírások nagyon szégyenesek, jelentéktelenek.

2. A helyes testtartást a NAT a „könnyített és gyógytestnevelés” kategóriába helyezi, míg a jelenleg még érvényes tanterv a törzsanyag „képességfejlesztő gyakorlatok” fejezetébe.

Az itt leírt dichotómia olyan jelenségre utal, amely mögött szakmai kérdések tisztázatlansága húzódik meg. Nevezetesen a címben megfogalmazott kérdésre adott válaszok különbözősége. A 2. pontban leírtak szerint látható, hogy a NAT a „könnyített és gyógytestnevelés”, míg az 1978-ban készült és még érvényben lévő tanterv helyénvalóan az egészséges tanulóknak szóló „képességfejlesztő gyakorlatok” között jelöli meg a helyes testtartás kialakítását.

A címben feltett kérdés mellett egy másikat is megfogalmazhatunk, amelyet a jelzett kettősség involvál: „kinek a feladata a prevenció?”. A válasz nagyon egyszerűnek tűnik, hiszen mindannyian azt válaszolnánk, hogy a feladat a testnevelő tanároké, de az egészséges tanulókat oktatóké, vagy a gyógytestnevelőké? A NAT és a tantervi anyag kettőssége nem oldja meg ezt a problémát.

Véleményünk szerint a testnevelő tanárok képzési programja és az érintett tantárgyak programjai adnak erre elfogadható választ.

A tanárképzés programjában a képességfejlesztést (amely az 1978-as tanterv egyik fejezete, és itt szerepel a helyes testtartás!) a *gimnasztika* tantárgyban alapozzák meg. Vajon mekkora szerepet kap a képzésben ennek a feladatnak - helyes testtartás kialakítása - a megoldása, amely egyben alapja minden sporttevékenység technikailag helyes és „sérülésmentes” folytatásának is?

A mai hivatalos tananyagot a Kerecsi-féle gimnasztika tartalmazza, amely logikus rendbe gyűjti az úgynevezett szabadgyakorlati alapformájú szabad-, kéziszer-, társas-, pad-, bordásfal-, valamint természetes gyakorlatokat. A tankönyv a következőképpen fogalmazza meg a gimnasztika feladatát: „... feladata a testi képességek fejlesztésével, valamint az akarat és jellemtulajdonságok nevelésével együtt a mozgásszervek (izmok, inak, csontok, ízületek) általános képzése és töké-

letesítése, a mozgáskoordináció alapjainak elsajátítása, az életfontosságú mozgás-készségek kifejlesztése. A gimnasztika tehát a sokoldalú foglalkoztatást és képzést segíti elő, továbbá megadja azt az alapot, amely a képességek és készségek fejlesztéséhez, tökéletesítéséhez szükséges”.³

A torna anyagához tartozó gimnasztika a funkciók szerinti felosztás értelmében az előkészítő gyakorlatokat jelenti, lásd a felsorolást az idézetben, de ezek között a helyes testtartás nem szerepel.

Az idézetet követően a tankönyv nagy részletességgel és gazdag példanyaggal tárgyalja az egyes korábban felsorolt gyakorlatformákat. A meghatározó izmok, ízületek működésének sajátosságát a hatást kiváltó csoportosítás szerint (nyújtó, erősítő stb. hatások) ismerteti, de ez nem terjed ki az izmok megnevezésére, a működésük okozta hatások ismertetésére, a hatások sajátosságaira azok általános megnevezésén kívül. Mintha a gimnasztika immanens része lenne a helyes testtartás kialakulása anélkül, hogy erre egyetlen szóval is utalna, vagy tudatosítaná, hogy a helyes gyakorlatvégzés ezt eredményezni fogja.

Mindannyian, akik tanultuk ezt a gimnasztikát, s tanítottuk éveken, évtizedeken át és tanítjuk ma is, pontosan tudjuk, hogy elsősorban a nagy izomcsoportok erősítésére, nyújtására koncentrálnak, és nem irányul a testtartásban meghatározó szerepet játszó izomcsoportok, elsősorban a medence megfelelő állását biztosító izmok speciális képzésére.

Mi lehet erre a magyarázat? A Gárdos M. - Mónus A.: Gyógytestnevelés című TF-tankönyv 1982-es kiadásában a következők olvashatók: a gyógytestnevelés „olyan oktatási-nevelési folyamat, amely a betegségek megelőzésében és gyógyításában fejti ki hatását” (Punyi, 1959.), majd „A gyógytestnevelés az a tudományág, amely a testnevelés módszereinek felhasználásával, a betegségek megelőzésére és gyógyítására alkalmas” (Nemessuri, 1965).⁴ (A dátumokra fontos odafigyelni, főleg ha tekintetbe vesszük, hogy az idézeteket az 1991-ben változatlanul utánnyomott 1982-es 2. kiadásból vettük.)

Egyszerűen kiszámítható, hány testnevelőtanár-generáció került ki a TF-ről ezzel a szemlélettel, közöttük a cikk szerzője is, annak ellenére, hogy a szerzőpáros tankönyve további részében ezt írja: „A gyógytestnevelés célja és feladata..., hogy hozzájáruljon a szerzett vagy veleszületett betegség következtében kialakult egészségi állapot helyreállításához, azaz gyógyításához, rehabilitációjához”.⁵ Ez így leírva először a tankönyv első kiadásában 1976-ban jelent meg! Ismét fontos a dátum, hiszen az iskola alapítási éve 1925. Eddig a korábbi idézetek éltek és hatottak, magyarán a prevenció kiemelten gyógytestnevelési feladat volt. Így élt a szakemberek tudatában, ennek alapján folyt a testnevelő tanárok képzése, és semmi okunk hiányolni a prevencióra irányuló kiemelt figyelmet a gimnasztika tantárgyból.

A gyógytestnevelés értelmezései ellen egyedül Czirják (1965)⁶ emel szót, amikor azt hangsúlyozza, hogy a prevenció elsősorban az általános testnevelés jellemző jege. A gyógytestnevelés elsődleges szerepe a helyreállításban, a rehabilitációban van. De Czirják egyedül maradt véleményével, és az 1976-ban megjelent Gyógytestnevelés helyes szemléletével még a mai napig sem törte át a tradicionális gondolkodásmódot és gyakorlatot. Ennek következtében a gimnasztika, mint láttuk, továbbra sem foglalkozik tudatosan és hangsúlyozottan prevenciós hatású gyakorlatok oktatásával, a tanulóifjúság gerincdeformitásai pedig a testnevelők jóvoltából és közreműködésével egyre ijesztőbb mértéket öltenek.

Olyan szakmai feladatról van tehát szó, amelyet az egyetem minden tanszékének együtt kellene elvégezni. Egy több évtizedes szemlélet megváltoztatása és annak tudomásulvétele, elfogadása, magyarul a tantárgyi programokba foglalása csakis együttes erőfeszítéssel oldható meg.

A feladat megkönnyítése érdekében a Testnevelés-elmélet és Pedagógia Tanszék a Magyar Gerincgyógyászati Társasággal karöltve egy olyan vizsgálatba kezdett, amely eredményeivel kíván a prevenció-korrekció kérdésre pontos választ adni. A vizsgálati eredmények remélhetően meggyőzik a gimnasztika oktatóit a tartalmi anyag átformálásának szükségességéről.

Mit tartalmaz és mire irányul a nevezett vizsgálat? A dolgozat elején vázolt elszomorító statisztika tettekre készítette a reumatológus, ortopédiai szakorvosokat és gyógytornászokat, hogy javítsanak a drasztikusan romló helyzeten. Megkeresték a testnevelő tanárokat, és közös erővel egy olyan programot dolgoztak ki, amelynek valódi hasznosságát csak nehezen lehet jelenleg felbecsülni, azonban nagyon reménykeltőnek tűnik.⁷ A lassan az egész országot átszövő program lényege, hogy olyan kapcsolatrendszer jöjjön létre, amely a hazánk legtávolabbi pontjain élő iskolások számára is lehetővé teszi, hogy a szükséges, szakmailag (anatómiailag, fizioiógiailag) hibátlan gyakorlatokhoz hozzájussanak. Ez csak a tanítók, tanárok révén lehetséges. Döntő kérdés a tanárok ismeretanyaga, tapasztalata az adott problémakörrel, vagyis a helyes testtartásról, annak kialakításáról.

A gerincgyógyászati társaság kidolgozta a biomechanikailag helyes testtartás kialakításához szükséges izomerő és izomnyújthatóság gyakorlatait, valamint az azok ellenőrzésére vonatkozó teszteket. Ezen tesztek segítségével a vizsgálatához csatlakozó iskolák felmérhetik a tanulók aktuális erőállapotát, valamint az izmok nyújthatóságának mértékét (lásd az 1. mellékletet).

A felmérést követően a testnevelési órák gimnasztikai anyagába (az óra bevezető részébe) beépíthető gyakorlatokat állítottunk össze (lásd a 2. mellékletet), amelyek alkalmazása, gyakorlása eredményeként, feltételezésünk szerint, javulnia kell a tanulók testtartásának. A gyakorlatanyag ajánlott csoportosítását is megadtuk heti két és három testnevelési óra esetében (lásd a 3. mellékletet). Ehhez kapcsolódik még az iskolapadban végezhető gyakorlatok csoportja is, amennyiben tornatermi lehetőségek nem adóttak a fejlesztéshez (lásd a 4. mellékletet).⁸

A koncepció lényege, hogy a tanulók érési, fejlődési folyamatának korai időszakában megfelelő gyakorlatokkal megelőzze a funkcionális gerincproblémák (pl. a hanyag tartás) kialakulását, valamint javítsa a strukturális betegségeket (scoliosis, Scheuermann-betegség, a csigolyák fejlődési rendellenességei stb.).

A vizsgálatban részt vevő tanárok számára gyakorlattal egybekötött felkészítéseket tartottunk, és tart folyamatosan az orvos-gyógytornász szakembercsoport. Fontos eleme ennek a felkészítésnek, hogy mindegyik testnevelőtanár-képzéssel foglalkozó felsőoktatási intézmény, még a tanítóképzők is kapcsolódjanak a folyamatához, hogy a végzett tanárok minél előbb ezen ismeretek birtokában folytassák oktató-nevelő-egészségvédő munkájukat.

Mi a TF-en komoly lemaradásban vagyunk, mivel ezeken a felkészítéseken, amelyeket itt már három-négy ízben is lebonyolítottunk vezetőtanárok, hallgatók és külső érdeklődők számára, sem a Torna Tanszék, sem pedig az Egészségtudományi és Sportorvosi Tanszék munkatársai nem vettek részt. (Meghívást minden alkalommal kaptak!) A tantárgyi programokban, elsősorban a gimnasztika esetében, a mellékelt gyakorlatanyag minél gyorsabb megjelenítése lenne célszerű és nagyon

hasznos, a kedvező eredmények eléréséhez. Pontosan fogalmazva ez azt jelenti, hogy a gimnasztika tantárgy hagyományos tartalma mellett döntő jelentőséget kell kapnia a helyes testtartást biztosító gyakorlatanyag részletes ismertetésének, elsajátíttatásának a tanárjelöltekkel. Így válna lehetővé, hogy a testnevelési órák bevezető részében végbemenő, a szervezet ügynevezett általános és speciális előkészítése minden alkalommal tartalmazzon az eddig nagyon hiányzó gyakorlatokat. A gimnasztikáról való gondolkodásunkban ez jelentené a szemléletváltozást, és hozna gyors, kedvező eredményt a magyar fiatalok gerincbetegségeinek visszaszorításában.

A feladat nem egyetlen tanszék feladatkörébe tartozik, hanem a legfelsőbb egyetemi vezetés szintjén követel megoldást, az összegyűjtési képzésre érvényes hatókörrel. Remélhetőleg ez a felismerés gyors intézkedéshez vezet, és meghozza a remélt eredményeket.

1. melléklet

Az ellenőrzést szolgáló speciális gyakorlatok

1. Az állás-guggolás viszonyának vizsgálata az erő és a rugalmasság szempontjából.
2. A váll, vállöv erő- és nyújthatósági vizsgálata.
3. A hát és a csípő feszítőizmainak erővizsgálata.
4. A has izmainak felülről indított erővizsgálata.
5. A has izmainak alulról indított erővizsgálata.
6. A comb elülső izmainak erővizsgálata.
7. Az ágyéki gerinc előrehajlításának vizsgálata.
8. Az ágyéki gerinc hátrahajlításának vizsgálata.
9. Az alsóháti és ágyéki gerinc csavarodásának vizsgálata.
10. A comb és a lábszár hátsó izmai nyújthatóságának vizsgálata.
11. A csípőt hajlító izmok nyújthatóságának vizsgálata.
12. A csípőízület nyújtási képességének vizsgálata.

Útmutató az ellenőrző gyakorlatok elvégzéséhez

Az izomerőt ellenőrző gyakorlatokat háromszor kell elvégeztetni, és mindvégig figyelni kell arra, hogy a tanuló minden ismétléskor egyformán végezze a gyakorlatot. A gyakorlatokat ismétlésenként 3 másodpercig kell kitartani. Kivétel az 1. és a 6. számú ellenőrző gyakorlat. Az 1. számú gyakorlatot háromszor, ismétlésenként 10 másodpercig (5-5), a 6. számú gyakorlatot pedig egyszer, 30 másodpercig kitartva kell végeztetni.

Az izom nyújthatóságát ellenőrző gyakorlatokat egyszer kell elvégeztetni, az első végtag gyakorlatait oldalanként külön-külön. Fontos, hogy a tanulók lassan, nyugodtan, ellazított izmokkal végezzék ezeket a gyakorlatokat, (egy gyakorlatot 6 másodpercen keresztül).

A tesztlap kitöltése: a tanár feladata a teljesítménynek megfelelő pont megjelölése. Ha a tanuló képes a gyakorlat pontos elvégzésére, az egyes pontot, ha nem képes, a kettes pontot jelöli.

2. melléklet

Az izmok erejét és nyújthatóságát fejlesztő speciális gyakorlatok

1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben.
2. A nyak- és vállövi izmok gyengülésre hajlamos részeinek erősítése, és a zsugorodásra hajlamos részek nyújtása.
3. A mély hátizmok és a csípő feszítőizmainak együttes erősítése.
4. A hasizmok egyes részeinek erősítése (az egyenes hasizom alsó és felső szakaszának, illetve a külső ferde, belső ferde hasizmok elülső és oldalsó részeinek erősítése).
5. Az alsó végtag antigravitációs izmainak erősítése (a négyfejű combizmot kiemelve).
6. Az ágyéki és a háti gerinc előreahajlításának fokozása a mély hátizmok nyújtásával.
7. A gerinc hátrahajlításának fokozása (a has- és a csípőhajlító izmok nyújtása).
8. Az alsóháti és ágyéki gerinc csavarodásának fokozása (a mellizmok nyújtása, a combközeli izmok és a combpólya-feszítő izom nyújtása, a ferde hasizmok nyújtása és erősítése).
9. A comb és a lábszár hátsó izomzatának nyújtása.
10. A csípőízület mozgékonyságának fokozása és hajlító izmainak nyújtása.
11. A helyes testtartás kialakítása, tudatosítása rávezető gyakorlatokon keresztül.

Útmutató a fejlesztő gyakorlatokhoz

A gyakorlatsor beállító, megéreztető gyakorlatokkal kezdődik. Ezt követik a fejlesztő gyakorlatok, amelyek előkészítő és célgyakorlatokból állnak. Végül az utolsó gyakorlatsor a beállítás tudatosítását szolgálja.

A fejlesztő gyakorlatoknál a háromszori ismétlés ajánlott. Az alsó végtagi gyakorlatokat ismétljük mindkét oldalra külön-külön háromszor.

3/a. melléklet

Heti három testnevelési óra esetében

Hét	Óra	Gyakorlat
1.	1.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A nyak- és vállövi izmok gyengülésre hajlamos részeinek erősítése, zsugorodásra hajlamos részeinek nyújtása.
	2.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A mély hátizmok és a csípő feszítőizmmainak együttes erősítése.
	3.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A hasizmok egyes részeinek erősítése.
2.	1.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. Az alsó végtag antigravitációs izmainak erősítése (a négyfejű combizmot kiemelve).
	2.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. Az ágyéki és a háti gerinc előrehajlításának fokozása, a mély hátizmok nyújtásával.
	3.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A gerinc hátrahajlításának fokozása. (A has- és a csípőhajlító izmok nyújtása.)
3.	1.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. Az alsóháti és ágyéki gerinc csavarodásának fokozása (a mellizmok nyújtása, a combközelítő izmok és a combpólyafeszítő izom nyújtása, a ferde hasizmok nyújtása és erősítése).
	2.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A comb és a lábszár hátsó izomzatának nyújtása.
	3.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A csípőízület mozgékonyságának fokozása és hajlítóizmmainak nyújtása.
4.	1.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A helyes testtartás kialakítása, tudatosítása rávezető gyakorlatokon keresztül.

3/b. melléklet

Heti két testnevelési óra esetében

Hét	Óra	Gyakorlat
1.	1.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A nyak- és vállövi izmok gyengülésre hajlamos részeinek erősítése, zsugorodásra hajlamos részeinek nyújtása.
	2.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A mély hátizmok és a csípő feszítőizmainak együttes erősítése.
2.	1.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A hasizmok egyes részeinek erősítése.
	2.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. Az alsó végtag antigravitációs izmainak erősítése (a négyfejű combizmot kiemelve).
3.	1.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. Az ágyéki és a háti gerinc előrehajlításának fokozása, a mély hátizmok nyújtásával.
	2.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A gerinc hátrahajlításának fokozása. (A has- és a csípőhajlító izmok nyújtása.)
4.	1.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. Az alsóháti és ágyéki gerinc csavarodásának fokozása. (A mellizmok és a combközeli izmok nyújtása, a ferde hasizmok nyújtása és erősítése.)
	2.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A comb és a lábszár hátsó izomzatának nyújtása.
5.	1.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A csípőízület mozgékonyságának fokozása és hajlítóizmainak nyújtása.
	2.	1. A helyes testtartás megéreztetése álló helyzetben. 2. A helyes testtartás kialakítása, tudatosítása rávezető gyakorlatokon keresztül.

4. melléklet

Iskolapadban végezhető gyakorlatok

1. gyakorlat

2. gyakorlat

3. gyakorlat

4. gyakorlat

5. gyakorlat

6. gyakorlat

7. gyakorlat

8. gyakorlat

9. gyakorlat

10. gyakorlat

11. gyakorlat

12. gyakorlat

13. gyakorlat

Irodalom

1. *Nemzeti Alaptanterv. Testnevelés és sport.* MKM. Budapest. 1995. 254., 259. p.
2. *Gimnáziumi nevelés és oktatás terve.* Tankönyvkiadó. Budapest. 1978. 523. p.
3. Kerecsi E.: *Torna III.* Sport. Budapest. 1979. 7. p.
4. Gárdos M. - Mónus A.: *Gyógytestnevelés.* Budapest. 1991. 29. p.
5. Uo. 30. p.
6. Czirják J.: *Testneveléstudomány.* Budapest. 1965.
7. Makszin I. - Somhegyi A.: A Magyar Gerincgyógyászati Társaság és a testnevelők konferenciája a prevencióról. *Testnevelés- és sporttudomány*, 1996. 2. 43-44.
8. Somhegyi A. - Gardi Zs. - Feszthmer A. - Darabosné T. I. - Tóthné S. V.: *Tartás, korrekció.* Magyar Gerincgyógyászati Társaság. Budapest. 1996.

Sport és agresszió

Nagykálldi Csaba

tudományos főmunkatárs
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Küzdősportok Tanszék)

A jégkorongjátékos teljes lendülettel támadja ellenfelét és szinte felmázolja a pálya oldalfalára (bodicsek), miközben megszerzi a korongot. A „megfenyített” ellenfél dühében az ütőjét dobja játékosára felé; a nézők tombolnak a lelátón.

A kézilabdaszélső felugorva áttöri a védelmi vonalat, hogy gólt dobjon, ámde a védőknek még van ereje lerántani. A bíró sípol, a nézők felháborodnak.

Az ökölvívó nagy taktikai küzdelem során beszorítja ellenfelét a sarokba, aki nem tud menekülni az ütőssorozatok elől. Megrogygan, és a kiütéstől a bedobott törülköző menti meg.

Példaként három sporthelyzet szerepel, de még végtelen számban lehetne sorolni a hasonló szituációkat. A kérdés az, hogyan lehet minősíteni a történeteket? Durvaság, agresszív cselekedet - hangozhat el egyfelől, és kemény, célratörő küzdelem - mondhatják a másik oldalról. Mi tehát az igazság?

Az agresszió fogalma

Ha a jelenség szintjén (fenomenológia) próbáljuk értelmezni az agressziót, akkor szinte automatikusan pozitív és negatív értékítéletek és érzelmek alapján adnak választ az emberek (Gill, 1986). Vagyis ugyanazon eseményt egyesek rossz, mások pedig jó minősítéssel illetik. Ha tovább akarunk jutni, akkor ezt a sommás felosztást el kell hagynunk.

A sportpszichológiában nem újkeletű az a felfogás, hogy az agressziót szándékosan kárt okozó magatartásnak tekintsük (Merz, 1965). Ennél teljesebb meghatározást adott Baron (1977), aki szerint az agresszió olyan viselkedésforma, amely egy másik élőlény szándékos károsítására, megsebesítésére irányul, amely (aki) viszont ezt el szeretné kerülni. A felfogás néhány fontos szempontot tartalmaz, amely az előbbinél árnyaltabb értelmezéshez segít.

Az agresszió tehát elsősorban fizikai vagy verbális viselkedés, nem attitűd, nem emóció vagy motívum. Így például a negatív gondolatok és a düh: nem agresszió, bár szerepet játszhatnak az agresszív cselekedetek kialakulásában.

Az agresszió egyik fő jellemzője, hogy szándékos és irányított. Nem agresszió, ha valakit véletlenül ütnek, rúgnak, esetleg lönek meg, hanem baleset. De szándékos, ha például hozzávágunk valakihez egy labdát, vagy a bírót becsmérlik. A szándékosságot Isberg (1995) még inkább hangsúlyozza, amikor kijelenti, hogy egy játékos már akkor agressziót

követ el, amikor olyan szabálytalanságot kezdeményez, amelyről tudja, hogy a sérülés kockázatával jár. Az agresszió magában hordozza a sérülés, a károsodás veszélyét, és ez többnyire meg is jelenik a következményeiben. A sérülés egyaránt lehet fizikai és pszichológiai.

Végül segít az értelmezésben, ha leszögezzük: az agresszív cselekedet élőlényre irányul, amely természetesen elkerülné a károsodást, és ha nem tudja, akkor áldozattá válik. Ez azért fontos, mert az utóbbi kritérium kizárja *Baron* (1977) szerint az öngyilkos jellegű vagy szadomazochista viselkedést.

Az agresszív magatartás osztályozása

Amennyiben a sportedzés és versenyzés folyamán végrehajtott akciók a fenti ismérveket tartalmazzák, akkor elvileg agresszív cselekedetnek minősülnek. Az egyértelmű agresszív cselekvést ellenséges agresszióknak nevezzük. A kérdés azért nem egyszerű, mert sok sportcselekvés látszólag és kívülről agresszív akciónak tűnik, és a szándékosságot nehéz megítélni.

Ha egy birkózó nagy erővel „gyúrja” ellenfelét, nagy nyomást gyakorolva mellkasára, akkor ezt azért teszi, hogy kifárasssa, és ezután a kiemelést végrehajtsa. Ha a labdarúgó kihasználja testi erejét, és szabályosan elsodorja lendületével az ellenfél játékosát a labda megszerzése érdekében, akkor helyesen jár el. A testi erő bevetése a küzdelemben tehát eszköz a győzelem megszerzésére. Az ilyen cselekvéseket az irodalom úgynevezett instrumentális agresszióknak írja le. Az ellenséges és az instrumentális agressziót nehéz elkülöníteni egymástól, de a sportcselekvések folyamatának elemzése és a versenyszabályok betartása ezt lehetővé teszi. A szakembereknek ki kell alakítani egy jól átgondolt stratégiát, hogy mi az elfogadható instrumentális agresszív magatartás és mi nem.

Husman és Silva (1984) szerint fogalmilag is el kellene választani az ellenséges agressziót az úgynevezett asszertív viselkedéstől. Ez utóbbi bizonyos rámenős, kemény, kezdeményező és a győzelem érdekében támadó jellegű fellépést jelent. Tapasztalhatjuk kézilabdásoknál a gyors támadásokban és az alaphelyzetbe történő gyors visszaérkezésnél, láthatjuk a hálóhoz rohanó teniszjátékosnál (amit mindennapos kifejezéssel agresszív teniszjátékosnak mondunk), és természetesen az offenzív vívás, a kezdeményező ökölvívás is mind ezt mutatja. Asszertivitás nélkül nem alakulhat ki dominancia a versenyző részéről, ami nélkül végül is nem lehet győzni. Az asszertív viselkedés példáit elsősorban a küzdősportokban, a sportjátékokban és minden páros küzdelemben megtaláljuk, de áttételes formában - a versengés révén - minden más sportágban is kimutatható.

Az agresszió elméletei

A huszadik században - amely az agresszív cselekedetekben sajnos bővelkedett - több, az agresszió kialakulását magyarázó elmélet keletkezett. Az agresszióelméletek középpontjában áll az a kérdés, hogy vajon az agresszív magatartás az emberrel vele születik, tehát genetikusan meghatározott, vagy az élete során alakul ki, vagyis elsősorban a tanulás eredménye. Mi tehát az oka annak, hogy némely sportoló vagy szurkoló elveszíti az önuralmát és agresszívvá válik?

Ösztönelméletek

Az etológiai ösztönelmélet (*Lorenz*, 1966) szerint az agresszívulás az evolúció során kialakult késztetés. Az állatvilágban a terület megvédeése fajok közötti és fajon belüli

agresszív viselkedésben jut kifejezésre. Az etológusok párhuzamot vonnak az állati és az emberi agresszivitás között. Azt állítják, hogy a támadó ösztön mindkettőnél generálja az agresszív energiát a birtokolt terület védelme során, ami agresszióban realizálódik (Ardrey, 1966). Ez az energia - hasonlóan a fazékban feszítő gőzhöz - néha kitör, sőt kiengedni szükséges. Storr (1968) úgy véli, hogy erre a levezető funkcióra a versenysport nagyon alkalmas, tehát szelepel lehet az ösztön humanizált levezetésében.

A pszichoanalitikus felfogás Freud nyomán az agressziót szintén az ember vele született, ösztönös hajlamának tartja (Jones, 1973). A két alapvető ösztön: az örömele (erosz) és a halálösztön (thanatosz) közül elsősorban az utóbbival hozzák kapcsolatba. Agresszió esetén a destruktív halálösztön a másik élőlény, illetve ember felé irányul. Az elmélet szerint az agresszivitás kielégülésre törekszik, majd ismételtelen feltöltődik.

Frusztráció-agresszió hipotézis

A hipotézis központi gondolata, hogy az agresszió az egyén céljainak akadályoztatása vagy cselekvésének kudarca (frusztráció) miatt következik be (Dollard, Doob, Miller, Mowrer, Sears, 1939). Megfigyelték, hogy sok esetben akkor következtek el az emberek agresszív cselekvéseket, amikor frusztrálódtak. Ezért kimondták, hogy a frusztráció mindig agressziót okoz, illetve az agressziót frusztráció előzi meg, de a hatás nem direkt, mert a frusztráció előbb az agressziós késztetést (drive) fokozza, és csak ezt követi agresszió. Miután a sportban meglehetősen sok frusztrációs lehetőség van, ezért a vázolt elméletet egyesek az agresszió magyarázatára alkalmazták.

Bár a frusztráció-agresszió elmélet valós kapcsolatra hívja fel a figyelmet a frusztráció és az agresszió között, a tapasztalatok azt mutatják, hogy az emberek - így a sportolók is - gyakran megküzdnek a frusztrációval, és csak ritkán mutatnak agresszív megnyilvánulásokat. Ehelyett megtanulják elviselni a kudarcot. Gyakran előfordul például, hogy az ellenfél kapujára veszélyes labdarúgócsatárokat faultolják, a góllövésben szabálytalanul akadályozzák. A frusztráció következtében fennáll annak a lehetősége, hogy a csatár agresszív cselekedetre ragadtassa magát. Mégis az esetek többségében legyőzi a frusztrációt, és inkább újabb technikai megoldásokkal próbálkozik, így csapja be az őt akadályozó hátvédeket. A frusztráció-agresszió hipotézis - elégtelensége ellenére - hozzájárult a frusztrációs szerep tudatos értékeléséhez az agresszió folyamatában.

Az ösztönelméletek agresszió-magyarázatára a sportban nem találunk elégséges tudományos alátámasztást. Másfelől ezek az elméletek erkölcsi oldalról is kifogásolhatók, mert a genetikus és a frusztrációs szempontok hangsúlyozásával felmentik az agresszív egyént, ami ellentmond a személyiség tudatos fejlesztéséről és nevelhetőségéről vallott elveknek.

Az agresszió szociális tanuláselmélete

A szociális tanuláselmélet az agressziót tanult viselkedés eredményének tartja. A tanulás úgy folyik le, hogy egyrészt az ismételt viselkedés kondicionálódik, másrészt különféle, agressziót tartalmazó viselkedésminták megfigyelésén és követésén keresztül. Viszont nem csak az agresszió-minta lehet modell. Bandura (1973) úgy találta, hogy a gyermekek inkább a nem agresszív viselkedéseket ismételték meg, amikor a felnőtteket figyelték. Ez a tendencia kifejezettebbé vált, ha a jó példákat megerősítették.

Sajnos az előbbivel ellenkező eredményű tanulás is előfordul. Smith (1988) jégkorongozó játékosok agresszív viselkedését vizsgálta. A fiatal játékosoknál gyakori volt,

hogy a játékban található erőszakos megoldásokat modellezték. Az a körülmény, hogy a hokiban az agressziót elismerés követte a társak, sőt néha az edző részéről is, az agresszív cselekvések számának növekedéséhez vezetett. Megfigyelte azt is, hogy a példaképül választott játékosok agresszív akcióinak televíziós megtekintése is hasonló viselkedésre ösztönözte a fiatalabbakat.

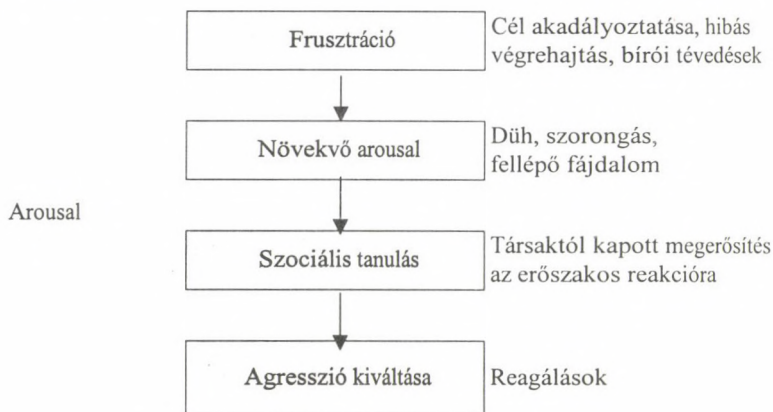
A szociális tanuláselmélet tehát nem a genetikus szempontokra hagyatkozik, mint az ösztönelméletek, hanem a széles értelemben vett tanulás fontosságát hangsúlyozza. A tanulás során egyformán lehetséges az agresszív és az ezzel ellentétes viselkedés elsajátítása. Ez viszont módot ad az agresszivitás befolyásolására és társadalmilag elfogadható szabályozására.

Módosított agresszióelmélet

A módosított elmélet kombinálja az eredeti frusztráció-agresszió hipotézist a szociális tanuláselmélettel. A frusztráció ugyan nem mindig vezet agresszióhoz, de az emelkedő arousal és düh következtében elvileg növeli az agresszió valószínűségét (*Leonard, Berkowitz, 1965, 1969*). A megnövekedett arousal és düh csak akkor vált ki agressziót, ha az addigi szociális tanulás eredménye alapján az agresszív cselekvés célravezetőnek látszik. Az agresszió viszont elmarad, ha a tanulás eredménye szerint az agresszió várható kimenetele nem megfelelő.

A *Berkowitz* által leírt folyamat tehát a következő: a játékos frusztrálódik a gyenge játék, vagy a vesztesre álló meccs miatt. Hirtelen emelkedni kezd az arousal-szintje és düh, amit befolyásolhat a sportterhelésre bekövetkező fájdalom is. Ez még nem vált ki automatikusan agressziót, csak akkor, ha az egyén eddigi tanulási tapasztalata szerint agresszióval még eredményes lehet az adott helyzetben. A szóban forgó játékos tehát nekiront-hat ellenfelének. Növeli az agresszió valószínűségét, ha az ilyen magatartást az edző előzőleg elnézte vagy megerősítette.

A módosított agresszióelmélet tehát kombinálja az arousal és emóció (düh) egyéni szintjét a szociális tanúlással (megerősített tapasztalat) és a társas környezeti feltételekkel. Így egyfajta interakcionista magyarázó szempontot érvényesít, amikor a feltételek széles körét veszi figyelembe az agresszió értelmezésénél.

A módosított agresszióelméleti modell (*Berkowitz, után*).

Az agresszió következményei

Az agresszivitás következményeit a sportpszichológiában széles körben tanulmányozták. Az egyik felfogás szerint az egyén úgynevezett katarzison megy át az agresszív cselekedet során. A katarzis (megtisztulás) azt jelenti, hogy az indulatok és erős érzelmek viszonylag rövid idő alatt heves mozgásreakciók vagy/és verbális reakciók révén lecsillapodnak. Az ösztönelméletek és a frusztráció-agresszió hipotézis azt sugalmazza, hogy az agressziós feszültséget az agresszív cselekedetek levezetik, ilyen módon a sport alkalmas tevékenységi terület az agresszió csökkentésére.

Az agresszióval foglalkozó kutatások azonban ezt egyértelműen nem támasztják alá, mert ellentétes eredményeket mutatnak. *Volkamer* (1972) beszámol arról, hogy a kosárlabdázásban elkövetett súlyos szabálytalanságok (faultok) nemhogy csökkentenék, hanem inkább növelik az agresszivitást a mérkőzések utolsó szakaszában. Esetenként ugyan azt találták (*Doob, Wood, 1972; Konechi, 1975*), hogy az agresszív viselkedés után csökken az újabb agresszív akció valószínűsége, de ugyanakkor növekszik a hasonló agresszió az ellenfél részéről (*Berkowitz, 1965, 1969; Geen, Stonner, Shope, 1975*), ami gyengíti a katarzissal történő magyarázatot. Hasonló magyarázatokat tartalmaznak a nézők agresszivitásával foglalkozó tanulmányok is (lásd később). *Ryan* (1970) összehasonlította a támadóan fellépő, nyertes és vesztes sportolócsoportokat, és ő sem talált igazolást a katarzisz-felfogás mellett. A támadó magatartás ugyanis nem csökkentette az agresszivitást, ugyanakkor megállapította, hogy a nyerők kevésbé voltak agresszívek, mint a vesztesek.

Megvizsgálták a környezet és a helyzet hatását is az agresszivitásra. *Silva* (1980, 1982) összehasonlította a kosárlabdázók agresszív viselkedését a versenyben és a versenyen kívüli helyzetben. A játékosok kevésbé érezték magukat vétkesnek az agresszivitásért a meccsen, mint azon kívül. Ezt a tényt arra vezették vissza, hogy általában a sportban inkább elfogadják az agresszív viselkedést, mint a sporton kívül. *Smith* (1978, 1979) különösen részletesen foglalkozott a jégkorongozók agresszivitásával. Megállapította, hogy az amatőr szintű, fiatal játékosokra nagy hatást gyakorol a profik viselkedése. Olyan nézet alakult ki, hogy azok emelkednek magasabb teljesítményszintre, akik átveszik a durvaságot. Sajnos ezt sokszor a szülők, edzők és a csapattársak is megerősítik. Sőt, az agressziót néha a média is elismeri. Így tehát a fiatalok a Bandura-féle cselekvési modellen és megerősítési mechanizmuson keresztül válnak agresszívvá.

A külső tanult minta átvétele tükröződik a férfiak és nők eltérő agresszivitásában is. Egyesek azt tartják, hogy a férfiak sokkal agresszívak, mint a nők (pszichobiológiai eltérés alapján), míg mások nem értenek ezzel egyet. A sportban azonban kevésbé vizsgálták ezt a témát. *Silva* (1983) szerint a férfiak sokkal inkább megengedhetőnek tartják az agressziót a sportban, mint a nők. Valószínűsíthető, hogy ez a különbség a nők társadalmi szerepének változásával szintén módosulni fog. Gondoljunk csak a nőknek sok újabb sportágban való térhódítására. Az eddig férfiasnak tartott sportágak egész sorában találunk ma már nőket is.

Agresszió és teljesítmény

Néhányan úgy gondolják, hogy az agresszió növeli a sportteljesítményt. Előfordul, hogy egy-egy játékos szándékosan „megfenyíti” ellenfelét néhány durva akcióval abból a célból, hogy megfélemlítse, és ezáltal a játék vagy verseny további részében könnyebb tegye a saját helyzetét. Még edzői instrukciókban is szerepel néha ilyen taktika, az előbbihez hasonló meggondolásból. Az ilyen akció esetenként talán megtérül, de mi és mások sem érthetünk

vele egyet (Gill, 1986). A rendelkezésünkre álló adatok nagyon is ellentmondásosak. Jégkorongozók agresszív viselkedése és eredményessége között egyrészt találtak bizonyos pozitív korrelációt (McCarthy, 1978), de mások ugyanakkor nem találtak eltérést az agresszivitásban a győztes és a vesztes csapatok között (Wankel, 1973).

Az adatok tehát kétértelműek, és nem lehet igazolni, hogy az agresszió és a sportsiker összefüggene egymással. A végső következtetés még várat magára, mert a kutatások idézett szakaszában még nem különítették el egymástól a tényleges, károsító szándékú agresszív, valamint a sport számára fontos asszertív viselkedési formákat. Viszont figyelmeztető számunkra az a felfogás (Silva, 1980), miszerint az agresszió nem növeli a sportteljesítményt, mert erősen felemeli az agresszív sportoló arousal-szintjét (a stresszállapothoz hasonlóan) és ez a magas arousal károsan befolyásolja a figyelmet. Nem egyenesen a feladatteljesítésre irányul ilyenkor a figyelem, hanem arra az ellenfélre, akit az agresszió célba vett. Így tehát az agresszió már pusztán a teljesítmény szempontjából sem kifizetődő, amellet, hogy ellenagressziót szülhet, és - nem utolsósorban - szociálisan elfogadhatatlan.

Az agresszivitás befolyásolása

Tekintettel az agresszió egyéni és társadalmi veszélyeire a sportban és a testnevelésben, valamint arra, hogy a sport lényegével, igazi céljával az agresszió nem fér össze, szükséges kitérni kezelésének lehetőségeire.

1. Az agresszivitás egyéni szabályozása az első lehetőség. Szükséges, hogy a sportoló felismerje és belássa az agresszió antihumánus jellegét és a sportot torzító hatását. Így olyan beállítódást tud kialakítani, amely elszigeteli őt az agresszió különféle megnyilvánulásaitól, tehát megelőző hatásban részesül. Az egyén ezenkívül ismerje meg önmagát, különösen az erős és gyorsan lezajló indulatait, amelyektől tartózkodnia kell. Ne bocsátkozzon indulatos állapotban verbális vagy testi konfrontációba, és ha ilyen előadódik, akkor vonja ki magát ebből a helyzetből. Így időt nyer, míg dühé, indulatai lecsillapodnak. Önismerete alapján törekedjen önuralomra és minden agresszív cselekedet megelőzésére. Koncentráljon a győzelemre, elsősorban a feladatokra és ne az ellenfelet károsító lehetőségekre. Az egyéni szabályozás alapja tehát az önuralomra, önnevelésre törekvés.

2. A második szabályozó lehetőség az edző kezében van. Elsősorban mentse meg tanítványát a saját indulataitól, ne vigye át agresszivitását a sportolóra. Az ilyen önuralom kialakítása nem könnyű feladat. Ezzel azonban további nyereségre tesz szert: példát mutat a kényes és konfrontációs helyzetek megoldására, és - mint láttuk - ezzel pozitív modellt képez a fiatalok számára, akik inkább ezt fogják utánozni. Az edző bánjon tudatosan a fair play eszközével. Az íratlan szabály, amely még a bajba jutott ellenfél megsegítésére is kiterjed, alkalmas arra, hogy valóban humanizált, szeretetteljes és egészséges sportlégbört teremtsen a versenyzők között. A nemzetközileg és hazailag is kiadott fair play díjak bizonyítják, hogy agressziómentes, tiszta versenyeket és mérkőzéseket lehet tartani. Amennyiben az edző helyes pedagógiai munkát végez, és útmutatást, példát ad az agresszió leküzdésére, akkor kevesebb lesz az agresszív cselekedet a sportpályákon. A sporttársak iránt kialakított úgynevezett proszociális (pozitív társas attitűd) magatartás az agresszív tendenciák ellen hat. A személyiségfejlesztésnek olyan iránya, amely a másokon való segítség és gondoskodásig is eljut, garanciát ad a sportszerű viselkedésre.

3. A harmadik szabályozási lehetőség az intézmények kezében van. Itt a sportklubok, a hozzájuk tartozó pályák és nézőterek problémáiról kell szólni. Ez a kérdéskör azonban már áttekint a nézők, szurkolók agresszív megnyilvánulásaira, ami részint tömeglélektani, részint szociológiai szempontból is vizsgálható.

A nézők agressziója

A nézők agresszív viselkedése az esetek nagy részében nem közvetlenül a sporteseménnyel függ össze. Inkább a 20. század elvadult, agresszív világa terjed át a sportpályákra. A szomorú események közül az 1985-ös labdarúgó Európa-bajnokságot említjük, amikor is a brüsszeli stadionban az angol és olasz szurkolók összecsapásának 38 halálos áldozata és mintegy 400 sebesültje maradt a porondon. De Amerikában is voltak hasonló esetek.

Pontosan és részletesen kidolgozott együttműködés szükséges az agresszió kizárására ezen a területen. Az akciót az esemény rendezőinek, az adott kluboknak kell összehangolniuk. Ezzel kapcsolatban néhány szempontot említünk:

- A versenyzőknek, játékosoknak és edzőknek tudomására kell hozni, hogy semiféle erőfitogtatást nem fog eltérni a rendezőség. Ez csökkenti a szurkolók ilyen irányú törekvéseit is.
- A nézők számára tartsanak fenn ülőhelyet, és csak a férőhelynek megfelelő létszámot engedjék be a nézőtérre, amelyet megfelelő rendőri erővel biztosítsanak.
- Vezessenek be szigorú alkoholellenőrzést, illetve tiltsák meg a környéken is az alkoholeladást a sportesemény idején.
- Az agressziót még a bekövetkezése előtt kell megakadályozni, így tehát az agresszivitást mutató szurkolókat ki kell szűrni.
- Kérjenek együttműködést azoktól a szurkolóiktól, akikről tudják, hogy ellene vannak az agresszióknak.
- Működjenek együtt a médiával, és kérjék a segítségét az elfogulatlan tájékoztatásban.
- Jutalmazzák a példás magatartásban jeleskedő játékosokat, edzőket, vezetőket és nézőket.

Az eddigi tapasztalatok azt igazolják, hogy nem elég a nézők agressziójának felderítése, az okok kutatása, hanem összehangolt és aktív befolyásolásra kell törekedni. Az agresszió féktartásában pedig egyaránt szükséges alkalmazni a nevelést, a pszichológiai ráhatást és a rendészeti megoldásokat.

Irodalom.

1. Ardrey, R. (1966): *The territorial imperative*. New York: Atheneum.
2. Arnus, R. L., Russell, G. W., Sandilans, M. L. (1979): Effects of viewing aggressive sports on the hostility of spectators. *Social Psychology Quarterly*, 42. 275-279.
3. Bandura, A. (1973): *Aggression: a social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ. Prentice-Hall.
4. Baron, R. A. (1977): *Human aggression*. New York, Plenum.
5. Berkowitz, L. (1965): *The concept of aggressive drive: Some additional consideration*. In: L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 2, 301-329). New York: Academic Press.
6. Berkowitz, L. (1969): *Roots of aggression*. New York: Atherton Press.
7. Bredmeier, B., Shields, D. (1986): Athletic aggression: An issue of contextual morality. *Sociology of Sport Journal*, 3, 15-28.
8. Cavanaugh, B. M., Silva, J. M. (1980): *Spectator perceptions of fan misbehavior: An additional inquiry*. In: C. H. Nadeau, W. R. Halliwell, K. M. Newell, G. C. Roberts (Eds.): *Psychology of motor behavior and sport*. Champaign, IL. Human Kinetics.
9. Dollard, J., Doob, J., Miller, D., Mowrer, D., Sears, R. (1939): *Frustration and aggression*. New Haven, CT. Yale University Press.
10. Doob, A. N., Wood, L. (1972): Catharsis and aggression: The effect of annoyance and retaliation on aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 22. 156-162.

11. Geen, D.L., Stonner, D., Shope, G.L. (1975): The facilitation of aggression by aggression: Evidence against the catharsis hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31. 721-726.
12. Gill, D. L. (1986): *Psychological dynamics of sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.
13. Husman, B.F. (1970): *Aggression in boxers and wrestlers as measured by projective techniques*. In: 14. Morgan, W.P. (Ed.) Contemporary readings in sport psychology. Springfield.
14. Husman, B. F., Silva, J. M. (1984): Aggression in sport: Definitional and theoretical consideration. In: J. M. Silva, R. S. Weinberg (Eds.) *Psychological foundation of sport*. (pp. 246-260) - Champaign, IL: Human Kinetics.
15. Isberg, L. (1995): *Aggression in Sport*. In. IX. European Congress on Sport Psychology. Brussels, 4 -9 July, Proceedings III. 1109-1128.
16. Jones, E. (1973): *Sigmund Freud élete és munkássága*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
17. Konecni, V.J. (1975): Annoyance, type and duration of postannoyance activity and aggression: The "cathartic" effect. *Journal of Experimental Psychology: General*. 104. 76-102.
18. Lorenz, K. (1966): *On Aggression*, New York: Harcourt, Brace and World.
19. McCarthy, J.F. (1978): Aggression, performance variables and anger self-report in ice hockey players. *Journal of Psychology*, 99. 97-101.
20. Merz, F. (1965): *Aggression und Aggressionstrieb*. In: *Handbuch der Psychologie in 12 Bänden*. 2. Hogrefe, Göttingen.
21. Ryan, E.D. (1970): The cathartic effect of vigorous motor activity on aggressive behavior. *Research Quarterly*, 41, 542-551.
22. Silva, J. M. (1980): *Understanding aggressive behavior and its effects upon athletic performance*. In: W.F. Straub (Ed.): *Sport psychology: An analysis of athlete behavior in sport*. (2nd ed.) Ithaca, NY: Movement.
23. Silva, J. M. (1983): The perceived legitimacy of rule violating behavior in sport. *Journal of Sport Psychology*, 5. 438-448.
24. Simons, D. (1972): Zur Theorie der Aggression im Sport. *Leibeserziehung*, 2. 15-24.
25. Smith, R. E. (1978): *Hockey violence: Interring some myths*. In: W. F. Straub (Ed.): *Sport psychology: An analysis of athlete behavior in sport*. (2nd ed.) Ithaca, NY: Movement. 187-192. p.
26. Smith, R. E. (1979): Social determinants of violence in ice hockey: A review. *Canadian Journal of Applied Sport Sciences*, 4. 76-82.
27. Storr, A. (1968): *Human aggression*. New York: Atheneum.
28. Volkamer, M. (1971): Zur Aggressivität in Konkurrenzorientierten soziale System. Eine Untersuchung an Fussball- Punktspielen. *Sportwissenschaft*, 1. 33-64.
29. Volkamer, M. (1972): Sport, als aggressives Verhalten - aggressives Verhalten im Sport. *Leibeserziehung*, 12. 18-27.
30. Wankel, L.M. (1973): *An examination of illegal aggression in intercollegiate hockey*. Proceedings of Fourth Canadian Psychomotor Learning and Sport Psychology Symposium. Ontario: University of Waterloo.

Felesleges, idejétmúlt, lecserélhető?

Machalikné Hlavács Irén

egyetemi adjunktus
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Torna Tanszék)

A címben feltett kérdések mind egy bizonyos sportágra, nevezetesen a tornára irányulnak. Igen a tornára, pontosabban arra, hogy az általa nyújtott mozgáskultúra-beli értékek feleslegessé váltak-e, avagy mozgásanyaga idejét múlta-e, esetleg felváltható-e valamilyen újabb, „divatosabb” sportággal, mozgásanyaggal?

A kérdésekre minden szószaporítás nélkül, kategorikus választ adhatunk: NEM! Ám ez az egyértelműen „tornát igenlő” válasz meglehetősen szubjektívnek tűnhet, ugyanis belülről jön. Belülről, kettős értelemben is, mert ez egy elsődleges reakció, ami a szakemberből egyszerűen „kikíváncozik”, de belülről jön olyan értelemben is, mely szerint a válaszadó olyan testnevelő, aki igencsak a torna berkein belülinek számít, lévén a TF Torna Tanszékének tanára, a napi edzések örömeivel és gondjaival birkózó aktív egyesületi edző, valamint a versenysport nemzetközi minősítésű (FIG brevet) versenybírója is egy személyben.

Az olvasók egy részének – ideális esetben – első látásra feleslegesnek tűnhet a felvetett kérdés. Feleslegesnek, mert tudják, hogy az iskolai testnevelés és sport az atlétika, torna és labdajátékok hármasságára támaszkodott az utóbbi évtizedek tantervei alapján. és ez az úszással és a küzdősportokkal kiegészülve igazán teljesnek mondható, sőt bizonyuló képzési kört jelent napjainkig.

Azonban bizonyára akadnak olvasók, akikben már felvetődött, vagy talán hallottak olyan véleményt, hogy a torna idejét múlta, feleslegessé vált. Azért, hogy ezeket a kérdéseket minél objektívebben lehessen megválaszolni, nem maradtunk csupán a saját véleményünk hangoztatásánál, hanem vizsgálódást folytattunk. Arra voltunk kíváncsiak, hogy egy viszonylag szélesnek mondható körben (kb. 60 fő) hogyan válaszolnak a torna hasznosságára és szükségességére irányuló kérdésre. A megkérdezettek abból a körből kerültek ki, akik hamarosan az iskolás korosztály testneveléséért lesznek felelősek, amelytől a távolabbi jövőben – mint tudjuk – függeni fog a lakosság egészségi állapota is.

Konkrétan arra voltunk kíváncsiak, hogy hallgatónk (a Testnevelési Egyetem hallgatói) hogyan ítélik meg a torna szerepét, fontosságát, a testnevelőtanár-képzésben betöltött szerepét. Kérdőíveken adott válaszaik összegzésével egyértelműen megállapíthattuk, hogy nem akadt közöttük, aki a tornát a testnevelőtanár-képzés folyamatában legfontosabbnak tartott öt sportág közül kihagyta volna.

Természetesen magunk sem úgy gondoljuk, hogy a testnevelőtanár-képzés öt sportággal megoldható lenne, ám a megjelölhető sportágak számát mégis limitáltuk, a szelektá-

lás kikényszerítésére. A kiválasztott sportágakat fontossági sorrendbe állítottuk a megkérdezettekkel – amivel a véleményük szerinti prioritást próbáltuk felmérni a sportágak között –, és megelégedettséggel állapíthatjuk meg, hogy a torna átlagban az előkelő 2,4. helyet foglalja el. A kérdőíveket természetesen név nélkül kértük, tehát véleményével a hallgató nem tartozott elszámolni, s a válaszok így őszintébbnek tekinthetők. A teljességhez tartozik, hogy a felkínált sportágak száma meghaladta a húszat, sőt gondolván arra, hogy esetleg a megkérdezettek nem találják meg a listában a szerintük „feltétlenül üdvöztőt”, lehetőséget adtunk egyéb, szabadon megnevezhető sportág választására is.

A kiinduló kérdésekre tehát a válasz – meglehetősen széles körű, és már-már „szakmainak” mondható (négy félévet elvégzett hallgatók) vélemény szerint is – határozott, kategorikus NEM!

Nem felesleges a torna, mert mozgásanyaga olyan műveltségteremtartalmakat hordoz, ami a más területeken való érvényesülést is lehetővé teszi. Gondoljunk csak a női rúdugrásban induló tornászok számára, az aerob- és fitness-versenyek mezőnyében nagy számban előforduló tornászmozgásműveltségű sportolók eredményességére, vagy az egyéb sportágakban néhány edzés után sikeresen szereplő versenyzőkre, akik az adott területen látszólag könnyen elért eredményüket minden esetben a torna mozgásanyagának hosszú időn át tartó gyakorlásával alapozták meg.

Nem idejétmúlt a torna, mert a klasszikus értékek időtállóak, nincs szavatossági idejük. S hogy klasszikus mozgáskultúrabeli értéknek tekinthető a torna, az evidens, hiszen a testtel bántani tudást a legváltozatosabb körülmények között – térben, időben és dinamikában – az ókori vázarajzokon ábrázolt tornászok ideje óta mind a mai napig, még mindig a torna mozgásanyaga biztosítja a legsokoldalúbban.

Nem cserélhető le a torna egyetlen egy belőle kinövő – ha úgy tetszik: leváló –, a mozgásanyagot felhasználó sportággal sem. Azt a sokszínűséget ugyanis, hogy az utóbbi időben ennyiféle sportág használja fel kisebb vagy nagyobb mértékben a torna mozgásanyagát, nem egyéb eredményezte, mint a sport vagy a testmozgás szolgáltatásainak, eszközgyártásának iparaggá, kereskedelmi tényezővé válása. Nevezetesen a sporteszközök és a tetszés szerint kialakítható versenytereppek hívták életre a szörf- és siakrobatikát, gumiasztalugrást, akrobatikus ejtőernyőzést, akrobatikus rock and rollt, akrobatikus görkorcsolyázást, illetve gördeszkázást és még sorolhatnánk.

Gondoljunk arra, hogy ebben az óriási kínálatban, ebben a sokszínűségben a mozgásanyagot tekintve egyetlen állandónak mondható és időtálló tényező van: a klasszikus alap. S ez maga a torna, amely megtanít a saját test fölötti uralomra, kompetenciára, hogy alkalomadtán az általa felvértezett egyén azon a területen hasznosítsa tudását, ahol számára az a legkedvezőbbnek tetszik vagy bizonyul. De ha hiányoznak ezek az alapok, ha valaki történetesen nem bírja el magát a felső végtagjaival, vagy esetleg fejfelé, netán bizonyos forgó mozgások okozta megpróbáltatások közepette, akkor nem vitorlázhat el a különböző divatirányzatok szelén, áttérve az aerobicra, gumiasztalugrásra vagy fitnessre. Ezért becsüljük meg ezt a klasszikus értéket; azzal is, hogy biztosítjuk a körülményeket sorvadás nélküli megmaradásához, mert a mozgásműveltség területén a torna kiapadhatatlan forrást jelenthet a szabadidős és tömegsportok, valamint ezeken keresztül az emberek egészségi állapota, életképessége szempontjából.

Gondolatok a felugrás jelentőségéről, a fejlesztés lehetőségeiről a labdarúgásban

Rigler Endre

egyetemi docens

(Magyar Testnevelési Egyetem,
Sportjáték Tanszék)

Bevezető helyett

Bizonyára megbocsát a Kedves Olvasó, ha a téma kapcsán személyes emlékekkel kezdem a mondandóm.

Az első kép: ugyan röplabdázó voltam, de játéktársaimmal gyakorta látogattuk a hatvanas évek klub- és válogatott szintű labdarúgó-mérkőzéseit. Bár zömmel „fradisták” voltunk, de értékelő elismeréssel kísértük a Vasas kiválóságának, Mészöly Kálmánnak a felugrásait, az azóta legendává nemesedett „felhőfejeseit”. Igaz, ahogy ő a magasba feljutott - méghozzá egy lábas felugrás után -, bizony nekünk furcsa volt, hiszen mi a páros láb-ról történő elrugaskodás specialistái voltunk. Igen, Kálmán méltó utóda volt a legendás aranycsapat gólt előkészítő és ha kellett, fejessel befejező klasszisának, Kocsis Sándornak.

A másik kép: a TF-en nagypályás labdarúgással akartunk eldönteni egy fogadást. Már nem is emlékszem a körülményekre - sőt a tétre sem -, csak arra, hogy az eredmény presztíziskérdés volt mindkét fél, a „labdások” és a „nem labdások” számára. A mérkőzés hevében egy előreívelt labda jó magasan szállt, s a védők (akik éppen „nem labdások” voltak!), megkönnyebbülve legyintettek: „hagyd, kimegy”. Hogy, hogy nem, a lesipuskás-ként ott settenkedő Nagy István - összességében 185-szörös röplabda-válogatott - meg felugrott, és levette a labdát *mellel*! Hát igen, Pisti ekkortájt 106 cm-t emelkedett páros láb-bal!

A harmadik kép: a hatvanas évek téli időszakában sokunk által nagyon várt esti programnak számított a TF-en a Bácsalmási-féle ugróiskolán való részvétel. (Bácsalmási Péter a TF nagy tanáregyeniségeinek egyike, a hazai atlétika kiváló szaktekintélye volt.) A tornacsarnok hosszában ugró-akadálypályának volt berendezve. Végigmenni - mit menni, szökdelni, ugrálni, repülni! - nemcsak élvezetes, hanem számunkra, akiknek a felugrás meghatározó volt a teljesítményünk szempontjából, rendkívül hasznos volt. Sokat kaptunk ettől az iskolától, hálásak is vagyunk a mesternek, sajnos ma már csak szeretett emlékének.

Hát ennyit, Kedves Olvasó, az emlékképekről!

A felugrásról

Kiindulva a labdajátékok sportági profiljából - azaz a játékra leginkább jellemző, a lényeg-
get leginkább tükröző karakterisztikus tulajdonságokból - megállapíthatjuk, hogy labdarú-
gásban, legalábbis a röplabdával, a kosárlabdával, de még a kézilabdával történő összeha-
sonlítás után is, kevesebbszer fordul elő a felugrás technikai eleme (Rigler E., 1987). Az
okok között legtöbbször azt említjük, hogy a lapos, „lőtt passzokkal” történő adogatás
gyorsabbá, ezért váratlanabbá teszi a játékot, ugyanakkor az ilyen típusú labdát könnyebb
„megszelídíteni”. A taktikadominanciájú sportágakban (küzdősportok, labdajátékok) azon-
ban soha nem szabad egyetlen felfogást követni! Még akkor sem, ha nagyon sokan vallják
magukénak az éppen divatosat. Időnként különösen hasznos lehet, ha másként
gondolkodunk! A „fordított logika” szerint történő érvelés ebben a tekintetben pedig azt
diktálja, hogy ha a legtöbb csapat „fű alatt játszik”, akkor a támadó is, a védő is ezt szokja
meg. Tudjuk, a megszokásból születnek azok az automatizmusok, amelyeknek könnyen
foglyai lehetünk. Meglepő tehát éppen ennek az ellenkezője, a magas labdákkal történő
„operálás” lehet! Természetesen nem kizárólagosan, hanem esetenként. Például akkor,
amikor valamilyen meglepetéssel könnyen el lehet dönteni a kérdést, és ma-
gunk javára fordíthatjuk a küzdelmet. Megfelelő testi adottságok megléte esetén különösen
érdemes a fejjátékra építeni!

A döntés arról, hogy hogyan játsszunk, azonban nem csupán edzői elhatározás kér-
dése! Legalább két területen kíván előzetes előkészítést az ilyen megoldás: a *képességfej-
lesztés és a támadó taktika* alakítása terén.

A képességfejlesztésről a következőkben részletesen is szólnunk. Ami a taktika iga-
zítását illeti: ebben legalább két lehetőség kínálkozik. Az egyik alapjáték szerint a „széljá-
tékra” építünk. Az onnan beívelt labdákat a második hullám „tarajaként” érkező, jól fejelt
játékosunk küldi majd kapura. Méghozzá magasról, a levegőből.

A másik kézenfekvő megoldásra - már vagy harminc évvel ezelőtt - a Benfica ki-
válósága, Torres mutatott emlékezetes példát: az előreívelt labdát visszafejelni a védőfalból
vagy annak közvetlen előteréből a lényegében még „első hullámnak” tekintett társnak, aki
átvétel után de még jobb, ha egyből kapura bombáz. A kulcsszerep itt is azé a fejelőé, aki
uralja a légtér és onnan tudja kiszorgálni az övéit.

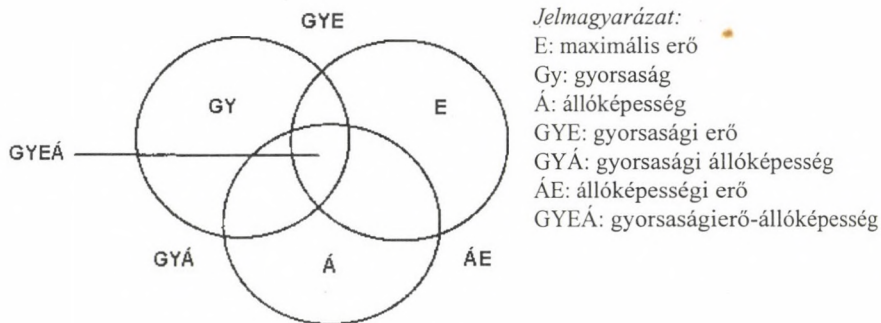
Mielőtt könnyedén nyilatkoznánk a felugrás szerepéről, látnunk kell, hogy a labda-
rúgás - megint utalunk a sportági profilra - döntően a horizontális síkban végzett hosszabb-
rövidebb, gyorsabb-lassabb mozgásokat kívánja, és kevésbé állít követelményeket nagy-
számú felugrás elvégzésére. Márpedig a futások - a robbanékonyságot kívánó testcseleket
és rövid távú sprinteket is kalkulálva - nem jelentenek elég fejlesztő ingert az ún. impulzus-
szerű erőközlés szulykolásához! A lövés ugyanis pillanatszerű erőközlés eredménye. Termé-
szetesen kézenfekvő az a különbség, ami a rúgás és az ugrás erő kifejtésbeli hátterében fel-
ismerhető! Elég, ha az erőközlés irányára, a gyorsítandó tömeg nagyságában mutatkozó
eltérésre - és ebből fakadóan az erő kifejtésbeli különbségekre -, az erőközlés módjára (pl.
van-e támaszfázis) és időtartamára utalunk. Az sem mellékes, hogy a lövésben az érdemi
erő kifejtés mindjárt a labda gyorsítására fordítódik-e, míg a felugrásban az erő zöme a gra-
vitáció ellenében hat és a test felemelésére szolgál. Csak ezt követi a „légfázis” alatt az a
hasznos erőközlés, ami a labdát majd a kívánt helyre juttatja.

A ruganyosságfejlesztés elvi kérdései

Robbanékonynak is lenni, meg 2x45 percig játszani (azaz bármikor aktívan bekapcsolódni a játékba) igen ellentétes kíváncsalom. Az egyikhez a nagy mozdulat-, illetve mozgásgyorsaságot biztosító *gyors erőre*, a másikhoz egyfajta *speciális állóképességre* van szükség. Az általános edzéselmélet és módszertan (Nádori L., 1986) egyik tétele, valamint a Sportképességek mérése című szakkönyv (Nádori L. és mtsai, 1984) egy fejezete többek között külön ezzel a problémával foglalkozik. Valójában egymással ellentétes követelmények elviselésére kell felkészítenünk sportolóinkat, ezért hasznos ismernünk a képességek kölcsönhatásában rejlő összefüggéseket!

A sportjátékokban - így a labdarúgásban - végzett ugróedzések eredményeként egy hármas komponensből álló „képességötvözet”-et célszerű kialakítanunk (1. ábra). A kondicionális „alap”-képességek ezen ötvözete (az ábrán az átfedett zónák) olyan „elegy-ként” értelmezendők, amelyek elnevezésében az előtag a dominánsnak tekintett összetevő jelenlétére utal.

Megjegyzés: természetesen nagyon nehéz valamilyen konkrét értéket adni a részarányok kifejezésére. Különböző matematikai analízissel végzett vizsgálatok ugyan ígéretes próbálkozást mutatnak ebben az irányban (Letzelter, M., 1979), azt azonban ezek hiányában egyfajta szakmai konszenzus alapján is elfogadhatjuk, hogy az elől szereplő képesség meghatározó voltát kívánjuk a szóösszetétellel hangsúlyozni. A gyakorlatban ezen elvárás sokszor abban fejeződik ki, hogy a fejlesztő gyakorlatok volumene és erőssége - valamint az ezek alapján meghatározott képességbeli arány - az elsőként megnevezett képesség irányába tolódik el.

1. ábra

A kondicionális képességek ötvözetei

A leginkább szorgalmazott *gyorsaságierő-állóképesség* megteremtése voltaképpen már utal a teendőinkre, ha nem is mindjárt a fejlesztés tényleges sorrendjében. Így forszírozott erőfejlesztéssel meg kell teremteni a mozgásgyorsaság kíváncsalom alapját, majd a *gyorsierő-komplex* kialakítása után a többszöri, azonosan magas színvonalon történő alkalmazáshoz kell biztosítanunk a *speciális állóképességet*.

Megjegyzés: véletlenül sem szabad ennél az állóképesség-változatnál valamiféle, az általános erőnlét vagy az alapmunkabírák kapcsán említett, s zömében ciklikus mozgások révén megszerezhető „általános állóképességre” gondolni! Esetünkben, a felugrások példáján, az állóképesség a sajátos *ugró-állóképességben* fejeződik ki, amely hozzásegít ahhoz, hogy az egyes ugrások dinamizmusának megőrzése mellett tartósan - tehát többszöri ismétlés esetén is - képesek legyünk az ugrások magasságának megtartására!

A fejlesztés során használatos gyakorlatok megválasztása előtt célszerű azokat a szempontokat sorra vennünk, amelyek a válogatáskor segítségünkre lehetnek. Ennek kapcsán választ kell adnunk a következő kérdésekre:

- Az illető gyakorlat mennyire kívánja meg az egyén maximális akaratlagos erő kifejtését (vagyis az adott mozgásszerkezetben elvárható maximális erejét)?

Megjegyzés: minél inkább, annál jobban az erőbeli komponens oldaláról fogjuk majd megközelíteni a képesség-komplexet.

- Milyen ismétlésszámot írunk elő?

Megjegyzés: az ismétlésszám meghatározása nem önkényes! Értéke elsődlegesen az ellenállás nagyságához igazodik. A „piramis erőfejlesztési elv” alapján (Weineck, I., 1980) minél nagyobb a legyőzendő ellenállás, annál kevesebb ismétlésszám írható elő és fordítva. Az ismétlésszám növelése révén a gyorsasági erő, majd az erő-állóképesség irányába mozdulunk. A képességekre jellemző átlagos értékek variációtérjedelme individuális eltérésekre - életkor, nem, előképzettség, edzettségi állapot, erősítő gyakorlatban tapasztalt jártasság - és aktuális körülményekre is kitékintést enged.)

- Mennyire áll érdekünkben a mozgásfrekvencia, tehát a minél rövidebb, de mégis csak adott idő alatt elért maximális mozgásgyakorlás növelése?

Megjegyzés: a ruganyosság fejlesztésében a frekvencia a gyorsaság oldaláról közelíti a képesség-komplexet. Alkalmazásakor figyelembe kell vennünk, hogy minél rövidebb az a választott időtartam, amelyen belül a mozgásgyakorlást nézzük (esetünkben a felugrások számát), annál inkább felerősödik az az ellentmondás, amely az ugrások magassága és az ugrások száma között húzódik. Ne úgy akarjon sportolónk gyors lenni, hogy nem ugrik föl eléggé, s ezzel spórolja az időt! Az alacsony emelkedési magasságot mutató szökdeléseknél kifejezettebb a frekvencia értelmezése.

- Mennyire rövid ideig tart a mozdulat, illetőleg egy mozgáselem?

Megjegyzés: a felugrások közös sajátossága, hogy a lendületvétel után bekövetkező elrugaszkodás pillanatszerű. Ehhez gyors izomösszehúzódás révén jutunk, a feladat tehát mozdulat- és mozgásgyorsaságot kíván.

- Mennyi ideig tart a teljes gyakorlat, tehát az egy vagy több elemből álló feladat?

Megjegyzés: a néhány másodpercestől a többpercesig terjedő mozgássorozat magas színvonalú elvégzésénél, az időtartam növekedésének megfelelően, egyre inkább az állóképességi összetevő hangsúlyozódik. Ugrássorozatok esetében ez az állóképesség a robbanékony erő kifejtések többszöri reprodukálásában - s nyomában a nagy ugrómagasság megismétlésében kifejeződő egyenletességben - ismerhető fel.

A gyorsaságierő-állóképesség fejlesztésénél a komplexitás láthatóan elsősorban nem az egyes gyakorlatokban jelentkezik - sőt, ebben a tekintetben nagyon is törekszünk a konkrét specifikumok kiemelésére -, hanem a fejlesztő munka végeredményeként, annak „termékeként” értelmezendő.

A ruganyosság fejlesztésének gyakorlati kérdései

A felugrások magasságának növelését szolgáló programok gyakorlatitípusainak megválasztásakor a gyakorlat nehézségi fokát kifejező intenzitás variálásához több lehetőséget mérlegelhetünk. Vegyünk ezekből néhányat!

- Guggolások kiállással (lábujjállás), páros lábbal, egy lábbal.

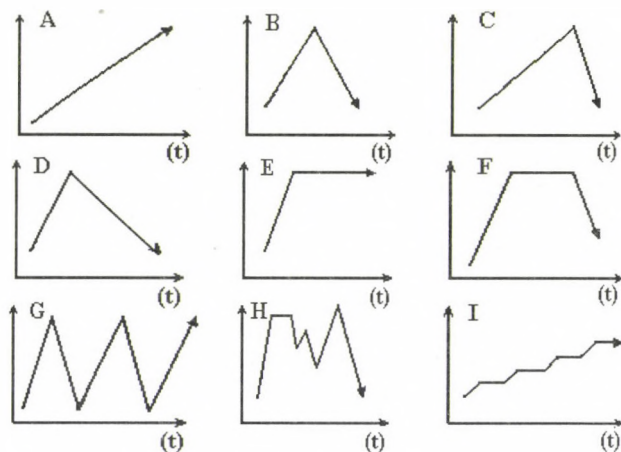
Intenzitásnövelő: az ismétlésszám és a guggolás mélységének növelése; a támaszhelyzet elhagyása.

- Guggolások nagy ellenállással (pl. társ, tárcsás súlyzó segítségével).

Intenzitásnövelő: a külső ellenállás (ellenelő) növelése; a térdszög csökkentése (az esetleges sérülést okozó mozgáshatárok elkerülésének figyelembevételével); az ismétlésszám növelése; társ emelgetése esetén a támaszhelyzet (pl. bordásfalon való kapaszkodás) megszüntetése.

- Térdhajlítások és -nyújtások erőgépeken, ülésben és fekvésben.
Intenzitásnövelő: a külső ellenállás növelése; a térdszög nagyságának csökkentése a hajlítás helyzetében; az ismétlésszám növelése.
- Azonos felugrási magasság kikényszerítése akadályok fölött végzett sorozatugrásban.
Intenzitásnövelő: az akadályok magassága minél jobban megközelíti az egyén helyből, páros lábbal végzett maximális emelkedési magasságát; az akadályok száma és egymástól mért távolsága növekszik.
- Állandó, majd növekvő nehezékekkel végzett sorozatugrások helyben vagy haladással.
Intenzitásnövelő: a helyváltoztatás megkövetelése; a nehezék nagyságának, a testtömegponttól való távolságnak növelése; a nehezék (pl. medicinlabdák) tartása, ami által alkarokkal történő lendítés akadályozott; az ugrások távolságának növelése; az ugrások számának növelése a sorozatban.
- Aritmikusan változó magasságokból álló akadálypálya legyőzése sorozatugrásokkal.
Intenzitásnövelő: a magas és alacsonyabb akadályok szabálytalan sorrendje úgy, hogy több magas akadály jut a sorozatugrás végére; az akadályok közötti távolság növelése; a közlendület, illetve a duplázott ugrások kiiktatása; nehezék cipelése; egy lábás ugrásokkal történő távteljesítés; a sorozatugrások számának növelése.
- Laza talajon (homok, puha szivacs), illetve (pl. térdmagasságig érő) vízben végeztetett sorozatugrások.
Intenzitásnövelő: az elugrásokat különböző magasságú felugrások tarkítják; az ugrássorozat hossza és szériaszáma nő.
- Felfutások, páros és egy lábról végzett szökdelések, ugrások emelkedőn (pl. lépcsőzés).
Intenzitásnövelő: az emelkedő meredeksége; a lépcsőfok magassága; a lépésenként (ugrásonként) teljesített lépcsők száma; az egy lábás ugrások számának növelése; a pihenésnek tekintett visszajutás sebességének növelése; nehezékek hordása „fölről” vagy „lelül”; a sorozatugrások időtartamának és a haladás sebességének külső szabályozása, az íram változtatásával.
- Mélybeugrások a landolást követő szökdelésekkel.
Intenzitásnövelő: a leugrás „mélységének” növelése (maximális magasságnak az az ugróhely javasolható, ahonnan a talajfogást a talp elülső részén, a sarok talajhoz érése nélkül még végre lehet hajtani!); felszökkenés kikényszerített magasságba; különböző keménységű (pl.: egyre puhább) talajon fékezés; adott idő alatt kell teljesíteni az előre megszabott ugrásszámot; az ugrásmagasság elérése is felugrással (ugrásokkal) történik; a leugrások közben növekvő ellenállást (pl. kézi súlyzók, medicinlabda) használunk; repülés közben kiegészítő feladatok (pl. elfordulások, térdfelhúzások, lábterpesztések, tartott vagy dobott labda megérintése, visszafeljelése) végzésére kerül sor; a mélybeugrások ismétlésszámát, szériaszámát növeljük.

A következőkben az ugróedzés fő részében végzett terhelési modellek alakítására vonatkozóan látunk példákat. A 2. ábra „A-I” képei a terhelés variálásának gyakran használt tipikus eseteit foglalják össze. Az y tengely kalibrációját a relatív intenzitás (1%) adja, míg az x tengely az egyes gyakorlatok (pl. egy ugrássorozat), illetőleg az ezekből az adott edzésre összeállított ruganyosságfejlesztő program időtartamára utal.

2. ábra

Jellegzetes tendenciák a felugrás edzésgyakorlatai intenzitásának alakításában

„A” kép: gyakorlatról gyakorlatra, illetve a feladat során végig azonos mértékben, szakadatlanul növekszik a terhelés. A mozgásfeladat a legnagyobb intenzitás alatt ér véget. A karakterisztika különösen a jól adagolható terhelések (pl. erőgépek, lépcsőzés) esetén alakítható, illetve szabályozható a megadott módon.

„B” kép: az intenzitás a feladatsor közepén tetőzik, majd lecseng a kezdés szintjére. A „megnyugtatósn” kívül az adagolás számol a fáradással és azzal, hogy az idő előrehaladtával egyre kisebb teljesítményt várhatunk. Zsámoly- és akadályszökdelések, erőgépek alkalmazása, valamint az erő-állóképességre irányuló munka kialakításának jellegzetes képe. A modell az egyéni ruganyosság fejlesztése képletül is szolgál, amikor az intenzitás csökkenése egyben a gyakorlat kezdetéhez történő visszatérést is jelenti. A munka- és a pihenőfázis időtartama közel azonos.

„C” kép: lassú bemelegítéssel, ráhangolódással vezetett munka leképezését jelenti az ábra, ahol az igénybevétel a feladat (sorozat, gyakorlat, edzés) végéhez közel kulminál. A visszaállást egy gyors - és ezért a tendenciát aszimmetrikussá változtató - fázis jellemzi. Súlyzós terhelésadagolásra különösen alkalmas például kezdő sportolók esetében, akiknél a fáradtság beállta előtt célszerű a sorozatot rövidíteni, a terhelést hirtelen csökkenteni.

„D” kép: a gyors intenzitásnövelést - amely nyomán a feladatsor elején tetőzik a terhelés - lassú levezetés követi. Lépcsőzésekkel, csökkenő mozgásokból álló akadálypályák legyőzésével, valamint vízből a partra történő kifutások alkalmazásával hasonló terhelési vonulatot képezhetünk.

„E” kép: az egyén számára előírt intenzitásérték mielőbbi elérése után, cél a teljesítmény állandó szinten tartása. Különösen jól megvalósíthatjuk az azonos érintőmagasságot kívánó sorozatugrásokkal. Főleg a feladat végén jelentkezik a komoly igénybevétel, amikor a fáradás ellenére meg kell őriznünk az eredményállandóságot. Azon labdarúgók edzését javasoljuk ezen jelleggörbe alapján vezetni, akiknek gyenge az ugró-állóképessége.

Azonos magasságú zsámolyok, székek, gátak fölött kikényszeríthetjük az egyenletes ugrásokat.

„F” kép: az előző modell azzal a változattal, hogy nem hagyjuk meg a viszonylag magas teljesítmény „emléknyomát”, hanem visszavezetjük a terhelést a kiindulási szint közelébe, ám azt azért nem érjük el. A levezetés pótlólagos terhelést is jelent, ezt akarja kihasználni a gyakorlatvezető.

„G” kép: több, egymáshoz közeli, azonos feladatot tartalmazó akadálypálya legyőzéséhez szükséges karakterisztikát mutat. Egy pálya esetén a páros feladatmegoldású gyakorlat hasonló, „fűrészfog”-szerű intenzitáshullámzást szimbolizál, amelyben a pihenőidő a társ munkafázisával egyenlő. Nagy számú széria állítható elő ezzel a ritmusosan váltakozó képlettel. Bármely ruganyosságfejlesztő gyakorlat alkalmazható ilyen kíváncsággal mellett.

„H” kép: a labdajátékok aritmiás terhelésváltozását leginkább leképező, egy szabálytalan elrendezésű akadálypályának megfelelő, szabálytalan igénybevétel modelljét látjuk. A nehézséget éppen a kiszámíthatatlanság, a szüntelen változtatgatás és átállítódás jelenti. Ebben az előre nem tervezett lökötésben a kisebb-nagyobb ugrások, ugrássorozatok épüget előfordulnak, mint az egyén maximális súlypontemelkedései. A pálya többszöri megismétlésével - például versenyidőszakban - speciális ugróiskolát teremthetünk, ami a relatíve alacsony intenzitás ideje alatt akár labdás technikai elemek alkalmazását is lehetővé teszi.

„I” kép: a lépcsőzetes terhelésemelés a szervezet „tanulását” segíti elő. A tendencia fiatalabb játékosok edzéséhez javasolt. A karakterisztika különösen a jól adagolható ellenállások (pl. tárcsás súlyok) felhasználásával követhető.

Zárszó helyett

Ismernünk kell azt a régi felismerést, hogy a gyorsasági erő fejlesztése - valamennyi szakmai megfontolás előtt - a megfelelő hozzáállás hiányában eleve megghiúsul. Különösen így van ez az ugróedzésekkel!

A minél nagyobb erő kifejtések kiprovokálása érdekében használt kényszerítő helyzetek, körülmények ugyan jó szolgálatot tesznek a kívánt magasság eléréséhez, ám soha nem jelenthetnek olyan akadályt, ami már az egészséget veszélyezteti!

Különösen a sorozatugrások okozta monotonia és a szükségképpen jelentkező fáradtság oldására igen hasznos, ha a fizikai fejlesztést szolgáló feladatok közé technikai gyakorlatokat is beiktatunk!

A ruganyosság fejlődésében a csapat tagjai eltérő haladást fognak tanúsítani. Azok, akik nemcsak képletesen, hanem a valóságban is kiemelkednek, mert „felemelkednek” a környezetükből, méltóak arra, hogy kivételes tudásukat kamatoztathassák. Kapjanak tehát ilyen típusú taktikai feladatokat!

Jó munkát a gravitáció legyőzéséhez!

Irodalom

1. Letzelter, M.: Leistungsdiagnostik und Trainingsberatung. *Leichtathletik*, 1979. 20. 627-630., 21. 657-664., 22. 691-693.
2. Nádori L. - Derzsy B. - Fábán Gy. - Ozsváth K. - Rigler E. - Zsiedegh M.: *Sportképességek mérése*. (2. kiadás) Sport. Budapest. 1984. 397 p.
3. Nádori L.: *Az edzés elmélete és módszertana*. Sport. Budapest. 1986. 296 p.
4. Ozsváth K. - Fábán Gy.: *Teljesítmény-diagnosztikai eljárások 10-18 éves sportolóknál*. OTSH-TSTT. Budapest. 1985. 159 p.

5. Rigler E.: Azonosságok a sportjátékokban (A felugrás szerepe). *A Testnevelési Főiskola közleményei*, 1987. 3. 31-49.
6. Weineck, J.: *Optimales Training. Beiträge zur Sportmedizin*. Band 10. Erlangen: Perimed Fachbuch-Verlagsgesellschaft mbH, 1980. 380 p.

Kilencven éves a Magyar Egyetemi és Főiskolai Sportszövetség*

Szikora Katalin

egyetemi adjunktus
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Társadalomtudományi Tanszék)

Kis túlzással azt is mondhatjuk, hogy az egyetemi sport egyidős az első egyetemekkel. A legelsők az itáliaiak (Bologna, Padova) voltak, majd egymás után alakultak meg a francia (Sorbonne), az angol (Oxford, Cambridge), de a közép-európai régió (Prága, Krakkó) egyetemei is.

A középkor első egyetemein ugyan még nem léteztek a testnevelés intézményes keretei, de az egyes testgyakorlatok, ezen belül is a háborúra való felkészülést szolgáló, lovagi nevelés elemei már az oktatás részét képezték. A testnevelés kérdéseihez való viszonyulás azonban nagyon nagy mértékben függött az egyes egyetemeket fenntartó egyházak szemléletétől.

A reneszánsz új gondolkodásmódja a 14. századtól átalakította a sok esetben nagyon konzervatív beállítódású egyetemi életet. A 18. századtól megnőtt a hallgatók aránya is, a 19. századra pedig végképp igaz, hogy a modern sportélet kialakításában elsősorban az európai egyetemek és főiskolák jártak az élen.

A modern sportélet kialakulásában a 19. század második felében Európában - így Magyarországon is - két irányzat: az angol, úgynevezett versenybeállítódású sportirányzat és az elsősorban a bemutatókra, díszturnákra épülő német tornairányzat játszotta a legjelentősebb szerepet. Az egyetemi, főiskolai sport szemléletének fejlődésében is megmutatkozott a két irányzat szembenállása, bár kétségtelen, hogy nemcsak Angliában és Amerikában, hanem a közép-európai egyetemeken is inkább az angol, versenyorientált atlétikára, labdajátékokra és a vízi sportokra (evezés) épülő sportélet dominált, de természetesen a torna és a vívás szerepe sem volt elhanyagolható.

Megalakultak az első kezdetleges, eleinte csak egy-két sportágra épülő és elsősorban a sportág népszerűsítését szem előtt tartó egyetemi sportklubok, sportkörök. Ezek vezetése először egyértelműen a diákok, a hallgatók kezében volt, csak fokozatosan kapcsolódott be az egyetem intézményesen, s vált a klub az egyes egyetemek szerves részévé.

Magyarország legrégebbi egyetemi, főiskolai sportegyesülete a Selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia Sportegyesülete (1860), amelynek jogutódja a trianoni bé-

* Elhangzott a Magyar Egyetemi és Főiskolai Sportszövetség jubileumi ülésén (1997. március 25).

keszerződés után a Soproni Műegyetemi Athletikai és Football Club (SMAFC) lett. Jelentősége azonban a helyi jelleget nem lépte túl.

Az 1870-es évektől erősödött fel az a törekvés, hogy az egyes egyetemek, főiskolák, akadémiák sportklubokat hozzanak létre, s több, az egyetemi ifjúság testi nevelésével foglalkozó cikk is megjelent a korabeli lapokban, például a Herkules című testgyakorlati közlönyben vagy a Sport-Világban. Elsősorban Esterházy Miksa, a Magyar Athletikai Club (MAC) megalakítója, aki az atlétika egyes versenyszámaira igyekezett megnyerni a pesti tudományegyetem hallgatóit, valamint a sportszakíró Porzolt testvérek (Kálmán, Lajos) tettek sokat az egyetemi sport ügyéért. A selmecbányai kezdeményezést egy újabb, helyi jelentőségű klub követte, a Sárospataki Jogakadémia Sportegyesülete 1894-ben.

1887-ben a budapesti tudományegyetem hallgatóit tömörítő Egyetemi Kör megalapodott a Nemzeti Torna Egylettel, hogy a Szentkirályi utcai tornacsarnokát a hallgatók „mérsekelt áron és külön órákban” használhassák. Dr. Fodor József rektor támogatta ezt a kezdeményezést, és azt ajánlotta az egyetemi ifjúság vezetésének, hogy angol mintára alakítsanak egyetemi sportklubot.

1884-ben meg is kezdődtek az Egyetemi Athletikai Klub (EAC) életre hívásának előmunkálatai, s az 1887-88-as tanévben a benyújtott alapszabály alapján a belügyminisztériumi engedély is megérkezett. Az új klub azonban mégis működésképtelennek bizonyult, miután sem az atlétika híveit tömörítő MAC, sem pedig a tornászokat összefogó NTE nem nézte jó szemmel egy egyetemi klub megalakulását, amelyet valószínűleg több is követett volna. Az NTE és a MAC vezetői - bár egymással sem voltak túl jó viszonyban - azt a nézetet vallották, hogy az egyes nagy egyesületeken belül hozzanak létre úgynevezett egyetemi szakosztályokat. Így 1892-ben a Magyar Turista Egyesület meg is alakította egyetemi szakosztályát, valamint a MAC és az NTE is külön versenyeket írt ki az egyetemisták számára. Az 1885-ben létrejött Magyarországi Tornaegyletek Szövetsége (MOTESZ), valamint az 1987-ben megalakult Magyar Athletikai Szövetség (MASZ) is klubjai mögé állt.

Az 1890-es évek második felére a polgári fejlődés eredményeképpen jelentősen megnövekedett az egyetemi hallgatók aránya, s köztük is az egyes sportágak, az evezés, az atlétika, a torna, a vívás és a labdarúgás lelkes híveinek a száma. 1897 novemberében, csupán egyetlen mérkőzésre, megalakult a Műegyetemi Football Csapat (MFC), s nagy meglepetésre a Millenáris-pályán legyőzte a Budapesti Torna Club (BTC) akkor legjobbnak tartott, jóllehet csak második csapatát. A siker hatalmas lelkesedést váltott ki az egyetemi hallgatók körében, s 1898-ban megalakították a Műegyetemi Football Clubot, amely az atlétikával kiegészülve az 1903/04-es tanévtől vette fel a Műegyetemi Athletikai és Football Club (MAFC) nevet.

A tudományegyetemen először a vívók szervezték meg saját klubjukat Egyetemi Vívó Club néven (EVC, 1897), amely azonban anyagiak híján nem működött. 1898-ban az aradi vértanúk napján, október 6-án tartotta alakuló ülését a Budapesti Egyetemi Athletikai Club (BEAC), amelyen az elnöki tisztséget az egyetem rektora, Eötvös Loránd vállalta el. A tanárelnöki tisztelet dr. Klupathy Jenő, a főtitkárit pedig dr. Záborszky István töltötte be a választás eredményeként. A tizenegy tagú elnökségben hat hallgató is helyet kapott. Az első szakosztályok az atlétika, a vívás, a torna, a korcsolyázás és a labdarúgás sportágakban alakultak.

A MAFC és a BEAC után több vidéki egyetem, főiskola, akadémia is megalakította saját egyesületét, így jött létre például a Kolozsvári Egyetemi Athletikai Club (KEAC), a Mosonmagyaróvári Gazdasági Akadémiai Athletikai Club (MOGAAC), a Kassai Akadé-

miai Athletikai Club, a Debreceni Főiskolai Athletikai Club. A klubok eleinte - a BEAC-ot kivéve, ahol a fő tisztségek betöltéséhez egyetemi tanácsi jóváhagyás kellett - nem törekedtek szoros kapcsolatok kiépítésére saját egyetemükkel, inkább a sportági szövetségekben igyekeztek nagyobb tekintélyt szerezni.

1906-tól szakszövetségi viszonylatban a Magyar Athletikai Szövetség képviselte a legnagyobb erőt, s az egyes klubok sokszor joggal érezték úgy, hogy a MASZ hatalmi szóval dönt, s sérti az egyesületi autonóm jogokat. Például a BEAC esetében elvárta, hogy annak legtehetségesebb versenyzői a MAC-ba igazoljanak. Így aztán természetes lépésnek tűntek azok a javaslatok, amelyek egy országos, az egyes egyetemi klubok összefogását tükröző egyetemi, főiskolai sportszövetség megalakítását sürgették.

Kétségtelen, hogy a kezdeményezés attól a BEAC-tól indult el, amely eléggé meggyengült az 1904-1907 közötti időszakban, mondhatni, válságos éveket élt át. Vezetői még Apponyi Albert kultuszminiszterhez is fordultak támogatásért, aki azonban azzal hárította el a kérést, hogy a BEAC ügye az egyetemi tanács hatáskörébe tartozik. 1906 őszén a BEAC vezetői először a Kolozsvári Egyetemi Athletikai Clubot (KEAC) keresték meg levelükkel, hogy támogassák egy egyetemi sportszövetség megalakítását, majd hasonló levelet küldtek a MAFC vezetőihez is. A három nagy egyetemi klub közül ezekben az években a MAFC képviselte a legnagyobb erőt, de azt lehet mondani, hogy közöttük az angol, Oxford- és Cambridge-mintájú, ellenfelet tisztelő, becsülő rivalizálás folyt az egyes sportágakban.

A BEAC kezdeményezéséhez először a KEAC csatlakozott, majd 1907 márciusában a MAFC is. A tudományegyetem Rákóczi úti épületében 1907. március 24-26-án tartott alakuló ülésre végül is a MAFC küldte szét a meghívókat. A tárgyaláson, amely többnapos volt, s amelyen a választásokat és a Magyar Főiskolai Sport Szövetség (MFSSZ) alakuló ülését március 25-én - éppen 90 éve - tartották, nyolc magyar egyetemi és főiskolai sportegyesület vett részt - a MAFC, a BEAC, a KEAC, a Kassai Jogász Egyesület, a Debreceni Jogász Vívó Egylet, a Debreceni Akadémiai Athletikai Club, a Keszthelyi Gazdasági Akadémiai Athletikai Club (KEGAAC) és a Selmecbányai Football és Athletikai Club -, s további kettő csatlakozott írásban: az Egri Jogász Torna és Vívó Egyesület, amelynek képviselője késve meg is jelent az ülésen, valamint a Mosonmagyaróvári Gazdasági Akadémia Sportegyesülete, a MOGAAC.

Az alakuló ülésen, amelyet dr. Maróti Géza egyetemi tanár, a MAFC tanárelnöke vezetett, megválasztották az úgynevezett ifjúsági tisztikart. Ebből a lépcsőből is látszik, hogy az egyes egyetemek, főiskolák sporttal szimpatizáló tanárai, vezetői azt a felfogást vallották, hogy ezekben a klubokban a vezetés és a szervezés terén egyaránt a hallgatóságnak kell adni a nagyobb szerepet, s az úgynevezett senior vezetés feladata elsősorban a hallgatók törekvéseinek, kéréseinek, igényeinek támogatása, segítése.

A választás alapján az ifjúsági elnök Lindner Ernő (MAFC) lett, a négy alelnök pedig: Támerli Mihály (BEAC), Bányász Jenő (KEAC), Urbán Pál (Kassai Jogász Egyesület), Hegedüs Béla (Debreceni Jogász Vívóegylet). Főtitkárrá a MAFC-os Moór Jenőt, titkárrá a Kassai Jogász Egyesületből Szepessy Miksát, jegyzőnek a KEGAAC-ot képviselő Krúder Vincét választották. A számvizsgáló bizottságot úgy állították össze, hogy az addig tisztséget nem kapott klubok képviselői is szerepeljenek, így a vezető BEAC-os Bodolai László mellett a tagok a Selmecbányai Football és Athletikai Clubot képviselő Takács János és az Egri Jogász Torna és Vívó Egyletet képviselő Lázár Bertalan lettek. Az ülés résztvevői úgy határoztak, hogy az úgynevezett senior vezetőséget 1897. május 1-ig kell a

klubok képviselőiből, az egyes egyetemek, főiskolák tanáraiból összeállítani. Az MFSSZ ideiglenes vezetésével dr. Maróti Gézát bízták meg.

A választás után közvetlenül tanácsulást is tartott az MFSSZ, ahol az 1907. évi első hivatalos egyetemi atlétikai bajnokság kiírásáról döntöttek. (Korábban is megrendezték ezeket, évente pünkösdkor, de nem szerepelt a hivatalos versenynaptárban.) A rendezéssel a MAFC-ot bízták meg, védnöknek pedig Apponyi Albert kultuszminisztert és a műegyetem akkori rektorát, K. Jónás Ödönt kérték fel.

Az 1907. március 25-én megalakult Magyar Főiskolai Sport Szövetség az első európai országos főiskolai sportszövetség volt. Egyedül az Egyesült Államokban hoztak létre hasonlót, a Nemzeti Főiskolai Atlétikai Szövetséget (National Collegiate Athletic Association, NCAA), miután az USA elnöke, Theodore Roosevelt korábban kétszer is a Fehér Házba hívatta az intézmények sportvezetőit, mert sok botrány és súlyos sérülés kísérte az amerikai egyetemi futballmérkőzéseket. Az elnök az egységes szabályok kidolgozására és a versenyek botránymentes lebonyolításának biztosítására javasolta a szövetség létrehozását, amelyet 1905 decemberében 62 amerikai egyetem és főiskola képviselői meg is alakítottak.

A Magyar Főiskolai Sport Szövetség megalakulását követően elsőrendű feladatának tartotta egyes új sportágak meghonosítását, az egyetemista sportolók, az egyetemi klubok érdekvédelmét és az egyetemek és főiskolák testneveléssel, sporttal kapcsolatos szemléletének formálását.

A következő évektől kezdve folyamatosan meghirdették az egyetemi, főiskolai bajnokságokat. Kevés volt azonban a létesítmény - jellemzően a magyar sport egészére -, s az egyetemi vezetők sem mindig támogatták maximálisan az egyetemi testnevelést, sportot. Az 1910-11-es tanévben körülbelül 8000 tudományegyetemi hallgató közül 300 volt a BEAC, 3000 műegyetemi hallgató közül pedig 450 a MAFC tagja.

Az első világháború időszakában természetesen az egyetemi, főiskolai sportélet hanyatlása volt a jellemző. 1915-ben a tudományegyetem úgy döntött, hogy felfüggeszti a BEAC működését, azzal indokolva, hogy túl magas a nem egyetemisták száma az egyes szakosztályokban. Természetesen a klubok gyengülésével a szövetség működése is háttérbe szorult, bár formálisan továbbra is létezett.

Az első világháború befejeztével, az Osztrák-Magyar Monarchia szétesésekor az egész magyar társadalomnak minden szempontból - így a testnevelés és a sport szempontjából is - teljesen új helyzettel kellett szembenéznie. Az MFSSZ folytatta ugyan működését, de az ország nehéz helyzete - elsősorban 1920-24 között - a klubok működésére is kihatott.

1919-től - a nemzetközi olimpiai mozgalom, az olimpiai játékok mintájára - több, úgynevezett regionális játéksorozat rendezését kezdték meg a különböző nemzetközi sportszervezetek. Az ázsiai, a pánamerikai játékok mellett többek között felmerült és meg is valósult a munkásolimpiák néhány versenye, valamint az olimpián a női számok csekély volta miatt úgynevezett feminista (női) olimpiák megszervezése is szóba került. Ebbe a tendenciába illeszkedett az 1919-ben Franciaországban megalakult Nemzetközi Diákszövetség (CIE) sportosztálya által szervezett főiskolai világbajnokságok sorozata is. Az első 1924-ben, Varsóban rendezték meg.

A MFSSZ 1924-től elsősorban a nemzetközi tevékenységre összpontosított. A világháború utáni sportblokád miatt a magyar egyetemista sportolókat nem hívták meg az első főiskolai világbajnokságra Varsóba - ahogy a magyar sportolók nem vehettek részt az 1920-as antwerpeni olimpián sem -, de az MFSSZ 1926-tól már rendszeresen küldhetett

csapatokat a főiskolai világbajnokságokra, amelyeken nagyon jól szerepeltek versenyzőink (1926-28 között 19 arany-, 21 ezüst- és 17 bronzérem volt a magyar sportolók mérlege).

Az 1928-as év már előrevetítette a közelgő gazdasági válság árnyait. Az országos sportirányító szerv, az Országos Testnevelési Tanács (OTT) vezetői inkább gazdasági, de politikai indítékok alapján is felszólították az MFSSZ vezetőségét, hogy a szervezet nevét Szövetségről Központra változtassa, és az alapszabályt is az úgynevezett centrális vezetési elv alapján módosítsa. (Hasonló felszólítást kapott a Magyar Olimpiai Bizottság és a Középfokú Iskolák Sportegyesületeinek Országos Szövetsége is.) Az MFSSZ vezetősége és a közgyűlés ezt a javaslatot nem szavazta meg, így az OTT javaslatára a belügyminiszter 1929 tavaszán feloszlatta a szövetséget.

1930. január 22-én megalakult az Ideiglenes Főiskolai Egyesületközi Intézőbizottság, amely előkészítette még ugyanabban az évben az MFSE (Magyar Főiskolai Sportegyesületek Egyesülete) megalakulását. Ez az új szervezet is elsősorban a nemzetközi kapcsolattartásra összpontosított, valamint az 1935-ben Budapesten megtartott VI. nyári főiskolai világbajnokság előkészületi munkáit koordinálta a TFSC, a BEAC és a MAFC közös szerveként.

Az 1935-ös főiskolai világbajnokság rendezését a budapesti tudományegyetem alapításának 300. évfordulójára való hivatkozással kapta meg Magyarország, s a házigazda így természetesen a BEAC volt. Az MFSE a külpolitikai jó hírnévre hivatkozva, a propaganda fontosságát kiemelve, állami támogatást is kért, amelyet meg is kapott 65 000 pengő értékben. Az egyetem is biztosított e célra külön összeget, így a BEAC-pálya korszerűsítését is meg lehetett oldani, itt tartották ugyanis a nyitó- és záróünnepséget. A versenyre mintegy ötven kiadványt készítettek, s nagy népszerűsége tette szert az esemény a már meginduló rádióadások útján is. Az esemény fővédnöke Horthy Miklós kormányzó volt. Az augusztus 10-18. közötti versenysorozaton a magyar versenyzők 24 arany-, 13 ezüst- és 20 bronzérmet nyertek.

1937-ben az MFSE-közyűlés elhatározta, hogy visszaveszi a szövetség elnevezését, így a második világháború befejeztéig formálisan ugyan, de újra létezett a Magyar Főiskolai Sportszövetség.

A második világháború után, 1946-ban, szinte teljesen új vezetőséggel alakították újjá a szövetséget (a régi vezetésből ugyanis sokan elhagyták az országot), de a szervezet működése ismét csak formálisnak volt nevezhető. 1949-ben az egyetemi, főiskolai sportra is a "mozgalmi jelleget" erőltette a hivatalos politika. Előbb a MEFESZ sportosztálya irányította az egyetemi testnevelést, majd 1950-től az egyetemi, főiskolai sportegyesületek DISZ Főiskolai SE-kké alakultak. 1951-ben ismét politikai döntés volt az egyetemi és főiskolai sportegyesületeket összefogó Haladás SE létrehozása.

1949 augusztusában Budapest volt a házigazdája a X. főiskolai világbajnokságnak, amelyet a Nemzetközi Diákszövetség (UIE) a II. világifjúsági találkozóval (VIT) együtt rendezett meg. „A játékok és a VIT tradícióinak e szerencsés egyesítése révén a világ diákjai és fiatal munkásai egységének és barátságának nagy megnyilvánulását láthattuk. A VIT résztvevőinek ezrei voltak jelen a játékokon, és a diáksportolók a maguk részéről lelkesen vettek részt a VIT kulturális rendezvényein. A jó eszmék eljutottak a megvalósításukig, a sport és a kulturális erőfeszítések egyesítése, amelyről oly gyakran vitáznak a különböző sporttalálkozók során, végül megvalósult a X. Főiskolai Játékok alkalmával. A kultúra és a sport útján az ifjúság biztosan járulhat hozzá a kölcsönös megértés kifejlődéséhez a tartós békéért az egész világon folyó küzdelemben és a baráti kapcsolatok erősítéséhez a világ összes népei között” - volt olvasható a Nemzetközi Diákszövetség értékelésében.

A magyar sportdiplomácia sikereként 1954-ben újra Budapest kapta a XII. nyári főiskolai világbajnokság rendezésének jogát. Az előkészületekre mindössze hat hónapja volt a magyar szervezőbizottságnak, miután nemzetközi viszonylatban sem volt egység a főiskolai sportmozgalomban. Az 1954. július 31 - augusztus 8. között rendezett versenyek fővédnöke Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke volt, a szervezőbizottságot pedig az OTSB elnöke, Hegyi Gyula vezette. A versenysorozatot tehát a magyar sportvezetés kiemelkedő eseményként kezelte. Magyarország a statisztikák szerint 50 arany-, 46 ezüst- és 30 bronzérmert szerzett. (A második a Szovjetunió lett 38, a harmadik pedig az NDK 14 aranyérmével.) A nyugati országok a főiskolai sport nemzetközi megosztottsága miatt nem a legjobbjaikkal érkeztek, vagy nem is reagáltak a meghívásra (pl. az USA). A nagy magyar sikert beámyékolta több sportoló megkérdőjelezhető hallgatói jogállása.

Macskássy Árpád és Agócs Jenő vezetésével 1957-ben ismét újjáalakult a Magyar Főiskolai Sportszövetség, amely azonban ismét tiszavirág-életűnek bizonyult. A KISZ Központi Bizottsága szervezeteként létrehozott Országos Ifjúsági és Sportbizottság (ezen belül az Egyetemi és Főiskolai Sport Központ) révén a politika felülről irányítva ismét „mozgalmi jellegűvé” tette a felsőoktatás testnevelését, bár az EFSK a Magyar Egyetemi és Sporttanács (MEST) megalakításával igyekezett az egyesületek képviselőinek demokratikus fóruma lenni. A MEST elnökének 1962-ben Petrich Géza professzort, a miskolci egyetem gépészmérnöki karának dékánját választották. A tanács javaslatára vezették be az egyetemeken 1963-tól az úgynevezett jó tanuló - jó sportoló versenyt. A nemzetközi egyetemi- főiskolai sportmozgalomban 1959-től, a FISU létrejöttével megszűntek a belső viták, s az uniadiadok kétévenkénti megszervezésével ismét létrejött a mozgalom egysége. A MEST számára az egyik legfontosabb feladat egy újabb jelentős nemzetközi esemény, az 1965-ös uniadiade budapesti megszervezése volt.

A felsőoktatás testnevelésének általános helyzete természetesen szorosan összefüggött - és összefügg ma is - az egyetemi, főiskolai klubok, szervezetek történetével, azonban ennek elemzése messze meghaladná előadásunk kereteit. Az 1970-es évektől az események már nagyrészt az itt jelenlévők szeme előtt történtek. 1973-ban az átszervezés során létrejött az OTSH, az iskolai testnevelés és sport irányítása pedig önálló osztály keretében a Művelődési Minisztériumhoz került. 1974-ben a Magyar Diáksport Tanács részeként megalakult az Egyetemi és Főiskolai Sportbizottság, amely a továbbiakban irányította a felsőoktatás testnevelési ügyeit, szervezte az egyébként országosan nem nagy jelentőségű, de a résztvevők között nagy sikerű egyetemi és főiskolai bajnokságokat. 1985 májusában ismét átszervezésre került sor, megalakult a Magyar Diáksport Szövetség Ideiglenes Intéző Bizottsága, majd 1987. június 6-án maga a szövetség, Czinege Lajos elnöklétével. Az egyetemi, főiskolai sport teljes mértékben háttérbe szorult ebben a koncepcióban, s ez értelemszerűen vezetett a felsőoktatási sport önállósodási törekvéseihez.

A következő dátumok már a nagyon közeli múlt eseményeit idézik fel, hiszen 1991 márciusában előkészítő bizottság alakult az egyetemi és főiskolai sportszövetség létrehozására, június 6-án megtartották az alakuló ülést, majd 1991 szeptemberében a Fővárosi Bíróság a Magyar Egyetemi és Főiskolai Sportszövetséget - dr. Frenkl Róbert elnöklétével, szinte ugyan-olyan néven, mint ahogy az 1907-ben megalakult - a társadalmi szervezetek nyilvántartásába vette.

Végezetül - remélve, hogy az eltelt 90 év eseményeinek felelevenítése közelebb vihet a jelen megértéséhez és a jövő tervezéséhez - megköszönöm megtisztelő figyelmüket.

Irodalom

1. Kutassi László: *A főiskolai sportmozgalom egyetemes története*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 1994. 248 p.
2. Kutassi László: *A magyar egyetemi és főiskolai sportmozgalom a felszabadulás után*. Budapest. 1975. 111 p.
3. *A Budapesti Egyetemi Atlétikai Club háromnegyed évszázada, 1898-1973*. Budapest. 1973. 107+48 p.
4. Földes Éva - Kun László - Kutassi László: *A magyar testnevelés és sport története*. Budapest. 1989.
5. Kutassi László: *A BEAC 100 éve*. Budapest. Kézirat.
6. Syposs Zoltán: *A budapesti egyetemi vívósport fél évszázada*. OTSH TSTT. Budapest. 1984. 224 p.
7. Hédi Csaba: *Az állami irányítástól a társadalmi szervezethez az egyetemi, főiskolai sportban*. TF doktori értekezés. Budapest. 1996. 133 lev.

Ezúton köszönöm meg dr. Kutassi Lászlónak az előadásom elkészítéséhez nyújtott segítségét. Sz.K.

A magyar úszósport eredményességének vizsgálata néhány oktatásmódszertani és edzéselméleti szempont alapján (Kandidátusi értekezés tézisei)

Tóth Ákos
egyetemi docens
(Magyar Testnevelési Egyetem,
Úszás és Vízi sportok Tanszék)

I. Bevezetés

A hazánkban bekövetkezett gyökeres politikai, társadalmi változás utáni kormánykoalíció sportpolitikai koncepciója a testkultúra területén az iskolai testnevelést és a diáksportot helyezte stratégiájának középpontjába. Ennek a fontos kultúrpolitikai célnak a megvalósítása hosszú folyamatot jelent és igényli a pozitív társadalmi változások egyéb területeinek megtermékenyítő hatásait is. Ugyanakkor bármennyire is kiemelten fontos a testnevelés és a sport az ifjúság nevelésében, egészségének megőrzésében, fejlődésében, nem hagyhatjuk figyelmen kívül az élsport társadalomban betöltött szerepét.

Egy ország sportjának teljesítőképessége sok tényezőtől függ. Az 1992-es olimpia óta tapasztaljuk, hogy ez a teljesítőképesség egyes sportágakban stagnál vagy csökken. Amikor a jelenség mögött meghúzódó indokokat kutatjuk, különböző tényezőcsoportokat találunk, melyek eredőjeként ezek a változások bekövetkeznek. A szakirodalom gazdag anyaggal szolgál a teljesítményre ható társadalmi, gazdasági, pszichológiai, szociológiai és pedagógiai összetevők befolyásáról.

A társadalmi átalakulás hatására – a csökkenő finanszírozási, költségvetési gondok eredményeként – a központi érdeklődés kissé elfordult a sporttól, a testnevelésnek és sportnak – különösen az élsportnak – saját és külső erőforrásokból kell biztosítani fennmaradását. Úgy tűnik, ebben az átmeneti, bizonytalan helyzetben azok a sportágak maradtak életben, a nemzetközi megméretésben azok tudtak élen maradni, melyekben a sportági oktatási módszerek, a felkészülésben alkalmazott edzés módszerek meg tudnak újulni. A sportág gazdasági helyzetétől függetlenül, a szakmai termékenység, a kreativitás, a szakembergárda alkotóképessége és az új követelményekhez való alkalmazkodás volt jellemző ezekben a sportágakban. Az utóbbi években fokozottan előtérbe került a sporttechnikák vizsgálata és oktatásmódszertana, mint az adott sportág színvonalát befolyásoló tényező.

Az úszósport az utóbbi években a magyar sportmozgalom sikeres területe volt. Az eredményességet befolyásoló igen sok tényező közül úgy tűnik kettőnek van kitüntetett szerepe a sportág eredményeiben. Az egyik az oktatási, képzési rendszer, mely a verseny-

zőképzést hosszú távra tervezi. Ebben a képzési rendszerben az oktatásmódszertannak igen jelentős szerepe van. A másik a hazai szakemberekben felhalmozódott és még mindig mobilizálható szellemi tőke, ami új edzésmódszertani, elemzési, stratégiai eljárások bevezetése és alkalmazását teszi lehetővé.

Egy adott sportág eredményességének vizsgálata nyilvánvalóan nem kerülheti el a pedagógiai feltételrendszer elemzését, ugyanis a sikerek egyik legfontosabb létrehozója, működtetője. Ha tehát az úszósport bizonyos szempontok szerinti elemzésére vállalkozom, akkor mindenekelőtt pedagógiai feltárómunkát kell végezniem.

Értekezésemben az úszósportban felismert és alkalmazott oktatásmódszertani ismereteket egy nemzetközi szinten eredményes versenyszám analízisének tükrében, néhány edzésméleti eredményt kiemelve kívánom bemutatni.

II. Irodalmi áttekintés

Felvetődik a kérdés, hogyan tanítanak úszni olyan időkben, amikor versenyről versenyre fantasztikus eredmények születnek, amikor a tíz év előtti világcúcok már egy országos verseny megnyeréséhez is kevésnek bizonyulnak? Az alapfokú úszásoktatásnak lépést kell tartania a fejlődéssel.

A 60-as, 70-es évek nagy forradalma, az eredmények robbanásszerű fejlődése olyan hatással volt az oktatásmódszertan szakembereinek szemléletére, hogy törekvésük a mozgástanítás felgyorsítására és a korai specializálódásra irányult. A szakirodalom nagy része az úszásoktatás minél fiatalabb korban való kezdésével, illetve a korai mozgástanítás alkati feltételrendszerével foglalkozott.

A 70-es évek közepére tehető az úszásoktatás vadhajlásának, a csecsemőoktatásnak a megjelenése (Bory É., 1975). Úgy véljük, hogy két-három hónapos csecsemők, egy-két éves kisgyermekes esetében oktatásról, oktatási folyamatról, mozgástanításról beszélni a pedagógiai, oktatási folyamat alapfeltételeinek teljes figyelmen kívül hagyását jelenti. Ez a tevékenység nem oktatás, hanem szoktatás, ami nem zárja ki a fiatal korban való ismerkedést, játékot a vízzel, sőt – megfelelő, higiénikus környezetben – a csecsemőkre, kisgyermekre gyakorolt kedvező fiziológiai és egyéb hatását bizonyították is, de ettől a folyamat még nem oktatás, nem mozgástanítás.

Egy másik alapkérdés volt ebben az időszakban, hogy már egészen fiatal korban olyan alapot kell adni, amire később könnyen ráépíthető egy magasabb szintű edzésrendszer. Már ezen a ponton felvetődik a technika és az erőnlét (fiatalkorúakról van szó!) problémája, az, hogy az első pillanattól kezdve az egyénileg legtökéletesebb technika és a megfelelő fizikum kialakítására kell törekedni.

A korai specializációra törekvés kedvezőtlen irányba terelte az úszásoktatást. A szakemberek, kutatók figyelmét elsősorban olyan kérdések kötötték le, hogy van-e összefüggés a testalkat és az úszókészség között (Dupertuis, 1965), léteznek-e olyan tényezők, melyek segítségével előre megmondható, kiből lesz klasszis versenyző (Counsilman, 1977), melyik életkor az optimális az úszás elsajátítására (Silvia, 1970; Gray, 1968).

Az összefoglaló, rendszerező tanulmányok, szakdolgozatok, könyvek elsősorban a mozgásanyag felépítésével és elrendezésével, gyakorlatgyűjtemény közreadásával, a feltételrendszer taglalásával gyarapították az úszásoktatás szakirodalmát (Csaba L., 1975; Tóth Á., 1973). Bárány István *A gyermekek úszásoktatása* című munkája (1965) dokumentumértékű alpműnek tekinthető.

Az úszásoktatással, mint pedagógiai folyamattal, oktatói és tanulási attitűdökkel, didaktikai és egyéb kérdésekkel ebben az időszakban nem foglalkoztak a szerzők.

A 80-as évek kezdetétől az úszás egyre nagyobb, elismertebb szerepet kapott az iskolai testnevelésben. Ez és a feltételrendszer jelentős javulása az úszásoktatás egyre több részletére, tartalmi kérdésére irányította a szakemberek figyelmét. Ezt a kiemelt figyelmet bizonyítja a Magyar Testnevelési Egyetem könyvtárában található mintegy ötszáz magyar és külföldi könyv, szakdolgozat, különlenyomat, kutatási beszámoló az úszásoktatás tárgyköréből.

A sokrétű, sokoldalú feldolgozást, a témák sokaságát, a szemléletmód kiszélesedését két, ebben az időszakban megjelent alapmű is segítette (*Biróné dr. Nagy Edit*, 1977; *Nádori László*, 1981). Mindkét szerző a saját területén részleteiben is feltárta a mozgástanulás-mozgástanítás törvényszerűségeit, rendszerezte az alapfogalmakat, tisztázta a terminológiát. A szerzők között nemcsak testnevelő tanárokat és edzőket találunk, hanem pedagógiai jól felkészült, az alapképzettségükön túl más irányú érdeklődéssel rendelkező tanár szakos hallgatókat, bölcsészeket, akik jó érzékkel ragadták meg az úszásoktatás-mozgástanítás egy-egy kérdését. Az ebben az időszakban megjelent pedagógiai munkák mind segítik az egyetemekről és főiskolákról kikerülő pedagógusok szakmai felkészültségét (*Bábosik I.*, 1988, 1991; *Falus I.*, 1969, 1980; *Báthory Z.*, 1987; *Nagy S.*, 1986, 1993).

A par excellence pedagógiai műveken kívül jelentősen fejlesztették a pedagógiai gondolkodást – s ezzel összefüggésben az úszók nevelésével, képzésével kapcsolatos pedagógiai gondolkodást is – azok a munkák, amelyek a pedagógia társtudományainak (szociológia, pszichológia, szociálpszichológia) újabb kutatásait foglalták össze (*Kozma T.*, 1977; *Mihály O.*, 1987; *Putnoky J.*, 1985; *Pataki F.*, 1982).

Új ismeretként jelenik meg 1987-ben a mozgás ritmusának oktatása, melynek lényege az úgynevezett akusztikus ritmusmodell megszerkesztése, a mozgásszerkezetbe, a mozgásmintába való beépítése (*Rajki B.*, 1987). Szintén 1987-ben jelent meg egy főiskolai tankönyv, amely először hangsúlyozza a vízhez szoktatásnak, mint a pedagógiai pszichológia fontos alkalmazási területének jelentőségét (*Arold I.*, 1987).

A szakirodalom – az adott szakanyag rendszerezésén túl – mélyrehatóan foglalkozik az egyensúly (*Blaser-Böttcher*, 1985) és a térbeli tájékozódás kérdésével (*Böttcher-Schneider*, 1989), a koordinációs képességek és az úszóképességek összhangjainak (*Schneider*, 1984), valamint a vízérzék kifejlesztése (*Hildebrandt*, 1980) problematikájával. Kiemelt figyelmet szentelnek a szerzők a játéknak, mint nélkülözhetetlen módszertani elemnek (*Csaba L.*, 1994), a motivációnak, mely nélkül nincs tartalmas mozgástanulás (*Jefimov*, 1981), a segédeszközök szerepének (*Csaba L.*, 1991), s megjelennek az úszás-oktatás modellezésére (*Nagy S.*, 1982) és a programozott oktatásra (*Kutincseva-Sztamenova*, 1986) irányuló törekvések. Az úszó szakemberek figyelmét is felkellette néhány munka, amelyek a programozott oktatással, az oktatás kibernetikus modelljével foglalkoztak (*Nagy J.*, 1985; *Falus I.*, 1969).

A legfrissebb hazai szakirodalmat a TF Úszás és Vízi sportok Tanszékének három módszertani kiadványa (1993, 1994) reprezentálja, melyek a négy úszásnem mozgásanyagának oktatását, a vízhez szoktatás módszertanát, a négy úszásnem korszerű technikájának kialakítását és technikajavító gyakorlatait (szerk.: *Tóth Á.*, 1993), a mozgástanulás aktuális kérdéseit (*Nádori L.*, 1993), az új technológiák alkalmazását (*Sós Cs.*, 1994), az úszók nevelésének néhány időszerű kérdését (*Gombocz J.*, 1993) és edzéspedagógiai szempontjait (*Nádori L.*, 1994) tartalmazzák.

Az úszás szakirodalmából hiányzik egy összegző, integrált ismereteket adó mű, amely összefüggéseiben tárgyalja az úszás-szakmódszertan anyagát a legfontosabb pedagógiai, pszichológiai, fejlődéslélektani ismeretekkel együtt. Értekezésemben ennek a hi-

ányának egy részét kívánom pótolni az oktatásmódszertan pedagógiai, pszichológiai vetületének közreadásával.

III. Célkitűzés

Kutatásom elsődleges célja egy sportág gyermekkortól a felnőttkorig tervezett oktatásmódszertani folyamatának zárt egységben történő, összefüggő egészként való bemutatása, melynek során bizonyítani kívánom, hogy:

- az idegen közegben történő mozgás tanításának speciális, a szárazfölditől eltérő sajátosságai vannak;
- a közeghez való alkalmazkodás az úszómozgás tanításának fontos, elengedhetetlen követelménye;
- az oktató pedagógiai felkészültségének, alkalmazott módszereinek mindennél fontosabb szerepe van a tanítás-tanulás folyamatában;
- a gyermek-pedagógus-tevékenységprofil környezetkapcsolatok minősége meghatározó jelentőségű egy versenyző pályafutásában;
- a versenyző nevelése nemcsak a sportbeli tulajdonságok, hanem az emberi értékek fejlesztését is jelenti;
- a sportmozgások tanításában jelentős szerepe van az egyénre nagyon jellemző ritmusnak és dinamikának;
- a mozgáselemzésben, korrekcióban vagy új technikai elem tanításában nem elegendők a szubjektív információk, összehangolt és gondosan megtervezett, rendszerbe foglalt audiovizuális eszközök és komputerprogramok használatával kell segíteni az oktatási folyamat objektív tényezőinek feltárását.

Kutatásom további célja az edzői tevékenység egy fontos profiljának, az értékelő, elemző tevékenységnek a feltárása egy nemzetközi szinten sikeres versenyszám bemutatása révén. Ennek során

- bemutatom a hazai versenyzők felkészítésében fellelhető egyedi, csak a magyar úszósportban alkalmazott elemző módszereket;
- a versenyszám 1986 óta ismert eredményeinek matematikai-statisztikai elemzésével egyértelmű képet adok a versenyszám fejlődéséről;
- a már korábban elvégzett (1964-1986) vizsgálatok eredményeit összehasonlítva a jelenleg rendelkezésre álló adatokkal meghatározom a korábbi, e téren végzett vizsgálataim eredményeit;
- vizsgálom a versenyszám fejlődésében szerepet játszó fontosabb tényezőket;
- bemutatom azokat az új elemző eljárásokat, melyek egy világklasszis versenyző eredményeinek az eddigieknél mélyebb értékelésére adnak lehetőséget.

IV. Módszerek

Mint testnevelő tanár és edzőképzést vezető szakember, fontos feladatomnak tekintem a különböző oktatási módszerek tanulmányozását, új módszerek kidolgozását és továbbadását. Olyan oktatásmetodikát dolgoztam ki, amellyel több éven keresztül felméréseket végezve össze lehet hasonlítani a különböző módszerek hatékonyságát. Ily módon a TF-es hallgatók, szakképzős és TDK-s hallgatóim közreműködésével összegeztem és bővítettem az úszás-szakmódszertan anyagát.

Miután az 1990 előtti időszak szakirodalmáa meglehetősen szűkös volt, tanszékeim szervezésében oktatásmódszertani felméréseket, személyre szabott vizsgálatokat kezdeményeztünk az úszásoktatást folytató általános és középiskolai testnevelő tanárokkal. Célunk

az empirikus helyzetfeltárás volt. A személyes találkozások, kerekasztal-beszélgetések anyagát hangszalagon rögzítettük, leírtuk és elemeztük. A folyamatos megbeszélések és a különböző forrásokból származó írásos anyagok összevetése kellő alapot szolgáltatott a kísérletekből levonható következtetések megfogalmazására.

A szakirodalmi ismeretanyag bővítése érdekében három országos konferenciát rendeztünk (1993, 1994), ezek anyagát rendszereztük, s három módszertani füzetben, illetve videokazettán közreadtuk.

A kutatási módszerek közül az alábbiakat használtam:

- tartalomelemzés, pedagógiai megfigyelés;
- pedagógiai önkontrollos, kontrollcsoportos kísérlet;
- az oktatásmódszertan hatékonyságának videofilmes elemzése;
- dokumentumelemzések (az értekezés második részében): olimpiák, világajnokságok, év végi ranglisták tanulmányozása;
- a magyar úszócsapat felkészülési dokumentumainak értékelése;
- interjúmódszer: a versenyszám világklasszis személyiségeivel készített interjúk feldolgozása, értékelése;
- matematikai-statisztikai számítások (átlag, szórás, lineáris korrelációs mátrix, kereszt-rangkorreláció) IBM/PC/AT számítógép segítségével.

V. Eredmények

1. A nemzetközileg kiemelkedő teljesítményt nyújtó úszóversenyzők teljesítményösszetevőit vizsgálva megállapítottam, hogy abban a technikai végrehajtásnak kiemelt szerepe van, a technikai képzés egy hosszú folyamat, amelynek első időszaka az úszástechnikák tanítása, az úszásoktatás.

2. Megállapítottam, hogy az úszásoktatás két fontos területre, a vízhez szoktatásra és a technika tanítására, a mozgástanításra tagolható.

3. Vizsgáltam, hogy a közeghez, a környezethez alkalmazkodás, majd a mozgástanítás folyamatában milyen szerepe van az oktatónak. Rámutatam, hogy a pedagógus személyiségjegyei, felkészültsége, egyénisége döntő a sportággal való ismerkedés időszakában. Megállapítottam, hogy a pedagógus személyisége alapvető motivációs tényező is, közvetlen meghatározója a tanulói teljesítményeknek, az úszás iránti érdeklődésnek, a személyes kapcsolatok minőségének. Úgy találtam, hogy az „uszodai pedagógusnak” döntő szerepe van a szociális atmoszféra megteremtésében.

4. Rámutatam, hogy a vízhez szoktatás egyik fontos módszertani követelménye a kezdetben jelentkező feszesség, feszültség oldása. A kezdők a különböző gyakorlatokat bizonytalan testtartással, a szükségesnél feszesebb izomzattal hajtják végre. A túlzott fizikai és lelki tónus oldására módszertani ajánlásokat tettem.

5. Kidolgoztam a segédeszközök használatának funkcióját, mely elsősorban a figyelemelterelésre irányul. Rámutatam, hogy különösen az öt-hét éves korosztály esetében hatékony a segédeszközök használata, így szinte észrevétlenül, tudtukon kívül ismerik meg a víz tulajdonságait. Módszertani segítségként egy 150 gyakorlatból álló, segédeszközökkel bemutatott videoanyagot készítettem.

6. Megállapítottam, hogy a csoportos oktatásra az öt-hét éves életkor a legalkalmasabb. A gyermek mozgáspasztyalata, közösségi élménye, a tanulási folyamatban való ismerete hatékonyvá teszi a mozgástanulást. Készítettem egy pedagógiai-pszichológiai etűdöt, egy 20 perces videofilmet. Az Aquarázs című film bemutatja a víz-

gált korosztály első élményeit, reakcióit a vízben, majd a mozgástanulás különböző szakaszait a durva koordinációtól a finom koordinációig.

7. Kiemeltem a játék szerepét, a játékoságot, mint fontos módszertani elvet, ami számos pedagógiai szituáció megoldásához nyújt segítséget. A játékban tükröződnek a gyermek ismeretei, tapasztalatai és az ezekhez fűződő érzelmei. Hangsúlyoztam az utánzó- és szerepjátékok jelentőségét.

8. Rámutattam, hogy ebben az életkorban van lehetőség sokoldalú, sokrétű mozgásanyag tanítására. A sokoldalú képzés az alaptechnikákon kívül az úszásnemek széles körű, nagyszámú technikai gyakorlatainak az alkalmazását jelenti. A sokoldalú képzésben látom a magyar vegyesúszók évtizedek óta tartó sikereinek magyarázatát, hiszen ez a versenyszám integrálja a versenyúszásban ismert mozgásformákat.

9. Vizsgáltam a mozgásminta szerepét a technika oktatásában. Megállapítottam, hogy az oktató, amikor egy új mozgást tanít, akkor az általa ismert mozgásmintát próbálja beépíteni a kezdő mozgásismeretébe, a tanuló mozgásismereteit közelebb és közelebb hozza a mozgástanításhoz. Figyelemre méltó az a megállapítás, hogy az oktató ne mechanikusan, sablonosan oktassa az általa jónak tartott mozgásmintát, hanem vegye figyelembe tanítványa egyéni jellemzőit, alkati adottságait, adjon teret tanítványa kreativitásának.

10. Rámutattam, hogy a képmagnó mozgástanításban való alkalmazásával, a vizualitás és a kineztezia szorosabb összekapcsolásával hatékonyan előreléphetünk a mozgásanyag tanításában, ellenőrzésében.

11. Vizsgáltam egy számítógépprogram hasznosságát a mozgástanításban, mozgáselemzésben. Az alkalmazott, mozgástanulást segítő programnak elemző, értékelő és prognosztizáló funkciója van, s nemcsak a versenyző, hanem az edző munkáját is értékeli. Egyik fontos következtetésem, hogy a technika elemzése során sok versenyzőnél előforduló közös hiba, az edző hibája.

12. Rámutattam, hogy egy versenyszám eredményeinek változását (fejlődését, stagnálását) empirikus edzői méréseken túl, matematikai-statisztikai eljárásokkal is bizonyítani kell. Bemutattam egy versenyszámot elemző, értékelő módszert, melyet az úszósport minden versenyszámára lehet alkalmazni.

13. Egy világklasszis magyar versenyző eredményeit elemezve bebizonyítottam, hogy az úszó versenyteljesítményében a tempószámoknak, a tempó lefutási idejének alapvető szerepe van.

VI. Az értekezés témakörében megjelent fontosabb publikációk

Arold I. – Tóth Á.: *Úszás*. (Főiskolai jegyzet.) Tankönyvkiadó. Budapest. 1974.

Tóth Á.: Történeti áttekintés a TF-en folyó úszásoktatásról. *TF Tudományos Közlemények*, 1973. 1-2. 199-210.

Gombocz J. – Tóth Á.: Főiskolai hallgatók úszókészségének és pedagógiai képességeinek fejlődése a főiskolai III. évfolyam során. I. rész. *TF Tudományos Közlemények*, 1975. 4. 24-35.

Tóth Á.: *Úszás*. Jegyzet a középiskolák III-IV. osztálya számára. Művelődési Minisztérium Módszertani füzetek. 1976.

Tóth Á. (társszerzőként): *Az úszás oktatása*. (Főiskolai tankönyv.) Sport. Budapest. 1979.

Tóth, Á.: The role of video in the technical training of the swimming competitor. *International Swimming and Water Polo*, 1986. 3. 24-26.

Tóth, Á.: The importance of technical development exercises at training. *Korean Swim Magazine*, 1992. 3. 11-14.

Tóth Á.: *A vízhezszoktatás módszertana*. Úszásoktatók Országos Konferenciája. Módszertani füzet. 1993. jan. 6-16. p.

Tóth Á.: *A négy úszásnem technikajavító gyakorlatai*. Úszóedzők Országos Konferenciája. Módszertani füzet. 1993. jún. 37-43. p.

Tóth Á.: *The importance of technical training in the preparation of Hungarian swimmers*. European Network, Master's Degree Conference, Leuven, 1993. nov.

Tóth Á.: *A 400 m-es férfi vegyesúszás eredményeinek, edzésmódszereinek fejlődése 1964-től napjainkig*. Doktori értekezés. TF. Budapest. 1987.

Videofilmek:

Tóth Á.: *Aquarázs*. TF. Budapest. 1993. 23 s. PAL.

Tóth Á.: *A vízhezoktatás gyakorlatanyaga segédeszközökkel*. TF. Budapest. 1993. 60 s. PAL.

Széles S. – Tóth Á.: *A négy úszásnem korszerű technikájának felépítése*. TF. Budapest. 1993. 32 s. PAL.

Tóth Á.: *A négy úszásnem technikajavító gyakorlatai*. TF. Budapest. 1994. 40 s. PAL.

Tóth Á.: *Egerszegi Krisztina hátúszó technikája*. TF. Budapest. 1994. 22 s. PAL.

Richard A. Schmidt:
Mozgáskontroll és mozgástanulás
(Mozgáskontroll és mozgástanulás
viselkedéstudományi megközelítésben)*

A könyv célját illetően a szerző előszavában olvashatjuk: „Legtöbbünknek volt alkalmunk arra, hogy megcsodáljunk az ipar, a sport, a zene vagy a tánc területén egy-egy kiváló teljesítményt.” E könyv „azok számára íródott, akik meg szeretnék érteni: mi az oka annak, hogy e nagyszerű teljesítmények képviselői ilyen magas szintű képességekre tettek szert, holott mi, mint kezdők, hasonló feladatok esetében alkalmatlanok, esetenek és teljesen ügyetlenek vagyunk. Kiváltképpen azok számára készült ez a munka, akik tankönyvként használják majd főiskolai vagy egyetemi hallgatókként a kiváló emberi teljesítménnyel vagy a mozgástanulással kapcsolatos tanulmányaik során, elsősorban olyan területeken, mint a kineziológia, a pszichológia vagy a testnevelés.”

A Magyar Testnevelési Egyetem jó érzékkel egy hiánypótló kézikönyv kiadására vállalkozott. A könyv a klasszikus értelemben vett alapl munkák közé sorolható, amelyet a testneveléssel és sporttal foglalkozó felsőoktatás eddig sem nélkülözhetett. A magyar nyelvű kiadás azonban új helyzetet teremtett a hallgatók számára. Olyan átfogó munkát vehetnek kézbe, amely - egységes szerkezetben - megbízható eligazodást tesz lehetővé a mozgástanulás bonyolult és a mai napig is rohamosan bővülő kérdéseiben.

Szakembereink számára is jelentős többletet nyújt a téma első összefoglaló fordításának megjelenése. A szerző tárgyalásmódja azonban elsősorban a motoros viselkedés és kontroll területén járatlan hallgatók érdekeit követi. A tárgyalat fogalmak bevezetésénél a jobb megértést szolgálja a tárgyalás sorrendje, a témák fokozatosan nehezedő kifejtése.

A könyv témáját két nagy blokkban határozhatjuk meg: a motoros kontroll logikus, zárt sorrendben adott ismertetése, valamint a motoros tanulás és emlékezet tárgyalása. A tankönyv bevezető fejezete áttekintést nyújt a mozgáskészség megértésének történetéről és a tudományos mérési módszerekről.

Mielőtt a részletekre térnék ki, mindenekelőtt a fordító érdemeit emelném ki, különösen megköszönve azt, hogy hosszú oktatói, nevelési gyakorlatának tapasztalatait e könyv elkészítésével és közreadásával a következő nemzedékek számára is hozzáférhetővé tette. Több generáció emlékezik hálásan pedagógusi tevékenységére, a most megjelent könyv nélkül egyetemi oktatásunkban is fehér folt maradt volna. Nagy György szűken vett irodalmi munkásságát illetően természetesen egy szerves folyamat részeként fogadjuk ezt az

* *Motor Control and Learning: A Behavioral Emphasis*. First Edition. Human Kinetics Publishers, Inc. Champaign, Illinois. 1982. Fordította dr. Nagy György. Kiadja a Magyar Testnevelési Egyetem. Budapest. 1996. 581 p.

új könyvet, hadd utaljak csak példászerűen a *Testnevelés és tudomány* című munkájára, amely húsz évvel ezelőtt hasonló céllal jelent meg. Külön köszönet illeti a könyv végleges megformálásának fárasztó részletmunkáit vállaló olvasószerkesztőt (Krasovec Ferenc) és a fordítást az eredetivel egybevető nyelvi lektort (Nagy Pál).

A motoros viselkedést a szerző rendszerszerűen a verbális-kognitív válaszokkal és a valószínűsíthető környezeti változásokkal egységes szerkezetben tárgyalja. Kiindulásul bevezeti az információfeldolgozás törvényeit. Jellemző a tárgyalásmód igényességére, hogy az inger-válasz lehetőségek számára vonatkozó Hick-törvény során pontosan meghatározza az információmennyiség mérését (a kettes alapú logaritmusszerű rendszer alapján), amely a mai komputerek világában már elkerülhetetlen az egyetemi hallgatók részére. A továbbiakban az emlékezet, a figyelem és a teljesítmény gyakorlatból jól ismert szempontjait is az információfeldolgozás elméleti bázisán fejti ki.

A mozgásszabályozás élettani alapjainak rendszerezett bevezetéséből kiemelem a mozgásvégrehajtást előrejelző kontroll idegrendszeri leírását. Ezzel újra hangsúlyozni kívánom, hogy a mozgást nem a társadalmi és motivációs tényezőktől elszigetelten tárgyalja a könyv. A motoros viselkedések alapját alkotó idegrendszeri és pszichológiai mechanizmusok összefoglalásának tekinthető a II. részben a motoros program koncepciójának ki-
fejtése.

A szerző először azokat az összegyűlt érveket ismerteti, amelyek korábban olyan előre szervezett centrális izomparancs létezésének feltételezéséhez vezettek, amely tulajdonképpen feedback nélkül is képes végrehajtani a mozgást. Majd ebben a fejezetben kidolgozza a feedback és a motoros program fogalmainak integrációját, nem elhanyagolva a jelenleg még nyitott, megválaszolatlan kérdéseket sem.

A motoros program ma is érvényes módosított meghatározása megtartja a nyílt láncú rendszerről alkotott eredeti elképzelést, és a feedback-folyamatokról szóló szakirodalommal összhangban egy hierarchikus rendbe szervezi a reflexektől a központi idegrendszeri folyamatokig terjedő kontrollfunkciókat. Mai ismereteink szerint egy generalizált motoros program absztrakt kódot tartalmaz az események sorrendjéről, időbeli struktúrájáról és a relatív erőről, amellyel az események végbemennek. Ezek a programok hasznosítják a feedback-jelzéseket is, és a számítógépes programsomagok analógiájának tekinthetők.

A motoros tanulással, amely a készség szintű viselkedésben jelenik meg, a könyv III. fejezete foglalkozik. A tanulók a motoros tanulás különböző fázisain haladnak át. Először a kognitív fázisról beszélhetünk, amelyben a hangsúly annak felfedezésén van, hogy mit is kell tennünk, ezt követi az asszociatív fázis, amelyben a mozgásminták tökéletesítése történik. Végül az autonóm fázisban már jelentősen csökken a kivitelezés figyelemigénye. A könyv elméleti témája ebben a fejezetben rendkívül kézzelfoghatóan válik gyakorlati jelentőségűvé. Röviden szólva a motoros tanulás során – a magasabb szintű idegrendszeri szabályozó központok tehermentesítése segítségével – csökken a kognitív képességek szerepe. Ugyanakkor növekszik a motoros képességek szerepe, sőt ezen belül is azok a specifikus képességek válnak döntővé, amelyekkel egy-egy sportág, szakterület gyakorlatát jellemezhetjük.

Két, a gyakorlatban jól bevált tanulásmódot ismertet a szerző: Adams motoros tanulásmódozata lassú mozgásoknál érvényesül, amikor a tanuló gyakorlással szerzi meg az úgynevezett korrektségi referenciát. A sémaelmélet pedig azon az elképzelésen alapul, hogy amíg a lassú mozgások alapját a feedback képezi, addig a gyors mozgásokét a motoros program. A motoros program alapján képes a sportoló elég hosszú ideig elraktározni a

mozgás kezdeti és befejező sémáit a környezethez viszonyítva és saját szenzoros élményeiben is.

A könyv tartalmának és tárgyalásmódjának vázlatos ismertetése után szeretnék kitérni a szakfogalmak gondos összeállítására minden fejezetet követően. Ez könnyen áttekinthetővé teszi a kritikus olvasó számára is a szakkifejezések találó magyar fordítását, ami különösen fontos a témában tájékozódó egyetemi hallgatók számára.

Összefoglalva, a könyv kiadása méltán tarthat elismerésre igényt mind a gyakorlati, mind az elméleti szakemberek széles táborában. Úgy gondolom, hogy a kritikai észrevételek is gazdagítani fogják a hazai mozgáskultúra fejlesztésében érdekelt szakembereket. A felsőoktatásban különösen azok figyelmébe ajánlom a könyvet, akik a pszichomotoros tevékenység fejlesztésének orvosi, pedagógiai és pszichológiai szempontjaival foglalkoznak.

Molnár Péter
egyetemi docens

A Magyar Testnevelési Egyetemen megvédett doktori értekezések bibliográfiája (1994-1996)

Bodnár Ilona

osztályvezető

(Magyar Testnevelési Egyetem, Könyvtár)

A Magyar Testnevelési Egyetemen 1979 óta lehet egyetemi doktori címet szerezni. Összeállításunk, folytatása a Kalokagathia 1994. 1. számában közölt bibliográfiának, amely a kezdetektől 1993-ig dolgozta fel a TF-en megvédett doktori értekezéseket.* Nem csak az időhatárok megállapításánál törekedtünk a folyamatosságra: a tételek szerkezetében, a tárgyszavak megválasztásában egyaránt alkalmazkodtunk az előző összeállításához.

A tételek szerkezete a következő:

- tételszám;
- szerző;
- eredeti cím, a védés helye és ideje, terjedelem;
- a hivatkozások tételszáma;
- idegen nyelvű értekezéseknél címfordítás;
- raktári jelzet;
- tárgyszavak.

Az értekezéseket a szerzők betűrendjében közöljük. A téma szerinti keresést tárgymutató segíti.

1.

BABITS Lajos

Hajítóképesség fejleszthetőségének vizsgálata katonai főiskolai hallgatóknál (Kossuth Lajos Katonai Főiskola). Bp. 1994. 213 lev. 4-4967

Bibl.: 133 tétel

motoros képességek; dobásfajták; katonai nevelés; Kossuth Lajos Katonai Főiskola/Szentendre; sportkiképzés; dobóteljesítmény; felsőoktatás

* A Magyar Testnevelési Egyetemen megvédett doktori értekezések bibliográfiája (1979-1993). Összeáll.: Bodnár Ilona. *Kalokagathia*, 1994. 1. 181-218.

2.

BARAK Yerocham Shimon

The effect of goal orientation on physical endurance. Bp. 1994. 94 lev.

4-4964

Bibl.: 121 tétel

Címford.: A célorientáltság hatása a fizikai állóképességre.

sportpszichológia; állóképesség; motiváció; személyiségtípusok; célorientáció; kérdőíves vizsgálat

3.

BOLOTIN, Ron

Physiological anthropometric and psychological, characteristics of the Israeli Disabled Paralympic Team to 1992 Barcelona Games. Bp. 1993. 162 lev.

4-4965

Bibl.: 235 tétel

Címford.: Az 1992. évi barcelonai paralimpiai játékokon részt vevő izraeli fogyatékos sportolók csapatának fiziológiai, antropológiai és pszichológiai jellemzői.

sportélettan; sportpszichológia; testi fogyatékosok; fogyatékosok sportja; paralimpiai játékok (8.) (1992) (Barcelona); Izrael; személyiségtípusok; antropometriai jellemzők; motoros képességek

4.

BUCSY Gellértné

Az óvodai testnevelés hatékonyságának vizsgálata a koordinációs képességek fejlődésére vegyes összetételű és azonos életkorú gyermekcsoportokban. Bp. 1994. 180 lev.

4-4994

Bibl.: 89 tétel

óvodai testnevelés; koordinációs képességek; összehasonlító vizsgálat; mozgásfejlődés

5.

FEKETE Béla

A különböző súlyú labdákkal végzett erőedzés hatása a kar erőjellemzőire és a felsődobás kinematikájára. Bp. 1995. 95 lev.

4-5261

Bibl.: 89 tétel

kézilabdázás; sportélettan; mozgáselemzés; erőfejlesztés; lövőerő; erőmérés; dobásfajták; edzésszerek

6.

FEKETE János

A sorozatmozgások oktatási és gyakoroltatási problémái talajtornában. Bp. 1995. 65 lev.

4-5263

Bibl.: 11 tétel

iskolai testnevelés; torna; oktatásmódszertan; mozgástanulás

7.

GONEN, Ilan

Socio-economic, social and motivational attributes of participants in leisure-time walking and orienteering events. Bp. 1995. 150 lev.

4-5266

Bibl.: 117 tétel

Címford.: Szabadidősportként gyaloglásban és tájékozódási futásban részt vevő személyek szocioökonómiai, szociális és motivációs sajátosságai.

sportszociológia; sportolási szokások; motiváció; életmód; gyaloglás; természetjárás; Izrael; szabadidősport; tájfutás

8.

HÉDI Csaba

Állami irányítástól a társadalmi szervezethez az egyetemi-főiskolai sportban.

Bp. 1996. 133 lev.

4-5260

Bibl.: 107-115 lev.

egyetemi-főiskolai sport; sportpolitika; sporttörténet; sportirányítás; MDSZ; MEFS; felsőoktatás

9.

KIRÁLY Tibor

Alsótagozatos tanulók testi fejlettségének és motorikus teljesítményének hosszmet-szeti vizsgálata. Bp. 1996. 70 lev.

4-5248

motoros képességek; iskolai testnevelés; antropometriai jellemzők; motoros próba; longitudinális vizsgálat

10.

KOVÁCHNÉ CSÁNYI Magdolna

A labda és a karika kéziszerek mozgásának mechanikai analízise. Bp. 1994. 77 lev.

4-5264

Bibl.: 33 tétel

RSG; biomechanika; mozgáselemzés; labda; karika; mechanika

11.

KOZSLA Tibor

Budapesti serdülők testi felépítése, robbanékony ereje és életmód jellemzői.

Bp. 1996. 91 lev.

4-5259

Bibl.: 149 tétel

motoros képességek; motoros próba; antropometriai jellemzők; testösszetétel; életmód; Budapest

12.

KRISTON Ferencné

Az általános iskolai testnevelés-tanítás fejlődését meghatározó tantervek összehasonlító, elemző értékelése: 1777-1992. Bp. 1994. 147 lev.

4-4968

Bibl.: 132-147. lev.

iskolai testnevelés; neveléstörténet; összehasonlító vizsgálat; sportpedagógia; tantervelmélet

13.

LEICHNER Péter

A sportolói és zenei tevékenység pszichobiológiai elemzése izraeli és magyar serdülőkön. Bp. 1994. 94, [27] lev.

4-5265

Bibl.: 302 tétel

sportpszichológia; gyermeklélektan; személyiségvonások; zenészek; összehasonlító vizsgálat; Izrael; kérdőíves vizsgálat

14.

MA Li-Hong

Prepubertás- és pubertáskorú kínai és magyar fiatalok aerob teljesítményének összehasonlító vizsgálata. Bp. 1996. 85 lev.

4-5247

Bibl.: 133 tétel

aerob állóképesség; antropometriai jellemzők; összehasonlító vizsgálat; spiroergometria; Kína; terhelésélettan

15.

METZING Miklós

Egy forgástengely körüli karmozgás variációk kinematikai elemzése és erő kifejtési módok szerinti rendszerezése. Bp. 1996. 172 lev.

4-5255

mozgáselemzés; antropometriai jellemzők; izomműködés; karmozgás; vállizület; biomechanika

16.

NIGGELING, Gerhard

Der Hochschulsport in der Bundesrepublik Deutschland (BRD), in der Deutschen Demokratischen Republik (DDR), in Ungarn und in den Vereinigten Staaten (USA): Ein Beitrag zur historischen Entwicklung des Hochschulsports seit dem 2. Weltkrieg (1945-1990) und... Bp. 1995. 453 lev.

4-5262

Bibl.: 530 tétel

Címford.: A főiskolai sport a Német Szövetségi Köztársaságban (NSZK), a Német Demokratikus Köztársaságban (NDK), Magyarországon és az Egyesült Államokban (USA). Adalék a főiskolai sport II. világháború utáni fejlődéstörténetéhez (1945-1990)...

egyetemi-főiskolai sport; sportfejlesztés; sporttörténet; sportpolitika; Magyarországi; NSZK; NDK; USA; felsőoktatás

17.

PUHRNÉ ANTALFY Zsuzsanna

A 4-8 éves mozgássérült gyermekek úszásoktatása és a konduktív nevelés.

Bp. 1996. 65 lev. + 7 mell., 19 lev. Melléklet: 1 db videokazetta

4-5257

Bibl.: 30 tétel

mozgássérültek; úszásoktatás; konduktív pedagógia; mozgásfejlesztés; mozgásfejlődés

18.

RAJKI Károly

Óvónőképzős hallgatók fizikai állapotának és életmódjának változása a képzési idő alatt. Bp. 1996. 89 lev.

4-5253

Bibl.: 85 tétel

óvónőképzés; életmód; motiváció; testkultúra; felsőoktatás; Benedek Elek Óvónőképző Főiskola/Sopron

19.

RÁNKY Mátvás

A kosárlabdázás támadó-védő egységben történő oktatásának bemutatása a 3:3 el-
leni játékon keresztül. Bp. 1996. 132 lev.

4-5258

Bibl.: 151 tétel

kosárlabdázás; technikai edzés; taktikai edzés; játékelemek; oktatásmódszertan; edzésyakorlatok

20.

SCHULEK Ágoston

A szupramaximális és a normál nekifutással végzett távolugrás összehasonlító vizsgálata. Bp. 1996. 130 lev.

4-5256

Bibl.: 37 tétel

atlétika; távolugrás; ugróteljesítmény; edzés módszer; erőmérés; mozgáselemzés; edzésszerek

21.

SEBŐKNÉ LÓCZI Márta

A képességfejlesztő tanítóképzési akciókutatás vizsgálata a testnevelés tantárgy oktatásában. Bp. 1994. 89 lev.

4-4996

tanítóképzés; Jászberényi Tanítóképző Főiskola; szomatikus nevelés; iskolai testnevelés; tanterv; követelményrendszer; motoros képességek; felsőoktatás

22.

SOBOVITZ, Iacov

The history of Jewish athletes in Hungary and the history of physical education and sport in Israel (1948-1990). Bp. 1994. 173 lev.

4-4995

Címford.: A zsidó sportolók története Magyarországon, valamint a testnevelés és a sport története Izraelben 1948-1990 között.

sporttörténet; iskolai testnevelés; Izrael; neveléstörténet; sportfejlesztés; zsidóság

23.

SZABÓNÉ BAÁN Ildikó

Sportsérülések és a gerincmobilitás összefüggésének vizsgálata testnevelés szakos hallgatók körében. Bp. 1994. 90 lev.

4-4998

Bibl.: 60 tétel

sportélettan; sportsérülés; TF; testnevelőtanár-képzés; gerincoszlop; izületi mozgékonyosság; felsőoktatás

24.

SZEGERNÉ DANCS Henriette

A coubertini eszmék folytonossága és módosulása a XX. század második felének társadalmi, politikai, gazdasági változásainak hatására. Bp. 1994. 210 lev.

4-5102

Bibl.: 30 tétel

olimpiai eszme; olimpiai mozgalom; NOB; sportpolitika; sporttörténet; Coubertin, P. de; olimpiai program

25.

SZŐKE Zsuzsanna

A morfológiai alkat nyúlánkságát (kerekdedségét) jellemző mutatók összefüggése a csont-, izomtömeggel és az aerob teljesítménnyel. Bp. 1995. 82 lev.

4-5101

Bibl.: 116 tétel

sportélettan; testösszetétel; spiroergometria; testtömeg; aerob állóképesség; izomzat; terhelésélettan; férfiak

26.

SZTIPITS László

A vágtafutók speciális gyorsaságfejlesztő edzésszkezeinek biomechanikai vizsgálata. Bp. 1995. 69 lev.

4-5250

Bibl.: 34 tétel

atlétika; vágtafutás; gyorsaságfejlesztés; edzésmódszer; edzésszkeöz; mozgáselemzés

27.

TAMÁS István

Középkorú vezetők körében végzett fittségi vizsgálat és tanácsadás tapasztalatai.
Bp. 1996. 116 lev.

4-5249

Bibl.: 126 tétel

fittség; életmód; társadalmi rétegződés; egészségmegőrzés; terheléses vizsgálat

28.

TIHANYINÉ HÖS Ágota

A fitness és a verseny aerobik hatása a kardiorespiratórikus rendszerre. Bp. 1994.
77 lev. Melléklet: 1 db videokazetta

4-4963

Bibl.: 75 tétel

*fitness aerobik; aerobik; szív működés; vitálkapacitás;
terhelésélettan; spiroergometria*

29.

TÓTH István

Az impedencia-elv felhasználása a terhelés alatti szívteljesítmény jellemzésére.
Bp. 1994. 116 lev.

4-4966

Bibl.: 79 tétel

sportélettan; szív működés; terheléses vizsgálat; teljesítményteszt; számítástechnika

30.

URVÁRI Sándor

A tornatechnika fejlődése és kölcsönhatása az értékelési előírásra. Bp. 1994. 109 lev.
4-4999

Bibl.: 24 tétel

torna; férfiak; versenyszabály; FIG; pontozás; gyakorlatelemek; sporttörténet

31.

VAJDA László

Egyes akrobatikus ugrások kinematikai elemzése. Bp. 1995. 97 lev.
4-5251

Bibl.: 46 tétel

torna; mozgáselemzés; szaltó; férfiak

32.

VARGÁNÉ SZÉCSÉNYI Violetta

Kreativitás a ritmikus sportgimnasztikában. Bp. 1996. 93 lev.
4-5254

Bibl.: 83 tétel

RSG; kreativitás; sportpszichológia; improvizáció; mozgáselemzés

Tárgymutató

A, Á

aerob állóképesség
14., 25.
aerobic
28.
állóképesség
2.
antropometriai jellemzők
3., 9., 11., 14., 15.
atlétika
20., 26.

B

Benedek Elek Óvóképző
Főiskola (Sopron)
18.
biomechanika
10., 15.
Budapest
11.

C

célorientáció
2.
Coubertin, Pierre de
24.

D

dobásfajták
1., 5.
dobóteljesítmény
1.

E, É

edzéseszköz
5., 20., 26.
edzésgyakorlatok
19.
edzés módszer
20., 26.
egészségmegőrzés
27.
egyetemi-főiskolai sport
8., 16.
életmód
7., 11., 18., 27.
erőfejlesztés
5.
erőmérés
5., 20.

F

FIG (Nemzetközi Torna
Szövetség)
30.
felsőoktatás
1., 8., 16., 18., 21., 23.
férfiak
25., 30., 31.
fitness aerobic
28.
fittség
27.
fogyatékosok sportja
3.

G, Gy

gerincoszlop
23.
gyakorlatok
30.
gyaloglás
7.
gyermeklélektan
13.
gyorsaságfejlesztés
26.

I

improvizáció
32.
iskolai testnevelés
6., 9., 12., 21., 22.
izomműködés
15.
izomzat
25.
Izrael
3., 7., 13., 22.
ízületi mozgékony
23.

J

Jászberényi Tanítóképző
Főiskola
21.
játékok
19.

K

karika (kéziszer)
10.
karmozgás
15.

katonai nevelés
1.
kérdőíves vizsgálat
2., 13.
kézilabdázás
5.
Kína
14.
konduktív pedagógia
17.
koordinációs képességek
4.
kosárlabdázás
19.
Kossuth Lajos Katonai
Főiskola (Szentendre)
1.
követelményrendszer
21.
kreativitás
32.

L

labda (kéziszer)
10.
longitudinális vizsgálat
9.
lövőerő
5.

M

Magyarország
16.
MDSZ
(Magyar Diáksport Szövetség)
8.
mechanika
10.
MEFS (Magyar Egyetemi-
Főiskolai Sportszövetség)
8.
motiváció
2., 7., 18.
motoros képességek
1., 3., 9., 11., 21.
motoros próba
9., 11.
mozgáselemzés
5., 10., 15., 20., 26., 31., 32.
mozgásfejlesztés
17.
mozgásfejlődés
4., 17.
mozgássérültek
17.

N

neveléstörténet

12., 22.

NDK (Német Demokratikus
Köztársaság)

16.

NSZK (Német Szövetségi
Köztársaság)

16.

O

oktatásmódszertan

6., 19.

olimpiai eszme

24.

olimpiai mozgalom

24.

olimpiai program

24.

óvodai testnevelés

4.

óvónőképzés

18.

Ö

összehasonlító vizsgálat

4., 12., 13., 14.

PParalimpiai Játékok
(8.) (1992) (Barcelona)

3.

pontozás

30.

R

RSG

(ritmikus sportgimnasztika)

10., 32.

S

spiroergometria

14., 25., 28.

sportélettan

3., 5., 23., 25., 29.

sportfejlesztés

16., 22.

sportirányítás

8.

sportkiképzés

1.

sportolási szokások

7.

sportpedagógia

12.

sportpolitika

8., 16., 24.

sportpszichológia

2., 3., 13., 32.

sportsérülés

23.

sportszociológia

7.

sporttörténet

8., 16., 22., 24., 30.

Sz

szabadidősport

7.

szaltó

31.

számítástechnika

29.

személyiségtypusok

2., 3.

személyiségvonások

13.

szívműködés

28., 29.

szomatikus nevelés

21.

T

tájfutás

7.

taktikai edzés

19.

tanítóképzés

21.

tanterv

21.

tantervemélet

12.

társadalmi rétegződés

27.

távolugrás

20.

technikai edzés

19.

teljesítményteszt

29.

terhelésélettan

14., 25., 28.

terheléses vizsgálat

27., 29.

természetjárás

7.

testi fogyatékosok

3.

testkultúra

18.

testnevelőtanár-képzés

23.

testtömeg

25.

testösszetétel

11., 25.

TF

(Magyar Testnevelési Egyetem)

23.

torna

6., 30., 31.

U

ugróteljesítmény

20.

USA

(Amerikai Egyesült Államok)

16.

úszásoktatás

17.

V

vágtafutás

26.

vállizület

15.

versenyszabály

30.

vitálkapacitás

28.

Z

zenészek

13.

Zs

zsídság

22.

DOKUMENTUMOK A TF MŰLTJÁBÓL

A Testnevelési Főiskola.¹

A mult, első előadássorozatban, úgyszintén a II. előadássorozatban is a rádión keresztül igen sokszor fogják a Testnevelési Főiskolát meglátogatni, mivel a helyszíni közvetítéset, valamint az elméleti előadásoknak is egy jórészt innen adjuk le. Ezért az előadássorozat vezetősege úgy látta, hogy bizonyára érdeklődéssel fogják venni azt, ha a rádión keresztül meghívjuk őket a főiskola meglátogatására és helyszíni közvetítés alakjában bemutatjuk önöknek intézményünket.

Igy megérkeztek önök Budára, a Győri-út 13. sz. főkapu elé, ahol szeretettel üdvözljük önöket.

A főiskola itt a Győri-út, Ferry Oszkár-utca és Alkotás-utca által határolt cca 5 holdnyi területen fekszik. A terület nagyrészt a régi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola helye teszi ki, ehhez csatlakozik az Első Tanítói Árvaház épülete és területe, valamint az 1927. évben megvett Alkotás- és Ferry Oszkár-utcai területek. A főiskolát, amely Karafiáth Jenő kezdeményezésére az 1921. évi I.III. t.-c. alapján 1925-ben létesült, itt helyezte el nagynevű alapítónk, gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter. A régi épületeket és a vétel útján hozzászerzett területet rendeltetésének megfelelően 1928-ban alakítottuk át.

A főkapun belépve magunk előtt látjuk parkszerű kiképzésben Pásztor Jánosnak Toldi Miklóst és Kinizsi Pált ábrázoló két sikerült szobrát.

A főkaputól balra eső épületben a férfi internátus egyik része, valamint a férfi tornacsarnok és függelékei vannak elhelyezve, jobboldalt pedig a nő internátust és a női tornacsarnokot látjuk. Ez utóbbi épületet fogjuk először megtekinteni.

Az épületbe belépve látogatást teszünk egy-két lakószobában. Mindjárt feltűnik az, hogy mindenütt az egyszerűség és tisztaság uralkodik. A női internátus lakószobáiban 2-3-4-sével helyezzük el a hallgatókat. Az összes férőhelyek száma itt 33. Gondoskodás történt azért is, hogy a hallgatók a szakmájukba tartozó kérdésekben történő továbbképzésükre a folyosókon és a termekben elhelyezett művészi képek útján is lehetőséget nyerjenek. A női internátus belső szárnyát a tornacsarnok és függelékei képezik. A hosszú összekötő folyosón ruhatári szekrényeket helyeztünk el, jobbról az előadó tanárnak kisebb öltöző szobáját láthatjuk: balkéz felől egymás mellé sorakoznak az öltöző- és mosdóhelyiségek, ahol kézmosók, lábfürdők, zuhanyozó és kádfürdő áll a hallgatóság rendelkezésére.

A folyosó végén a cca 23x12 m-es, modernül felszerelt női tornaterem foglal helyet, amelynek külön nevezetessége az, hogy az itt elhelyezett tornaszerek nagyság és kivitel szempontjából a kultuszminisztérium mintaiskolai tornaterem felszerelése is. A tornatermet linóleum borítja, egy részét fel lehet nyitni, az ez alatt lévő üregben különleges keverék van, mely a leugráshoz puha, ruganyos talajt nyújt. A teremben az összes szükséges svéd és német tornaszereket, kéziszereket, zongora stb. megtaláljuk. A felszerelés részben a tornateremnek baloldali részében nyíló, redőnnyel elválasztható szertárába helyezhető el, részben a terem

¹ Dr. Szukováthy Imre, a T. F. igazgatójának rádióelőadása

falához tolható, úgy hogy a tornaterem rövid idő alatt fedett játszótérre alakítható át, amelyben a szabad mozgást, labdázást a törhetetlen ablaküvegek is biztosítják. A női tornacsarnokban megállunk egy rövid időre és résztveszünk a III. éves női hallgatók itt folyó gyakorlati tornaóráján, amit Kmetykó tanár úr vezet.

A női tornacsarnokot elhagyva, ismét kilépünk a kertbe és ott néhány lépcsőn felhaladva, előttünk áll a 40 évvel ezelőtt épített renaissance stílusú kétemeletes főépület, amit Hausmann professzor tervezett. Az előkertben a Pedagógium botanikai értékeit megővtük: különös érdeklődésre tarthat itt számot a balkézfélől látható gyönyörű tiszafa, amelyik a Magyarországán található tiszafák egyik legnagyobb példánya.

De gyerünk tovább és tekintsük meg a főépületet :

Az előcsarnokban rögtön mindkét oldalon elhelyezve az olimpiai győztesek neveit feltűntető emléktáblát láthatjuk, a keresztfolyosón pedig azonnal szembeötlik a hősi halált halt testnevelő tanárok emléktáblája és ezzel szemben a főiskola alapítását megörökítő emléktábla is.

A souterainhelyiségeket nézzük meg legelőször. Itt vannak az élelmiszerraktáraink, a főiskola egyes részeit összekötő automata telefonkapcsoló helyisége, a központi fűtés kazánháza, szénraktárak, a konyha és e mellett a tanfolyamok részére berendezett ebédlő, a személynzet lakása és végül a főhomlokzaton elhelyezett céllövölde. Itt megfelelő reflektorikus berendezés biztosítja azt, hogy bármely időben 15-20 és 25 méterről lehessen a céllövészetet a modern technika minden eszközével és segítségével gyakorolni. A jól fűthető helyiségekben minden időszakban és a napnak minden órájában nemcsak a főiskola hallgatói, hanem a környékbeli levante- és cserkészcsapatok is szorgalmasan gyakorolnak.

Visszatérve a földszintre, az ittlevő helyiségeken sétálunk végig. Itt van a balszárnyon elhelyezve a tanári szoba, a főiskola igazgatói irodája, titkári és igazgatói szobája. Innen egy pillantást vetünk még a főiskola igazgatója könyvtárszobájára is, amelyben nemzetközi szempontból is értékes, a világ egyik legteljesebb, főleg a régi művekben gazdag testnevelési magán szakkönyvtárát látjuk.

Meg kell néznünk az itt elhelyezett képeket és a testneveléssel foglalkozó eredeti rézmetszeteket. Igen sok értékes és megemléstérem méltó képet találunk ebben a közel 100 képből álló gyűjteményben. Labdarúgó, úszó, vívó eredeti képeket a XVI., XVII. századtól kezdve.

A földszint jobboldalán elsősorban a hallgatók fogadószobájába nézünk be, amelynek falait a főiskola végzett növendékei és a nyári tanfolyamokon résztvevők képei borítják. Ezen helyiséghez csatlakozik a férfi és női ebédlő, közöttük a tálalóhelyiség. A földszint belső jobboldali szárnyát a női központi ruhatár, öltöző, massage, mosdó és zuhanyozóhelyiség foglalja el. Igen büszkék vagyunk az egyszerű kivitelű, de könnyen tisztán tartható praktikus berendezésű mosdóhelyiségeinkre, amelyek lehetővé teszik azt, hogy a hallgatóság és a tanfolyamok résztvevői a testgyakorlást mindig higiénikus környezetben és az egészségügyi követelményeknek megfelelően végezhessek.

Ismét visszatértünk a főbejáratnál szemben lévő főlépcsőházba, amelynek fordulóit a főiskola hallgatói által nyert vándordíjak ékesítik.

Az első emelet jobbszárnya belső részét a sportorvosi intézet foglalja el, amely a kémiai és haematológiai szobából, a vizsgáló, továbbá röntgenszobából és előadóteremből áll e helyütt, de a sportorvosi intézethez tartozik az ugyancsak ezen az emeleten elhelyezett elektrokardiographiás laboratórium, valamint a sötétkamra is. Ezen korszerű felszerelések, úgyszintén a sportorvosi intézetben működő hat kiváló szakorvos munkája intézményünknek még külföldön is igen jó hírnevet biztosít. Az intézetben nemcsak tanácsadás és adatgyűjtés, hanem tudományos búvárkodás is folyik. Az elmúlt évben az intézet három tagjának jelent meg nagy érdeklődéssel fogadott szakdolgozata. Itt folyik a főiskola hallgatóinak félévenkénti vizsgálata, amely belgyógyászati, röntgen, laboratóriumi, somatológiai és antropometriás vizsgálatokból áll. Itt vizsgálják a KISOK részéről beküldött versenyzőket is. A magyar sport-

szövetségek és egyesületek is igen gyakran tisztelik meg bizalmukkal az intézetet, amennyiben évente több száz versenyző és sportoló veszi igénybe sportorvosi rendelésünket.

Az első emelet jobboldali szárnyát a 4000 kötetes szakkönyvtár, mellette a férfi és női olvasószoba, valamint a férfi társalgószoba foglalja el. A homlokzaton a főiskola aulája van, az aula ékessége az a díszterítő, amelyet Izabella főhercegnő tervei szerint az Izabella Háziipari Egyesület készített gróf Klebelsbeg Kunó miniszter úr rendelete alapján.

Az első emelet balszárnyát a film- és diapozitívraktárak és a vetítőterem foglalja el. Örülök, hogy éppen itt látjuk Misángyi tanár urat, aki a IV. éves férfighallgatóknak tart előadást. Kérem, legyen szíves elmondani azt, hogyan lehet az atletika tanítását a modern filmtechnika alkalmazásával kimélyíteni.

A balszárny belső részén, miként a földszinten a nők, úgy ezen az emeleten, a férfiak központi ruhatára, öltöző- és mosdóhelyiségei vannak. A ruhatár hosszú folyosóján a világ legnagyobb karikaturistájának, Daumiernek sportkarikaturáin szórakozhatunk.

A II. emeletre a fölépcsőn kívül az épület két szárnyán elhelyezett melléklépcsőházból is el lehet jutni, amelyeket a sportéletből vett fényképek, valamint a művészetekben a sporttal kapcsolatos képek reprodukciói díszítenek.

A II. emeleten két tantermen kívül a következő helyiségek sorakoznak egymás után:

tanácsterem, amelyben a «Turvater Jahn»-ra vonatkozó gyűjteményünket helyeztük el;
a vizsgaterem, amelyet a testnevelés nagyjainak képei ékesítenek;

a főiskolát reprezentáló Testnevelési Főiskolai Sport Club irodahelyisége, ahol az eredményes tevékenységét a falon elhelyezett sportsikereket megőrző fényképek bizonyítják;

a főiskola 341. sz. cserkészcsapatának otthona;

két vendégszoba idegen látogatók elhelyezésére;

az anatómiai múzeum, amelynek megalakítója, dr. Kiss Ferenc egyetemi tanár, a főiskola első anatómiai tanára volt. Ez a gyűjtemény nemcsak a tanítás szakszerűségét biztosítja, hanem igen nagy értéket is képvisel;

a női hallgatók pihenője, amelyben Stella XVI. századbéli művész gyermekjátékokról szóló metszeteit láthatjuk ;

a női társalgó, amelyet magyar parasztszobának rendeztünk be, nem hiányzik itt a tulipános láda és a kakukos óra sem ;

a boxoló- és vívóterem, amelyet a legmodernebbül szereltünk fel és ahol örömmel látjuk évek óta a magyar színeket képviselő szövetségi versenyzőket lelkesen dolgozni. Kérem engedjék meg, hogy itt is tartózkodhassunk egy darabig és résztvehessünk azon a vívóórán, amit a III. éves férfighallgatóknak Berti László ezredes úr tart ;

végül nézzük meg a tánctermet, amelynek előcsarnokában a magyar néptáncokra vonatkozó igen értékes metszetgyűjteményünket helyeztük el. Megállunk itt is egy percre, végignézzük a IV. éves női hallgatóink rithmikus táncgyakorlatait és utána meghallgatjuk a főiskola zenekarának előadását. Igen büszkék vagyunk a zenekarunkra, mert abban a magyar sporttársadalom sok kiváló művelőjét látjuk, amint ennek a lelket emelő művészetnek hódol és örömmel állapíthatjuk meg, hogy a zenekar, amelyben férfi és női hallgatók egyaránt vannak képviselve, nemcsak izomerőben, hanem zenei tudásban is gazdag.

Most lemegyünk ismét a földszintre és a főiskola gyakorló pályáit fogjuk megtekinteni. Közben meg kell említenem, hogy a főiskola épületének és pályáinak 1928-ban történt átalakításával a tervező mérnöki munkákat Mattyók Aladár, a művészi ellenőrzést pedig Roth Miksa végezte nagy szaktudással és páratlan lelkiismeretességgel.

Nem mondtam még el, hogy főiskolánkon jelenleg több mint 100 hallgató tanul. A hallgatóság 65%-a a férfighallgató és 25%-a nőhallgató. Magyar hallgatóinkon kívül jelenleg bolgár, görög, amerikai, csehszlovák és lengyel nemzetiségű hallgatók is folytatnak 1-4 évig terjedő tanulmányokat. A főiskola célja a középiskolai tanárképzésen és továbbképzésen kívül

az is, hogy különböző sportágaknak vezetőket képezzen, valamint a testnevelés körébe tartozó elméleti buvárkodást és tudományos vizsgálatokat is lehetővé tegye.

De máris megérkeztünk a pályák birodalmába. A főúttól balra fekvő területet a 200 méteres futópályás atletikai pálya foglalja el. Bár a pálya mértéke szerint kicsiny, mégis sikerült ezen, bár nem képezi a főiskola közvetlen feladatát, neves athletákat kiképezni és a válogatottak továbbképzését biztosítani. A pálya mögött az Alkotás-utcai fronton két épületet látunk, az egyik az altszti lakások céljait szolgálja, a másikban az atletika szertár, valamint öltöző-, mosdóhelyiségek vannak.

A főúttól jobbra eső részen a 70 méteres hosszúságú füves játszóterünk, a svéd és német szabadtéri tornatér, két teniszpálya, a szabadtéri boxtér három ringgel szolgálják a gyakorlás céljait. Itt van a férfi internátus egyik része is a Tanítók Árvaháza régi épületében elhelyezve. A Ferry Oszkár-utcai épületet sportszállóvá alakítottuk át és rendeztük be. Harminc személynek tudunk itt helyet adni és így a vidékről versenyekre feljövő sportolók igen méltányos áron nyerhetnek elhelyezést. Végül ez az élő növényvel befuttatott épület a pályák raktárául szolgál.

Tessék csak gyönyörűséggel nézni ezt a mindig zöld gyepet, ami a pályánkat borítja, ezt bizony nagy körültekintéssel kell gondoznunk, de az azokon történő gyakorlás sok örömet okoz.

A Ferry Oszkár-utca és Alkotás-utca által határolt sarok egyik részén egy amerikai nyújtót állítottunk fel, míg a nagyobb felén egy szabadtéri előadóteret létesítettünk. A hallgatók a közeli raktárból viszik ki a szabadtéri előadás céljára szolgáló asztalokat és padokat.

A pályák létesítésénél vigyáztunk arra, hogy azokat kertészeti szempontból oly módon képezzük ki, hogy a szemlélőnek az az érzése legyen, hogy egy kertben és nem sportpályán tartózkodik. Ebben a kicsinyben mintát óhajtottunk adni arra, hogy a külföldön nagyon népszerű nép- és sportparkokat miként rendezik be.

Sajnos, az időnk lejárt, a látogatás véget ért. Remélem tisztelt kollégáim, hogy látogatásuk még közelebb hozta önöket intézetünkhöz, amely mindig kitüntetésnek érzi azt, ha tisztelt kollégáimat a mi körünkbe vágó működésében és munkájában támogathatja. Kérem, fogadják szeretettel a főiskola támogató munkájának készséges felajánlását. Mi leszünk a legboldogabbak, ha a magyar tanítóságnak nemzetmentő munkájában rendelkezésére, segítségére lehetünk.

*Testnevelés, 1933. január
69-73. old.*

15397

M Ű S O R

A
MAGYAR TESTNEVELÉSI FŐISKOLA

DÍSZTORNÁJA

ERKEL SZÍNHÁZ

1959. DECEMBER 12.

